ISBN 978-617-95099-9-5

ЯНІШЕВСЬКИЙ СЕРГІЙ

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ КОПАЧІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

POLIPRINT

ЯНІШЕВСЬКИЙ СЕРГІЙ

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ КОПАЧІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

КОПАЧІВКА, БАШОВА, ОЛЕКСАНДРІВКА, ТРОСТЯНКА

Сергій Янішевський

Сторінками історії Копачівської громади.

Копачівка, Башова, Олександрівка, Тростянка

Київ
ТОВ «Поліпрінт»
2022

УДК 908(477.82-22)
Я62

Янішевський Сергій
Я62 Сторінками історії Копачівської громади. Копачівка, Башова, Олександрівка, Тростянка/Сергій Янішевський. – Київ: ТОВ «Поліпринт», 2022. – 296 с.

ISBN 978-617-95099-9-5

До вашої уваги друге видання книги про історію села Копачівка. Фактично ж нова книга, із зовсім новою інформацією і доповненими матеріалами. У книзі представлені унікальні свідчення мешканців села Копачівка та краю, фотографії, списки та схеми. Крім того, у книзі звернено значну увагу на сусідні населені пункти Башова, Олександрівка та Тростянка.

УДК 908(477.82-22)

ISBN 978-617-95099-9-5

© Янішевський Сергій, 2022
© ТОВ «Поліпринт», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ І. Як усе починалося 6

1.1. Археологічні дослідження 6

1.2. Походження назви села та перші згадки 9

РОЗДІЛ 2. У складі Російської імперії 14

2.1. Соціально-економічний розвиток 14

2.2. Брест-Литовський тракт 22

2.3. Поштова станція 25

2.4. Французько-російська війна 1812 р. 28

РОЗДІЛ 3. Військові дії 1914-1920 рр. 30

3.1. Перша світова війна 30

3.2. Революційні події 1917 р. 39

3.3. Польсько-українська війна 1919 р. 44

3.4. Радянсько-польська війна 1920 р. 46

РОЗДІЛ 4. З історії населення села 53

4.1. Німецька община 53

4.2. Єврейська община 62

РОЗДІЛ 5. У складі Другої Речі Посполитої 1920-1939 рр. 76

РОЗДІЛ 6. У роки Другої світової війни 96

6.1. «Перші совєти». 1939-1941 рр. 96

6.2. Роки окупації. 1941-1944 рр. 107

6.3. Польсько-український конфлікт 1943-1944 р. 114

6.4. Бої німецько-радянської війни у 1944 р. 122

РОЗДІЛ 7. Післявоєнний період 145

7.1. Українсько-польський обмін населенням 148

7.2. Zielonka Paslęncka. З історії переселенців 150

7.3. Національно-визвольна боротьба у післявоєнний час 151

РОЗДІЛ 8. Село у складі УРСР 158

РОЗДІЛ 9. У роки Незалежності. 1991-2021 рр. 194

РОЗДІЛ 10. Господарство «Перше травня» 208

РОЗДІЛ 11. З історії культури та освіти 219

11.1. Будинок культури.....219
11.2. Бібліотека 235
11.3. Навчальні заклади 239
11.4. Дитячий садочок 259
РОЗДІЛ 12. З історії храмів 263
12.1. Свято-Вознесенський храм 263
12.2. Храм Святого пророка Іллі 268
РОЗДІЛ 13. Особистості..... 270
РОЗДІЛ 14. Топоніми. Кутки, хутори, урочища 289
РОЗДІЛ 15. Села на картах різного часу.....291
На завершення 291

ВСТУП

У 2014 році, коли я закінчив історичний факультет Східноєвропейського університету у Луцьку, перебуваючи на роздоріжжі у своєму подальшому життєвому шляху і маючи трохи часу, я взявся за дослідження села в якому проживали мої батьки і в якому я провів значну частину свого життя. За деякий час, мені випала честь навчати історії дітлахів місцевої школи. Краєзнавчі пошуки були успішними, а робота в школі дала стимул продовжувати. У 2015 році вийшла книга «З історії села Копачівка», в якій історії села насправді було не так і багато. Це був хороший досвід і хороший поштовх. Те видання дало можливість познайомитись з безліччю цікавих людей, краєзнавців, науковців, набити гулі та зрозуміти що і як робити далі. З тих пір, здається, пройшло так багато часу, стільки всього зроблено. І чимало разів я ловив себе на думці, що ланцюжок усього розпочався з простого бажання дізнатись більше про це село, з початку краєзнавчих пошуків.

Слід сказати, що історія села Копачівка тісно переплетена з історією сусідніх населених пунктів, які були супутниками один одного впродовж століть. Книга насичена інформацією про усі села, що входили до складу колишньої Копачівської сільської ради – Башову, Олександрівку, Тростянку, Підліски та Копачівку. Крім того, чимало даних є і про ті населені пункти, яких сьогодні не існує.

Джерелами інформації стали не лише архівні фонди, але й чимало літературних видань, спогадів та публікацій на онлайн-ресурсах. Щось лежало на поверхні, а щось знаходилось зовсім випадково, завдяки неймовірному збігу обставин. Так чи інакше, у книзі представлено чимало нових даних, подекуди навіть зовсім неочікуваних і надзвичайно цікавих. Завдяки усім, хто долучався до «Марафону старих фотографій» сформовано великий архів фотодокументів, лише маленьку частину з яких вміщено у виданні.

І все ж, чимало даних є фрагментарними і далеко не повними. Для заповнення цих прогалин триватиме дослідницька краєзнавча робота і готуватимуться нові видання. А ще слід сказати, що книга, в силу свого формату, на жаль, не може вмістити усіх тих даних, фотографій, документів, емоцій, які опрацьовано. В книзі представлено лише узагальнення. Детальніше з усіма артефактами можна ознайомитись в Музеї історії села та побуту с. Копачівка та facebook-сторінці «Копачівка Kopaczowka Kopachivka».

РОЗДІЛ І. Як усе починалося

1.1 Археологічні дослідження

Археологічні дослідження на території Копачівки практично не проводилися. Матеріали археологічних розвідок на теренах Рожищенського району викладені у дослідженнях львівського археолога Віталія Коноплі «Археологічні пам'ятки Волині (Рожищенський район)», опублікованих у 1991 році в Луцьку. Автор досить широко подає інформацію зі своїх досліджень у селі Копачівка. Однак до його свідчень можна ставитися критично: місця, що їх автор вказує як такі, де існували поселення давньоруського періоду XI-XIII ст., можуть бути земляними насипами, які лишилися від копання ставу. Утім, його твердження про існування тшинецько-комарівської культури неподалік піскового кар'єру підтверджуються сучасною знахідкою прясельця, що відноситься до згаданої культури[1].

Вважаю за потрібне подати повністю інформацію про розвідки у селі Копачівка, здійснені В. Коноплею наприкінці 1980-х років. Це допоможе більш повно розглянути археологічні дослідження на території села.

На лівому березі річки Стир виявлено давньоруське поселення X-XI ст. На південний захід від села — поселення волинської неолітичної культури. За 1 км на південний захід від села, на мисі першої надзаплавної тераси правого берега безіменного потічка (лівосторонній доплив Стиру) висотою 8–10 м над рівнем заплави, на схід від цвинтаря та на південь від колгоспного ставу — двошарове поселення культури гребінцево-накольчастої кераміки та давньоруського періоду XII–XIII ст. площею 2 га. За 0,5 км на захід від села, на лагідному схилі першої надзаплавної тераси лівого берега безіменного потічка висотою 6–7 м над рівнем заплави та на захід від тваринницької ферми, поруч із ґрунтовою дорогою, що веде на Тростянку, — поселення давньоруського періоду XI–XII ст. площею 1 га. На південно-західній околиці села, на лагідному схилі першої надзаплавної тераси правого берега безіменного потічка висотою 4–5 м на рівнем заплави та за 250 м на схід від мосту шосейної дороги — поселення давньоруського періоду XII–XIII ст. площею 2 га. У південній частині села, на лагідному схилі першої надзаплавної тераси лівого берега безіменного потічка висотою 3–4 м над рівнем заплави — двошарове поселення тшинецько-комарівської культури і давньоруського періоду XI–XIII ст. площею 0,5 га. Сліди пам'ятки зафіксовані в районі вул. Набережної, поруч із кар'єром для добування піску. Речові матеріали зібрані з території присадибних ділянок на площі близько 1 га.

На східній околиці села, на мисі першої надзаплавної тераси лівого берега річки Стир висотою 3–4 м над рівнем заплави знаходиться багатошарове поселення культур гребінцево-накольчастої кераміки,

---

[1] Конопля В. Археологічні пам'ятки Волині. Рожищенський район. Луцьк: «Надстир'я»., 1991. – 86 с.

тшинецько-комарівської та давньоруського періоду XI–XIII ст. площею 1 га. Про сліди поселення городоцько-здовбицької культури біля села Копачівка йдеться у матеріалах відомого археолога Ігоря Свєшнікова[2].

У 2017 році археологічна спадщина краю поповнилася новими цікавими матеріалами. Місце знахідок двох знарядь – кам'яної та крем'яної сокир бронзового віку – урочище Кургани, що знаходиться в південно-східній частині села Копачівка, неподалік від міста Рожище та сусіднього села Кременець. Цьому місцю притаманний не зовсім типовий для тутешньої місцевості ландшафт: горбистість та велика кількість необробленого кременю. Очевидно, у давні часи тут була водойма. Цим, власне, й можна пояснити виявлені знаряддя, адже зараз жодної водойми неподалік немає. Одна зі знахідок - залишок крем'яного знаряддя праці – уламок крем'яної сокири. Знаряддя частково втрачене (відбите), знайдена лише обушкова частина, довжиною 11,3 см., шириною – 7 см, темно-сірого кольору. Очевидно, сокира використовувалася в господарських цілях приблизно в середині доби бронзи (близько 2 тис до н.е.).

Інша знахідка з урочища Кургани – це фрагмент (також обушкова частина) кам'яної бойової сокири досить рідкісної форми, що виготовлена з крупнозернистого базальту. Відстань знаряддя між стінками в просвердленій частині нерівномірна. Діаметр визначити неможливо, тому що втрачена більша частина знаряддя. Верхня частина несуттєво пошкоджена. Річ також датується серединою доби бронзи, ймовірно, принесена з Причорномор'я. Знаряддя виявлені на поверхні ґрунту. Відбитих частин знайдено не було.

Окремо варто згадати знахідки Максима Сича в селі Олександрівка. Вони представлені крем'яним різцем, нуклеусом, численними пластинами різного розміру, які хронологічно відносяться до енеоліту та бронзового віку. Їх локалізація досить вузька і зводиться до 100 м. кв. у межах декількох господарських угідь. Більшої уваги потребує прясельце бронзового віку, тшинецько-комарівської культури, знайдене на тій же ділянці в Олександрівці. Кругле, лінзоподібної форми. Колір коричневий. Містить домішку товченого кременю. Розбите навпіл. Належить до тшинецько-комарівської культури XVII-X ст. до н.е. Діаметр всього знаряддя 4,5 см., діаметр просвердленої частини 6 мм., ширина 3,8 см.

Окрім давніх крем'яних знарядь, археологічними матеріалами також є речі, що належать до більш пізнього періоду історії села Копачівка, але тим не менш є досить цінними джерелами для підтвердження вже відомих історичних свідчень. Серед таких матеріалів – велика кількість залишків керамічного посуду. Датуються вони приблизно XVII-XVIII ст. Залишки кераміки знайдені на господарських угіддях в селі Копачівка на вулиці Набережній, яка розташована на надзаплавній терасі потічка, що

---

[2] Конопля В. Археологічні пам'ятки Волині. Рожищенський район. Луцьк: «Надстир'я»., 1991. – 86 с.; 56 с.
Охріменко Г., Скляренко Н., Маркус І., Стременюк Т. Пам'ятки городоцько-здовбицької культури на західноволинському Поліссі та Волині//Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток краєзнавства і краєзнавчої освіти на Волині. Науковий збірник. Випуск 52. м. Луцьк. Упоряд. Г. Бондаренко, А. Силюк. – Луцьк, 2014

тягнеться і через село Олександрівка від річки Стир. Зараз на місці потічка меліоративний рів, але на давніх картах є сліди досить великої притоки, про що свідчать розміри сучасної долини. Словник гідронімів України, посилаючись на Ономастичний архів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, для притоки річки Стир у селі Копачівка Рожищенського району подає назву Огронів. Очевидно, йдеться саме про цей потічок[3].

У селі Олександрівка знайдені речі також локалізуються на надзаплавній терасі вищезгаданої притоки. Цікаво, що виявлені тут знахідки датуються різним періодом, а це свідчить про те, що ця територія була заселеною упродовж тривалого часу. Про тшинецько-комарівську культуру, до якої відноситься знайдене прясельце, на цій території згадує Віталій Конопля, але локалізує місцевість, де розташований колишній пісковий кар'єр, як Копачівку. Територіально це місце знаходиться на межі обох сіл, а вказані вище матеріали знайдені саме на території господарських угідь села Олександрівка.

Матеріальна спадщина Копачівки представлена також знайденою на території колишнього села Бейнарівка глиняною люлькою XVIII ст. Люлька східного типу з відбитою тулійкою. Індивідуальна. Шляхом вивчення тематичних публікацій, а також консультації з науковцями було встановлено, що виріб можна датувати XVIII ст. Біло-сірого кольору, з рослинним орнаментом. Довжина 6 см., загальний діаметр 4 см., діаметр внутрішньої частини 3 см. Глекоподібна чашечка з високою шиєю, відігнутими назовні вінцями. Внутрішні частини люльки обпалені. Оздоблення рельєфним орнаментом здійснювалося шляхом формування люльки в орнаментованій формі. Виявлена Андрієм Кузницьким у селі Копачівка (територія Бейнарівки), на місці колишньої польської хати, при копанні свердловини. Місце розташування – південно-західна частина села Копачівка, поряд з центральною дорогою Луцьк – Ковель та лісом.

Окремої уваги заслуговують знайдені монети, насамперед римські та арабські дирхеми. У селі Олександрівка виявили римську мідну монету місцевого карбування, відомого як «варварське» наслідування римських монет. На аверсі зображено профіль імператора і напис ANTONINVS AVG., який проглядається чітко, та слова, які неможливо ідентифікувати. Надпис antoninus свідчить про належність монети до періоду династії імператорів Антонінів. На реверсі, ймовірно, одна з римських богинь, ідентифікувати яку не вдалось. Монета датується II ст. н. е. Діаметр 4 см. Вага – 24 г.

Ще одну схожу монету знайдено у тій же місцевості. Це срібний динарій. Залишок надпису …IANVS AVG. COS. III P. P. свідчить, що монету також можна датувати II ст. н.е., часами імператора Адріана. Схожі монети активно знаходять так звані «чорні археологи», а вище згадано лише ті, про які надані свідчення. Точне місце виявлення римських монет

---

[3] Словник гідронімів України / Ред. кол.: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко; Укл.: І. М. Желєзняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, А. П. Непокупний, В. В. Німчук, Є. С. Отін, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Українська ономастична комісія. – К.: Наукова думка, 1979. – 782 с.; с.394.

невідоме. Широко можна локалізувати як місцевість біля села Олександрівка.

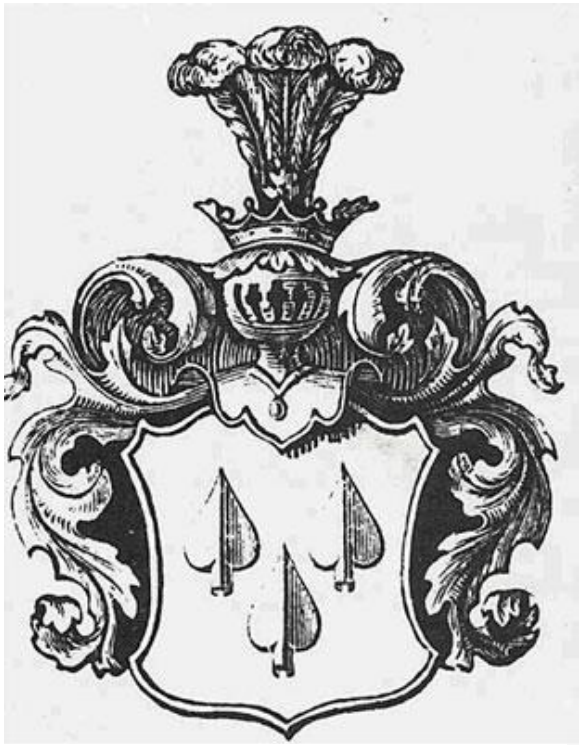
Слід сказати, що, окрім римських монет, поряд з Копачівкою знайдено й арабські дирхеми IX-X ст. Це свідчить про активні торгівельні відносини, що відбувалися поруч з нашими територіями завдяки близькості до річки Стир, яка була важливою транспортною артерією. Генадій Гулько, у праці якого й засвідчено знахідку у Копачівці дирхеми, висуває гіпотезу щодо існування торговельного шляху, який пролягав через наші території з Близького Сходу до Північної Польщі та Прибалтики[4].

Крім того, повсякчас на поверхні ґрунту місцеві мешканці знаходять численні залишки набоїв, монети різного часу, ґудзики та інші речі, які є свідченням життєдіяльності людей у Копачівці та сусідніх населених пунктах.

Усі представлені речі є унікальною матеріальною спадщиною села Копачівка та свідченням прадавньої історії краю. Значна кількість із них зберігається у шкільному Музеї історії села та побуту.

1.2. Походження назви села та перші згадки

Назва «Копачівка» є оригінальною не тільки в нашому районі, але й у регіоні загалом. На Волині нині немає однойменних населених пунктів. У міжвоєнний період на теренах Волині, у Сарненському повіті (гміна Антоновка), була ще одна Копачівка, яка існувала з кінця XIX ст. і знищена у часи Другої світової війни. Окрім того, ще дві Копачівки є на території України. Обидві в Хмельницькій області: одна в Деражнянському районі, інша у Волочиському. Також однойменне селище існує у Мінській області Білорусі.

Герб родини Вільчевських. З книги Herbarz Polski

Найдоречніше стверджувати, що назва села походить від антропоніма «копач» - «той, хто копає землю» - землероб. Це підтверджує і зображення герба родини Вільчевських, яка однією з перших з'явилась у селі і, ймовірно, була причетна до його заснування. На гербі цієї родини зображено три наконечники до рала – символи землеробства. Закінчення на -івка виказує назву річки, протоки, впорядкованого русла. Дещо раніше появу назви

[4] Гулько Г. Скарб X століття з с. Доросині на Волині/Гулько Г.//Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любомль та Любомльщина в українській та європейській історії. Науковий збірник. Випуск 63. Матеріали Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 24 - 25 жовтня 2017 року, м. Любомль. Упоряд. Г.Бондаренко, О.Остапюк, А.Силюк. – Луцьк, 2017. – 680 с., іл.; с. 169.

пов'язували з видобуванням (копанням) на території села торфу та піску для будівництва Брест-Литовського тракту. Але це відбувалися значно пізніше ніж з'явилася назва. Тому ці теорії щодо назви не є доречними[5].

Варто також зазначити, що сучасне село Копачівка фактично утворене з двох давніх населених пунктів: власне Копачівки та сусідньої Бейнарівки, яка знаходилася по іншу сторону бічного потічка від річки Стир, поруч із лісом. Бейнарівку також називали Бейнаровичі. Згідно з даними О. Цинкаловського[6], це село перебувало у власності Жидичинського монастиря і Луцьких єпископів[7].

Можна з великою ймовірністю стверджувати, що село під назвою Копачівка виникло не раніше кінця XVII ст. Це підтверджують матеріальні знахідки у вигляді керамічних залишків, документальні свідчення, а також історичні особливості розвитку цього населеного пункту. Перша наразі відома писемна згадка про село – це запис у метричній книзі Сокільського римсько-католицького костелу про те, що село Копачівка приєднується до його парафії. Сталося це у 1744 році. У 1748, 1752 та подальших роках є вже свідчення про народження, хрестини та весілля мешканців Копачівки. Серед прізвищ, які згадуються у записах, є Вільчевські, Бродніцкі, Романовські, Тунські, Бернацькі та інші[8].

Надпис «Kopajowka» зустрічаємо на одній зі сторінок в «Атласі Речі Посполитої XVI-XVII ст. на Землі Руські», що виданий у 1899-1904 роках Краківською академією наук. Це видання подає також цікаві свідчення щодо того, кому, ймовірно, належали ці території у період Речі Посполитої. Зокрема, жовтим кольором позначено володіння «значних родин», а цифра 17 вказує, що села Тростянка, Башова, Бейнарівка та Копачівка у період існування Речі Посполитої (до 1795 року) були власністю родини Заславських-Острозьких. Проте ці дані досить сумнівні. Михайло Грушевський у своїй рецензії на видання «Атлас Речі Посполитої XVI-XVII ст. на Землі Руські» пише, що автор-укладач цих мап Олександр Яблоновський взяв за основу мапи іншого картографа Войцеха Кшановського (під керівництвом Кшановського у 1859 році видано «Karta dawnej Polski z przyległymi okolicami krajów sąsiednich»). Яблоновський, використавши основу свого попередника, наніс кольорові межі XVI-XVII ст., але при цьому лишив дані усіх населені пункти станом на 1859 рік. Грушевський справедливо обурювався «*Як же то виглядає на історичній мапі XVI—XVII ст. задержана вся сучасна топографічна номенклатура*». Більше того, Яблоновський, укладаючи саме такі межі, посилався на своє ж видання «Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T. 8. Źródła dziejowe. Ziemie ruskie. Wołyń i Podole», де аналізував документи власності за XVI ст. Там дійсно вказано, що села Тростянка та Сирники у 1583 році належали Янушу Заславському, але ні про Копачівку, ні про Башову чи Бейнарівку жодних згадок немає.

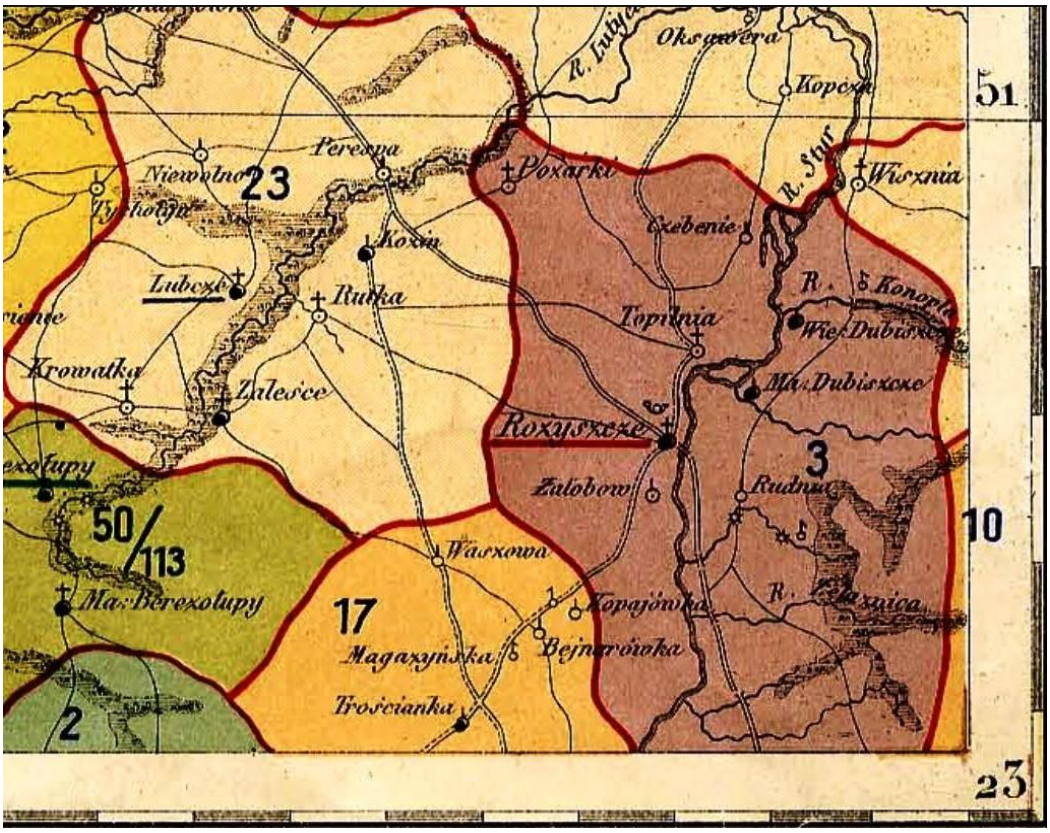
[5] Niesiecki Kasper. Herbarz polski powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych, wyd. J.N. Bobrowicz. – Lipsk: nakł. i dr. Breitkopfa i Hærtela – 1842. t. 9, - 471 s.

[6] Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. [Краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 року]. — Т. 1. — Вінніпег, 1984. – 578 с.

[7] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 15. – Cz. 2: [Dopełnienia: Januszpol - Żyżkowa. Dodatek: Aleksin - Wola Justowska] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1902. – 742 s.;

[8] ДАВО (Державний архів Волинської області, далі – ДАВО) Ф. 297, оп. 1, спр. 166;

Як і немає жодних пояснень щодо позначених на карті меж, на що також вказує Михайло Грушевський у рецензії. Тож, як бачимо, варто сприймати цю карту виключно як мапу першої половини XIX ст., а на межі та кольори не звертати уваги, трактуючи їх як хибні[9].

Карта з Атласу Речі Посполитої XVI-XVII ст. на Землі Руські

Із подальших досліджень робимо висновок, що село Копачівка було польським поселенням, яке заснувала прибула чиншова шляхта. Про це свідчать, зокрема, й дані ревізьких казок села Бейнарівка 1816 року, які описують склад сімей Тунських, Янішевських, Піотровських та Корженіовських, називаючи їх дворянами в чині чиншової шляхти. Згодом зустрічаємо ці ж родини у стані однодворців[10].

Умови на Волині сприяли веденню господарств, що виробляли продукти на продаж. Тому сюди масово почала переселятися польська дрібна шляхта у пошуках можливостей для заробітку. У спогадах колишньої мешканки села пані Каховської йдеться про те, що на місці теперішнього села був ліс. Поляки викупили цю частину землі, вирубали дерева і викорчували пеньки. На одному з польських історичних генеалогічних форумів[11] один із нащадків родини Бродницьких, що проживала в

---

[9] Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Sub auspiciis Academiae. Sienciarum Cracoviensis. Epoka przełomu z wieku XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: "Ziemie ruskie" Rzeczypospolitej. Dział opracowany przez Aleksandra Jabłonowskiego. Варшава – Відень, 1889 – 1904./М. С. Грушевський//Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т./М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. – Львів: Видавництво "Світ". – 2012. Т.15. – С. 271 – 272.

[10] ДАВО, Ф.361, оп.1, спр.178;

[11] Poszukuję osób, rodzin - von Brodnicki [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://genealodzy.pl/PNphpBB2-printview-t-17030-start-0.phtml

Копачівці, згадує про те, що їхній предок був бароном і мав документи, що село належить йому. Згодом, в міру інтеграції краю у Російську імперію, виключно польське населення розбавилося невеликою часткою єврейського, російського та українського[12].

Що стосується села Башова, то, достеменно про першу згадку і походження відомостей не маємо. Згодом село з'являється на історичних мапах XVII ст. Часто трапляються й інші назви, зокрема, Башево, Вашева. Назва населеного пункту походить від антропоніма Баш. Серед місцевих поширена легенда, згідно з якою раніше землею на місці села володів поміщик на ім'я Баш, який мав 10 кріпаків. За національністю – турок, дід якого лишився тут після однієї з військових кампаній. Коли питали «Чиє село?», у відповідь звучало: «Башове»[13].

Розвиток села Тростянка у давній період був тісно пов'язаний з сусідніми Сирниками (тоді – Серники). Найдавніша згадка про існування назви Тростянка трапляється в описі меж Любецького маєтку, який у 1488 році передавала Федька Юршанка, дружина Олізара Шиловича сину своєї сестри Богдану Васильовичу з княжого роду Друцьких, а згодом Любецьких. Межі маєтку простягалися крім іншого «*…рекою Лютицею до мосту к великому гостинцу, великимъ гостинцемъ до Печатного (?) броду по Трестянку, по Чортовъ Ставокъ, Трыстянкою, ажъ до Ситного болота къ Иваницкой границы, а по Короватую, а по Топорище, по Стохотъ…*». Ймовірно про існування саме населеного пункту все ще не йдеться. А сама назва Тростянка є гідронімом – назвою потічка, відгалуженого від річки Стир[14].

Відомо, що село Сирники починаючи із 1498 році князь Андрій Олександрович Сангушко отримав від короля Олександра Ягеллончика двір Сирники з присілком Княгинин. У документі не йдеться про Тростянку, але подальші згадки дозволяють припустити, що землі тут також перейшли у власність Сангушків. Відтак, згодом село Тростянка згадується як власність князя Федора Андрійовича Сангушка та його дружини Ганни Деспотівни. Після його смерті у 1547 році, частки маєтностей в селі Тростянка переходять до дружини, а також нащадків подружжя – Романа Федоровича, Дмитра Федоровича Сангушків, а також доньки Феодори Федорівної Сангушко. Згодом Ганна Деспотівна одружилася вдруге з князем Миколою Збаразьким і записала свою частку у Тростянці йому[15].

У 1572 році як власника частки села зустрічаємо Федора Петровича Загоровського. Він був сином Феодори Федорівни Сангушко та Петра Богдановича Загоровського, відтак отримав частку у Тростянці як спадщину від матері. Від Романа Федоровича Сангушка частку у селі передано синові Федору-Роману Романовичу Сангушку та доньці Олександрі Романівній Сангушко. Вона у 1577 році одружилася з князем Янушом Янушовичем Заславським, якому, очевидно, записала посаг включно із Тростянкою. Відтак, село надовго відходить Заславським.

---

[12] Кирильчук М.Ф. Історія села Копачівка. – Копачівка. Машинопис. 16 арк. З архіву Копачівської публічної бібліотеки.

[13] За матеріалами школи с. Башова.

[14] Акты Литовской метрики. – Т. 1. – Вып. 1: 1413-1498 гг. / Собраны Ф. Н. Леонтовичем. Издание Императорского Варшавского Университета. – Варшава, 1896. – 177 с.

[15] Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. T. 6.

Згідно із подимним тарифом на 1629 рік з Тростянки із 56 димів платила Мар'яна з Лєшна Заславська[16]. У XVII ст. у джерелах зустрічаємо як власника Серницького маєтку (включно із Тростянкою) онука Януша Заславського та Олександри Сангушко – Домініка-Владислава Олександровича Заславського. Саме його як дідича (власника) Серник та Тростянки зустрічаємо у буремний час Козацького повстання 1648 року. Щоправда, подимний податок з цих сіл впродовж 1648-1658 років платив як державець (орендар) Григорій Святополк-Четвертинський, який був пов'язаний із Заславськими далекими родинними зв'язками. У 1648 році князь Григорій Святополк-Четвертинський платив у Тростянці від 61 димів, в 1650 році – від 43 димів, про зміну в кількості димів і причину цього свідчив мешканець Юсько Дорош «*…по съпусътошеню и попаленю од татар и козакув…*». В 1651 році Григорій Святополк Четвертинський платив від 17 димів. Тоді присягу про зміну димів давав мешканець Тростянки Мартин Кокоша. Він свідчив, що у той рік «*…въ Тростянце тылко семнадцать домов, што в нихъ мешъкают; люде вымерли, одъ жолнира зънисчоные прочъ пошъли…*».

В 1654 році як державець сіл Тростянка та Серники значиться Вацлав Святополк Четвертинський, як дідич – Владислав Домінік Заславський. За три роки в селі лишилося 12 димів. Цьогоріч про зміну димів при оподаткуванні свідчив селянин Тростянки Іван Липка. Він свідчив, що зміна у кількості димів пояснюється вторгненням у край татарського війська, що відбувалося у 1653 році[17].

Дідич Серницького маєтку і власник Тростянки Домінік Владислав Заславський був одружений із Зофією Ліґензянкою та другим шлюбом з Катажиною Собеською від якої мав сина Олександра-Януша Заславського-Острозького – останнього представника чоловічої лінії Заславських та одного з претендентів на королівський трон Речі Посполитої у 1669 році. Ймовірно Заславські лишалися дідичними власниками цих територій, повсякчас роздаючи земельні наділи у численні оренди.

Згідно із відомостями Перепису поселень та димів Волинського воєводства при подимному оподаткуванні 1662 року частини села Тростянка знаходилися у власності кількох орендарів. Зокрема Шимон Петрушевський, Луцький гродський писар, а також Ян Прушинський, Самуель Бранкевич та інші (не вказано хто саме) за 10 осіб підданих з Тростянки платили 16 злотих. При переписі населення для оподаткування за 1677-1679 роки за 6 осіб підданих в Тростянці 6 злотих платив державець чашник белзький Стефан Суходольський. З іншої частини села Стефан Піотрушевський платив за себе, дружину та сім осіб челяді простого стану всього 11 злотих, 15 грошей[18].

Тростянка, на відміну від Копачівки та Башови, нанесена на карту відомого італійського картографа Річчі Заноні, що датується 1767 роком.

---

[16] Баранович О.І. Залюднення України перед Хмельниччиною. Ч. 1 : Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. Київ. 1930.

[17] Національно-визвольна війна в Україні. 1648-1657. Збірник за документами актових книг / Керівник проекту Музичук О. В.; Упор.: Сухих Л. А., Страшко В. В. Державний комітет архівів України. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – К., 2008. – 1011 с.

[18] Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов [в 35 тт.]. – Ч. 7. – Т. III: Акты о заселении Юго-Западной России. – К., 1905. – 746 с.

РОЗДІЛ 2. У складі Російської імперії

2.1. Соціально-економічний розвиток

У 1795 році відбулися важливі геополітичні зміни, внаслідок яких Річ Посполита перестала існувати як держава. Ці події відомі в історії як поділи Польщі між Пруссією, Австрією та Росією. Внаслідок цих поділів Волинь відходить під владу Російської імперії і у 1796 році стає її адміністративною складовою у складі Волинської губернії. Згідно з наказом російського Сенату від 2 липня 1796 року, Копачівка у складі Рожищенського ключа передавалася у вічну й спадкову власність генерал-губернатору Могилівського намісництва Пассеку Петру Богдановичу. Окрім Копачівки, до складу Рожищенського ключа тоді входили місто Рожище, села Пожарки, Теремне, Седмірки, Жолобів, Топільне, Великі та Малі Дубище, Рудня, Липляни, Старе і Нове Підбереззя, Одеради.

У документі, що датується 1798 роком і в якому описується власність Петра Богдановича Пассека, є дані і про Копачівку. Тоді у селі було 14 дворів, у яких проживали 37 чоловіків та 36 жінок шляхетського стану та одна сім'я (чоловік та жінка) міщанського стану. Цей документ підтверджує думку про Копачівку як поселення чиншової шляхти.

У 1808 році родина Пассеків продала Рожищенський ключ графу Валеріану Антонію Стройновському. А вже 7 лютого 1812 року той передав свою власність у 12-річну оренду за 6450 рублів сріблом на рік графу Бальтазару Коморовському. 5 грудня 1813 року Рожищенський ключ у складі міста Рожище, сіл Топільно, Жалобово, Рудні, Дубищ, Чебені, Кульчина, Копачівки та Майдани був остаточно придбаний і переданий у вічне і спадкове володіння графу Коморовському. Щоправда, ця купівля тривалий час обростала судовими позовами через несплату повної суми викупу за маєток і зрештою, у 1823 році, Рожищенський ключ знову передали Валеріану Стройновському як спадкову власність, хоча судові позови тягнулися аж до 1850 року. У 1834 році маєток переходить у спадок Ользі Стройновській.

У 1842 році спадкоємиця рожищенського маєтку Ольга Стройновська одружилася із князем Дмитром Багратіон-Імеретинським, до якого й перейшло право володіння Рожищенським ключем. А після його смерті як спадок власність перейшла до синів Олександра та Дмитра Багратіон-Імеретинських. У 1866 році вони отримують свідоцтво благонадійності маєтку. Є відомості стосовно вартості землі у Копачівці на цей же рік. Одна десятина (близько 1 га) присадибної землі коштувала 68 рублів, а ланової – 20 рублів. Слід сказати, що ціна на землю в Копачівці була такою ж, як і у Рожищах, селі Юридика, хуторі Чебені. У інших населених пунктах вона коштувала дешевше. Імовірно, це пов'язано з географічним становищем та господарськими особливостями[19].

25 жовтня 1873 року князі Багратіон-Імеретинські продають Рожищенський ключ поручнику Івану Томічу Семіонтковському. Окрім Копачівки, до ключа в цей період входили місто Рожище та передмістя

---

[19] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с. 30-39.

Юридика, Вовнянка, села Кульчин, Жолобів, Топільно, Рудня, колонії Старе Дубище, Нове Дубище, Валер'янівка, Миколаївка, Катеринівка, Ольганівка, Олександрівка, Дмитрівка, Тарноволя, Ретово, Константинівка, Глинище, Тарнорудка, хутори Чебені і урочище Цегельня. Всього у власності маєтку було 8333 десятини[20].

Граф Валеріан Стройновський Фото з Вікіпедії

Князь Дмитро Голіцин Фото з Вікіпедії

Поручник Іван Семіонтковський володів маєтком недовго і вже 20 листопада 1893 року продав його князю Дмитрію Борисовичу Голіцину. А той у 1912 році продає Рожищенський ключ барону Миколі Карловичу фон Мекку за 1 мільйон 200 тисяч рублів. У випису про продаж значилося, що із загальної кількості землі у маєтку 196 десятин та 342 сажні належали чиншовикам села Копачівка. Бейнарівка ж значилася межевим поселенням, яке перебуває у приватній власності. У 1913 році у Старій Олександрівці 273 десятини значиться все ще у власності Івана Семіонтковського[21].

Іншим у цей час було становище сусідніх Башови та Тростянки. У 1803 році різні частини села Башова та прикріплені до них селяни належали різним власникам. Зокрема, поміщик Антон Островський мав у Башові 23 ревізькі душі (тобто кріпаків). Ще 6 душ було у співволодінні князя Максиміліана Воронецького і Кандида Есипа. Крім того, у фактичному володінні того ж князя Воронецького, але в заставному володінні Бруна Валумінського було ще 24 ревізькі душі[22]. У 1852 році частиною села Башова володів поміщик Ілля Пивницький. У його власності було 8 домів, а також 33 чоловіки та 28 жінок[23]. Щодо Іллі Пивницького, то,

---

[20] ДАВО, Ф.271, оп.1, спр.5.

[21] Весь Юго-Западный край: справ. и адрес. кн. по Киевской, Подольской и Волынской губерниям/Юго-Зап. отд-ние Рос. экспорт. палаты ; сост. М. В. Довнар-Запольский ; под ред. А. И. Ярошевича. — Киев : Изд. Т-ва Фиш и Вольсов, 1913.; с. 806.

[22] ДАВО Ф.253, оп.2, спр1.

[23] ДАВО Ф. 35, оп.5, спр.302.

згідно зі спогадами селян, частину земель, які були у нього, зокрема колонії Глинище та Ужова, він програв у карти поміщику Линівському, а решту продав за фальшиві гроші німцю Краузу, який працював касиром у місті Ченстохові, у Польщі. Крім того, у селі донині побутує легенда, що поміщик обміняв на породистих собак двох братів Андрія та Антона Кондратюків, мешканців Поділля, нащадки яких живуть у Башові донині[24]. У 1863 році, після скасування кріпацтва у Російській імперії, 40 ревізьких душ, які проживали у 10 господарствах, отримали на викуп земельні наділи від поміщика Фадея Рудзінського, у власності якого тоді перебувала частина Башови. Інша частина села належала Іллі Пивницькому.

Тростянка у 1803 році була присілком села Іванчиці та перебувала у власності поміщика Ромуальда Бистрого, який володів тут 63 кріпосними. А від 1858 року Тростянку мала у власності поміщиця Марія Казимирівна Семіонтковська. Відомо, що вона ж лишалася власницею села і у 1880 році Олександр Цинкаловський вказує, що у кінці XIX ст. у Тростянці був фільварок і поміщицький будинок, працювала й корчма. У 1913 році 1277 десятинами землі в селі володіли дворяни Микола та Катерина Безсонови, які, ймовірно, мали поруч із селом маєток, де й проживали. Будинок шляхтича-власника був у Тростянці й раніше. Це підтверджує позначка «Дом шляхтича» на військово-топографічній карті 1867 року.

Із кінця 1876 року наростає конфлікт між Османською та Російською імперіями. У листопаді Російська імперія почала мобілізацію війська, а вже у квітні наступного року оголошено війну та почалися активні бойові дії на території Румунії та Молдови. Повз Копачівку по Брест-Литовському шосе проходили військові частини імператорської армії, які рухалися зі своїх місць дислокацій у північних областях до території військових дій. Зафіксовано перебування у Копачівці 13-го гусарського Нарвського полку, що входив до 13-ї кавалерійської дивізії. Солдати цього з'єднання рухалися з міста Анова (можливо, мається на увазі Янів, Люблінського воєводства) до міста Боненз (поряд з Бухарестом, Румунія) через Замостя, Грубешів, Устилуг, Торчин. 16 травня 1877 року полк прибув до Копачівки, де й відпочивав упродовж наступного дня. 18 травня солдати полку із залізничної станції Рожище вирушили далі[25]. Це не єдине зафіксоване перебування у селі російського війська, яке рухалося на фронт чергової російсько-турецької війни. 26 липня 1877 року солдати 2-ї бригади 3-ї піхотної дивізії Російської імператорської армії рухалися з Луцька повз Копачівку на залізничну станцію Рожище, звідки потягом мали доїхати до міста Ясси. Ця дивізія у травні 1877 року прибула до Луцька з Нижнього Новгорода з метою навчання і огляду та подальшого переправлення на фронт[26].

Влітку 1890 року наш край опинився в межах терену, де відбувалися так звані «Маневры в Юго-Западном крае» або «Волынские маневры» - масштабні військові навчання Російської імператорської армії. Для цих маневрів створено дві армії – Люблінську, з частин Варшавського

---

[24] За матеріалами школи с. Башова.

[25] Сборник материалов по русско-турецкой войне 1877-1878 г.г. на Балканском полуострове. Выпуск 92. Дневники частей XIII арм. Корпуса. - СПб.: Тип. Альтшулера, - 1910. – 190 с.; с.55.

[26] Сборник военных рассказов, [составленных офицерами- участниками войны 1877-1878 гг.]/изд. В. Мещерского. - [СПб. : Б. и., 1879]. – 281 с.;

військового округу, та Волинську, з частин Київського військового округу. Кожна з них мала свої стратегічні завдання. Станом на початок навчань, 25 серпня 1890 року, на лінії Верба-Торговиця-Рожище-Торчин, яка охоплювала і територію наших сіл, розташувалися кавалерійські частини, зокрема 11 та 12 кавалерійські дивізії, складові XI та XII армійських корпусів Волинської армії. Згодом, 27 серпня, Рожище та сусідні населені пункти опинилися в районі наступу Люблінської армії, яка мала вийти до Луцька, Дубна та Рівного. Закінчились маневри 2 вересня у місті Рівне оглядом військ, який провів імператор Олександр III[27].

Можемо прослідкувати соціальний стан мешканців сіл Копачівка та Бейнарівка католицького віросповідання на основі сповідних списків прихожан парафіяльного костелу села Вишеньки. Згідно з цими даними, у 1863 році в Копачівці проживав 131 мешканець у 22 будинках. Як дворянські записано родини Бродницьких, Уляницьких, Клепарських та Яворських. Статус однодворців (дорівнював стану чиншової шляхти) мали родини Вільчевських, Гайдемських, Оржеховських, Сурмінських, Романовських, Тунських, Янішевських, Піотровських. Єдиною, хто мав міщанський стан, була Францішка Бейзит, з дому Тунська. Селянськими були родини Цитрицьких, Кідерш, Поколенко. У солдатському статусі перебували Тунський Йосип Матвійович, Гирич Лаврентій Варфоломієвич та Осовський Іван.

У 1874 році в Копачівці вже було 44 будинки, у яких проживали 155 мешканців, з яких 77 чоловіків та 78 жінок різного віку. Дворянськими лишалися лише декілька гілок родини Бродницьких. Цікаво, що представників стану однодворців на цей час уже не було. Всі родини, які вважалися у 1863 році однодворцями, стали селянами. Це, зокрема, Тунські, Вільчевські, Романовські, Янішевські, Соболевські, Воєвуцькі, Оржеховські, Цитрицькі, Піотровські, Якубовські, Гуляницькі, Вишневські, Ключковські, Савіцкі. Міщанами були родини Спиридона Гуляницького, Йосифа Стефанського, Антона Оржеховського, Шимона Тунського. Солдатами були Іван Осовскій, Михайло Лабулевич, Іван Романовський, Міхал Гайдембскій. Іноземцями, зокрема польськими підданими, вважалися Ігнацій Піорковський, Карл Кидерш та Мартін Росінкевич.

У Бейнарівці у 1863 році було 8 будинків, де проживало 50 мешканців. Дворянами були лише родини Бродницьких та Уляницьких. Як однодворців записано Оржеховських, Сошинських, Вільчевських. Крім того, у цей же стан записано родини Янішевських, Піотровських та Тунських, які ще у 1816 році мали дворянський статус. Міщан у Бейнарівці того часу не було, а селянами також вважалася родина Цитрицьких. У стані солдатів перебували Гієронім Тунський, Павло Янішевський, Йосиф Тунський. Іноземцями вважалася родина пруського підданого Йогана Шейна[28].

У 1874 році у Бейнарівці також не було однодворців, а дворянами вважалися лише Бродницькі. Міщанами були родини Марцина Бернацького, Олександра та Павла Гуляницьких. У селянському стані перебували Тунські, Цитрицькі, Сошинські, Янішевські, Мартинович,

---

[27] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ru.wikisource.org/wiki/ВЭ/ВТ/Волынские_маневры.

[28] ДАВО, Ф.22, оп.1, спр.216.

Піотровські, Мрочковські, Вільчевські. Солдатом був Павло Янішевський, а іноземцем лишався Йоган Шейн як пруський підданий[29].

У 1885 році Копачівка значилася як «деревня чиншевиков» з єврейським молитовним домом, постоялим двором (очевидно, мається на увазі поштова станція) та лавкою (дрібні магазини)[30]. У 1896 році в Копачівці зазначалося 44 будинки, у яких проживало 107 чоловіків та 105 жінок, загалом 212 жителів католицького сповідання. У Бейнарівці в той же час було 20 будинків та 94 мешканці-католики, зокрема 48 чоловіків та 46 жінок. Згідно з даними першого всеросійського перепису 1897 року, у селищі Копачівка проживало всього 648 мешканців, з яких 409 чоловічої статі та 239 жіночої. За віросповіданням 342 мешканці були римо-католиками, а 226 юдеями[31].

У XV-й частині видання «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich», яка видана у 1902 році, вказано, що в селі Копачівка проживає 526 мешканців у 54 будинках[32]. Такі ж дані подає Олександр Цинкаловський у своїй праці «Стара Волинь і Волинське Полісся»[33]. У Бейнарівці, згідно з цими ж джерелами, було 7 домів, у яких мешкало 28 жителів. Станом на 1906 рік у Копачівці проживали 45 родин-католиків, що відвідували парафіяльний костел села Вишеньки[34]. Загалом у селі в цей час проживало 430 мешканців у 88 дворах. У Бейнарівці в 1906 році було 10 будинків і 170 жителів[35].

Відомо, що у Копачівці в 1895 році проживав чинний мировий посередник І-ї ділянки Луцького повіту Луцько-Дубенського з'їзду мирових посередників поручник Андрій Васильович Трегубов, який знаходився у запасі армійської кавалерії. Згодом він оселився у селі Красне Луцького повіту[36]. Крім того, є свідчення про проживання в Копачівці відставного феєрверкера 11-ї артилерійської бригади, учасника угорської кампанії та взяття Варшави, а також російсько-турецької війни 1853-1856 років та оборони Севастополя Єрьоміна Івана Івановича. Він мешкав у Копачівці до смерті у 1886 році. Очевидно, що проживання у польському селі зразкового солдата російської імператорської армії пов'язане з польськими виступами на Волині, зокрема у 1863 році.[37]

---

[29] ДАВО, Ф.22, оп.1, спр.243.

[30] Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий, по данным первой всеобщей переписи населения 1897 г./предисл.: Н. Тройницкий. - Санкт-Петербург: типография "Общественная польза", 1905. – X. - 270 с.

[31] Волости и важнейшие селения Европейской России: По данным обследования, произвед. стат. учреждениями М-ва вн. дел. Губернии Малороссийские и Юго-Западные – Вып.III. – СПб. : [б.и.], 1885. – 350 с.

[32] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 15. – Cz. 2: [Dopełnienia: Januszpol - Żyżkowa. Dodatek: Aleksin - Wola Justowska] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1902. – 742 s.

[33] Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. [Краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 року]. — Т. 1. — Вінніпег, 1984. – 578 с.

[34] ДАВО, Ф.22, оп.1, спр.294.

[35] Список населенных мест Волынской губернии/Издание Волынского губернского статистического комитета. – Житомир: Волынская губернская типография. – 1906. – 222 с.

[36] Памятная книжка Волынской губернии на 1895 год. - Житомир.: Типография Губернского Правления, 1895. – 474 с.

[37] Спогади родини Смірнових

Маємо деякі свідчення і про суспільне життя мешканців Копачівки у цей період. У 1861 році у священника села Пожарки Конащевського вкрали коней. У крадіжці звинувачено однодворця Копачівки Войцеха Тунського, у якого бачили схожу «малорослую кобылу», яку він продавав за 16 рублів. На звинувачення він відповідав, що цю кобилу купив минулого року, восени, під час озимих засівів, за 18 рублів у селі Забороль в Яна Нарушкевича. 18 квітня 1861 року у цій справі під присягою свідчили дворяни з Копачівки та Бейнарівки Лаврентій і Вікентій Гуляницькі, Леон та Піотр Бродницькі та однодворці Юліан та Констянтин Янішевські, Йосиф Піотровський та Пантелеймон Вільчевський. Свідки характеризували Войцеха Тунського як порядного робітника-землероба, який ніколи нічого не крав, але подекуди полюбляв «горячие напитки». Про подальші перипетії справи свідчень не маємо[38].

У 1884 році з метою з'єднання більш важливих населених пунктів із найближчими залізничними станціями, заключенням Державної Ради від 31 травня 1884 року прийнято рішення про будівництво суцільного шосе від станції Рожище до Брест-Литовського шосе. У квітні 1885 року інженер-полковнику Рубану доручили розробити проект і скласти кошторис на будівництво під'їзного шляху Рожище – Брест-Литовський тракт[39]. Роботи почалися на початку 1886 року, а сума, яку витратили з коштів Земського збору, склала 39 тисяч 875 рублів. Протяжність шляху становила 4,25 версти, а офіційно дорога називалася «мощенный подъездной путь отъ д. Копачевка Луцкаго уезда къ ст. Рожище Юго-Западныхъ железныхъ дорогъ». Закінчили будівництво шляху ще через рік, у 1887 році. А згодом ще декілька разів ремонтували. Зокрема, у 1895 році на ремонт витрачено 640 рублів із Земського збору, у 1899 - 240 рублів[40]. А в 1903 році за 180 рублів ремонтували «Рожище-Копачевскую мостовую».

Є відомості й про засуджених у той період мешканців Копачівки. Зокрема, у 1879 році в селі затримано унтер-офіцера Російської армії на прізвище Міллер, за звинуваченнями у «...высказывании против царя...»[41]. Згодом, у 1887 році за «укрытие кражи» на 2 місяці в'язниці засуджено 30-літню жительку Копачівки Турик Параскеву Йосифівну[42].

У книзі вихідця з Копачівки Анастасія Гарчинського «Wołyń naszą ojczyzną» натрапляємо на цікаві свідчення про вчинок мешканців на початку століття. У 1910 році старому селянинові Мартиновичу, що мешкав у Копачівці, сусіди зробили приємний сюрприз. Намовили його на кілька днів поїхати до родичів, а самі тим часом розібрали його старий будинок і замість нього поставили новий, що попередньо збудували в іншому місці[43].

Траплялися і негаразди. Зокрема, маємо відомості про пожежу, що відбулася у вересні 1903 року у селі Башова. Тоді постраждали будинки і майно 10 селян, а збитки від вогню становили 15950 рублів[44]. Погорільці ще довго оговтувалися від втрат.

---

[38] Ф.361, оп.1, спр.1752.
[39] Обзор Волынской губернии за 1885. - Житомир: Волынская губ. тип. 1886. -IV, 67, [83] с.
[40] Обзор Волынской губернии за 1895. - Житомир: Волынская губ. тип. 1896. -[4], 65, [62] с
[41] ЦДІАК. Ф.442, оп. 829, спр. 97.
[42] Ведомости справок о судимости. Санкт-Петербург. 1888.
[43] Garczyński, Anastazy Ryszard. Wołyń naszą ojczyzną. - Lublin: Lubelskie Centrum Marketingu, 1999. – 202 s; s.28.
[44] Обзор Волынской губернии за 1903. - Житомир: Волынская губ. тип. 1904. - V, [15], 79, [97] с.: табл.

Ян Шимон Романовський. Мешканець Копачівки. Кінець XIX ст. Фото з myheritage.com

Константин Бродницький. Мешканець Копачівки. Кінець XIX ст. Фото з myheritage.com

Клара Юзефа Романовська з дому Бялоскорська. Уродженка с. Пожарки. Мешканка с. Копачівка. Кінець XIX ст. Фото з myheritage.com

Мешканці Копачівки. 1913 р. Фото з ресурсу Strony o Wołyniu.

Родина Міколая Бродницького. Мешканці Копачівки. 1916 р. Фото з ресурсу Strony o Wołyniu.

Мешканці Копачівки. 1909 р. Фото з ресурсу Strony o Wołyniu.

Войцех Бернацький з дітьми та онуками. Мешканці Копачівки. Кінець XIX ст. Фото з myheritage.com

Текля Романовська з сестрою та сином. Мешканці Копачівки. 1915 р. Фото з архіву Катерини Романовської

2.2. Брест-Литовський тракт

Швидкому розвитку Копачівки в середині XIX ст. сприяло будівництво вздовж села одного з важливих міжнародних шляхів Російської імперії - Брест-Литовського шосе. Шлях, окрім своїх звичайних функцій, виконував також роль поштового тракту. Ще у 1820-х роках головна дорога з Луцька до Ковеля проходила через Рожище. Ця ж дорога зазначається у виданні «Почтовый дорожник с картою», опублікованому у 1842 році. У середині XIX ст. російські чиновники вирішили збудувати шлях, який би з'єднував Київ з Брест-Литовським через Житомир, Звягель (сучасний Новоград-Волинський), Рівне, Луцьк та Ковель. Дорога ця оминала Рожище, залишаючи містечко збоку, але пролягала повз Копачівку. Шлях вів із Києва на Житомир — Новоград-Волинський — Рівне — Луцьк — Ковель — Брест-Литовськ. Дорога отримала назву відповідно до свого напрямку та функції – Брест-Литовський тракт або шосе[45].

Брест-Литовський тракт мав бути дорогою другого розряду, що з'єднувала губернські центри, а також сполучала столицю імперії з важливими населеними пунктами на кордоні. Відповідно до імперських законів, уздовж доріг такого типу через кожних 16 верств (близько 17км) мали бути постоялі двори, а згодом там будували поштові станції, де подорожні могли відпочити, змінити коней, а також мусили заплатити кошти за дорогу, використання коней чи перевезення пошти. Довжина шляху становила 554 версти — 591 км. (сучасна відстань — 609 км). Будівництво, а також розширення наявних ділянок дороги, почалося ще в 20-х роках XIX ст., а завершилося в 1864 році. Проектом і спорудженням в 1850–60-х роках керували інженери Сергій Бобрищев-Пушкін і П. П. Четверіков[46]. Значну частину території сучасної Копачівки займав ліс. Тож для прокладання великої дороги слід було докласти багато зусиль. Для будівництва використовували насамперед пісок, щебінь, глину, дерево. Дорожнє полотно розширювалось, зверху насипався щебінь, рилися узбічні канали, облаштовувались мости, переважно дерев'яні[47].

Безпосередньо вздовж села Копачівка будівництво Брест-Литовського тракту велось у 1861 році. На це, зокрема, вказують дані зі справи Войцеха Тунського. Жителі Копачівки та Бейнарівки свідчили, що Войцех, крім того, що займався землеробством, ще працював по найму на будівництві шосе, зокрема, возив каміння[48].

Згодом тракт втрачає свою первісну функцію, яку успішно перебирає на себе залізниця, а залізнична станція будується у Рожищі[49]. Видання «Почтовый дорожник» за 1880 і 1901 роки вже фіксує залізничний

---

[45] Российский почтовый дорожник, с картою. - [3-е изд.] СПб.: в Тип. Карла Крайя, 1842 - [2], VIII, [2], 581 с.

[46] Вітренко В. Транспорт і зв'язок в кінці XVIII – на початку XX століття/В. Вітренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.via-regia.org/bibliothek/pdf/Vitrenko.Transport.formatiert.pdf

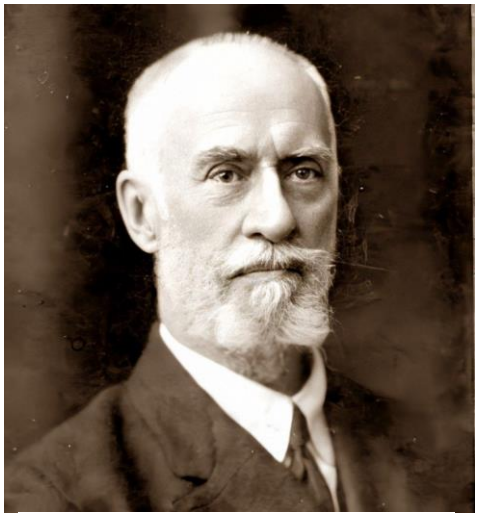
[47] Поштові станції Брест-Литовського тракту. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://mr-brut.livejournal.com/332122.html.

[48] Ф.361, оп.1, спр.1752.

[49] Почтовый дорожник Российской империи, по высочайшему повелению изданный Почтовым департаментом. — СПб, 1852. — 397 с.

шлях Рожище-Переспа-Голоби[50]. Нового розквіту дорога зазнає з розвитком автомобільного транспорту[51].

Розташування села вздовж Брест-Литовського шосе давало можливість бачити досить цікаві події і важливих людей. Зокрема, повз Копачівку пролягав маршрут Варшавського автопробігу, який відбувався 17-30 червня 1912 року. Участь у ньому взяв 21 екіпаж (кожен складався з водія та двох пасажирів) автомобілів з Росії, Німеччини, Англії, Франції, Австрії, Італії, США, Бельгії та Іспанії. Рухались вони з Санкт-Петербурга через Ригу, Варшаву, Брест-Литовський, Житомир та Київ, а фінішували у Москві[52]. Тодішній власник рожищенського маєтку барон Микола фон Мекк був неабияким фанатом автомобілів і, перебуваючи у Москві, надав учасникам автопробігу свій маєток у Рожищі для заправки та відпочинку. Він також мав бути командиром цього автопробігу, але цьому завадили справи[53].

Микола фон Мекк
Фото з Вікіпедії

І хоч автомобільний рух ще довго не був масовим, у міжвоєнний період часто проводилися автомобільні пробіги, які організовували клуби автолюбителів. Наприклад, у червні 1928 року відбувався масштабний восьмиденний 7-й Міжнародний Пробіг (VII Raid Międzynarodowy), що організовував «Automobilclub Polski». 26 автомобілів долали майже 3000 км. На другий день пробігу автомобілісти рухалися від Ковеля до Луцька вздовж Брест-Литовського шосе, стан якого, згідно з повідомленнями тогочасної преси, був «дещо гіршим», ніж стан загальної траси[54]. Вже у 1929 році створюється Wołyński Klub Automobilowy, який починає

---

[50] Почтовый дорожник Российской Империи: с приложением нумерной карты/изданный по высочайшему повелению Почтовым Департаментом. - С.-Петербург: [Тип. т-ва "Общественная польза"], 1875. - 630 с.

[51] Почтовый дорожник Российской империи, изданный Почтовым департаментом. - СПб., 1880 г.

[52] ИСТОРИЯ. Гонки и гонщики XX века. Часть 14. Варшавский пробег 1912 г. Пётр Секретёв. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mbcm.ru/mercedes-club-mark/1155-istoriya-gonki-i-gonshchiki-14.html.

[53] Барон фон Мекк Николай Карлович. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.tsar-auto-club.spb.ru/history/pioneers/mekk_nikolay.html.

[54] VII Raid Międzynarodowy//Przegląd Wołyński. – 1928. - №26. – s.12.

організовувати схожі «райди» більш-менш постійно. Зокрема, 27-29 травня 1930 року відбувся автопробіг «Raid Wołynski», маршрут якого на зворотньому напрямку з Любліна також передбачав рух вздовж Брест-Литовського шосе[55]. Такий же автопробіг, тільки з іншим маршрутом, відбувся у травні 1931 року.

Брест-Литовським шосе проїжджало й чимало цікавих постатей. Серед інших можна виокремити кузину Вінстона Черчілля, скульпторку, журналістку, авантюристку і письменницю Клер Шерідан. Влітку 1924 року вона з братом Освальдом Фрюеном вирушила у подорож Європою на мотоциклі AJS, який мав прізвисько "Сатанелла". Свою подорож згодом описала в книзі "Across Europe with Satanella" ("Європою із Сатанеллою"). У другій половині липня Клер разом із братом доїхали до міста Брест-Литовський, звідки рушили до Ковеля. Там поселились у готелі "Бристоль", який їм не сподобався, тож надвечір мандрівники вирушили одразу в Луцьк, у якому також мав бути "Бристоль", тільки вже пристойніший.

Шлях із Ковеля до Луцька пролягав Брест-Литовським шосе, включно через Копачівку. Клер описує цю дорогу так: *«Дорога, втім, виявилася вкрай нестерпною, тож їхати по ній довелося дуже повільно. Ба більше, дощ лив як з відра... Від дощу нас захищав лише шмат брезенту, в який вода збиралася десятками ставочків, аж поки не виплеснулася прямісінько у коляску. Під ногами утворилося справжнє озеро, а краплі дощу, стікаючи підкладкою макінтоша, витікали через рукави. Упродовж багатьох кілометрів нам траплялися понівечені, подірявлені руїни німецьких оборонних споруд... На додачу налетіла громовиця і впала чорнісінька ніч! Я вхопилася за заряджений револьвер і поки нас сіпало, смикало та підкидало напружено видивлялася міські вогні в темряві ночі...»*[56].

У міжвоєнний час дорога була викладена бруківкою. Коли взимку випадав сніг, то шлях чистили дерев'яним совком. Відомо, що у дорожній службі тоді працював Затичиць Тимофій[57].

Сьогодні частина колишнього Брест-Литовського тракту, яка пролягає повз Копачівку, є частиною автошляху М19, що веде від автомобільного прикордонного переходу Порубне (Чернівецька область) до переходу прикордонного пункту Доманове (Волинська область). Крім того, дорога є частиною європейського автомобільного маршруту Е85.

---

[55] «Райд 1930»: як поляки влаштовували автопробіги на Волині. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.volynpost.com/articles/1277-rajd-1930-iak-poliaky-vlashtovuvaly-avtoprobigy-na-volyni-foto.

[56] Шерідан К. Щоденник мотоциклістки. По всій Європі з «Сатанеллою». – Київ: Медуза, 2021. – 198 с.; с. 56.

[57] Спогади Затичиць Ніни Тимофіївни.

2.3. Поштова станція

Ще з 1795 року в Російській імперії діяв указ «О устроении почт и содержании оных в губерниях», зокрема нещодавно приєднаних (серед них і Волинська). У цьому указі від місцевої влади вимагалось: *«…у кожному місці, де належно було утримувати поштових коней, мати особливий для того поштовий будинок, споруджений за окремо даним на те планом. У губернських містах називати їх поштамтами, в повітових — поштовими дворами, а в інших місцях, встановлених на шляхах, — станціями».* Поштові станції розподілялися на казенні, вільні й ті, що діяли за особливими умовами. Усі станції збудовано у стилі неоготики. Архітектура станційних будівель була типовою. Зводили їх за чотирма проектами — 1820, 1823, 1843 і 1846 років. Одну з таких поштових станцій збудували на 430-му км Брест-Литовського тракту – у селі Копачівка[58].

Станція становила собою цілий комплекс, який складався з центральної будови, місця, де жили люди, котрі працювали там, і господарських будівель — конюшні, сараїв і ін. У центральній споруді розміщувалися кімнати станційного наглядача, для запису подорожніх та для тих, хто приїжджав. Основна будівля виходила фасадом на дорогу. На поштовій станції обов'язково були символи державності: двоголовий орел над входом, інколи — шлагбаум. Окрім суто практичного призначення — відпочинку та зміни коней, такі станції виконували свого роду і контрольні функції.

Планування усіх станцій було однаковим. Товщина цегляних стін доходила до метра. Дуже цікавою була система опалення: всередині стін були прокладені спеціальні канали, завдяки яким усі кімнати обігрівались однією піччю. Дах покривали залізною бляхою. Характерний зовнішній вигляд станцій — готичні вікна, високий ґанок, двері посеред головного фасаду, дві великі кімнати обабіч сіней, широкий двір із колодязем і навісом для коней та екіпажів. Умеблювання кінно-поштової станції було продиктоване її призначенням: письмові столи, лави або стільці, приладдя, якого вимагає власне поштова справа — чорнильниці з чорнилом, папір і пера для написання листів, порошок для висушування написаного та гасові ліхтарі. При станції казенним коштом утримувалася квартира для наглядача.

Копачівська поштова станція збудована за типовим проектом 1846 року. Належала до третього розряду. Комплекс таких станцій не передбачав готелю, обмежуючись тільки ямськими службами, конюшнями та кімнатами для транзитних пасажирів. Задній фасад виходив в двір, замкнутий прямокутними одноповерховими будинками службових корпусів[59].

Станційний наглядач — людина, яка була головною на поштовій станції. До обов'язків наглядача належала перевірка документів (зокрема подорожнього листа — документа, який дозволяв подорож). У 1871 році в Копачівській станції цю посаду займав Василь Іванович Подгородніков[60].

---

[58] Поштові станції Брест-Литовського тракту. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://mr-brut.livejournal.com/332122.html.

[59] Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Том 2 (4). Жариков Н.Л. (ред.). К.: Будівельник, 1983. – 336 с.; с. 104-105.

[60] ДАВО Ф. 35, оп. 2, спр. 392.

Він мав чин колежського реєстратора, що відповідало 14-му (найнижчому) класу в «Табели о рангах» і давало тільки особисте дворянство. Це була непрестижна робота, що передбачала скромні доходи, багато справ та гнів поважних мандрівників.

Дані про діяльність Копачівської станції в 1870-х роках можемо дізнатись з видань «Почтовый дорожник» 1871 і 1875 років. У 1871 році, коли станційним наглядачем був Василь Іванович Подгородніков, на станції значилося 29 коней. Така ж кількість коней була і в наступних після Копачівки станцій у Волі-Любитівській та Свидниках. У Луцьку коней було 55. Плату за проїзд шляхом, яку називали «прогінні гроші», знімали безпосередньо на станції. Платили за кожну версту, яку планувалося проїхати, а також залежно від кількості коней, які використовувалися впродовж подорожі. У Копачівці прогінна плата становила 2,5 копійки сріблом за верству для подорожніх і по 1,5 копійки сріблом, якщо перевозили пошту[61]. У 1875 році на Копачівській станції було уже 10 коней, а прогінна плата становила для будь-якого роду проїжджих (в тому числі й пошти) по 3 копійки сріблом[62].

Із появою залізниці в Рожищі поштова станція у Копачівці поступово втратила своє значення. Після встановлення у краї польської адміністрації приміщення перейшло у власність Дорожнього уряду і стало будинком дорожньої служби, де проживали її працівники та зберігався реманент. З 1919 року дві кімнати у будівлі деякий час винаймали для школи. У міжвоєнний період будівля поштової станції стала пам'яткою архітектури, про що свідчить досі збережена табличка польською мовою. Але, незважаючи на це, споруда вже тоді використовувалася як житлова будівля, зокрема для дорожніх робітників. За радянської доби у колишній поштовій станції розташовувався медпункт. Тоді будинок мав рожевий колір, за що його місцеві прозвали «Ружовий дом». Зараз тут діє дорожньо-ремонтна станція та живуть люди.

Охоронні таблички на поштовій станції. 2000-ті рр. Фото Лілії Міткевич

[61] Почтовый дорожник Российской Империи с приложением нумерной карты. СПб.: Изд. по Высочайшему повелению Почтовым департаментом, 1871. – 416 с.; с.55.

[62] Почтовый дорожник Российской Империи: с приложением нумерной карты/изданный по высочайшему повелению Почтовым Департаментом. - С.-Петербург: [Тип. т-ва "Общественная польза"], 1875. - 630 с.; с.94.

Будівля поштової станції. 1915 р.
Фото з архіву Австрійської національної бібліотеки

Будівля поштової станції. 1970-ті рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Будівля поштової станції. 2000-ті рр.
Фото з Вікіпедії

2.4. Французько-російська війна 1812 р.

Серія військових і геополітичних конфліктів між європейськими державами, спричинених подіями французької революції, продовжилася французько-російською війною 1812 року. Волинь стала єдиною українською територією, на якій розгорнувся театр воєнних дій. На цей момент у Рожищенському краї розташовувалися частини 3-ї Обсерваційної (резервної) армії під керівництвом генерала Олександра Петровича Тормасова. Зокрема, у місті Рожище перебували 10-й і 38-й єгерські полки[63]. У липні 1812 року частини цієї ж армії, рухаючись на північ, завдали серії поразок саксонському корпусу під керівництвом генерала Жана Реньє на території сучасної Білорусі. Для уникнення поразки на підтримку саксонцям французьке командування відправило австрійський обсерваційний корпус Карла Шварценберга. Під натиском цих об'єднаних сил російські війська відступали[64].

13 серпня генерал Тормасов прийняв рішення про відведення всіх військ своєї армії за лінію річки Стир та концентрацію її основних сил на правому березі в районі Луцька. Ар'єргардом при форсуванні Стиру виступав 3-й кавалерійський корпус під керівництвом генерал-майора Єфима Чапліца, що відходив із Ковеля. Угрупування цієї структури вели бої поблизу Рожищ, прикриваючи відступ основних частин 3-ї армії на правий берег Стиру. Серед частин, які перебували у районі Рожищ 15 серпня, були чотири зведені гренадерські батальйони, 34-та батарейна рота, Тамбовський і Дніпровський піхотні полки, 18-та батарейна рота, Козловський та Куринський піхотні полки, 15-та батарейна рота, Нашебурський та Якутський піхотні полки, 38-й єгерський полк, один батальйон Апшеронського піхотного полку, 9-та батарейна рота, Тверський драгунський та 13-й єгерський полки та рота кавалерійської артилерії[65].

Надвечір 17 серпня ар'єргардний загін генерал-майора Чапліца відійшов до Рожищ і зайняв оборону на околицях міста. Вранці 18 серпня до міста підійшли передові загони австрійських військ. Позиції росіян на лівому березі Стиру під Рожищем зайняли австрійські солдати з дивізії генерала Фрейліха. Таким чином лівобережні села Рожищенського краю потрапили під тимчасову окупацію австро-саксонських військ[66].

На жаль, жодної зафіксованої згадки про перебіг конкретних подій на цій місцевості не вдалося знайти. Значна кількість джерел повідомляє лише про околиці міста Рожище та лівий берег річки Стир, що досить широко можна локалізувати і як суміжні з Копачівкою території. Дискусійним є й питання участі у війні польського населення села, про що також згадок у джерелах не зафіксовано. Є поодинокі згадки про перебіг цієї війни у Башові. У тексті церковно-приходського літопису Козинського

---

[63] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.33.

[64] 100. Вяземский В.В. «Журнал» 1812 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://militera.lib.ru/db/1812/03.html

[65] Яровенко С. Волинь у 1812 році. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://yarovenkosp.ucoz.ru/publ/volin_u_1812_roci/20-3

[66] Хоміч Д. Рожищенський край під час Франко-російської війни 1812 року/Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток краєзнавства і краєзнавчої освіти на Волині. Науковий збірник. Випуск 52. Упоряд. Г. Бондаренко, А. Силюк. – Луцьк, 2014 с. 369-373

приходу села Рудка Козинська за 1894 рік містяться відомості про те, що один старець із села Залісці на ім'я Ілідор, який помер в 1887 році на 103 році життя, розповідав, що в полях між Залісцями і Башовою стояла саксонська армія. Люди з усіх сіл повтікали до лісів, а худобу і збіжжя лишили напризволяще. Згідно зі спогадами, тварин солдати забрали, але ніяких збитків у селах саксонці не зробили. Згадує Ілідор, що біля села Башова, де тепер село Ужова, був бій, після якого австро-саксонські війська відійшли до села Пожарки, лишивши на місці бою багато поламаних возів, поранених коней та інших речей, що стали здобиччю селян[67].

Відхід австро-саксонського війська почався внаслідок приходу на Волинь з турецького фронту Дунайської армії під керівництвом Павла Чичагова на допомогу 3-й армії Тормасова. Вночі 12 вересня 1812 року російські частини форсували річку Стир. У напрямку з села Сирники рухався загін генерал-майора Чапліца, який складався з Павлоградського і Лубенського гусарських полків, Серпуховського і Арзамаського драгунських полків, Барабанщикова казачого, 13-го і 28-го єгерських і Коливанського піхотного полку, кінної роти артилерії та 8-ми легких гармат. Очевидно, саме ці військові з'єднання, рухаючись на Ковель, Голоби, Свидники, увійшли й до Копачівки та сусідніх населених пунктів. Цю думку підтверджують, зокрема, дані з рапорту генерала Єфима Чапліца генералу Олександру Тормасову. Він вказує, що 12 вересня підполковник Барабанщиков (очевидно, йдеться про Донський козачий полк Федора Акимовича Барабанщикова, який входив до загону Чапліца) зайняв Тростянку та поселення Козенці, а надвечір козаки після перестрілки з полком саксонських гусарів Бланкенштейна (ймовірно 6-й Гусарський полк Бланкенштейна під командуванням Вінцента фон Гіллерта) увійшли в Козин біля Переспи, куди росіяни переслідували австро-саксонські з'єднання, але були зупинені пострілами з гармат[68].

Як відгомін тих подій на території краю лишилися непритаманні для Волині назви населених пунктів, зокрема, село Французи, як називалася частина сучасного села Кременець, та хутір Наполеонівка неподалік Сокуля. Крім того, після боїв 1812 року лишилися 9 курганів поблизу села Башова, які позначені на археологічній карті Володимира Антоновича, що датується 1900 роком. Згідно зі спогадами місцевих жителів, ці могили лишилися після боїв того часу. Урочище Кургани неподалік Кременця також носить свою назву від тих подій. Імовірно, у тому місці були солдатські поховання.

---

[67] ЦДІАК, Ф. 2205 оп. 1 спр. 97.

[68] Ахлестышев Д. П. Двенадцатый год. Исторические документы собственной канцелярии главнокомандующего 3-ю Западнойармией ген. от кавалерии А. П. Тормасова/Д. П. Ахлестышев. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1912. – 722 с.

РОЗДІЛ 3. Військові дії 1914-1920 рр.

3.1. Перша світова війна

Загальновідомо, що Перша світова, або ж Велика війна, згідно з тогочасною термінологією, розпочалася внаслідок вбивства спадкоємця австро-угорського цісарського престолу Франца-Фердинанда 28 червня 1914 року у місті Сараєво. Ця подія розпалила геополітичний конфлікт, який уже давно тлів, між блоками великих держав – Антантою, до якої входили Російська й Британська імперії, Франція, Японія, Італія (з 1915 р.) та США (з 1917 р.) та Троїстим (згодом Четвертним) союзом, який об'єднував Австро-Угорську, Німецьку та Османську імперії, Італію (до 1915 р.) та Болгарію. Датою початку Першої світової війни вважається 1 серпня 1914 року, коли Німеччина оголошує війну Російській імперії.

Українські території традиційно стали сировинним та ресурсним придатком для Російської імператорської армії. На її потребу забирали робочу худобу, вози, фураж, сіно тощо. Воєнні дії 1914 року зосереджувалися за межами Волині, на австро-російському кордоні, зокрема на Галичині. Перша загальноросійська мобілізація почалася ще напередодні офіційного початку війни 29 липня (16 липня за старим стилем) 1914 року, коли імператор Микола II підписав указ «Про приведення до військового стану частини армії і флоту». Протягом наступних п'яти днів він видає укази «Про призов нижніх чинів запасу армії і флоту в губерніях, областях і повітах Європейської і Азіатської Росії» і «Про призов на дійсну службу ратників І-го розряду в деяких місцевостях імперії», які стосувалися територій України. Відтак мобілізовано чоловіків у віці від 25 до 39 років, які перебували у військовому запасі (13-15 років після проходження дійсної військової служби у піхоті та артилерії), а також ополчення І розряду – чоловіків, у яких закінчився термін перебування у запасі і вони не досягнули 43 років[69].

Після проходження медогляду та рішення призовної комісії усіх придатних чоловіків збирали біля Рожищенської волосної управи, де перебували представники командування Південно-Західного фронту. Далі новобранців перевозили залізницею до Луцька чи Рівного для укомплектування спочатку запасних полків, а згодом, після навчання, до бойових частин. У Луцьку станом на 1914 рік дислокувалася 11 піхотна дивізія і, зокрема, 43-й піхотний Охотський полк, 44-й Камчатський полк, а також 11-й гусарський Ізюмський полк. Саме ці військові одиниці на початку війни поповнювали місцеві запасні та «першорозрядчики»[70].

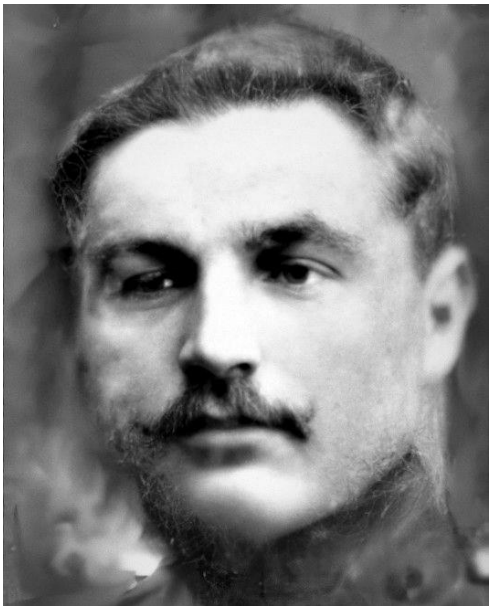
Першими рекрутами із села Копачівка стали Едуард Генгель, Юліус Кузнер (лютерани за віросповіданням), Ян Вільчевський та Діонісій Секеда. Усі вони поповнили 43-й піхотний Охотський полк. Туди ж відправилися жителі Бейнарівки Миколай та Адольф Мрачковські і Нікодим Гроцький, а також мешканець села Тростянка Федір Колчук. Згідно з даними у журналах бойових втрат полку, лише Діонісій Секеда та Адольф

---

[69] Россия в мировой войне 1914-1918 года: (в цифрах). - М.: Издание ЦСУ, 1925. - 103 с.

[70] Звегинцов В.В. Русская армия 1914 г.: подробная дислокация, формирования 1914—1917 гг., регалии и отличия. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://grwar.ru/library/Zvegintsov/index.html

Мрачковський відправлені до дивізійного лазарету, а усі інші зникли безвісти на полях Галичини у серпні-жовтні 1914 року. У так званих «перших боях» зник безвісти і мешканець села Башова Максим Ткачук, який був рядовим у 76-му піхотному Кубанському полку[71].

Францішек Бродницький. Загинув у 1915 р. Фото з myheritage.com

У листопаді-грудні 1914 року мобілізували «першорозрядчиків», юнаків 22-34 років. Згодом, у 1915-1917 роках, відбувалися дострокові призови, як наслідок до війська йшли хлопці від 19 років, а також «другорозрядчики», які часто були непридатними до ведення активних бойових дій[72]. Унаслідок успішних для Російської армії боїв другої половини 1914 року було підпорядковано Галичину та взято фортецю Перемишль. Згодом австро-німецьким військам вдалося переломити хід подій та почати контрнаступ у східному напрямку, в тому числі й безпосередньо на Волинь. Станом на червень 1915 року, коли відбувався відступ росіян, Копачівка перебувала на лінії розмежування лівого флангу 13-ї Російської армії та правого флангу 8-ї армії[73].

У липні цього ж року на Волинь вступила 1-ша австрійська армія, згодом, у другій половині серпня, сюди ж підійшла й 4-та австрійська армія. Вже 15 (28) серпня (*в дужках вказано дату за новим стилем*) 1915 року 21-й Чаславський піхотний полк зайняв місто Рожище, успішно форсувавши річку Стир[74]. У цей же день в Копачівку увійшли військові Зальцбурзько-верхньоавстрійського 59-го піхотного полку ерцгерцога Райнера, що становив північне крило 1-ї австрійської армії. В історії полку

---

[71] Герои войни. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://gwar.mil.ru/heroes/

[72] Россия в мировой войне 1914-1918 года: (в цифрах). - М.: Издание ЦСУ, 1925. - 103 с.

[73] 103. Приказы XIII армии №№ 1-55. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://gwar.mil.ru/books/105501263

[74] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.65-66.

йдеться про те, що вранці 15 (28) серпня в розвідку відправлено декілька рот, які мали б дізнатися становище у населених пунктах та позиції російської армії. Вздовж шосе у напрямку на Копачівку і далі до річки Серни рушила 5-та рота, 2-га кулеметна рота рухалась до зруйнованого залізничного мосту на південь від Рожищ, 16-та рота з кулеметами йшла у напрямку вітряка (ймовірно, йдеться про вітряк, який стояв у Копачівському посьолку). О 10-й годині батальйони рушили за своїми розвідувальними ротами. Лише 5-та рота вступила у сутичку з двома сотнями росіян, які намагалися спалити міст через протоку Стиру (очевидно, йдеться про міст між Копачівкою та Бейнарівкою). Полк рушив далі на село Сирники[75].

Про перебування у Копачівці йдеться й у «Книзі спогадів про великі часи», що описує історію 14-го піхотного полку Ернста Людвіга Великого, герцога Гессенського і Рейнського. У книзі оповідають, що полк рухався з Ковеля по головному шосе. 14 (27) серпня затримався при переході річки Стохід, а надвечір 15 (28) серпня зупинився у селі Башова. 1-й батальйон цього полку розмістився на ніч у Копачівці[76].

Відступ російської армії супроводжувався примусовою евакуацією місцевого населення. Цілі сім'ї мешканців відправлялися в східні регіони Російської імперії і ставали біженцями, а їхні господарства пустіли. Разом з австрійськими військовими частинами на Волинь прийшли й легіони Українських Січових стрільців. Вони насамперед переймалися українською національною справою, організовували освітні заклади, займалися просвітницькою роботою. Збереглися звіти до командування 4-ї австрійської армії чотаря УСС, відомого скульптора Михайла Гаврилка, який перебував у наших селах у березні 1916 року. Наприклад, про Тростянку він писав: *«Було село чисто українське. Тепер пусте й зруйноване, живе тільки три жидівські родини (зайди) і дві родини католиків української народності»*[77].

Австрійська окупація тривала майже рік – до літа 1916 року. Із цього періоду до нас дійшли фотографії австрійських військових біля однієї з хатин села Копачівка, зроблені місцевими мешканцями, а також фото будівлі поштової станції, оригінал якої зберігається у фондах Австрійської національної бібліотеки.

Внаслідок домовленостей країн Антанти розпочати одночасний наступ на східному та західному фронтах, 3 червня-22 серпня 1916 року російське командування провело широкомасштабну наступальну операцію усіх фронтів, що відома як «Луцький (Брусиловський) прорив». На території Волині діяла 8-ма армія генерала від кавалерії Олексія Каледіна, що була складовою Південно-Західного фронту під командуванням Олексія Брусилова.

Розпочавши успішний наступ, 25 травня 1916 року О. Каледін запропонував О. Брусилову план подальших бойових дій, де район Рожище-Луцьк мав бути підготовленим до майбутніх активних бойових дій.

---

[75] Geschichte des salzburgisch-oberösterreichischen K.u.k. Infanterie-Regiments Erzherzog Rainer Nr. 59 für den Zeitraum des Weltkrieges 1914 – 1918]; Salzburg im Selbstvlg. d. Rainerbundes 1931. – 864 s.

[76] Ein buch der erinnerung an grosse zeiten 1914-1918. IR14; Linz Feichtinger, 1919. - 503 S

[77] Коваль Р.М. Михайло Гаврилко: і стеком, і шаблею: іст. нарис/ Роман Коваль. – Вид. 2-ге. – Київ: Іст. клуб "Холод. Яр" ; Вінниця: Держ. картогр. ф-ка, 2012. – 471 с.; с. 318.

Відповідно до цього плану, командувач 8-ї армії віддав наказ №01997, у якому зобов'язав 39-й армійський корпус узяти Рожище й закріпитися на правому березі річки Стир[78]. З іншого боку протистояли частини 4-ї австрійської армії, штаб якої відійшов до Переспи[79].

Австрійські солдати біля хатини у Копачівці. 1916 р.
Фото з ресурсу Strony o Wołyniu

Із журналів бойових дій полків 102-ї дивізії 39-го армійського корпусу ми дізнаємося, як входили російські війська до Копачівки та сусідніх сіл. О 2-й годині ночі 28 травня (9 червня) 1916 року солдати 405-го піхотного Льговського, 406-го піхотного Щигровського, 407-го піхотного Саранського, 408-го піхотного Кузнецького полків, за підтримки бронемашин, отримали наказ рухатись на Копачівку, Бейнарівку та Стару Олександрівку, а також вздовж дороги на Нову Олександрівку та місто Рожище. Цей маневр мав на меті допомогти полкам 125-ї дивізії взяти місто. Австрійські війська з боєм покидали свої позиції. В авангарді наступу на Копачівку були війська 407-го Саранського полку під командуванням полковника Кованька Василя Константиновича (*у 1918-1919 рр. командир 14-ї пішої дивізії Дієвої армії УНР* – авт.). Австрійські союзники вели активний артилерійський вогонь з позицій у селі Нова Олександрівка, що стримувало російський наступ. До ранку 28 травня 405-й полк просунувся до перехрестя у Копачівці, але перебував під сильним артилерійським вогнем та час від часу змушений був відбивати контратаки австрійських сил[80].

---

[78] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.66.

[79] Ветошников, Леонид Владимирович. Брусиловский прорыв: оперативно-стратегический очерк/Л. В. Ветошников. - М.: Воениздат, 1940. - 184 с.; с.171.

[80] РГВИА Ф.2954, оп. 1, спр. 55, Журнал военных действий 405-го пехотного Льговского полка.

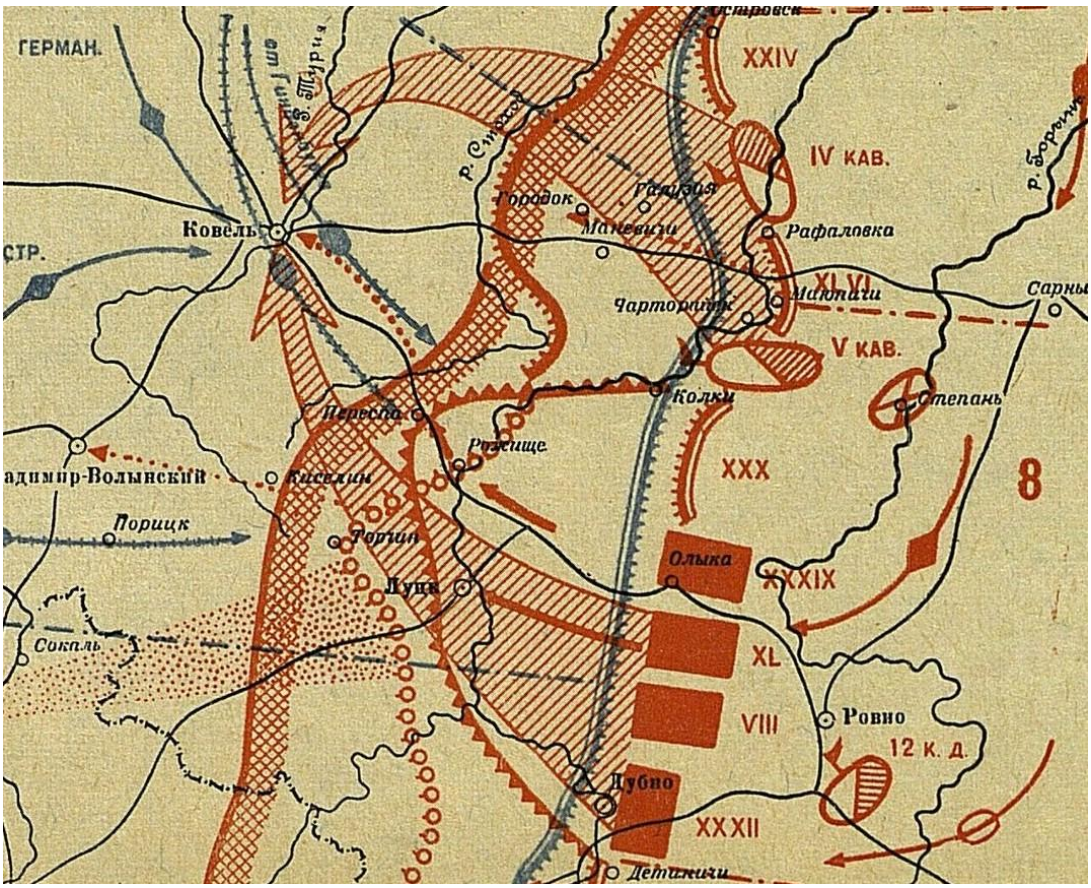

Схема наступу Російської армії в рамках Брусиловського прориву. 1916 р.
Схема з ресурсу gwar.mil.ru

До кінця дня 28 травня російським полкам вдалося зламати опір і зайняти позиції у селах Копачівка, Олександрівка, Нова Олександрівка, Старий та Новий Кременець і стати на бівак у Михайлині. Згідно з даними бойових журналів, у боях 28 травня російський 405-й полк захопив у полон близько 1,5 тисячі солдатів, 4 штаб- і 5 обер-офіцерів, німецьку польову кухню, 16 кулеметів та віз з упряжжю і зброєю. З російської ж сторони втрати, зокрема 405-го піхотного Льговського полку, становили 156 вбитих нижчих чинів, 856 поранених і 153 без вісти зниклих. Крім того, в боях 28 травня загинули командир 10-ї роти прапорщик Попов, 15-ї роти прапорщик Тіунов і молодший офіцер 15-ї роти прапорщик Миляновський; померли від ран прапорщик Бей і Смірнов, поранено прапорщиків Бондаренка, Краєвського, Пирогова, Фомічева, Панкратова, Лемехова, Тамарлакова і командира 1-го батальйона підпоручика Дилученка.

Втрати 407-го Саранського полку становили 4 вбитих та 20 поранених офіцерів, 151 вбитих та 1485 поранених нижчих чинів. Здобутками ж 407-го полку стали 2870 рядових, 28 офіцерів полоненими, здобуто 6 кулеметів, 450 ящиків з набоями, 50 ящиків з ручними гранатами, запасні частини до кулеметів, запас білизни та ін. Втрати та здобутки інших полків не вказано[81].

---

[81] РГВИА Ф.2956, оп. 1, спр. 63 Журналы военных действий 407-го пехотного Саранского полка.

Про нічний наступ на Копачівку російських полків 28 травня пише й автор художнього нарису «Свежие лавры» у газеті «Военная летопись» №321 від 13 вересня 1916 року. Він описує діяльність особового складу бронемашин, які супроводжували авангард російських військ. Автор нарису розповідає, що бронемашини мали назви «Алчный» і «Адский» і були першими, кого зустрічала австрійська піхота на своїх укріплених позиціях. Вийшовши о 2-й годині ночі з села Княгининок, близько 3-ї години російські сили були вже поруч з мостом (очевидно, йдеться про міст між Копачівкою і Бейнарівкою).

Ось як розвивалися події у ту ніч:

«…Машини рушили далі. Вони підходили до села Копачівка. Наш провідник зупинився, схопив фуражку і став розмахувати. Майже перед носом рухалась довга колона. Командир взводу вискочив із машини і вимагав здачі, погрожуючі розстрілом з кулеметів. У відповідь – мовчанка.… Темнота ще не розійшлася, було близько 3-х годин ранку. Попереду виднілись обриси моста. Чим ближче машини підходили до мосту, тим краще виднілись довгі колони, що рухалися по сторонах. Пролунали короткі автоматні черги з машин, і колони лягли. Лишилось всього 500 набоїв, а ніякої надії на допомогу не було. Відходити і кинути усе, що здобуто такими зусиллями, неможливо – шкода втрачених сил. Вирішили чекати підходу піхоти та інших машин. Броньовики, що так допекли противнику, тепер стали мішенню для австрійців, по них стріляли з іншого берега річки, з села Копачівка. Вогонь був найжорстокішим. Здавалось, що противник зрозумів, що у машин немає набоїв, і тримав їх під градом куль. В цей критичний час почувся шум мотору і до нас під'їхала невелика незахищена вантажівка, якою керував рядовий Гуліда. Вогонь, що зосередився по ньому, не зупинив сміливого пориву Гуліди. Полонений австрієць переніс на машину 10 тисяч набоїв, і вантажівка помчалась назад, везучи прохання до піхоти скоріше іти на допомогу машинам. Машини ж рухались вперед. Вони вже в селі, відкривають вогонь у фланзі та тилу противника, який зумів оговтатися. Не маючи перед собою нічого, крім броньовиків, австрійці взяли їх під перехресний вогонь. Чи можна собі уявити цей бій надчудовиськ з тисячами солдатів, що засіли в тилових окопах? Стояв суцільний дзвін. Кулі тарабанили по броні, подекуди роблячи в ній ямки. Щоправда пробоїн не було. Це підбадьорило машини, що іноді підходили до окопів на сто кроків.… Підійшовши до самих окопів, одна з машин заглохла, а самопуск не спрацював. З машини вискочив помічник шофера рядовий Алхімович і під небувалим вогнем, будучи вже пораненим, завів машину рукою. Йому прийшлось відстрілюватися з револьвера. На тілі зіяло 10 ран.… Почали траплятися німці. Їх можна було легко розрізнити по формі одягу. Противник підсилювався. Головна машина потрапила під артилерійський вогонь. Від вогневої боротьби всередині броньованого корпусу було душно. Радіатор кипів, буксував конус, не працювали гальма. Дихати було важко. Один з кулеметів розбито, а в іншому википіла вода і він стріляв лиш поодинокими пострілами. Тим не менше грізні машини тримали в окопах цілі колони противника... В одну з машин потрапив снаряд. Це було тоді, коли вона була на мосту. Машина ламає перила і падає вниз. Німці озвіріли, підбадьорились. Почали кидати гранати. Солдати з машини, хто міг, вискочили і кинулись під міст, де вже були німці. Почався рукопашний

бій… В цей же час броньована вантажівка безперервно підвозила групами по 10 чоловік нашу піхоту...»[82].

Більше деталей про тогочасні події в Копачівці дізнаємось зі статті про російські бронеавтомобілі Першої світової. У той період йшли дощі, і Ковельське шосе було у вкрай поганому стані. До погоди додавались і воронки від снарядів, канави і зіпсовані мости. У статті, ймовірно, помилково, йдеться, що наступ відбувався 26 травня, у всіх інших джерелах – 28 травня. Бронеавтомобілі були складовою 15-го автокулеметного взводу, що перебував на ділянці наступу 102-ї дивізії. У напрямку на Копачівку вирушили лише два авто, «Алчный» і «Адский» (типу Остін І-ї серії), ще одне ремонтувалося. «Алчным» командував поручник Володимир Колб-Селецький. Разом з ним їхав і командир взводу капітан Олександр Сиробоярський. На чолі «Адского» був підпоручик Ісаєв. Відомо також, що у тому бою був присутній поручник Рафаїл Тер-Акопов, який командував броньовиком «Грозный», щоправда, про участь цієї машини даних немає.

О 5-й ранку вони підійшли до Копачівки, яка перебувала на той час у глибокому тилу австро-німецьких сил, і таким чином втратили зв'язок з піхотою. Із обох боків шосе біля Копачівки простягався ліс, в якому перебували австро-німецькі війська, які час від часу з гвинтівок обстрілювали бронеавтомобілі. Ось як далі описує події автор статті: *«Коли почало світати, почав виднітися невеликий міст, близько 20 кроків протяжність, перекинутий через болото на 3-метровій висоті. По іншу сторону болота, на підвищенні, розташувалося село Копачівка. Не доїжджаючи до мосту, праворуч від шосе була одинока будівля, на зразок сараю. У момент, коли броньовики доїхали до моста перед Копачівкою, а кулеметний броньовик, в якому знаходився командир взводу, навіть переїхав міст, броневзвод зустрівся з гвинтівковим, кулеметним і швидким артилерійським вогнем австрійців. Один зі снарядів розірвався в двох кроках від кулеметного броньовика. Інстинктивно шофер дав задній хід - машина збила перила мосту і впала дахом вниз, прямо в болото. Від удару об землю болти бічної стінки машини не витримали, і стінка відвалилася. Австрійці, що були неподалік, вбили поручика Колб-Селецького і важко поранили в живіт командира взводу капітана Сиробоярского. Але під вогнем гарматного броньовика австрійці відійшли. Коли командир іншого броньовика спустився до машини, що впала, то командир взводу, який лишався при свідомості, попросив його зробити все можливе для порятунку бронеавтомобіля. При відсутності снарядів командир гарматного броньовика наказав шоферу їхати повним ходом назад - до моменту зустрічі з вантажівкою, на якій був запас снарядів, патронів і запчастин. Вирішили замінити розбитий кулемет, поповнити боєкомплект і негайно повернутися. Одночасно підпоручик наказав шоферу вантажівки збирати по дорозі піхотинців і везти їх до мосту. За чотири ходки вантажівка привезла до 40 бійців, а приблизно через годину підійшла ще рота піхоти. Прийнявши командування над цим зведеним загоном, підпоручик успішно атакував село. У західній частині села по російській роті був відкритий вогонь, противник атакував її силами батальйону. Рота була змушена відходити під захист гарматного*

---

[82] «Свежия лаври»//Военная летопись. - 1916. - №321. - С. 2

броньовика. В цей час підпоручик був важко поранений в руку і вибув з бою. Незабаром підійшли частини дивізії, які відновили становище і захопили полонених та кулемети. За цей бій поручик Колб-Селецький (посмертно) і підпоручик - командир гарматного броньовика отримали ордена Св. Георгія 4-го ступеня»[83].

Бронеавтомобіль «Алчный» після бою в Копачівці.
Травень 1916 р.
Фото з книги «Бронеавтомобили Остин в России» М. Коломиец

[83] Как русская броня воевала. Ч. 3. Гром победы. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://topwar.ru/136616-kak-russkaya-bronya-voevala-ch-3-grom-pobedy.html

За цей бій, 28 травня, орден Св. Георгія 4-го ступеня присвоїли підпоручику Рафаїлу Тер-Акопову. Саме його було поранено у праву руку та евакуйовано углиб Росії. Згодом він став підполковником у Збройних силах Півдня Росії (білогвардійці)[84]. 31-го травня 1916 року начальник автослужби Південно-Західного фронту полковник Никонович у листі до Головного військово-технічного управління писав: *«Оглянувши особисто 15-й і 20-й автокулеметні взводи, які брали участь з величезним успіхом участь в боях протягом тижня, доношу, що в 15-му взводі убитий поручик Колоб, двічі поранений командир взводу штабс-капітан Сиробоярскій, поранений підпоручик Тер-Акопов. Кулеметна машина «Алчный» сильно пошкоджена, вимагає тривалого ремонту, «Адский» вимагає заміни заднього моста, бойових коліс, конуса, акумуляторів…»*[85].

Водночас маємо деякі відомості і з іншого боку, станом на 28 травня (9 червня) на лінії колонії Лібенштадт (тепер територія села Яблунівка) – села Копачівка розташовувалися війська правого крила групи генерала Фрідріха фон Бернгарді (на липень 1916 року група складалася зі змішаної дивізії генерал-майора Руше і 11-ї баварської дивізії генерал-лейтенанта фон Кнойсля), підсиленої двома пруськими гвардійськими кавалерійськими бригадами[86].

У червні-липні 1916 року Копачівка стала пунктом для біваків Російської імператорської армії, зокрема частин 39-го, 40-го армійських та 5-го Сибірського корпусів, а також 4-ї Фінляндської дивізії (підпорядкована безпосередньо командуванню 8-ї армії). До прикладу, у бойовому журналі 200-го Кроншлотського полку (входив до складу 50-ї піхотної дивізії 5-го Сибірського корпусу) повідомляється, що солдати полку 30 травня (12 червня) стали на великий привал у селі Тростянка, звідки рушили далі. Згодом, 24 червня (7 липня), цей же полк перебував у селі Копачівка, звідки рушив до села Боровичі. До Копачівки полк повернувся 26 червня (9 липня) й став тут на нічліг. Крім того, вздовж Брест-Литовського шосе постійно маневрували частини, що змінювалися з фронтової лінії, яка була на річці Стохід. Відомо, що у селах Копачівка, Башова, Старий Кременець, Олександрово та інших упродовж літа 1916 року змінювалися війська 88-го піхотного Петровського полку, Лейб-гвардії Волинського полку, Кавалергардського ЇЇ Величності Государині Імператриці Марії Федорівни полку, Лейб-гвардії козачого Його Величності полку, Лейб-гвардії отаманського полку та ін.[87]

Над нашими селами проводилися бої і у повітрі. Саме у воєнних діях Першої світової війни вперше почали використовувати літаки. Із перших днів війни на території Волині діяла російська авіація. Тут зосереджувалися сили 7-го та 8-го корпусних авіазагонів, а також 12-й корпусний та 3-й польовий авіаційні загони. У складі 8-го авіазагону воював відомий латвійський ас Едвардс Пульпе, який станом на весну 1916 року мав п'ять

---

[84] Коломиец М. Бронеавтомобили «Остин» в России. 1914-1930//Фронтовая иллюстрация. – 2011. - №3. С. 41-42.

[85] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.liveinternet.ru/users/58884/post314536851.

[86] Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914 – 1918. Die Ereignisse von Jänner bis Ende Juli 4: Das Kriegsjahr 1916 1 [Textbd.] (4 : Das Kriegsjahr 1916 ; 1 ; [Textbd.]) s. 409

[87] Наступление Юго-Западного фронта в мае-июне 1916 года: [сборник документов] / Сост. : М. М. Семин ; А. Н. Назарова ; Н. П. Шляпников ; А. П. Малышев. - М.: Воен. изд-во, 1940. - 548 с.

перемог і нагороджений Військовим хрестом з 5-ма пальмами. У небі над рожищенськими селами 20 липня цього ж року у сутичці з німецькими літаками Пульпе був поранений, а його літак впав на позиціях російської піхоти в районі Вовнянки у Рожищі. У серпні на аеродром у село Зміїнець прибули 2-й, 4-й та 19-й корпусні авіазагони, які утворили бойову групу. Літаки цих формувань впродовж осені 1916 року воювали у небі над рожищенськими селами[88].

Із осені 1916 року, після невдалих наступів російської армії на Ковель та активних контратак австрійських військ, фронт став більш-менш стабільним та зосередився насамперед на річці Стохід та дотичних селах. Інтенсивність боїв зменшилась. Конфлікт Першої світової війни на наших територіях поступово перейшов у конфлікти революційного періоду.

У січні 1917 року в пам'ять про травневі бої 1916 року четвертою чергою мобілізації, у рамках Окремої армії, 39-го армійського корпусу, 154-ї піхотної дивізії було сформовано полки, названі в честь волинських містечок, зокрема й 616-й піхотний Рожищенський полк[89].

3.2. Революційні події 1917 р.

У лютому 1917 року Російську імперію сколихнула революція. Імператор Микола II зрікся престолу, і владу в державі перейняв сформований Тимчасовий уряд. Його представниками на місцях стали місцеві Ради громадських організацій. Разом з тим величезний вплив на суспільство мали ліві політичні партії, зокрема РСДРП (Російська соціал-демократична робітнича партія) та її радикальне крило – більшовики. Серед війська поширюється різноманітна політична агітація, зокрема й більшовицька. Поруч із Радами громадських організацій та комісарами Тимчасового уряду повсюдно з'являються ще одні органи влади, більш популярні серед населення, – Ради робітничих, селянських та солдатських депутатів. Очікували Всеросійських Установчих зборів, які б мали вирішити долю держави. Наслідки подій у Петрограді не оминули й волинську периферію, де все ще стояв фронт Першої світової війни. Рожищенський край став місцем зосередження військових частин.

У ті буремні дні лютого та березня в Копачівському лісі дислокувалися частини 2-ї Туркестанської стрілецької бригади та 8-ї піхотної Туркестанської дивізії. Зокрема, до 15 лютого *(дати, згідно з записами у бойових журналах полків – авт.)* 1917 року в лісі у Копачівці в землянках перебували солдати 7-го та 8-го Туркестанських стрілецьких полків. 16 лютого місце дислокації у лісі по обидві сторони Брест-Литовського шосе зайняли солдати 29-го та 31-го Туркестанських стрілецьких полків. Штаб, команда зв'язку, розвідники та саперна рота 31-го полку розташувалися у селі Тростянка. Про перебування у Копачівському лісі йдеться у бойовому журналі 29-го Туркестанського стрілкового полку: *«Полк прибув у ліс, що біля Копачівки і східніше села о 16 годині 30 хв. Прийшовши на нове місце стоянки, полк не одразу*

---

[88] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.68-69.

[89] 154-я пехотная дивизия. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ria1914.info/index.php/154-я_пехотная_дивизия

розмістився в землянках, оскільки їх не вистачило. …Люди в землянках розташувалися тісно. Кулеметну команду прийшлося розмістити на перший час разом з кулеметною командою 31-го Туркестанського стрілкового полку. Землянки великі, але в них мало світла. Західніше від розташування полку через шосе Луцьк-Ковель є хороший плац для проведення занять. Вода в полку погана, тому за водою хорошої якості солдати ходять в с. Копачівка в 1,5 км відстані»[90].

Перебуваючи у Копачівському лісі, солдати займалися прибиранням землянок, чисткою зброї, вишколами зі зброєю, стрільбами, заняттями з медичної підготовки, з протигазами, вивченням статуту тощо. У вихідні солдати прали білизну, а також ходили в лазню. 23 лютого 1917 року організували комісію для боротьби з цингою, що почала поширюватися серед військових. Крім того, почали будівництво навчального містечка поруч з Копачівкою. Для цього виділено з кожного батальйону по 79 робочих та по 1-му офіцеру. На будівництво навчального містечка батальйони ходили по черзі щоденно[91]. Також солдати полків активно залучалися до укріплення позицій третьої лінії окопів. 6 березня об 11-й ранку їм озвучили маніфести про зречення від престолу Миколи ІІ та вступу на престол його брата Михайла.

Зовсім стримано про це йдеться у тексті бойового журналу: *«В 14 годин командир 29-го Туркестанського стрілкового полку полковник Крижов в присутності всього полку прочитав обидва маніфести. Після прочитання роти пішли займатися згідно з програмами Штабу 8-ї Туркестанської стрілкової дивізії №3».* 9 березня 1917 року полки 8-ї Туркестанської стрілкової дивізії рушили на зміну частинам 125-ї піхотної дивізії у прифронтовий район села Переспа-Богушівка. У журналі 32-го Туркестанського полку описується дорога через Копачівку цього дня під час переміщення полку вздовж Брест-Литовського шосе до Богушівки: *«Погода стояла тепла. Відлига розмила дорогу і в деяких місцях вона стала важкопрохідною»*[92].

9 березня 1917 року з передової з-під Переспи на біваки у ліс біля села Копачівка по обидві сторони Брест-Литовського шосе перейшли 497-й піхотний Белецький та 498-й піхотний Оргіївський полки 125-ї піхотної дивізії. Як і загалом у країні, у війську загострювалася політична ситуація. Відбувалися політичні обговорення. 11-12 березня у Копачівському лісі солдати полків прийняли присягу Тимчасовому уряду, який перебрав на себе управління державою. 14 березня у полках обирали солдатських та офіцерських делегатів до Зборів делегатів Окремої армії, що відбулися в Луцьку 15 березня. Крім того, обирали представників від полків до делегації в Петроград. Проводилися також вибори у полкові, дивізійні та корпусні комітети.

Тривало й буденне солдатське життя на біваках. Активно проводилися навчання. Південніше села Бейнарівка, поруч із шосе, солдати полків облаштували стрільбище, де влаштовували заняття зі

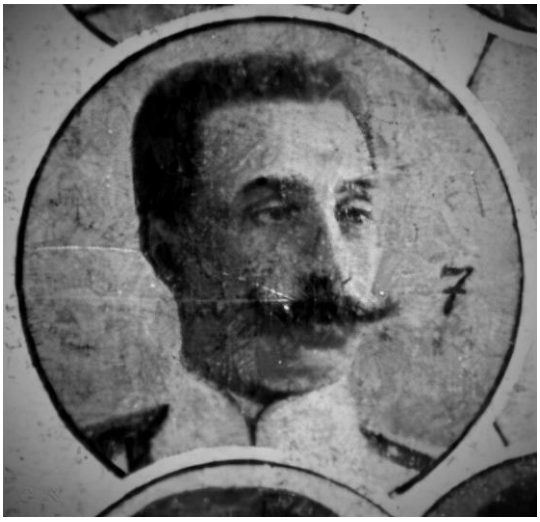
---

[90] РГВИА Ф.3444, оп.1, спр. 4, Журнал военных действий 29-го Туркестанского стрелкового полка

[91] РГВИА Ф.3446, оп.1, спр. 7, Журнал военных действий 31-го Туркестанского стрелкового полка.

[92] РГВИА Ф.3447, оп.1, спр. 6, Журнал военных действий 32-го Туркестанского стрелкового полка.

стрільби. Мали солдати й певне дозвілля, зокрема й з нагоди великих свят. 29 березня для них відбулася всеношна служба та сповідь з нагоди прийдешнього Великодня. Наступного дня відбувалося причастя. 1 квітня солдати активно прибирали свої біваки і в ніч на 2 квітня відвідували Пасхальне богослужіння у похідній полковій церкві. У день Великодня ставили виставу, організовували солдатські ігри з призами та приймали депутатів з подарунками від робітників Південно-Західної залізниці. Наступного дня з метою огляду полків Копачівський ліс відвідав начальник дивізії генерал-лейтенант Федір Євлампійович Огородніков. Саме під час перебування у Копачівському лісі, 5 квітня 1917 року, 497-й піхотний Белецький полк очолив полковник Андерс Павло Карлович, згодом активний учасник Білого руху[93].

Полковник Андерс Павло Карлович
Фото з gwar.mil.ru

До 7 квітня 1917 року 497-й та 498-й полки 125-ї дивізії стояли у Копачівському лісі, звідки перейшли до колонії Чебені[94]. 8 квітня їх позиції зайняли солдати 500-го піхотного Інгульського полку тієї ж дивізії[95]. Вони стояли біля Копачівки до 6 травня, коли знову змінилися 498-м полком. Ті ж, простоявши до 11 травня, рушили у село Хорохорин.

Станом на 1917 рік у селі діяла польська школа. У анкеті публічної початкової школи села Копачівка за 1932 рік вказано, що вона започаткована у 1917 році польськими військовими і була під опікою Польської школи в Луцьку (можливо, йдеться про солдатів польських полків, у складі російської армії або помилково зазначено саме цей рік)[96].

Разом з тим, у Києві ще з березня 1917 року активно розгортається український визвольний рух, починає діяльність Українська Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським. Вплив української влади на місцях був здебільшого декларативним, адже значну підтримку отримували

---

[93] РГВИА Ф.3036, оп.1, спр. 96, Журнал военных действий 497-го пехотного Белецкого полка.
[94] РГВИА Ф.3037, оп.1, спр. 136, Журнал военных действий 498-го пехотного Оргеевского полка.
[95] РГВИА Ф.3039, оп.1, спр. 140, Журнал военных действий 500-го пехотного Ингульского полка.
[96] ДАВО, Ф. 38, оп.1, спр.628]

пробільшовицьки налаштовані Ради. Зокрема, з липня 1917 року у місті Рожище почала роботу Рада солдатських і офіцерських депутатів, склад якої ідеологічно був пробільшовицьким. Повсякчас серед солдатів на фронті спалахували мітинги, відмови виконувати накази, змінювати місця дислокації тощо[97].

Листопад 1917 року ознаменувався початком у Петрограді Жовтневої революції, після якої усю владу в державі перебрали більшовики. Солдати, які стояли на фронті, почали проголошувати себе червоноармійцями і силою встановлювати владу Рад на місцях. 2 (15) листопада утворений Луцьким комітетом РСДРП(б) військово-революційний комітет організував у Копачівському лісі мітинг солдатів 126-ї піхотної дивізії, що рішенням командування Південно-Західного фронту підлягала розформуванню як ненадійна і деморалізована. Революційно налаштовані 501-й піхотний Сарапульський, 502-й піхотний Чистопольський, 503-й піхотний Чигиринський полки відмовилися виконувати наказ про розформування. Перебуваючи у Копачівському лісі, солдати полків обрали нового командира дивізії, яким став голова Луцького революційного комітету прапорщик Дмитрієв Олексій Миколайович (згодом голова Луцького комітету РСДРП (б), та проголосили себе червоноармійцями. У ніч на 13 (26) листопада Луцький військовий революційний комітет викликав ці військові частини для проголошення радянської влади у місті Луцьк[98].

Прапорщик
Дмитрієв Олексій Миколайович
Фото з gwar.mil.ru

Про ці події генерал-квартирмейстер Окремої армії (сформована у червні 1916 року) писав до штабу Південно-Західного фронту: *«4 листопада 1917 р. в дивізії настрій більшовицький, бунтарський. Більшовики Луцького гарнізону проводять свою агітацію. В ніч на*

---

[97] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.81-82.

[98] Борьба трудящихся Волыни за власть Советов (март 1917 - дек. 1920): сборник документов и материалов/[Д.В. Шмин, Л.И. Шеременко, Е.З. Шехтман]. Житомир: Обл. изд., 1957. – 480 с.; с.70.

*2 листопада агітатори влаштували мітинг, на якому закликали солдат дивізії вирушити на Луцьк, щоб захопити владу в свої руки, а потім йти на Київ. Всі полки, крім 504-го (*504-й піхотний Верхньо-Уральський полк - авт.*), відмовилися виконати мій наказ. Команда розвідників 503-го полку, яка знаходилася у спостережному лісі, виступила за приєднання до 776-го полку. Штурмова рота кулеметників з кулеметами і мінометами самостійно пішла у Копачівський ліс на приєднання до свого 503-го полку»*[99].

Солдати з 502-го піхотного Чистопольського полку
Фото з ria1914.info

Фактично одночасно з цими подіями, 7 (20) листопада 1917 року, Українська Центральна Рада в Києві у ІІІ-му Універсалі проголосила створення Української Народної Республіки у складі федеративної Росії, включаючи як складову і Волинську губернію. Унаслідок відмови УЦР від ультиматуму підтримати більшовиків, починається Перша більшовицько-українська війна.

22 січня 1918 року УНР проголошено незалежною. Після підписання Брест-Литовського договору з державами Четвертного союзу, згідно з його умовами, УНР отримувала військову допомогу німецьких сил. Спільні українсько-німецькі сили одразу витіснили більшовицьку Червону армію з території України. У напрямку вздовж Брест-Литовського шосе на Луцьк, Рівне, Київ рухалась німецька 7-ма ландверна дивізія, що ще наприкінці травня 1917 року прибула на фронт з Ельзасу і Лотарингії. Вже 5 (19) лютого 1918 року німецькі війська були у Луцьку[100]. Місцеві більшовицькі Ради припиняли своє існування. Разом з тим, у населених пунктах країни встановлювалися німецькі гарнізони, територія

[99] Рудевич П.С. «Шумить Копачівський ліс»//Світло жовтня. – 1967.
[100] Яровенко С. Між трьох вогнів. Буремний 1917. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://yarovenkosp.ucoz.ru/publ/mizh_trokh_vogniv/1_buremnij_1917/1_1_osobliva_armija_pivdenno_zakhidnogo_frontu_v_pershij_polovini_1917_roku/39-1-0-387

Рожищенщини ж ставала прикордонною (німецькі війська стояли на рубежах річки Стохід), а у самому Рожищі почала діяти митниця[101].

29 квітня 1918 року у Києві відбувся гетьманський переворот, внаслідок якого з'явилася Українська держава, а на її чолі став гетьман Павло Скоропадський. Його влада, підтримувана німецькими військами, характеризувалася невеликою стабільністю. Після офіційного закінчення Першої світової війни 11 листопада 1918 року і поразки у ній Німеччини, німецькі війська покинули територію України. Натомість проти Павла Скоропадського відбувається повстання, і до влади приходить революційний орган Директорія, який відновлює Українську Народну Республіку. Водночас територію України знову охоплюють більшовицькі війська Червоної армії. У листопаді 1918 року, після проголошення Західно-Української Народної Республіки, починається польсько-українська війна за право володіти західноукраїнськими територіями.

3.3. Польсько-українська війна 1919 р.

У другій половині січня українські частини, які перебували на території Західної Волині, отримали завдання відкинути польські війська за Буг. У районі станцій Погиньки-Рожище-Голоби була утворена Ковельська ударна група в 1,5 тисяч багнетів і шабель при 2 гарматах із завданням наступу на Ковель. Це угрупування включало: Ковельський, Пінський (200 багнетів), Коростишівський (до 1000 багнетів) піші полки, Окремий Кальницький курінь і гарматну батарею загальною кількістю 1500 багнетів та 2 гармати[102].

Незважаючи на проголошення Акту Злуки 22 січня 1919 року і об'єднання УНР і ЗУНР в одну державу, геополітична ситуація була надважкою – із заходу наближалися польські війська, підтримувані Антантою, а з півночі та сходу – Червона армія.

30-31 січня 1919 року польські війська, наступаючи з півночі, відтіснили українські сили до Рожищ, водночас ведучи наступ і на західному напрямку від Ковеля. Польській армії активно допомагали місцеві жителі-поляки. Вони орудували в тилу української армії, влаштовуючи диверсії. Польські мешканці Копачівки, очевидно, не підпорядковувалися адміністрації Директорії і вели боротьбу за утвердження польської влади у краї.

У середині лютого 1919 року польсько-український фронт стабілізувався на лінії річки Стохід від Поворська до Порицька. Сутички відбувалися в районі Переспи та Доросинь. З 20 березня до Луцька перебазовано Сіру дивізію УНР (Сірожупанники) під командуванням Володимира Абази. У той же час виникла загроза оточення Луцька і подальшого польського наступу. Поляки захопили залізничну станцію у Переспі[103]. 27 березня 1-й, 2-й і 3-й Сірі полки та 2-га батарея гарматного полку Сірої дивізії одразу вирушили в Рожище та увійшли до складу

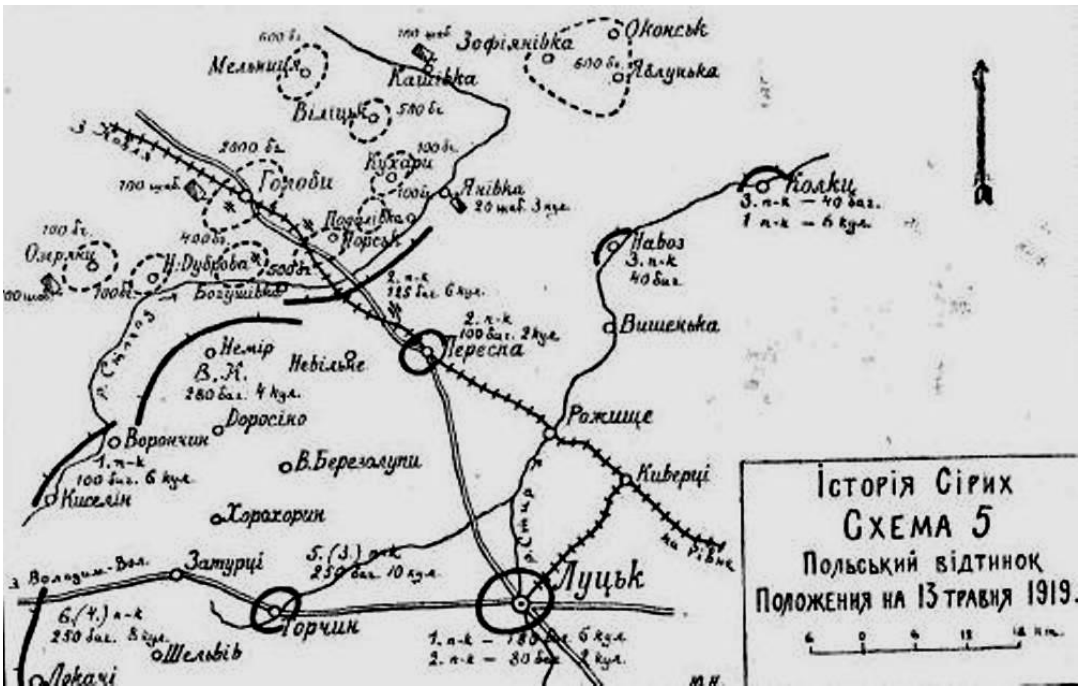
[101] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.

[102] Вісті комбатанта. Бої сірожупанників на польському фронті. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/03/blog-post_31.html

[103] Яровенко С. Між трьох вогнів. На трьох фронтах. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://yarovenkosp.ucoz.ru/publ/mizh_trokh_vogniv/3_na_trokh_frontakh.

Ковельської групи під командуванням Петра Ганжі. Уранці 28 березня Ковельська група перейшла в контранаступ у напрямку на Переспу. Польські війська активно застосовували і авіацію. Зокрема, 29 березня літак капітана Макійонека бомбардував Рожище. Неактивні бої та розвідка точилися за плацдарм річки Стохід і прилеглих територій аж до наступу польської армії у травні 1919 року. Скориставшись внутрішніми чварами серед командування УНР, активністю Червоної армії з іншого боку, а також підсиленням частин генерала Галлера (сформовані Антантою для боротьби з більшовиками), 14 травня 1919 року поляки перейшли у наступ. Із Голоб у напрямку Луцька йшла група генерала Броніслава Баб'янського із залученням авіаційних сил 4-ї авіагрупи та 39-ї французької ескадри, що здійснювали авіарозвідку та повсякчас бомбардували українські позиції в районі Рожищ. Оборону на лінії Колки-Рожище-Торчин утримувала 1-ша Сіра дивізія[104].

Після того, як польський 32-й Ціханівський полк перейшов у наступ і оволодів селами Любче та Переспа, український 1-й Сірий полк на чолі з полковником Петром Ганжею після спроби контратаки відійшов у район Рожищ. Копачівка все ще формально перебувала у підпорядкуванні української влади. Станом на ранок 15 травня 1919 року 2-й Сірий полк, у складі 200 багнетів і 8 кулеметів, утримував ділянку Великі Березолупи, Залісці, Михайлин. Сюди ж відійшло до 80 багнетів із загонів Вільного козацтва (з сіл Доросині, Немир, Невільне). 2-га гарматна батарея (2 гармати) прикривала шосе Переспа – Луцьк в районі Рожищ[105].

Становище польсько-українського фронту на 13 травня 1919 р. Схема з книги «Записки до історії Сірих або Сірожупанників» В. Прохода

[104] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с. 83.

[105] Łukomski Grzegorz, Partacz Czesław, Bogusław Polak. Wojna polsko-ukraińska 1918-1919. Koszalin-Warszawa.:Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie. 1994. – 149 s.

Зранку 16 травня поляки відкрили вогонь з чотирьох польових легких гармат по позиціях 1-го Сірого полку, який ще намагався утримати Рожище. Після артнальоту в атаку пішла польська піхота, яка зуміла відкинути за Стир підрозділи українського полку на ділянці Топільне – Дмитрівка, Михайлин, Залісці, Великі Березолупи. Під час боїв на вказаній ділянці 1-й Сірий полк втратив усю свою артилерію, отримав поранення і командир полкової батареї хорунжий Ковшар. Напружений бій зав'язався біля села Французи (сучасний Кременець), де діяв польський 28-й піхотний полк[106]. Активну роль у захопленні Рожищ і навколишніх сіл взяв 32-й Ціханівський полк[107]. Внаслідок цієї звитяги польська армія отримала вільний шлях до Луцька, а польсько-український фронт був фактично розв'язаний. Таким чином територія наших сіл повністю перейшла під контроль польської влади, а польська армія станом на 17 травня контролювала фактично всю територію сучасної Волинської області. В той же час, зі сторони Рівного територію займала більшовицька Червона армія, активно просуваючись далі на захід. Наближалися нові воєнні дії, тепер уже із східного боку.

Станом на літо-осінь 1919 року в Копачівці встановлюється відносно мирне суспільно-політичне життя на чолі з польськими органами адміністрації, які підпорядковувалися Цивільному управлінню східних земель і генеральному комісару східних земель Польщі. Із вересня 1919 року в Копачівці починає функціонувати школа. Поруч із поштовою станцією з'являється військове кладовище, очевидно, після польсько-українських травневих боїв 1919 року.

3.4. Радянсько-польська війна 1920 р.

21 квітня 1920 року, у зв'язку з більшовицькою загрозою зі сходу та власними територіальними амбіціями, польський командувач Юзеф Пілсудський підписав так звану Варшавську угоду із Симоном Петлюрою щодо союзу проти більшовиків. Петлюра поступався Польщі територіями Волині, Галичини, Холмщини, Підляшшя, натомість Пілсудський визнавав УНР на Наддніпрянщині. Наприкінці травня 1920-го почалися бойові дії між більшовицькою Червоною армією та об'єднаним польсько-українським військом. Після успішного початку і захоплення Києва союзники почали відступати.

Вже 14 липня 1920 року командувач 2-ю польською армією Казимир Рашевський наказав підпорядкованим військам підготуватись до оборонних дій в районі Рожища й Луцька. Через лінію Топільно-Олександрівка-Рокині простягнулася друга лінія оборони містечка Рожище від радянських сил, що наступали зі сторони правого берега річки Стир. У селах Кременець та Олександрівка розташовано польську важку артилерію[108]. У липні 1920 року в районі села Копачівка дислокувалися

---

[106] Zaborowski Wacław. Zarys historji wojennej 28-go pułku strzelców kaniowskich.Warszawa: Wojskowe Biuro Historyczne, 1928. – 30 s.

[107] Horasymow Stanisław. Zarys historji wojennej 32-go pułku piechoty. Warszawa: Wojskowe Biuro Historyczne, 1928. – 33 s.

[108] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.86.

війська польської 3-ї дивізії піхоти легіонів. Відомо, що 11 липня в колонії Новий Кременець стояв польський 8-й полк піхоти легіонів[109].

Район Копачівка-Рожище станом на середину липня 1920 року був місцем дислокації сил 2-ї польської армії (об'єднаної з 3-ю польською армією), а також межовим районом між лівим флангом 12-ї та правим 1-ї кінної радянських армій[110]. 23 липня 1920 року біля Копачівки на лівому фланзі польської 2-ї армії її частини намагались атакувати частини радянської 24-ї стрілецької дивізії і навіть потіснили її в напрямку Ківерець, однак після введення в бій дивізійного резерву були відкинуті назад[111]. Вже 3 серпня польські війська відступають з району Рожищ без бою. У той же день у Копачівку входять радянські частини 24-ї дивізії Червоної армії. Воєнні дії просуваються на захід. У Копачівці майже на місяць починає діяти радянський орган влади – сільський революційний комітет (ревком).

Впродовж серпня та початку вересня в селах проводилася реквізиція продукції та ременанту на потреби Червоної армії. Дехто з місцевих жителів долучався до участі в розподілі майна місцевих землевласників, зокрема, Рожищенського маєтку Олександра Запольського та Сокільського маєтку Стемпковських. Є відомості про активну діяльність польського підпільного руху. У радянських агентурних звітах знаходимо інформацію про так звану «польскую шпионскую организацию», що нібито мала своїх агентів серед мешканців сіл Сьомаки, Мацеїв, а також Кременець, Французи, Ситарівка, Нова Олександрівка, Копачівка та ін. У звітах фігурують назви організацій P.O.W. (Polska Organizacja Wojskowa) та Straż Kresowa. Зазначалося, що члени організації мають вести партизанську боротьбу в тилу Червоної армії, здійснювати диверсійні завдання, зокрема, підірвати міст в місті Рожище. Як наслідок, в період серпня-вересня 1920 року проведено масові арешти мешканців, яких підозрювали в агентурній діяльності[112].

Після відомого «Дива над Вислою», коли у кінці серпня 1920 року польські війська разом з українськими частинами у битвах під Варшавою переломили хід війни на свою користь, польсько-радянський фронт знову просувався на схід. У вересні 1920 року польські війська знову беруть під контроль Ковель. Наступ на осі Ковель-Рожище вела група генерала Крайовського, що складалася з 18-ї та 7-ї дивізій у складі польської 3-ї армії. Уздовж шосе Ковель-Луцьк наступали, зокрема, полки 18-ї дивізії піхоти. У цьому ж напрямку відступали частини 44-ї та 7-ї радянських дивізій. Увечері 15 вересня польські військові підрозділи зайняли Копачівку та район, а вже 16 вересня увійшли до Луцька[113].

---

[109] Kraszewski Stanisław. Zarys historji wojennej 8-go pułku artylerii polowej. Warszawa: Wojskowe Biuro Historyczne, 1929. – 37 s.

[110] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://1920.gov.pl/

[111] Гражданская война на Украине (1918-1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. — К.: Наукова думка, 1967. Том 3. Крах белопольской интервенции. Разгром украинской националистической контрреволюции и белогвардейских войск Врангеля. Март — ноябрь 1920 г./Под ред. доц. Н. К. Колесника. — 910 с.; с. 307.

[112] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.592.

[113] Grabowski Ziemowit. Bitwa pod Klewaniem//Przegląd Kawaleryjski. Warszawa, 1932, R. 9, s. 8-9.

Уже в жовтні 1920 року підписується польсько-радянське перемир'я без залучення української делегації, а 18 березня 1921 року – Ризький договір, згідно з яким територія Волині переходить до складу новоутвореної Другої Речі Посполитої. Таким чином, внаслідок встановлення польської адміністрації у краї відновлюється мирна життєдіяльність у селі і подальший розвиток.

На жаль, нам не відомі прізвища усіх мешканців краю, що воювали у різних військових утвореннях того часу. Подаємо лише окремі імена солдатів Першої світової війни з Копачівки та навколишніх територій. Крім того, відомо, що у складі армії УНР воювали мешканці села Башова Яринюк Теодор Михайлович та Ткачук Яків Євгенович[114].

Учасники І-ї Світової війни, які вибули з військових частин [За даними ресурсу gwar.mil.ru]					
№ п.п.	**Прізвище/ім'я**	**Місце народження**	**Військове звання та місце служби**	**Дата вибуття**	**Місце загибелі чи поранення**
1.	Бродніцкий Анастасій Францевич	с. Копачівка	59-й піхотний Люблінський полк; мол. унтер офіцер.	09.12.1916 залишений на полі бою	с. Петрисоруль
2.	Бродніцкий Теофіл Феліксович	с. Копачівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	26.11.1914 хворий	Новочеркаський міський лазарет
3.	Вільчевський Адам Андрійович	с. Копачівка	93-й піхотний Іркутський полк; бомбардир	12.03.1915 Поранення	м. Ломжа
4.	Вільчевський Іван Стефанович	с. Копачівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	18.08.1914. Зник безвісти	-
5.	Гирич Антоній Лук'янович	с. Копачівка	69-й піхотний Рязанський полк; рядовий	3.02.1916 не уточнено	-
6.	Генчеїв (Генгель) Едуард Карлович	с. Копачівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	18.08.1914. Зник безвісти	-
7.	Грос Едуард Людвикович	с. Копачівка	21-й саперний	21.11.1916. Поранений	-

[114] ДАВО Ф. 45, оп.1, спр.1509.

			батальйон Єфрейтор	в спину	
8.	Еске Густав Карлович	с. Копачівка	12-й Стрілецький полк; стрілець	04.06.1915 залишений на полі бою	-
9.	Козловський Станіслав Алізієвич	с. Копачівка	2-й Польський полк; стрілець	03.04.1917 хворий на ревматизм	-
10.	Козловський Ян Діонисович	с. Копачівка	17-й піхотний Архангелого родський полк; рядовий	02.07.1916 поранений	-
11.	Крауз Фрідріх Петрович	с. Копачівка	294-й піхотний Березинськи й полк; рядовий	08.02.1915 Поранення	с. Небилова; евакуйова ний в тил армії
12.	Кузнер Илиус (Юліус) Крістіанович	с. Копачівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	18.08.1914 Зник безвісти	-
13.	Малиновський Апполінарій	с. Копачівка	319-й піхотний Бугульмінськ ий полк	23.05.1915 Поранення	-
14.	Тамановський Мар'ян Антонович	с. Копачівка	747-я Волинська дружина; старший унтер-офіцер	14.11.1917 хворий	-
15.	Тайберг Рувим Янк	с. Копачівка	499-й піхотний Ольвіопольс кий полк; рядовий	03.10.1916 Поранення	с. Затурці; 27 Кінешенсь кий загін Червоного хреста
16.	Тунський Ян Янович	с. Копачівка	40-й Сибірський стрілецький полк; стрілець	14.09.1916 Зник безвісти	с.Коритни ця Луцького повіту
17.	Секеда Діонісій Яковлевич	с. Копачівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	13.08.1914	Евакуйова ний в дивізійни й лазарет
18.	Хайнрах Еміль Янович	с. Копачівка	21-й Інженерний полк;	18.10.1917 хворий	-

			рядовий		
19.	Шейн Аполінарій Йосипович	с. Копачівка	7-й артилерійський дивізіон; канонір	1.12.1916 хворий грипом	Вітебськ
20.	Гроцький Нікодим Валер'янович	с. Бейнарівка	43-й піхотний Охотський полк; мол. унтер офіцер.	19.10.1914 зник безвісти	-
21.	Мрачковський Адольф Петрович	с. Бейнарівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	11.10.1914 поранення; контузія	Дивізійний лазарет 11-ї піхотної дивізії
22.	Мрачковський Валентин Петрович	с. Бейнарівка	322-й піхотний Солігалічський полк; рядовий	6.05.1917 хворий	-
23.	Мрачковський Миколай Петрович	с. Бейнарівка	43-й піхотний Охотський полк; рядовий	03.11.1914 Зник безвісти	-
24.	Тунський Томаш Марцелович	с. Бейнарівка	11-а Артилерійська бригада; бомбардир	9.11.1917 хворий	-
25.	Тульчки (можливо Тунський) Йосип Павлович	с. Бейнарівка	452 Курська дружина; рядовий	04.04.1917 хворий	-
26.	Янішевський Леонард Степанович	с. Бейнарівка	322-й піхотний Солігалічський полк; рядовий	17.06.1917 хворий	-
27.	Мосічук Іван	с. Башова	245-й піхотний Бердянський полк; рядовий	23.01.1916 хворий	-
28.	Мосейчук Василь Титович	с. Башова	245-й піхотний Бердянський полк; рядовий	18.02.1916 хворий	м. Саковщино
29.	Райнгард Христіан Альбертович	с. Башова	19-й Кубанський пластунський батальйон; рядовий	23.08.1916 хворий туберкульоз легень	Лазарет в м. Катеринодар

30.	Ткачук Антон Павлович	с. Башова	245-й піхотний Бердянський полк; рядовий	13.04.1916	-
31.	Ткачук Максим Ігнатович	с. Башова	76-й піхотний Кубанський полк; рядовий	27.11.1914 Зник безвісти	с. Мерфальва
32.	Яренюк Степан Никифорович	с. Башова	6-й мортирний артиллерійський дивізіон; канонір	16.09.1916 хворий на бронхіт	-
33.	Яринюк Федір Михайлович	с. Башова	245-й піхотний Бердянський полк; рядовий	27.09.1916 Хворий	-
34.	Літке Самуїл Августович	с. Нова Олександрівка	406 Чигровський полк; рядовий	22.08.1916 поранений	Катеринослав
35.	Майер Густав Готлібович	с.Олександрівка	Етапний ветеринарний лазарет 38-й армійский корпус; рядовий	12.01.1917 хворий	-
36.	Чіап Олександр Фердинандович	с.Олександрівка	121 Пермський піхотний полк	8.07.1915 хворий на дезинтерію	-
37.	Гродзка Антон-Франц	с. Тростянка	Цивільне Міністерство землеробства по купівлі худоби	17.05.1917 Поранений	-
38.	Захарчук Афанасій Григорович	с. Тростянка	18-й Туркестанський стрілецький полк; рядовий	04.08.1916 хворий	-
39.	Захарчук Павло Іванович	с. Тростянка	18-й Туркестанський стрілецький полк	07.06.1917 хворий	Лазарет м. Владивосток
40.	Козловський Казимир Алізович	с. Тростянка	259-й запасний піхотний полк; рядовий	04.10.1917 хворий	Лазарет м. Мерефа

41.	Колчук Федор Феофсієвич	с. Тростянка	43-й піхотний Охотський полк; єфрейтор	18.08.1914 Зник безвісти	-
42.	Найчев Тимофій	с. Тростянка	16-й стрілецький Імператора Олександра III полк; стрілець	27.05.1915 14.06.1915 Зник безвісти	с. Крулин, с. Мержвіце, ліс Качурова-Могила
43.	Романюк Кас'ян Никифорович	с. Тростянка	48-й піхотний Одеський полк	17.05.1915 Зник безвісти	м. Вилава
44.	Сахарчук Митрофан Григорович	с. Тростянка	282-й піхотний Олександрій ський полк	24.12.1916 поранений	
45.	Якобчук Семен Іванович	с. Тростянка	13-й піхотний Білозерський полк	27.10.1916 хворий	-

РОЗДІЛ 4. З історії населення села

4.1. Німецька община

Масова німецька колонізація на Волині розпочалася у другій половині XIX ст. Рожищенський край став місцем прихистку великої кількості колоністів, які повсюдно засновували нові поселення. Розповідаючи про німецьке населення Копачівки, варто згадати і про сусідні колонії, які нині вже не існують, зокрема, Олександрово, Олександрівку Нову та Магазин. Ці населені пункти засновані внаслідок масової міграції німецьких поселенців у Російську імперію у 1860-х роках. Поштовхом до переселення німців на Волинь стало проведення аграрної реформи, і, як наслідок, скасування кріпосного права, а також запровадження низки сприятливих економічних реформ для іноземців. Крім того, приїзд орендаторів ставав рятунком для місцевих поміщиків, які втратили кріпацьку робочу силу і потребували нових форм господарства. Рожищенщина мала досвід німецького господарювання, адже ще у 1830-х тут були створені колонії Вовнянка, Катеринівка, Ольганівка, Валер'янівка. У другій половині XIX ст. на території Рожищенського краю була найбільша кількість новостворених німецьких колоній на Волині.

Колонію у Копачівці під назвою Нова Копачівка (Neu Kopatschewka) утворено в 1867 році. Станом на 1868 рік тут проживало 102 мешканці[115]. У виданні «Материалы для исследования Волынской губернии» йдеться про те, що станом на 1869 рік у цій колонії було 16 домів, в яких проживало 48 чоловіків і 54 жінки[116]. Дещо пізніше це німецьке поселення фіксується під назвою Копачівський посьолок (Копачевский поселок), що розташовувався поряд з дорогою на село Тростянка у напрямку села Башова. У тому ж році засновано колонії Олександрівка, що пізніше стала називатися Стара Олександрівка, а також німецьку громаду хутора Магазин, що згодом перейменована в колонію Олександрово. Колонія Нова Олександрівка з'являється у 1876 році[117].

Найбільш поширеною формою землеволодіння серед колоністів була тимчасова оренда державної або приватної землі. Німецькі поселенці за користування орними й іншими земельними ділянками платили державі або поміщику регулярний грошовий оброк — чинш, розмір якого визначався на основі підписаних контрактів. Відомі умови контракту, який підписали на 10 років німці-колоністи, що орендували землю на території Рожищенського маєтку князів Багратіон-Імеретинських у 1866 році. Загалом у маєтку колоністам надано 259 десятин землі разом з деревами, що росли на ній. За рік переселенці мали сплатити за неї 156 рублів 29 копійок. Після завершення дії контракту його, за бажанням колоністів, можна було знову укласти. Матеріал для будівництва господарств німці мали купувати у маєтку за домовленою ціною, а дрова –

---

[115] Wolhynischer Volkskalender für das 1936. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: https://wolhynien.de/geography/orte/kantorat.htm

[116] Братчиков А. Материалы для исследования Волынской губернии в статистическом, этнографическом, сельскохозяйственном и других отношениях/[соч.] А. Братчикова. - Житомир: В Тип. губерн. упр., Вып.2. – 1869.

[117] Немцы России. Населенные пункты и места поселения: энцикл. слов./сост. В.Ф. Дизендорф. Москва: ЄРН, 2006. – 472 с.; с.220.

по 5 копійок за віз. На рожищенському цегельному заводі купували цеглу по 7 рублів за тисячу штук. Будівлі, зведені колоністами, вважалися їхньою власністю, але продати їх вони могли лише з дозволу власника Рожищенського маєтку. У ньому ж на місцевому млині німці повинні були молоти борошно, а горілку та пиво купувати лише у місцевій гуральні. Колоністи мали право випасати худобу на землях маєтку, полювати, ловити рибу у річці Стир. Кожний переселенець зобов'язувався мати чиншову книжку, де зазначали кількість землі та розмір чиншу, який сплачували щороку 8 листопада. На землях маєтку колоністам надавали близько 4 десятин землі та будівельний матеріал на будівництво школи для німецької громади[118].

Відомо, що одними з перших поселенців у Копачівській колонії, серед інших, були німецькі переселенці з сусідніх колоній, наприклад, родина Андреаса Зауера, який з 1863 року проживав у колонії Ольганівка, а в 1867 році переїхав до Копачівки. Крім того, приїжджали сюди німецькі мешканці з Польщі, зокрема, колоніст Карл Гросс був вихідцем з містечка Олехів, біля Лодзі[119].

Відповідно до умов згаданого вище договору, дрібні суперечки у громаді колоністів мали вирішуватися безпосередньо мешканцями, власником маєтку або його довіреною особою. До вирішення більш серйозних конфліктів залучалася місцева влада.

У грудні 1880 року Луцький повітовий справник (керівник поліційного управління повіту) повідомляв тодішньому Волинському губернатору Юрію Подгоричані-Петровичу про конфлікт, що відбувався у німецькій колонії Копачівка на теренах маєтку поміщика Івана Семіонтковського. У донесенні йшлося про те, що 25 листопада 1880 року для виконання рішення З'їзду мирових суддів Луцького округу у справі виселення колоніста Зауера до Копачівки прибув судовий пристав на прізвище Мичник. Зустрівши спротив, виконавець звернувся по допомогу до поліцейського урядника Шулака, який мешкав тоді у селі. Конфлікт полягав у тому, що після закінчення контракту землевласник змінював умови попереднього договору та підвищував орендну плату за землю. На це колоністи не погоджувалися, але й не хотіли покидати свої домівки.

На підтримку Зауера зібралося близько 50 німців. Вони зірвали з пристава присвоєний згідно з посадою знак і забрали виконавчий лист та інші судові документи. Крім того, колоністи нанесли побої приставу, поліцейському, а також повіреному від поміщика Семіонтковського Шкленику. 28 листопада до Копачівки прибули Луцький повітовий справник разом з прокурором Луцького окружного суду. Вони зібрали усіх учасників конфлікту та безуспішно намагалися вмовити мешканців підкоритися судовому приставу. Головними рушіями невдоволення громади були жителі Копачівки Август Фільман, Вільгельміна Зауер, Єлизавета Фільман, колоністи Олександрівки Старої Кристіан Зейферт та Вільгельм Бенк, а також мешканці Копачівського посьолка Міхаель Ран, Август Бредер і Готфрід Фандріх[120].

---

[118] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с. 54.

[119] [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
http://sites.rootsweb.com/~ukrgs/volhynia/vol188xb.txt.

[120] ЦДІАК, Ф. 442 Оп.533, спр.222, лист 41-42; л. 7.,

Конфлікт продовжувався, і 29 квітня 1881 року в Копачівку знову прибули Луцький повітовий справник, прокурор Луцького окружного суду, мировий посередник Міллер, судовий пристав Мичник, а також батальйон 43-го піхотного Охотського полку під командуванням підполковника Клессова (батальйон базувався тоді у м. Рожище). Їх зустріли близько 400 німецьких колоністів, в тому числі й мешканці сусідніх колоній. Будинок Зауера оточили військові і, після чергової відмови підкоритися судовому рішенню, самого Андреаса арештували, а будівлі розібрали. Незважаючи на невдоволення, до кровопролиття не дійшло. Поліцейські агенти повідомляли про розмови у натовпі: *«Щастя влади, що не дали нам схаменутися, а то проти сили ми б також зібрали силу. В пруських підданих стріляти не посміють, а багнетів ми не боїмося. Виставимо вперед жінок – їх на багнети не піднімуть. Ми покажемо при майбутньому виселенні колонії Олександрівка, що з нами жартувати безкарно не можна».* Дізнавшись про такі настрої серед колоністів, повітовий справник запропонував обрати уповноваженого представника від німецької громади та запросив його в Луцьк, де після зустрічі з поміщиком Семіонтковським справа мала б дійти до мирного завершення[121].

Крім справи Зауера, передбачалося виконання ще 60 судових рішень про виселення німецьких колоністів з маєтку Семіонтковського. Планувалося також виселення цілої колонії Олександрівка Стара, що передбачалося здійснити 5-6 травня 1881 року. Щоправда, через численні заворушення і з врахуванням радикальних настроїв колоністів втілення цих рішень відкладалося на пізніший термін. Крім того, зазначалося, що у разі примусового виселення війська змушені будуть задіяти не лише холодну, але й вогнепальну зброю. Очевидно, виселення так і не відбулося.

Справа Зауера отримала величезний розголос у губернії, і в Копачівку приїжджав спеціальний агент німецького консула Реслер для заспокоєння колоністів. Ті зустріли його з повагою, але він не схвалив їхню поведінку і вмовляв підкоритися владі. Це не допомогло, і хвилювання поширилося на інші колонії повіту. З часом колоністи зрозуміли, що протистояння ніколи не закінчиться на їхню користь, і шукали інших шляхів продовження оренди землі. Та й самі поміщики почали шукати компромісів для того щоб не втрачати вигідні чиншові договори. Наприклад, уже в 1894 році той же власник Рожищенського маєтку клопотав в суді, щоб німецькі колоністи могли продовжувати договори з ним[122].

Відомо, що у 1885 році у німецькій колонії села Копачівка проживало 16 чоловіків та 13 жінок. У той же час в Новій Олександрівці було 8 чоловіків та 8 жінок, а у колонії Магазин (Олександрово) 19 чоловіків та 24 жінки[123]. Пізніші статистичні дані подає Олександр Цинкаловський, який вказує, що у кінці XIX ст. в колонії Копачівка у 19 будинках проживало 100 мешканців[124]. Видання «Списки населенных мест Волынской губернии» за 1906 рік повідомляє, що в колонії Копачівський

---

[121] ЦДІАК, Ф. 442, Оп.617, спр.114, л.2.

[122] Костюк М.П. Німецькі колонії на Волині (XIX-початок XX ст.)/М.П. Костюк. – Тернопіль: Підруч.і посіб., 2003. – 384 с.

[123] Wolhynischer Volkskalender für das 1936. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: https://wolhynien.de/geography/orte/kantorat.htm

[124] Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. [Краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 року]. — Т. 1. — Вінніпег, 1984. – 578 с.

посьолок є 17 будинків, в яких проживають 174 мешканці. В колонії Олександрово налічувалося 57 жителів. У 1910 році в тій же колонії було 53 мешканці[125].

Колоністи Рожищенського маєтку займалися землеробством, землю тримали у хорошому стані. Але основним їхнім заняттям було утримання худоби, виготовлення масла та сиру для продажу[126]. Багато поселенців обробляло ліс для будівництва. У колонії Копачівський посьолок з 1899 року працював млин-вітряк, який перебував у власності Еміля Хаймиха (Emil Hajmych)[127].

Слід сказати, що німецька громада була досить консервативною і не приймала місцеві звичаї чи цінності, а лишалася вірною власним. Це стосувалося й релігії. Мешканці Копачівської колонії були лютеранами за віросповіданням. Вони підпорядковувалися Рожищенській лютеранській єпархії, створеній у 1862 році. Громада мала свій молитовний будинок[128]. У 1909 році в Копачівській колонії при молитовному будинку відкрито школу. У 1912 році на утримання вчителя передбачалося 50 рублів, попри це, станом на той час, у школі ніхто не працював. Школа, як і молитовний дім, утримувалися на кошти лютеранської громади. Іншим було становище німецького навчального закладу в колонії Стара Олександрівка. Тут школу відкрито в 1886 році. Станом на 1912 рік, вчителював Еміль Глязер, а також школі належало 4 десятини землі, на яких були сад і город[129].

Станом на початок ХХ ст., внаслідок змін в російському законодавстві, німецька община повністю інтегрується в суспільно-політичне життя краю. Німці вже не були винятковою общиною, а стали звичайними підданими імперії. Дехто з лютеранських мешканців села воював у складі російської армії під час Першої світової війни. Серед них відомі імена Густава Еске, Фрідріха Краузе, Еміля Хайнраха[130]. Крім того, початок ХХ ст. характеризується еміграцією німецького населення в Канаду, США, Бразилію та інші країни. Зокрема, зафіксовано еміграцію Наталії та Альберта Вайх, які у 1912 році прибули до Філадельфії[131].

Серед родин, що проживали у Копачівці до Першої світової війни відомі Зауер (Sauer), Хайнрих (Heinrich), Шафер (Schaefer), Блюм (Blüm), Ран (Rahn), Воян (Wojan), Кель (Kehl), Леман (Lehman), Ендерт (Endert), Швіхтенберг (Schwichtenberg), Гросс (Gross), Шмідт (Schmidt), Глезман (Glaesmann), Блох (Bloch)[132].

Перша світова війна суттєво вплинула на подальший розвиток німецької громади краю. Чимало колоністів покинули свої господарства та примусово виїхали на схід Російської імперії разом з відступом царської

---

[125] Список населенных мест Волынской губернии/Издание Волынского губернского статистического комитета. – Житомир: Волынская губернская типография. – 1906. – 222 с.
[126] Братчиков А. Материалы для исследования Волынской губернии в статистическом, этнографическом, сельскохозяйственном и других отношениях/[соч.] А. Братчикова. - Житомир: В Тип. губерн. упр., Вып.2. – 1869.
[127] ДАВО Ф. 36, оп.6, спр.3
[128] Wolhynischer Volkskalender für das 1936. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://wolhynien.de/geography/orte/kantorat.htm
[129] Памятная книга Дирекции народных училищ Волынской губернии на 1912 год. – Житомир, 1912
[130] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://gwar.mil.ru
[131] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://myheritage.com
[132] [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
http://sites.rootsweb.com/~ukrgs/volhynia/vol188xb.txt

армії. Назад повернулося лише декілька сімей. Незаселені німецькі будинки у колоніях зайняли польські та українські мешканці.

У 1920 році у колонії Копачівський посьолок проживало 13 сімей, які орендували землю, що була власністю Рожищенського маєтку. Вказується, що всі вони виїжджали під час війни і повернулися до своїх господарств[133]. Згідно зі спогадами Затичиць Н.Т., в кінці 1930-х в Копачівському посьолку мешкало 6-7 німецьких сімей. У власності німецької громади лишався і млин-вітряк, який розібрали під час окупації в роки Другої світової війни[134].

Із появою у Копачівці у 1919 році польської державної школи, її відвідували і діти колоністів. У 1932-1933 роках у ній навчалися 15 дітей лютеранського віросповідання з Копачівського посьолку, двоє з Нової Копачівки і 30 з колонії Олександрово. Деякі діти ходили в приватну німецьку школу в Олександрівці. У зв'язку з великою кількістю дітей-лютеран прийняли рішення впровадити у школі вивчення євангелістської релігії. Тож у вересні 1934 року німець Вільгельм Фрагер починає навчати дітей колоністів євангелістського вчення[135].

У міжвоєнний період німецька громада в колонії Олександрівка розвивалася значно активніше. У 1935 році тут значиться дві школи, молитовний будинок та лютеранське кладовище. Крім того, у цій колонії діяв духовий оркестр під керівництвом німця на прізвище Jager. До речі, молитовний будинок будувався спільними зусиллями громади: кожен землевласник платив податок у розмірі 15 злотих з гектару. На будівництві також працювали місцеві колоністи, формуючи добровільні будівельні загони, якими керував кваліфікований німець-спеціаліст із Познані. Молитовний будинок примикав до квартири пастора та школи. Будівля включала сіни, коридор, класну кімнату та канцелярію. Квартира пастора складалась з двох житлових кімнат, передпокою та кухні. Всі приміщення обігрівались печами[136]. Цю будівлю, як і кладовище, спіткала сумна доля. У 1990-х роках молитовний дім розібрано, сьогодні на тому місці стоїть магазин. Залишки кладовища знаходяться у вкрай поганому стані.

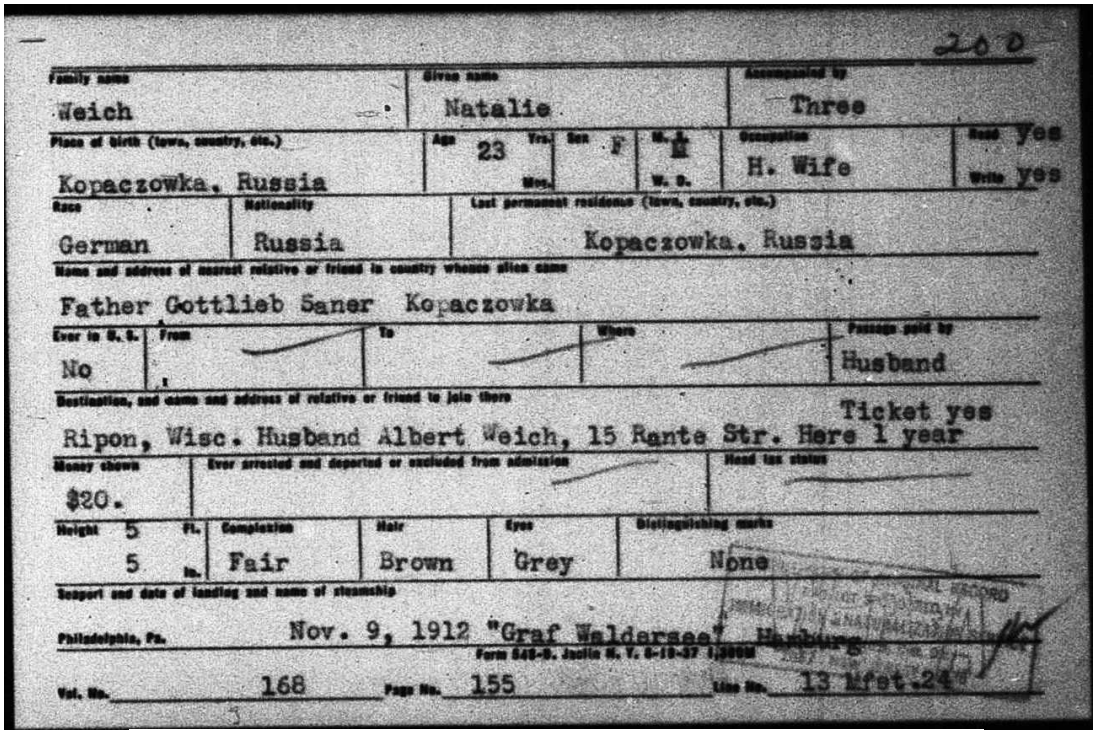
Друга світова війна остаточно завершила період існування на Волині німецьких колоній. Згідно з німецько-радянськими домовленостями 1939-го року, усі німці-колоністи підлягали виселенню. Впродовж грудня 1939 - січня 1940 року вони виїхали в околиці міста Лодзь, на територію так званого «Імперського краю Вартегау»[137].

З колонією Стара Олександрівка пов'язана цікава особистість на ім'я Стефан Ліппольц. Він увійшов у світову історію як людина, яка мала б вбити провідника ОУН Степана Бандеру[138]. Про нього детальніше йтиметься в іншому розділі.

---

[133] ДАВО, Ф.36, оп.1, спр.48.
[134] Спогади Затичиць Ніни Тимофіївни.
[135] ДАВО. Ф.38. Оп.1. Спр.624.
[136] Яцунова Н. Сакральна архітектура німецьких колоністів на Волині в міжвоєнну добу/Архітектурна спадщина Волині. Зб. наук, праць. Вип. 4. / За ред. П. А. Ринкова. - Рівне: Дятлик М., 2014. - 141 с.
[137] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.57.
[138] [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
https://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/02/26/74548/

Список колоністів-чиншовиків колонії Копачівський посьолок. 1920 р. (*можливе неправильне написання прізвища – авт.)*[139]			
№	**Ім'я**	**Від якого року оренда**	**К-ть землі (десятин)**
1.	Edmund Geowald	1885	0,860
2.	Jan Chajmyh	1897	5
3.	Wilhelm Sauer	1890	12,45
4.	Karol Grows	1889	12
5.	Wilhelm Matnaler	1895	2
6.	Karol Stebler	1919	8,5
7.	Erstyna Genzel	1905	4
8.	Krystjan Kmenor	1898	12
9.	Karol Franc	1907	2,45
10.	Frydrih Rorok	1897	5,47
11.	Edward Sauer	1898	8,55
12.	Karol Eskie	1905	
13.	Tomasz Dydrych	1916	

Family name: Weich
Given name: Natalie
Accompanied by: Three
Place of birth: Kopaczowka, Russia
Age: 23 Yrs. Mos.
Sex: F
M. S. W. D.
Occupation: H. Wife
Read: yes
Write: yes
Race: German
Nationality: Russia
Last permanent residence: Kopaczowka, Russia
Name and address of nearest relative or friend in country whence alien came: Father Gottlieb Saner Kopaczowka
Ever in U. S.
From
To
Where
Passage paid by: Husband
Destination, and name and address of relative or friend to join there: Ripon, Wisc. Husband Albert Weich, 15 Rante Str. Here 1 year
Ticket yes
Money shown: $20.
Ever arrested and deported or excluded from admission
Head tax status
Height: 5 ft. 5 in.
Complexion: Fair
Hair: Brown
Eyes: Grey
Distinguishing marks: None
Vessel and date of landing and name of steamship: Philadelphia, Pa. Nov. 9, 1912 "Graf Waldersee" Hamburg
Vol. No. 168 Page No. 155 Line No. 13 1fot.24

Еміграційна картка Наталі Вайх. 1912 р.
Фото з myheritage.com

[139] ДАВО, Ф.36, оп.1, спр.48.

Родина Еріха Зауера. 1924 р.
Фото з myheritage.com

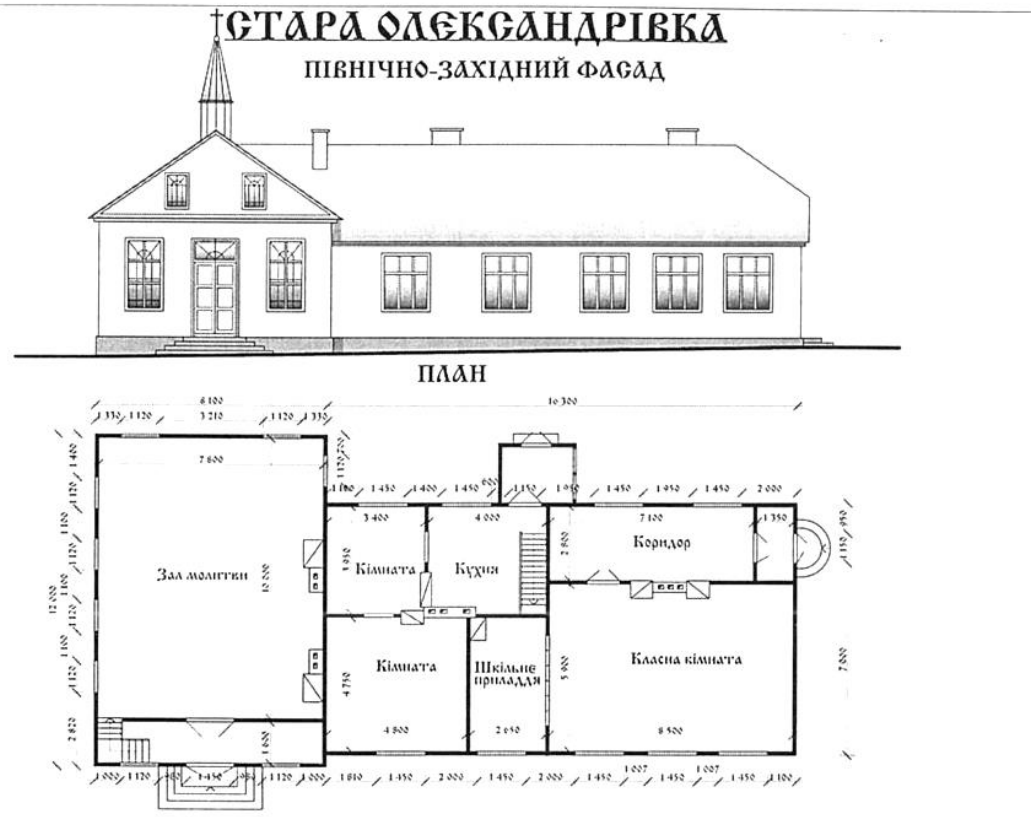

Райнхольд Шлендер та Ома Хедвіг.
Мешканці кол. Олександрівка 1924 р.
Фото з myheritage.com

Будівництво лютеранського молитовного дому
кол. Стара Олександрівка 1920-ті рр.
Фото з книги Das Deutschtum in Polen: ein Bildband. T. 5,
Das Deutschtum in Ostpolen

Проект лютеранського молитовного дому
кол. Стара Олександрівка
За Н. Яцуновою

Німецькі колоністи з сіл Стара Олександрівка, Топільне, Рокині, Рожище.
П'ятий зліва – Стефан Ліппольц (Лібгольц)
Фото з myheritage.com

4.2. Єврейська община

Єврейська община була невід'ємною складовою довоєнного соціально-економічного розвитку нашого краю. Найдавніші свідчення про євреїв у Копачівці та навколишніх селах ми зустрічаємо під час перепису єврейського населення у Речі Посполитій в кінці XVIII ст. Перший із них у Луцькому повіті відбувся у 1765 році, і згадки про Копачівку у ньому немає. Натомість маємо інформацію про село Бейнарівка, де проживало тоді 4 євреї, тоді ж у Тростянці їх мешкало 11. Згадані села належали до кагалу міста Луцьк. Натомість село Башова належала до кагалу містечка Сокіл. У той час в Башові було 5 євреїв. У переписі 1778 року у Луцькому кагалі з наших сіл згадується лише Тростянка та 2 євреї, які там проживають. У Сокульському кагалі присутня Башова. Кількість євреїв там становила 2 особи.

Наступний перепис єврейського населення у Луцькому повіті здійснювався у 1784 році. У його записах згадується й Копачівка, яка разом з Бейнарівкою та Тростянкою належали до Луцького кагалу. Тоді у Копачівці мешкало 2 євреї, у Бейнарівці також 2, а у Тростянці 3. Даних про Башову у цьому переписі немає. Такі ж цифри містяться й у переписі за 1787 рік. Як бачимо, кількість єврейського населення наприкінці XVIII ст. була досить незначною. Здебільшого це були власники придорожніх корчм[140].

Кількість єврейського населення у нашому краї зростає після входження Волині до Російської імперії і впровадження смуги осілості у Південно-Західних губерніях, в тому числі й Волинській. У 1866 році у Копачівці проживало 5 єврейських сімей. Слід сказати, що російська влада у цей час досить неоднозначно ставиться до євреїв і приймає низку заборонних указів щодо їх способу діяльності та проживання. Значно зростає кількість населення Копачівки, в тому числі й єврейського, після побудови Брест-Литовського тракту. Відтак бачимо, що у 1897 році серед загальної кількості 648 мешканців 226 становили євреї. Відомо, що напередодні Першої світової війни єврейська громада в Копачівці мала свого рабина. У 1900-1908 роках рабином в селі був Мордехай Цикер (1877 р.н.-?). Місцеві євреї традиційно займалися ремеслами та дрібною торгівлею.

Більше відомостей про життя єврейської громади маємо вже у міжвоєнний період. Згідно з даними перепису 1921 року, в Копачівці мешкало 274 євреї, а у 1931 році – 350 осіб у 60 сім'ях. Стрімкому збільшенню мешканців цієї національності сприяло і польське законодавство, яке фактично зняло усі попередні заборони російської імперської влади[141]. Наприкінці 1930-х років у Копачівці проживало уже 80 єврейських сімей. У міжвоєнний період копачівська єврейська

---

[140] Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. - Киев: Унив. тип., 1859-1911, ч.5, т.2; сс. 65, 74, 347, 514.

[141] Российская еврейская энциклопедия: [В 9 т.]/Гл. ред. Г. Г. Брановер. — М.: Рос. акад. естеств. наук: Рос. - израил. энцикл. центр «ЭПОС», Т. 5: Историческое краеведение: К — М /Сост. И. Г. Буров. — 2004. — 493 с.; с.149.

громада мала свого рабина, єврейську раду, а також синагогу, яка розташовувалася при дорозі на Башову[142].

У 1920-1930-ті роки єврейська громада фактично заповнила ремісничу та гендлярську нішу в соціально-економічному житті Копачівки. Крім того, місцеві євреї були власниками млина, що розташовувався неподалік перехрестя. Успішний стан єврейських підприємств підкреслювався й виглядом їхніх господарств. Єврейські будинки були зосереджені здебільшого у центральній частині Копачівки, навколо перехрестя. У самому центрі при дорозі брати-власники млина спорудили великий розкішний будинок із ґанками, який був окрасою села. Будинки слугували також і невеликими підприємствами, і крамничками, у яких можна було знайти фактично все необхідне. У власності євреїв була й місцева перукарня. По дорозі до села Тростянка, з лівого боку (де зараз будинок Польки), жила єврейська сім'я, яка скуповувала у населення зерно, а потім продавала. Вони мали власну велику зернову комору. Поряд мешкав римар, який виробляв шкіри. Ближче до перехрестя жив єврей на прізвисько Фалик, що мав свою майстерню з ремонту і пошиття взуття. Там, де сучасне помешкання Хвиців, мешкав єврей на прізвисько Моньо, він мав свій магазин, де торгував оселедцями та гасом. На місці пам'ятника полеглим у Другій світовій війні односельчанам був великий єврейський магазин, у якому продавали різний товар. Єврей Юкель мав магазин, де можна було придбати мастило, фарби, керосин тощо. По дорозі на Рожище була крамниця, де продавалися тканини. В центрі села діяв великий ресторан-пів'ярня. Він належав єврею Мошку, який також торгував горілкою. За цим рестораном ріс гарний сад із фруктовими деревами. У власності місцевих євреїв була й сільська пекарня, у якій фактично усі мешканці купляли хліб[143].

Євреї, які проживали в Копачівці у той час, окрім торгівлі, займались і землеробством. Землю обробляли самі, інколи наймали людей, які заборгували їм. Місцеві євреї працювали у різних сферах. Наприкінці 1930-х як власники та працівники млина зазначаються Зеліг Рабен та Елі Бен Рувес. Цікаву професію мав Шимон Шохет, який належав до однойменної сфери діяльності: був місцевим шохетом - різником тварин за спеціальним єврейським обрядом. Нахум Матрістанке, Іцхак Ідіс та Абрам Бен Рувен працювали у тваринницькій промисловості, Мотіл Бен Аарон був м'ясником, Абрам Лютвак торгував нитками, торгівців зерном звали Берл Почтар, Хаїм Бен Рахель та Шмуель і Моше Шмарагд, м'ясом торгували Шмелке Бен Еліейзер та Лейбел Шейнбойм, Арон Хаят працював теслею і столяром, теслярською діяльністю займався й Іцхак Лейб Кац з сином Еліейзером, Абрам Рімер обробляв шкіри, кравцями були Уке (Еке) Столар та Хая Столар, Давід Шейнбойм торгував яйцями, а Берел Бен Яків, Еліезер Бен Рахель та Іцхак Абраам Конер торгували кіньми, землеробством займався Арон Бен Манес. Цікаву професію мав єврей на ім'я Давид Гортавой, який був хіміком. Очевидно, що сільські прізвиська відрізнялися від офіційного імені. Тож усі імена подані відповідно до списків на ресурсі Яд Вашем[144].

---

[142] Gershon Zik. Rozyszcze ayarati (Rozyszcze my old home. Tel Aviv, Societies in Israel, the US, Canada, Brazil and Argentina, 1976, H.Y.E. — 558 p.

[143] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.

[144] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.yadvashem.org

У міжвоєнний період посилився вплив різноманітних єврейських партій та організацій. У Копачівці діяли їх відділи, а місцеві євреї брали активну участь у їхній роботі. У 1938 році єврейська громада Копачівки на чолі з рабином урочисто зустріла примаса Польщі, кардинала Августа Глонда, який перебував з візитом на Волині. Він поспілкувався з місцевими євреями на івриті та виголосив промову[145].

Звичний для єврейського населення устрій змінився з початком Другої світової війни та приходом у село радянської влади. Усі підприємства були конфісковані, а їх власники стали звичайними робітниками. Разом з тим слід сказати, що серед єврейської молоді були й симпатики радянської влади, які прагнули соціальної рівності.

Ще більше змінилося становище єврейського населення з початком німецької окупації у червні 1941 року. У меморіальній книзі «Рожище» є анонімні спогади місцевої жительки про той період: *«В перший же день, як в село прийшли німці, вони прийшли до нас додому, забрали батька і ще двох чоловіків, і вбили їх біля вітряка. Пізніше ми дізналися, що перед тим, як вбити, їх змусили викопати собі яму. Всі євреї з села Копачівка повтікали в ліс».* Після цього поліцейські оточили ліс та вбили частину євреїв, що там переховувались. Усіх, хто вижив, місцева єврейська рада (юденрат) відправила на примусові роботи. Вони працювали на лісовому виробництві у Рожищі, на ремонті дороги, прибиранні снігу, фільваркових роботах у Березолуках тощо. До речі, саме у Березолуках у 1942 році помер хімік Давид Гортавой. Усі євреї мусили носити на одязі жовтий клаптик тканини, що позначав їхню національність.

Про становище євреїв у Копачівці у період окупації є декілька свідчень від очевидців. Та ж сама анонімна мешканка згадує: *«Моя сестра залишила все наше майно в одного поляка, який гарно ставився до нашої сім'ї. Якось сестра пішла до нього попросити хліба. Він дав їжу їй та двом її дітям, і навіть запропонував заховати їх у корівнику днів на десять. А потім поляк пішов до гестапівців і розповів, що в нього на фермі переховуються євреї і відмовляються йти звідти. Після того на ферму прийшли українці і вбили мою сестру з її двома дітьми»*[146].

Ця розповідь перегукується з іншою схожою історією, а можливо, це той самий випадок. Трофимович Раїса Олександрівна згадує, що в кінці села, на Бейнарівці, під лісом, у 1942 році проживала сім'я Сушинських. Частина копачівських євреїв переховувалась у лісі. Сушинський давав їм їжу за дуже велику плату, але коли золото скінчилося, він видав їх німцям. Ті зробили облаву, всіх зігнали в центр села, недалеко від магазину поляк викопав яму, євреїв роздягнули та розстріляли. У ямі поруч з сучасним магазином розстріляно близько 10 осіб, в тому числі й дітей та жінок[147].

Відомі випадки вбивства євреїв у селі з метою заволодіння цінностями. Таким чином місцеві жителі Остап Бединський, його син Семен та зять Семен Гусар вбили єврейку Фрему Кац[148].

---

[145] Российская еврейская энциклопедия: [В 9 т.]/Гл. ред. Г. Г. Брановер. — М.: Рос. акад. естеств. наук: Рос. - израил. энцикл. центр «ЭПОС», Т. 5: Историческое краеведение: К — М /Сост. И. Г. Буров. — 2004. — 493 с.; с.149.

[146] Gershon Zik. Rozyszcze ayarati (Rozyszcze my old home. Tel Aviv, Societies in Israel, the US, Canada, Brazil and Argentina, 1976, H.Y.E. — 558 p.

[147] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.

[148] Архів УСБУ у Волинській області, спр.20184-о

Через декілька місяців після початку окупації, у лютому 1942 року (за іншими даними, у листопаді 1941 року), у Рожищі створено гетто, куди почали відправляти й євреїв з Копачівки. У серпні 1942 року його мали ліквідувати, а усе єврейське населення знищити. Спогадами з того періоду ділиться житель Рожищ Берл Снайдер: *«Кожного ранку я залишав гетто і йшов на роботу. Моя шестирічна донька багато разів просила мене взяти її з собою. У п'ятницю, перед розвалом гетто, моя донька знову попросилася зі мною, а дружина переконала мене взяти її. Я погодився. По дорозі на роботу я залишив її в сусідньому селі Копачівка, в будинку польського фермера, бо її ноги вкрилися пухирями від довгої дороги. Коли я повернувся забрати її додому, поляк запропонував нам переночувати, оскільки дитина не могла йти. Він розбудив мене посеред ночі і сказав, що має статися щось погане. Німці вивели людей з гетто копати яму. Я побіг в гетто, що врятувати дружину і ще двох дітей. Я зустрів групу євреїв, коли добіг до залізничного переїзду. Їм вдалося втекти з гетто. Вони сказали, щоб я повертався назад до дитини, а тим, хто залишився там, я не зможу вже нічим допомогти. Я повернувся до дочки. Поляк гарно до нас віднісся, але боявся довго нас переховувати, бо це було дуже небезпечно як для нього, так і для нас. Я взяв дитину, і ми пішли в напрямку села Залісці. Неподалік був ліс, ми зайшли в ліс, але дитина не хотіла там залишатися. Тієї ночі ми попросилися в дім до одного нашого знайомого, він дав нам їжу, але не мав наміру нас переховувати. Люди боялися переховувати євреїв»*[149].

Іншу історію розповідає ще один мешканець Рожищ Гітл Вілінський, якому вдалося врятуватися напередодні розстрілу гетто: *«У цю суботу ми разом з братом та групою інших молодих євреїв були на примусових роботах на торф'яній шахті за 20-25 км від Рожищ. Деякі неєвреї прийшли і сказали нам, що поблизу Рожища ліквідують євреїв. У той час ми працювали над торфом, коли раптом побачили, як під'їжджають дві вантажівки, щоб доставити нас на місце розстрілу. Нас було близько 60. А потім ті, хто міг, почали тікати. Мене спіймали, завантажили на вантажівку ще з 30 людьми, і вона рушила. Деяких втікачів було застрелено. А тих, кого змогли зловити поліцейські, завантажували на вантажівки. По дорозі до Рожища вантажівки прибули до села Копачівка. Тут їх зупинив сільський староста. Я пам'ятаю, як він виходив з будинку, і раптом ми почули, як він говорив їм: «О, сьогодні свято. Заходьте, випийте». І вони зайшли випити. А тоді хтось у вантажівці сказав: «Ми все одно будемо застрелені, тому давайте вискочимо з вантажівки!» І ми почали вистрибувати з вантажівки. Я теж вискочив. Біля дороги росла пшениця. Пшениця була високою, це було якраз напередодні збору врожаю. Я думав, що якщо я бігтиму через пшеницю, поліцейські помітять, що пшениця рухається. Тому я лежав майже в кінці пшеничного поля. Тоді почув, як вони виходять з дому старости села і починають кричати: «Євреї тікають, євреї тікають!» Вони почали стріляти. Я не бачив, чи вони когось*

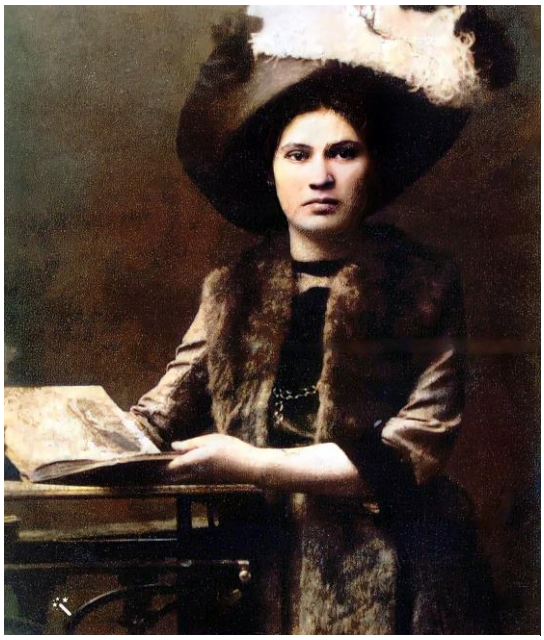
[149] Gershon Zik. Rozyszcze ayarati (Rozyszcze my old home. Tel Aviv, Societies in Israel, the US, Canada, Brazil and Argentina, 1976, H.Y.E. — 558 p.

застрелили. Я пам'ятаю, що вони прокляли та поїхали. Я залишився лежати там»[150].

Масовий розстріл рожищенського гетто почався зранку 20 серпня 1942 року. Упродовж ночі усі євреї, що перебували там, колоною йшли до місця розстрілу у долині по дорозі на Копачівку (нині на цьому місці встановлено пам'ятний знак). Чимало людей вирішило утекти, але їх схопили та розстріляли безпосередньо у гетто. Увечері напередодні людей з навколишніх сіл змушували копати ями довжиною 100 м та шириною 15 м. Близько 4-ї ранку почалися розстріли. Перед вбивством євреям наказували роздягнутися та стати на коліна. Німецький загін стояв біля братської могили і розстрілював євреїв з кулеметів. Ті, які підійшли до могили, повинні були підштовхнути тих, кого щойно застрелили, якщо вони ще не впали.

Остаточно ліквідацію гетто у Рожищі закінчили 23 серпня 1942 року. Після розстрілів ями закопували поліцейські та мешканці з навколишніх сіл. Всього під час ліквідації рожищенського гетто було вбито близько 4 тисяч єврейського населення. У тому числі близько 200 євреїв із Копачівки. Ті, кому вдалося вижити, переховувалися у полях та лісах, подекуди у місцевих жителів. Після завершення війни здебільшого емігрували до Канади, США, Бразилії та Ізраїлю[151].

Євреї, народжені у Копачівці, з приходом радянської влади намагалися шукати кращого становища, виїжджаючи з села. Зокрема, уродженці Копачівки Сара Хая Сегаль разом з чоловіком Яковом Хаїмом Сегалем та сином Ар'є перебували під час Другої світової війни у Києві та були знищені під час масового розстрілу у Бабиному Яру.

Сара Хая Сегаль.
Загинула в ур. Бабин Яр
Фото з yadvashem.org

Вальдман Сосі. Загинула
після розстрілу в гетто
м. Рожище
Фото з yadvashem.org

[150] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.yadvashem.org/untoldstories/database/writtenTestimonies.asp?cid=849&site_id=1176

[151] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.jewishgen.org/Communities/community.php?usbgn=-1042753

Євреї, які загинули під час розстрілу гетто у м. Рожище [за даними ресурсу Yad Vashem]				
Імя і прізвище	**Рік народженні і смерті**	**Місце народження і проживання**	**Місце смерті**	**Професія**
Лютвак, Фрідл Фріделъ	1870 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Матрістанки, Нахум	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Тваринницька промисловість
Берл, Малка Малька	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Домохазяйка
Мюлер, Лея	1920 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Бен Еліезер	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Лютвак, Абраам Авраам	1850 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець нитками
Матрістанки, Мотіл	1850 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Гортавой, Давид	1906 – 1942	Копачівка, Польща	Березолупи	Хімік
Крістіанкер, Зеліг	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Бен, Елі	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Власник і працівник млина
Хаят, Двося	1910 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Матрістанке, Шмулік	1890 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Мюлер, Давид	На момент смерті було 2 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Яків Юкль	1903 – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Гортавой, Малка	14 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Гортавой, Брандель	10 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Кріц, Сендер	12 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Гортавой, Шиє	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Гортавой, Сара	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Почтар, Янкель	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Менатеах, Іцхак	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Корш, Браха	1882 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Почтар, Берл	1885 – 1942	Нова Копачівка,	Копачівка	Торговець зерном

		Польша		
Мавенчат, Берл	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Муллер, Шалом Дов	1877 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Бен, Шмелка Шмелке	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець м'ясом
Муллер, Фейга Фейге	1888 – 1942	нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Рожище	
Блох	1908 - 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	Домохазяйка
Кріц, Кейла Кайла	1888 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Брохштейн, Естер Двоша	1892 - ?	Копачівка, Польща	Копачівка	Домохазяйка
Мюлер, Малка	1908 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Матрістанке, Фішель	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Шейндель	11 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Крохбродер, Шимон	1895 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Хаят, Авраам	6 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Беньямін	9 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Хаят, Давид	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Хаят, Арон	1907 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Столяр, Плотник
Кріц, Нахман	1884 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Мюллер, Матл	1888 – 1942	Нова Копачівка, Польща	Рожище	
Хаят, Авраам	6 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Яков Якоб	1903 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Хаят, Давид	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Матрістанке, Лейбел Лайбел	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Матрістанке, Абраам Авраам	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Гольдбллат, Меір Мейер	1911 – 1944	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Муллер, Фейга	?-?	Копачівка, Польща	Копачівка	

Муллер, Добе Доба	? – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Іона	? – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	
Муллер, Ента Енте	1919 – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	
Рімер, Абраам Авраам	1860 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Обробник шкіри
Столар, Уке Еке	1914 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Кравець
Рімер, Нахум	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Штейнберг, Раза	1924 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Штейнберг, Етла Етель	1863 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торгівка
Шнайдер, Моше	11 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шейнбейн, Моні	14 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шнайдер, Давид	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шейнбейн, Естер	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шейнбейн, Бозі	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Рубес, Моше	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Поташ, Рахель	1887 – 1942	нар. Чорторийськ, прож. Копачівка, Польща	Тройхенбрад	
Штейнберг, Сіма	1919 – 1941	нар. Рожище, прож. Копачівка, Польща	Рожище	
Столар, Нехама	1915 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Штайнберг, Ісраель Ізраель	1900 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Штейнберг, Хуне Хона	1903 – 1941	Копачівка, Польща	Луцьк	Робочий
Столар, Хая	1912 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Кравець
Шніцер, Лея	1912 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Шейнбойм, Лейбел Лайбел	1910 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець м’ясом
Штейнберг, Моше	1922 – 1941	Нова Копачівка, Польща	Рожище	

Столар, Браха	1917 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шохет, Моше	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Штейнберг, Махіль Мехіл	1875 – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Штейнберг, Сара	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Штейнберг, Давид	2 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шнайдер, Міка	10 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Рубес, Шломо	1905 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Рабень, Зеліг	1850 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Власник і працівник млина
Шейнбойм, Іцхак	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Штейнберг, Лея	1924 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Штайнберг, Удл	1905 - 1941	Копачівка, Польща	Луцьк	
Штайнберг, Сара	12 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Штайнберг, Ім'я невідомо	9 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шнайдер, Іона	1912 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Шейнбейн, Маркель Марекль	1898 – 1942	Копачівка, Польща	Луцьк	Торговець
Шейнбойм, Давід	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець яйцями
Столяр, Рейзл Рейзель	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Шнайдер,Сара Хая	1908 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Шейнбойм, Мотіл	1900 -?	Копачівка, Польща	Копачівка	
Ройтенберг, Іцек	1931 - ?	нар. Копачівка, проживав Здолбунів, Польща	?	Торговець
Штейнберг, Тувія	1918 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Штейнберг, Сара	1926 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Штейнберг, Сара	1921 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Шніцер, Малка	1908 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	
Шнайдер,	1910 – 1942	Копачівка,	Рожище	

Сара		Польща		
Шніцер, Лейб Хаїм	1910 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Шейнбойм, Лейбіш Лайбел	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Шніцер, Реувен Рувен	1883 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Шохет, Шимон	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Шохет – різник тварин
Ример, Берл	1905 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Ім'я невідомо	17 років	Копачівка, Польща		
Тішлер, Песель	1904 - 1942	нар. Кліментув, Польща, прож. Копачівка	Треблінок, концтабір в Польщі	Домохазяйка
Бен, Шалом	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Вальдман, Сосі	1910 – 1942	нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Гітель	1884 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Бен, Яків Берел	1865 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець кіньми
Шульклапер, Сендер	1907 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Роза	1886– 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Шульклапер, Ім'я невідомо	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Вальдман	? – 08.1943	нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Копачівка	
Ідіс, Іцхак	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Тваринницька промисловість
Бен, Реувен Рувен	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Вальдман, Герш	1907 – 12.1943	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Ципора	1884 -1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Вальдман	? - 12.1943	Копачівка, Польща	Копачівка	
Бен, Мендель	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шульклапер, Хава	1908 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Бен, Абраам	1900– 1942	Копачівка,	Копачівка	Тваринницька

Авраам		Польща		промисловість
Уланікер, Шломо	1900- 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шульклапер, Йоель	1895- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Ватенмахер, Моше	1910 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Бен, Хершел Гершель	1870 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Влощин, Есті Естер	1884- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Ім'я невідомо	5 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Моше	1889- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Ім'я невідомо	17 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Рейзл Рейзель	1892- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Бен, Мотіл	1910 – 1942	Нова Копачівка, Польща	Рожище гетто	Тваринницька промисловість
Олар, Абраам Авраам	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Влощин, Меір Маєр	60 років	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Бен, Хаїм	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець зерном
Вальдман, Барух	1910 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Олар, Юкель Йокель	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Олар, Реувен Рувен	1870 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шульклапер, Берл	1887- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Вальдман, Маркель Марекль	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Бен, Мотел	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	М'ясник
Шульклапер, Давид	1894- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Яков	1891- 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Лейб	1890 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Неха	1892 - 1942	нар. Копачівка, прож. Купічев, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер,	1912 - 1942	Копачівка,	Рожище гетто	

Бейла		Польща		
Бен, Арон	1890 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Землероб
Шульклаппер, Еліяху Еліягу	1888 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Шульклапер, Неха	1912 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Шульклапер, Ім'я невідомо	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Ім'я невідомо	11 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Ім'я невідомо	14 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Ім'я невідомо	16 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шульклапер, Хая	1892 - 1942	Копачівка, Польща	Рожище гетто	
Штерн, Нахман	1870 - 1942	Нова Копачівка, Польща	Копачівка	
Бен, Мотел	1905 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Тваринницька промисловість
Вальдокс, Рейзеле	1935 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Учениця
Бекер, Моше	12 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Бекер, Шая	1910 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Карш, Малка	1917 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	
Кац, Еліезер	1922 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Столяр, Плотник
Бекер, Рувен	14 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Бекер, Голда	16 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Фрідлін, Мендель	? - 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шмарагд, Шмуель	1880 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець зерном
Карш, Іцхак	1912 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Робочий
Прізвище невідомо, Реувен	? – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка, розстріл	Торговець
Прізвище невідомо, Аарон Арон	? – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка, розстріл	Торговець
Бекер, Давид	1920 – 1942	Копачівка, Польща	Луцьк	
Хаят, Арон	1908 – 1942	нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Копачівка	Столяр, Плотник

Вальдокс, Гершель	1900 – 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шмарагд, Шломо	1898 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Фрідлін, Браха	? - 1941	Копачівка, Польща	Копачівка	
Прізвище невідомо, Аарон	1892 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Землероб
Заблоцкі, Фріда	1914 - ?	нар. Копачівка, прож. Симнас, Литва	Копачівка	
Сегаль, Сара Хая	1894 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	
Сегаль, Арьє	?	Народився в Копачівці, під час війни перебував в Києві	розстріл в Бабиному Яру	
Сегаль, Яків Хаїм	?	Народився в Копачівці, під час війни перебував в Києві	розстріл в Бабиному Яру	
Сегаль, Сара Хая	?	Народилася в Копачівці, під час війни перебувала в Києві	розстріл в Бабиному Яру	
Вальдокс, Моше	1939 - ?	Копачівка, Польща	Копачівка	
Бекер, Еліягу Елка	1913 - 1942	нар. Копачівка, прож. Брест Над Бугом, Польша	Рожище	
Шнейдер	10 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Вальдокс, Сосія	1900 – 1942 вбивство	Нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Вбивство Копачівка	Домогосподарка
Шнейдер, Лейб Авраам	8 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Заблоцкі, Сімха	1901 - ?	Нова Копачівка, Польща	Копачівка	
Шнейдер, Іцхак	4 роки	Копачівка, Польща	Копачівка	
Шнейдер, Гітель	1912 - ?	Копачівка, Польща	Копачівка	
Кобріц, Фріда	1902 – 1942	нар. Копачівка, прож. Ковель,	Ковель	Торговець

		Польща		
Бекер, Шмуель Шмуль	1874 – 1941	нар. Рожище, прож. Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Кац, Рахель	1888 – 1942	Копачовка, Польша	Рожище	
Шмарагд, Моше	1902 – 1942	Новая Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець зерном
Бен, Еліезер	1900 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець кіньми
Вальдман, Барух	?	нар. Луцьк, прож. Копачівка, Польща	Копачівка	
Бекер, Ідес	1899- 1941	нар. Рожище, прож. Копачівка, Польща	Луцьк	Торговець
Хаят, Авраам	10 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Хаят, Берел	6 років	Копачівка, Польща	Копачівка	
Кац, Іцхак Лейб	1887 – 1942	Копачівка, Польща	Рожище	Столяр, Плотник
Конер, Іцхак Абраам	1880 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець кіньми
Вальдокс, Естер	1936 - ? вбивство	Копачівка, Польща	Копачівка вбивство	
Шульклапер, Елі	1885 - ?	Нова Копачівка, Польща	Луцьк	Торговець
Бекер, Різел Рейзл	1910 – 1941	нар. Ковель, прож. Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Бекер, Яков Якоб	1922 – 1941	Копачівка, Польща	Луцьк	
Карш, Мендель	1887 – 1942	нар. Торчин, прож. Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Бекер, Іцхак Іцко	1908 – 1941	Копачівка, Польща	Рожище	Торговець
Шнейдер, Песа	1901 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Домогосподарка
Шнейдер, Моше	1897 – 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець
Шнейдер, Абраам Авраам	1899 - 1942	Копачівка, Польща	Копачівка	Торговець

РОЗДІЛ 5. У складі Другої Речі Посполитої 1920-1939 рр.

Після підписання Ризького мирного договору між Польською республікою та Радянським союзом утверджується новий етап в історії краю. Цей період відомий як міжвоєнний, тобто такий, що тривав між двома світовими війнами. У цей час Волинь входить до складу Польської республіки, відповідно, змінюються обставини суспільного життя. Змінюється й адміністративний поділ краю. Копачівка стає складовою Рожищенської гміни Луцького повіту Волинського воєводства. Одразу після закінчення радянсько-польської війни влада приймає низку законів, в тому числі й земельних, відповідно до яких військові ветерани та переселенці-добровольці отримували земельні наділи на Волині на пільгових умовах. Робилося це для того, щоб збільшити кількість польського населення на етнічно українських землях. Таким чином утворювалися нові поселення-колонії із виключно польським немісцевим населенням (осадниками). Такими колоніями стали Копачівка Нова – на сучасній вулиці Рожищенській, Поляни – у полі поруч з Башовою, Колонія – між Копачівкою і Новою Олександрівкою.

Окремо слід виділити військову осаду Корчівка, що розташувалася неподалік Тростянки і постала внаслідок парцеляції маєтку села Тростянка, що був у власності росіянина Олексія Безсонова. Близько 200 га землі стали називатися Корчівкою. Осада налічувала 12 господарств колишніх військових польської армії. Це були родини Бар, Яблонські, Левандовські, Махчинські, Ольшацькі, Копєц, Стец, Войнарович, Зелінські, Ухронські та Пайдовські. Спочатку Корчівка перебувала у солецтві Тростянка, а з вересня 1927 року осаду передали до солецтва Олександрово[152].

Військові осадники колонії Корчівка		
№	**Прізвище та ім'я**	**Військове звання**
1.	Bar Jan	Plutonowy
2.	Jabłoński Jan	Szeregowy
3.	Kopiec Ludwik	Kapral
4.	Lewandowski Aleksander	St. Szeregowy
5.	Machczyński Stefan	Plutonowy
6.	Olszacki Franciszek	Szeregowy
7.	Pajdowski Mikołaj	starszy ułan
8.	Pajdowski Tymoteusz	Ułan
9.	Stec Jan	Kapral
10.	Uchroński Feliks	Kapral
11.	Wojnarowicz Józef	Kapral
12.	Zieliński Józef	Szeregowy

Керівником села був солтис, якого у міжвоєнний період обирали терміном на 3 роки. У липні-серпні 1919 році, коли все ще тривали воєнні дії і сталої влади у краї досі не було, солтисом села Копачівка, а також колонії Копачівка обрано Василя Ткачука. У той же час у Тростянці

[152] Osada Karczowka. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://kresy-siberia.org/hom/files/074.-Osada-Karczowka.pdf

солтисом був Никифор Романюк, у Старій Олександрівці Фелікс Борисевич, у колоніях Олександрово та Магазині – Василь Савчук, в Башові та колонії Монево – Павло Мосійчук. На початку 1920 року Василь Ткачук був солтисом уже не тільки села та колонії Копачівка, але й села Бейнарівка та колонії Нова Копачівка. Солтисом колоній Нова Олександрівка та Долини у цей час став Вацлав Котарські, а колоній Олександрово та Магазин – Герасим Малмонські. У Підлісках, які адміністративно належали до Рокинь, керував Андрій Пел. Свого солтиса мав і заселений німцями Копачівський посьолок. Ним у цей час був Ян Хайнрих[153].

У міжвоєнний період вибори солтисів у селах відбувалися традиційно. На загальних зборах селяни подавали три кандидатури на адміністративну посаду в повітове староство, а там після консультацій з поліцейським постерунком призначали одного з них на посаду солтиса, а іншого на його заступника. Після цього обоє кандидатів приймали присягу та ставали до виконання обов'язків. Відомо, що у 1922 році солтисом у Копачівці був Казимир Піотровський, а його заступником Фелікс Тунський. У Копачівському посьолку головував Едвард Хаймих, а заступником був Самуель Хензель. У Тростянці на солтиса у цей же рік обрано Андрія Романюка, а на заступника Дениса Сахарчука. У Башові керував Роман Краузе, а заступав його Максим Андрейчук[154].

Станом на жовтень 1920 року у селі Копачівка проживало 280 мешканців. З них чоловіків до 20 років – 80, жінок до 20 років – 89, чоловіків старших за 20 – 51, жінок – 60. У колонії Копачівка Нова проживало 336 жителів. 89 чоловіків до 20 років, 91 жінка. Старшими за 20 років були 76 чоловіків та 80 жінок. За національним складом села громади також не були однорідними. Зокрема, у Копачівці станом на 1921 рік проживало 195 поляків та 5 українців, у селі Копачівка Нова – 311 євреїв, у колонії Копачівський посьолок 26 поляків та 96 німців, у Бейнарівці 87 поляків, у колонії Олександрівка Стара 48 поляків, 5 українців та 229 німців, у Башові 49 поляків, 244 українці та 27 євреїв, у Тростянці 5 поляків, 266 українців та 19 євреїв[155].

Із 27 червня 1927 року солтисом села Копачівка став Миколай Бродницький, а його заступником – Юліан Бродницький. У той же час солтисом села Тростянка був Павінко Микола, а його заступником – Іванчук Юрій. На чолі колонії Олександрово у 1927 році став Ян Маліновський, а у 1933 році Леон Гродський. У 1929 році у Тростянці теж обрано нове керівництво. Солтисом став Боярчук Миколай Степанович, а його заступником – Романюк Миколай Степанович[156].

Після Першої світової війни у селах краю оселилося чимало колишніх військових, в тому числі й сім'ї офіцерів. Це відіграло важливу роль у подальшому суспільно-політичному розвитку села. Як наслідок державної політики і розповсюдження загальноєвропейських націоналістичних ідеологій, серед мешканців Копачівки активно поширювалися польські патріотичні ідеї, що привело до створення осередків загальнодержавних патріотичних організацій на місцях. 16 лютого 1930 року в Копачівці створюється місцева філія парамілітарної (напіввійськової) організації

---

[153] ДАВО, Ф. 36, оп.3, спр.56.
[154] ДАВО, Ф.36, оп.3, спр.57.
[155] ДАВО, Ф.150, оп.1, спр.9.
[156] ДАВО, Ф. 150, оп.1, спр.51.

«Союз Стрільців», яка налічувала 16 членів[157]. Головним завданням організації було фізичне виховання молоді на основі військової підготовки та пропаганда польських цінностей. Осередок займався організацією заходів з нагоди державних свят чи для вшанування національних постатей. Відділ у Копачівці підпорядковувався «Союзу стрільців» у Рожищі, яким керував місцевий землевласник Олександр Запольський[158].

Члени «Союзу стрільців» в Копачівці. Станом на 16.02.1930 р.[159]	
1.	Marian Cytrycki
2.	Boleslaw Tunski
3.	Bronislaw Ulanicki
4.	Leopold Tonski
5.	Kazimierz Biernacki
6.	Wladyslaw Cytrycki
7.	Jan Romanowski
8.	Jozef Prosiewicz
9.	Dyonizy Romanowski
10.	Boleslaw Brodnicki
11.	Wladyslaw Romanowski
12.	Filip Soszynski
13.	Feliks Jakubowski
14.	Kazimierz Jakubowski
15.	Wladyslaw Grodski
16.	Zenon Tonski

У 1920-х роках у Копачівці починає діяти філія Сільських молодіжних гуртків (Koło Młodzieży Wiejskiej), яка була складовою Волинської сільської молодіжної спілки (Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej). Такі гуртки займалися організацією дозвілля сільської молоді. Як правило, проводилися різноманітні господарські конкурси, читання книг, створювалися спортивні команди та організовувалися змагання тощо. Наприклад, наприкінці 1924 року в Копачівці організовано освітньо-соціальні курси, на яких навчали особливостям ведення сільського господарства та суспільної праці в селі. На курсах викладали випускниця відділу агрономії Краківського університету Галина Остроменцька, а також інструктори волинських господарських організацій[160]. А восени 1927 року крайова організація проводила сільськогосподарський конкурс, у рамках якого учасники змагалися у вмінні вирощувати картоплю, капусту, огірки, саджати і доглядати квітники тощо. Серед переможців того конкурсу були і члени копачівського Сільського молодіжного гуртка. Зокрема, Станіслава Гроцька за досягнення у вирощувані капусти отримала «Книгу сільської господині». Теодозія Тонська здобула І місце у вмінні вирощувати огірки. За цю перемогу вона отримала породисте порося. Ще одна мешканка Копачівки отримала ІІ місце у конкурсі з вирощування квітників біля

[157] ДАВО, Ф.129, оп.1, спр.9.
[158] ДАВО, Ф.427, оп.1, спр.36.
[159] ДАВО, ф. 129, оп.1, спр.9.
[160] Kazminski W. O pracy oświatowej Kól Młodzieży Wiejskiej na Wolyniu// Przegląd Wołyński. – 1925. - №8. – s.5.

будинку. Як приз отримала 10-денну поїздку по краї[161]. Крім того, філія у Копачівці займалася фізичним та військовим вихованням, а також збирала кошти на різні благодійні справи[162]. Зокрема, у 1934 році копачівська молодь з гуртка пожертвувала 10 злотих на потреби постраждалих через повінь у Польщі[163].

У сусідніх українських селах по всьому краї створювалися й українські організації, зокрема «Просвіта». У селі Башова філія «Просвіти» офіційно відкрита на загальних зборах 26 жовтня 1927 року, на яких виступав делегатом Ради Луцької повітової організації, колишній директор Луцької української гімназії, відомий суспільний діяч Іван Власовський, за дорученням Ради Товариства від 21 жовтня і на підставі дозволу Луцького староства від 19 жовтня 1927 року. Збори, на яких ішлося про відкриття та подальшу діяльність «Просвіти» у Башові, відбувалися в будинку Дем'янчука Ілляша. Присутніми були 23 учасники, кожен з яких став членом філії. Головою обрано Мосійчука Марка, він і залишався на чолі філії до її закриття у 1932 році. Заступниками голови стали Дем'янчук Іван та Олександр Шищиць, секретарем обрали Мусійчука Ничипора (Никифора), а скарбником Мосійчука Андрія.

Найпершими цілями для філії в Башові стало закладення в селі просвітянської бібліотеки та передплата видань «Народна Просвіта», «Аматорський театр», «Наше слово», «Українська громада» та ін. У будинку Дем'янчука Ілляша діяла читальня. Вступний членський внесок до філії становив 1 злотий, а щомісячний - 50 грошів. Для дівчат-членкинь тариф був удвічі меншим – 50 грошів і 25 грошів відповідно. Згодом членські внески зменшили вдвічі.

Уже в лютому 1928 року у філії створено аматорський театральний гурток на чолі з обраним на зборах режисером Мосійчуком Нечипором. Акторами театру стали Мосійчук Андрій, Мосійчук Марко, Мосійчук Яків, Федьчук Дмитро, Дем'янчук Іван, Дем'янчук Василь, Яринюк Оксеня, Яринюк Сергій, Левчук Євдокія, Андрейчук Катерина, Федчук Нечипор та Ткач Ольга. Театральні постановки стали важливою віхою діяльності просвітянської філії у Башові. Упродовж 1928 року в будинку Ткачука Степана поставлено вистави «Захотіла пана – втратила Івана» Івана Чайківського, «Різдвяна ніч» за повістю М. Гоголя, «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Мартин Боруля» І. Тобілевича. У 1929 році актори грали у виставах «Сватання на Гончарівці», «Пещена дитина і бувальщини» та «Сто тисяч». Усі вони традиційно відбувалися у будинку Ткачука Степана. Деякі постановки мали музичний супровід, за який платили 15 злотих. Вистави були платними і давали можливість поповнювати казну товариства, гроші з якої витрачали на купівлю книг та періодики, наступні театральні постановки, придбання палива тощо. Певний відсоток надсилали й до повітової організації.

---

[161] Hermaszewski A. Życie kól i związku młodzieży wiejskiej//Przegląd Wołyński. – 1927. - №45 – s.8.

[162] Małolepszy Eligiusz, Drozdek-Małolepsza Teresa, Bakota Daniel /Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki/PRACE NAUKOWE AKADEMII IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE KULTURA FIZYCZNA TOM XVI NR 2, 2017.

[163] Młodzież rolnicza na Powodzian//Wolyn. – 1934. - №35, c. 7.

Щороку, з дозволу староства, проводилися загальні збори філії, на яких підбивався підсумок діяльності за рік. У 1928 році загальні збори відбулися в будинку Мосійчука Андрія. Того року Башівська філія завдяки своїй діяльності отримала 304 злотих прибутку, з них використали 283 злотих. На початку 1930 року за кошти, які лишилися вирішили придбати тканину на куліси для вистав, а також купити книжок у видавництві Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка та книгарні Савицького у Луцьку. У тому ж році вистави ставили у будинку Катерини Ткачук, перша з яких «Розумний і дурень» відбулася вже 15 лютого. Там же показували вистави «Заручини по смерті свідка». А вже постановки наступних двох років (1930-1932) «Безталанна», «Нахмарило», «Кровавi перли», «Сто тисяч» відбувалися в будинку Ткачука Максима.

У 1930 році переобрали скарбника філії. Замість Мосійчука Андрія ним став Мосійчук Олекса. Бібліотекарем обрали Мосійчука Степана Лук'яновича, а читальню перенесли в будинок Мосійчука Лук'яна. Наступного року керівництво філії знову змінилося. Скарбником став Дем'янчук Василь Ілліч, а секретарем – Мосійчук Андрій Лук'янович. Упродовж усього часу діяльності до «Просвіти» в Башові вступають нові члени. Щоправда, чимало і вибуває. Наприклад, Ткачук Ярина та Дем'янчук Пелагія - у зв'язку із заміжжям, а Мосійчук Федір, Дем'янчук Іван та Шищиць Олександр у 1929 році виїжджають до Аргентини. Часто виключали з організації за несплату внесків та невиконання статуту. До філії входили і мешканці інших сіл. Наприклад, Бондарук Павло – мешканець Жидичина, Левчук Оксень з колонії Копачівський посьолок. У 1932 році філії товариства «Просвіта» звинуватили у підтримці комуністичного руху і під тиском влади ліквідували. Ліквідовується і філія в селі Башова[164].

Приміщення колишньої поштової станції у Копачівці одразу після закінчення бойових дій і встановлення польської адміністрації у 1919 році перейшло у власність Дорожнього уряду і стало будинком дорожньої служби, де проживали її працівники та зберігався реманент. У міжвоєнний час центральна дорога була викладена бруківкою[165]. Коли взимку випадав сніг, шлях чистили дерев'яним совком. Відомо, що у дорожній службі тоді працював Затичиць Тимофій. З вересня 1919 року дві кімнати у будівлі винаймали для школи. Після Першої світової війни у селі залишилося два військових кладовища. Одне поруч із поштовою станцією, інше – на Бейнарівці, неподалік лісу. Сьогодні від них не зосталося жодних слідів[166].

Розташування на Брест-Литовському шосе давало мешканцям Копачівки ще один привілей – зручне транспортне сполучення як із центром гміни Рожищем, так і з повітовим Луцьком[167]. Відомо, що у 1928 році з окремими маршрутними лініями курсували автобуси з Копачівки до Луцька, Голоб та Рожищ[168]. Цікаво, що у 1935 році у них було встановлено поштові скриньки, у які можна було кидати листи на

---

[164] ДАВО, Ф.54, оп.1, спр. 254, спр. 352, спр. 385.
[165] Спогади Затичиць Ніни Тимофіївни.
[166] ДАВО. Ф.38. Оп.1. Спр.655.
[167] Marcinkowski T., Ziemska M. Skarby Pamięci: Na Wołyniu cz. 1. T.II. Wydawca: Regionalne Centrum Animacji Kultury.
[168] 67. Wołoszynowski J. Województwo wołyńskie w świetle liczb i faktów. - Luck: Wydawnictwa Wołyńskiego Komitetu Regionalnego w Łucku., 1929. – 248 s; s. 31.

місцях постою автобусів, зокрема у Копачівці, Переспі, Голобах та Ковелі[169].

У червні 1929 року всю Волинь сколихнула звістка про приїзд тогочасного президента Речі Посполитої Ігнація Мосціцького.

Президент Польщі Ігнацій Мосціцький.
Фото з Вікіпедії

Про візит президента до Копачівки та його зустріч тут згадує тодішня мешканка колонії Долини (між Кременцем і Башовою) Богуміла Тиморек. Зранку у неділю, 16 червня, напередодні приїзду Ігнація Мосціцького у родини Богуміли була надзвичайна подія – перше причастя, яке приймали у костелі міста Рожище. Після завершення урочистостей, ксьондз Єжи Зволінський обрав трьох дівчаток для участі в офіційній зустрічі президента. Богуміла була однією з них. *«У сусідній Копачівці, що розташувалася на головному тракті Ковель – Луцьк, одягнена в одяг, в якому відбула перше причастя, мала квітами привітати голову нашої держави. Потім тато довго розповідав мені, що усі центральні і волинські газети описували цей візит. То була дуже визначна подія».* До Копачівки Ігнацій Мосціцький прибув пополудні у супроводі колони автомобілів. Разом із ним був і тогочасний волинський воєвода Генрих Юзевський. Натовпи людей навіть з найдальших країв йшли до вітальної брами, щоб побачити на власні очі президента. Задовго до приїзду люди стояли, очікуючи приїзду гостя. Запізнення викликано привітанням президента в Колодяжному та Голобах. *«Нарешті на дорозі, що прямує з Ковеля, ми побачили хмари пилу, і з'явилася колона автомобілів. Президент Мосціцький вийшов із самоходу і підійшов до нас. Подружка розповіла привітальний вірш і тремтячими руками подарувала квіти. Їх забрав помічник, а нам подарував солодощі. Президент вітав господарів, ведучи розмови. Візит не тривав довго. Свита Президента спрямувала його до автомобілів, що очікували на нього»*[170]. Далі рушили до Луцька, попередньо зупинившись у Княгининку, де їх зустрічали мешканці чеської колонії[171].

---

[169] Skrzynki pocztowe w autobusach//Wolyn. – 1935. - №19, c. 3.
[170] Szewchuk E. Moje Kresy – Bogumiła Tymorek cz.1.//Kresowy Serwis Informacyjny. – 2020. - №11. - s.32.
[171] Prezydent Rzpltej na Kresach wschodnich//Ilustrowany Kuryer Codzienny. – 1929. - №163. – s.3.

Кортеж президента Польщі Ігнація Мосціцького. с. Піща. Червень 1929 р.
Фото з фондів Любомльського краєзнавчого музею

На трьох виборах солтисів поспіль, у 1930, 1933 та 1937 роках, у Копачівці перемогу беззмінно отримував Юліан Бродницький, а його заступниками були Іполіт Романовський, а з 1937 року Казимир Піотровський. В той же час на чолі Копачівського посьолка з 1930 року перебував Фрідрих Кавак, а заступником працював Вільгельм Зауер. У Старій Олександрівці в 1930 році солтисом обрали Готфріда Шпонерта, а заступником Отто Цибарта. Усі вони також переобиралися у 1933 та 1937 роках. У Башові з 1933 року керував Іван Ткач, а у 1937 році солтисом обрали Теодора Яринюка; Іван Ткач став його заступником[172].

У мирний міжвоєнний час пожвавлюється й економічна діяльність населення. Ще з минулого століття у селі діяло два млини – один вітряк на Копачівському посьолку належав німцю Емілю Хаймиху, другий – паровий, поруч з перехрестям, належав двом братам-євреям Гольдбаумам. Цей млин був застрахований на 6 тисяч доларів. Бажаючи отримати страхові виплати та модернізувати будівлю, власники навмисне підпалили її. Пожежа сталася 25 липня 1931 року. Збитки становили 100 тисяч злотих. Крім самого млина, пожежа зачепила і сусідню будівлю родини Трофимовичів, яку згодом також відновили за страхові кошти та провели у будинок електрику від млина. Таким чином в Копачівці будується новий чотирьохповерховий механічний млин. Майже у незмінному вигляді його будівля існувала до 2010 року, коли внаслідок пожежі була зруйнована[173].

Польські адресні календарі, що видавалися у міжвоєнний час, повідомляють прізвища власників окремих підприємств в Копачівці. Зокрема, у 1928 році ковалем в селі був єврей на прізвище Карш, римарем – єврей Гуртовой, а млином (немає відомостей яким саме) володів Антоній

---

[172] ДАВО Ф.36, оп.15, спр.172; спр.289.
[173] Młyny i tartaki w płomieniach//Echo. – 1931. - №201. – s.2.

Федонський. Продажем збіжжя займалися мешканці на прізвище Голдблат та Мюллер. Пивниці в Копачівці мали відомі волинські пивовари Шнайдери, а також Вацлав Земан. Великим землевласником на території наших сіл вважався Йозеф Краузе, який мав 55 десятин у Башові[174]. Такі ж дані наводяться і в адресному календарі за 1930 рік.

Майже всі місцеві підприємства зосереджувалися в руках єврейського населення. Саме у міжвоєнний період їхні господарства почали активно розвиватися, і у центрі села постало чимало єврейських будинків, які водночас слугували крамничками. У них можна було придбати тканину, керосин, мастило, фарби, рибу. Крім того, місцеві євреї займалися вичинкою шкіри, ремонтом та пошиттям взуття, випікали хліб, керували перукарнею[175]. Скупкою збіжжя займався місцевий мешканець на ім'я Вальдокс Герш. У селі була й хмелярня, якою володіли місцеві німці, а також декілька пивниць. Однією з них володів єврей на прізвисько Мошко, іншою - українець Олександр Трофимович[176], ще одна пивниця була у власності Миколая Радванського[177]. Він також продавав і тютюнові вироби. Як вже зазначалося, у місцевих пивницях продавали також і пиво відомого волинського пивовара Вацлава Земана, який отримував патенти на право продажу слабоалкогольних напоїв у закладі в Копачівці[178]. Мешканці села володіли бізнесом і в Луцьку. Зокрема, Отилія Боруцька у 1934 році мала у власності крамничку на вулиці Ягелонській 85, де продавала алкогольні напої та так звані «колоніальні товари» - каву, чай, прянощі тощо[179].

Механічний млин, що був відбудований після пожежі 1931 р.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Соціально-економічне становище однієї з копачівських родин можемо прослідкувати на прикладі описаного майна Станіслава

---

[174] Księga adresowa Polska na 1928 rok. S. 2226.
[175] Кирильчук М.Ф. Історія села Копачівка. – Копачівка. Машинопис. 16 арк. З архіву Копачівської публічної бібліотеки.
[176] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни
[177] Ogłoszenie//Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu t.4. – 1922. - №22. - s.778.
[178] Obwieszczenie//Wolyn. – 1933. - №52, c. 19.
[179] Obwieszczenie//Wolyn. – 1934. - №26, c. 11.

Бродницького та Юзефа і Анни Ваховських. 3 грудня 1931 року на публічних торгах родина продавала майно, що складалося з двох кіратів, січкарні, жниварки, двох віялок, плити, воза, саней. Крім того, у господарстві було чотири корови, дві телиці, свині, кобила та кінь, а також жито, овес і пшениця на суму 1755 злотих[180].

Буденне життя мешканців було звичним для того часу. У селі проживали люди різних професій, зокрема Турек Францішек працював залізничником, головою кооперативу був Станіслав Бродницький, ковалем Казимир Позняковський. Активно відбувалися обміни та позики між населенням, традиційно мешканці займалися сільським господарством. Якщо ремісничу та гендлярську нішу зайняли євреї, то сільськогосподарською діяльністю відали місцеві поляки, які також відповідали за громадське життя села. Родини Бродницьких, Тунських, Вільчевських, Петровських, Позняковських, Романовських, Цитрицьких вважалися заможними.

Були у селі й особи, що вважалися загрозою для місцевого населення. Зокрема, Анастасія Уляницького поліцейські Рожищенського постерунку поліції характеризують як особу, що «з давніх років був пострахом місцевої людності». Він «професійно займався різними крадіжками та конокрадством». У 1933 році відбував покарання у в'язниці[181].

Побутували і місцеві забобони. Дітей лякали вітряком, який стояв на Копачівському посьолку (поруч із сучасним ставком). Говорили, що з нього виходить «вусатий пан з ляскою». Знаходилися й такі, які казали, що бачили його на власні очі. Лякав місцевих мешканців і міст над потічком між Бейнарівкою та Копачівкою. Розповідали, що з-під моста «щось виходить», і вночі там ніхто не ходив.

У міжвоєнний період та водойма була більшою, поляки її розширювали й ловили рибу. Розчищали й джерело поруч, в якому набирали воду. Часто в село приїжджали циганські табори. Біля сучасного ставка був великий луг і вони ставили там свої шатра. Місцеві діти бігали до них і спостерігали за їхніми святкуваннями та гулянками. Коли роми жили в селі, то нічого тут не крали і не робили збитків. Лише ходили по селу й просили, а з напрошеного влаштовували свої свята[182]. У цей період мешканець Лукаш Бродницький встановив у селі придорожній хрест[183].

14 лютого 1935 року мешканці Копачівки заснували Споживчий кооператив, який, відповідно до статуту, мав назву Spółdzielnia Spożywców w Kopaczówce z odpowiedzialnością udziałami. Тереном діяльності кооперації визначено західну частину гміни Рожище із садибою в Копачівці. Керівником обрано мешканця колонії Стара Олександрівка Станіслава Бродницького, його заступником Францішека Піотровського з Бейнарівки, а скарбником став Юзеф Ядчик з Копачівки[184].

5 травня 1935 року Копачівку відвідав ще один поважний гість. Повертаючись зі святкування 15-річчя Кременецького ліцею до населених

---

[180] Ogłoszenie//Przegląd Wołyński. – 1931. - №46. – s.4.
[181] ДАВО Ф. 150, оп.1, спр.121.
[182] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.
[183] Przekazuę mlodym// Międzyrzecka Gazeta Powiatowa. – 1999. - №2. – s.19.
[184] Archiwum Akt Nowych, Rada Spółdzielcza w Warszawie, Spółdzielnia Spożywców w Kopaczówce (woj. Wołyńskie, pow. Łuck), 2/213/0/7/7544.

пунктів Луцького, Ковельського та Дубенського повітів, завітав тогочасний міністр сільського господарства та аграрних реформ Юліуш Понятовський. Крім нього, у делегації були волинський воєвода Генрих Юзевський, виконувач обов'язків начальника відділу сільського господарства та аграрних реформ Светлинський, директор станції охорони рослин Домбровський, керівник меліораційного відділу інженер Ячиновський та керівник господарсько-ветеринарного відділу інженер Окольський. Метою делегації був контроль за меліораційною роботою в краї, а також станом сільського господарства на місцях. У Копачівці гостей зустріли місцеві члени Сільськогосподарського гуртка (Koło Rolnicze) та філії Сільського молодіжного гуртка (Koło Młodzieży Wiejskiej). У їхньому супроводі міністр оглянув меліораційний рів та ділянки луків, що призначалися під засів трав. Мешканці просили міністра про пришвидшення процесу комасації грунтів. З Копачівки делегація під вигуки «Niech żyje!» (Хай живе!) виїхала до Переспи та у Ковельський повіт[185].

Юліуш Понятовський.
Міністр сільського господарства та аграрних реформ
Фото з Вікіпедії

19 липня 1935 року, згідно з повідомленням в урядовій пресі, в Копачівці почали проводити так зване «злиття ґрунтів» (scalenie gruntów). Унаслідок цього процесу відбувся перерозподіл земельної власності, аби запобігти розпорошенню ділянок одного власника та забезпечити якісніше землевпорядкування[186]. Цей процес був складовою загальнопольської комасації земель, що почався ще у 1923 році. Процедура «злиття ґрунтів» тривала до 30 квітня 1937 року, коли почав діяти затверджений Луцьким повітовим староством 19 січня 1937 року проект консолідації земель округи в Копачівці і, як наслідок, оголошено закриття процедури комасації земель на цій території[187].

---

[185] Minister Poniatowski na Wołyniu//Wolyn. – 1935. - №20, s. 1.
[186] Ogłoszenie Starosty Powiatowego Łuckiego//Wołyński Dziennik Wojewódzki. - 1935. - №23. - s.216.
[187] Ogłoszenie Starosty Powiatowego Łuckiego//Wołyński Dziennik Wojewódzki. - 1937. - №20. - s.170.

Станом на 1936 рік усі села та колонії навколо Копачівки об'єднано в громади у складі Рожищенської волості. Таким чином у склад громади Копачівки ввійшли село Бейнарівка, колонії Копачівка та Копачівка Нова. Окремими громадами були колонії Копачівський посьолок, Олександрівка Стара та Підліски. До громади Олександрівки Нової, крім самої цієї колонії, входила і колонія Долини. Новоутворена військова колонія Корчівка до 1927 року була частиною солецтва Тростянка, а з 1927 року разом із колонією Магазин входила складу громади Олександрово включно із центральною колонією. Відомо, що солтисом цієї громади у кінці 1930-х був Юзеф Войнарович. Громаді Башови підпорядковувалася ще колонія Монево[188].

З 9 листопада 1936 року у Копачівці починає діяти молочарня (Mleczarnia spółdzielcza). Перший збір молока прийнято 2 квітня 1937 року. Щоправда, до середини серпня мешканці села поставляли сметану до молочарні в Переспі, бо підприємство в Копачівці ще не мало засобів для повноцінного функціонування. Повноцінна переробка молочних продуктів в Копачівці почалася у вересні 1937 року.

Цікаво, що діяльність молочарні стала предметом розбрату між українськими та польськими підприємцями. Справа в тому, що місцева влада вирішила перенести до Копачівки досить прибуткову українську молочарню з Рожищ, яка охоплювала 5 сіл та 170 членів і приймала щоденно молоко від 248 корів[189]. Спочатку цю молочарню закривають, а згодом перед її керівництвом ставлять умову залучити до управління декількох поляків та перенести підприємство до Копачівки. Проте загальні збори української молочарні відхилили такі вимоги староства і Союзу молочних спілок (Związku Spółek Mleczarskich). Відтак у Копачівці створено окрему молочарню, яка розташовувалася у трьох винайманих будинках та виробляла 10 кг масла щоденно, її завідувачем напередодні війни був Владислав Клос[190].

Разом з молочарнею 5 грудня 1936 року у Копачівці створюється Окружний молочний кооператив, який, згідно зі статутом, мав назву Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Koraczówce z odpowiedzialnością udziałami. Його головою став мешканець Копачівки Юзеф Ядчик, заступником Болеслав Бернацький з колонії Магазин, а скарбником Тимофій Пайдовський з Корчівки. Станом на 1937 рік молочна кооперація налічувала 78 членів. Її діяльність охоплювала, окрім Копачівки, Бейнарівку, Стару та Нову Олександрівки, Олександрово, Башову, Посьолок, Магазин, Тростянку, Корчівку, Кременець, Французи, Підліски, Брище, Рокині, Березолупи, Ужову, Глинище та Залісці.

Створення молочарні супроводжувалося конфліктом не лише з українцями сусіднього містечка, але й із німецькою громадою колонії Брище, де також діяла молочарня та кооператив. Щоправда, їх членами могли бути лише німці. Конфлікт між спільнотами виник через конкуренцію. У Брищі місцева молочарня платила за одиницю продукту 3 злотих, а в інших – по 2,6 або 2,7 злотих. Це створювало несприятливі умови для існування молочарні в Копачівці, яка не могла дозволити собі

---

188 Podział gmin wiejskich województwa wołyńskiego na gromady//Wołyński Dziennik Wojewódzki. – 1936. - №1. – s.61.

189 З недолі української кооперації на Волині//Діло. – 1936. - №98. – с.2

190 Ще про «гаразди» української кооперації на Волині//Діло. – 1937. - №251. – с.3-4.

платити більшу суму і постійно перебувала у збитковому становищі. У зв'язку з цим представники копачівського молочного кооперативу зверталися за допомогою у регулюванні цін до Спілки сільськогосподарських та господарсько-економічних кооперацій (Okręgowy związek spółdzielni rolniczych i zarobkowo-gospodarczy) в Луцьку. Там відповіли, що конкуренція дозволена і ніякої протиправної діяльності молочарня у Брищі не здійснює. Тоді представники копачівської молочної кооперації написали листа Раді кооперативів у Варшаві (Rada Spółdzielcza w Warszawie), у якому також просили визнати німецьку молочарню «шкідливою для всього кооперaційного руху». Зрештою, після детального аналізу проблеми, суперечку все ж вирішено не на користь молочарні у Копачівці[191].

У 1936 році в Копачівці завдяки діяльності Гуртка сільських господинь (Koło gospodyń wiejskich) діяв літній дитинець. Його метою був догляд за дітьми, поки батьки працювали у полі. Такі дитинці організовували дозвілля, навчання, харчування, а також лікарський нагляд. До роботи залучалися місцеві дівчата з Сільського молодіжного гуртка (Koło Młodzieży Wiejskiej)[192].

Слід сказати, що Копачівка була своєрідними воротами у повіт. Це підтверджують численні зустрічі визначних державних діячів та різноманітних делегацій. У квітні 1936 року на Волинь з Варшави прибула делегація тамтешнього керівництва «Союзу Стрільців» та військових, щоб вшанувати пам'ять полковника Леопольда Ліса Кули, який у 1919 році загинув у місті Торчин. Саме у Копачівці делегацію зустрічали керівництво Луцького повіту, місцевого «Союзу Стрільців», а також мотоциклісти Луцького клубу мотоциклетного (Łucki klub motocyklowy). З Копачівки вони рушили до Луцька на урочистості[193].

У 1937 році, під час перерозподілу земельних ділянок, села краю зафіксовано на аерофотознімках, які тепер зберігаються у Волинському обласному державному архіві.

У жовтні 1937 року сталася ще одна цікава подія, про яку писали тогочасні загальнопольські газети. Місцевий мешканець Ян Цитрицький поїхав на декілька днів до Луцька, лишивши вдома малого, 11-річного сина Зенона. Вночі до будинку Цитрицьких намагалися вдертися троє бандитів, що почали відчиняти двері. Почувши якісь звуки, малий Зенон піднявся з ліжка, взяв із шухляди столу батьківський револьвер та вистрелив через вікно у бік бандитів, що намагалися потрапити до будинку[194]. Нападники одразу утекли. А на допомогу хлопцю прийшли налякані сусіди. У підсумку було поранено одного з бандитів, про що свідчили сліди крові на подвір'ї, які побачили зранку. Про подальші наслідки цієї події не можемо розповісти: очевидно, проводилося розслідування, результати якого наразі невідомі[195].

---

[191] Archiwum Akt Nowych, Rada Spółdzielcza w Warszawie, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Kopaczówce (woj. Wołyńskie, pow. Łuck; branża: handlowo-przemysłowa), 2/213/0/7/7543.
[192] 92. Życie gminy i gromady wieskiej. Dziecińce letnie w Kołach Gospodyń Wieskiech//Wolyn. – 1936. - №16, s. 7.
[193] Uroczystości strzeleckie ku czci płk. Leopolda Lis-Kuli w Torczynie//Wolyn. – 1936. - №17, s. 2.
[194] Dzielny chłopiec//Katolik. – 1937. - №240. - s.5.
[195] 11-letni chłopiec obronił się przed bandytami//Nowiny Codzienne. – 1937. - №246. – s.7.

У 1938 році місцевий житель Францішек Фуляницький (Гуляницький) отримав Бронзовий Хрест Заслуги. Таку нагороду присвоювали цивільним мешканцям після повернення Польщі Незалежності в 1918 році за визначну працю на благо держави та суспільства. Бронзовий Хрест Заслуги вручав Прем'єр-міністр[196].

Чергова визначна для Копачівки подія сталася 17 вересня 1938 року. Цього дня до села завітав тогочасний примас Польщі, кардинал римо-католицької церкви Август Глонд. Він прибув на Волинь у зв'язку з ювілеєм місцевого єпископа і в поїздці відвідав низку населених пунктів з коротким візитом. По дорозі з Ковеля до Луцька він зупинився й у селах Переспа та Копачівка. У Копачівці його зустріли учні місцевої школи, а також місцева єврейська громада на чолі з рабином. У відповідь на привітання єврейською громадою примас виголосив невелику промову на івриті та закінчив словами: «Нехай панує єдність і спокій серед людей без різниці походження, визнання і раси, тому що всі ми є дітьми одного Бога!». Цікаво, що у газетній публікації про цю подію Копачівку названо містечком[197].

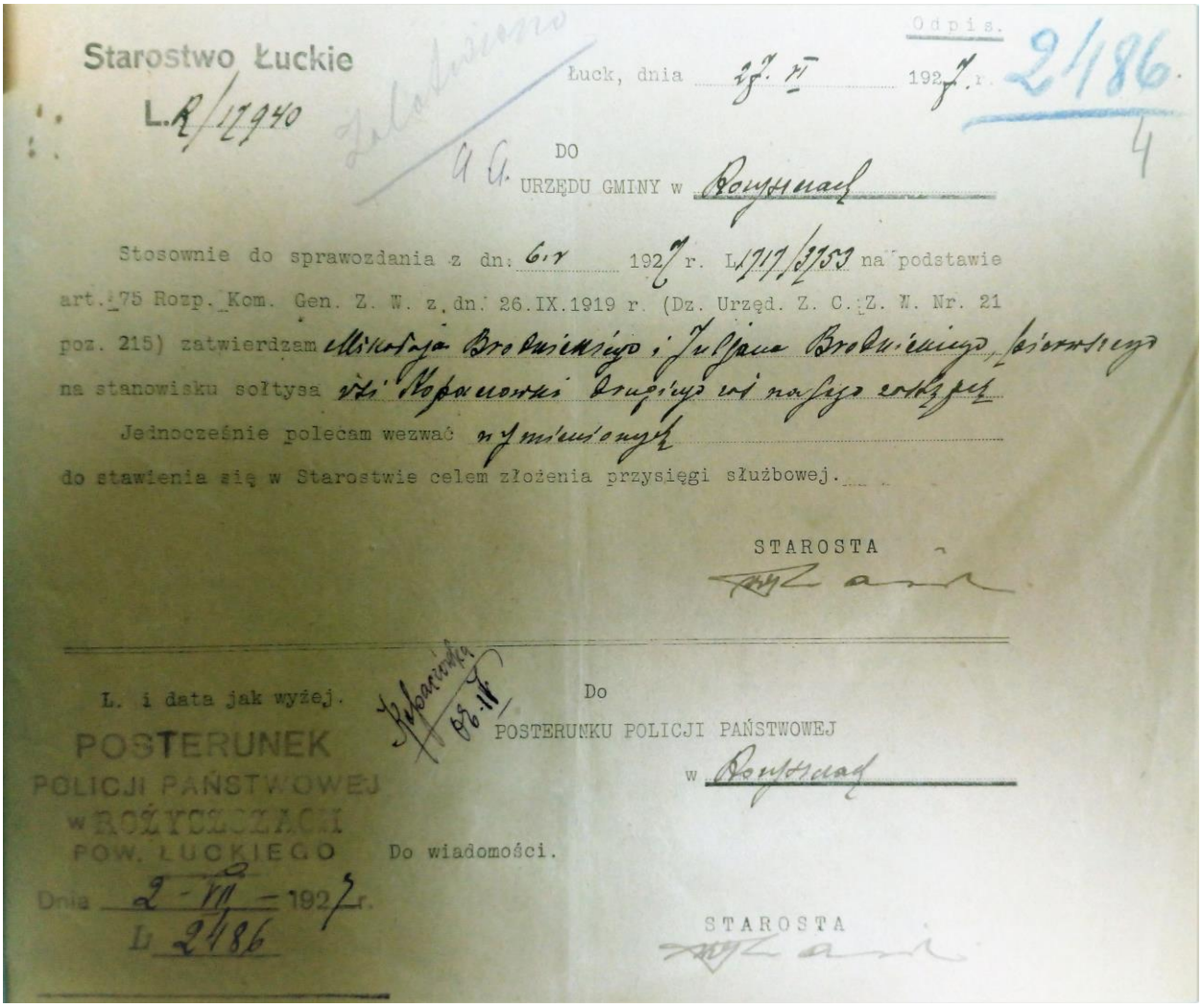
Примас Польщі кардинал
Август Глонд
Фото з Вікіпедії

У кінці 1930-х років солтисом Копачівки був Юліан Бродницький. Гайовим (лісником) працював Владислав Сошинський, який проживав біля лісу, на Бейнарівці. Він загинув у 1940 році. Місцеві мешканці були й активними суспільно-політичними діячами краю. Після виборів 31 січня 1934 року у Рожищенську Гмінну раду обрано як радних двох жителів села Бейнарівка – Тадеуша Бернацього та Казимира Піотровського[198].

---

[196] Zarządzenie//Monitor Polski. – 1938. - №222. – s.1.
[197] «Niech panuje jedność i pokój». Ważkie slowa J.E. ks. Kardynała Hlonda// Chwila. – 1938. – №7002. – s.1.
[198] ДАВО, Ф.Р1140, оп.1, спр.1.

Керівництво села Копачівка 1919-1939 рр. [За матеріалами ДАВО]		
Період на посаді	**Солтис**	**Заступник**
1919 р.-1922 р.	Василь Ткачук	
1922 р.	Піотровський Казимир	Фелікс Тунський
27 червня 1927 р.-1930 р.	Миколай Бродницький	Юліан Бродницький
30.02.1930 р.-1939 р.	Юліан Бродницький	Романовський Іполіт; з 1937 р. Піотровський Казимир

Starostwo Łuckie

L.R./12940

Łuck, dnia 27. VI 192[illegible] r.

Odpis.

2/186.

DO

URZĘDU GMINY w [illegible]

Stosownie do sprawozdania z dn. 6.V 192[illegible] r. L.[illegible] na podstawie art. 75 Rozp. Kom. Gen. Z. W. z dn. 26.IX.1919 r. (Dz. Urzęd. Z. C. Z. W. Nr. 21 poz. 215) zatwierdzam [illegible] na stanowisku sołtysa [illegible]

Jednocześnie polecam wezwać [illegible] do stawienia się w Starostwie celem złożenia przysięgi służbowej.

STAROSTA

[illegible]

L. i data jak wyżej.

POSTERUNEK POLICJI PAŃSTWOWEJ w ROŚYCOWICACH POW. ŁUCKIEGO

Dnia 2 - VII - 1927 r.

L. 2486

Do

POSTERUNKU POLICJI PAŃSTWOWEJ

w [illegible]

Do wiadomości.

STAROSTA

[illegible]

Затвердження Луцьким староством Миколая Бродницького на посаду солтиса та Юліана Бродницького на посаду заступника. 1927 р. За матеріалами ДАВО

Мешканці Копачівки. 1920 р.
Фото з Strony o Wołyniu

Мешканці Копачівки.
Бродницькі Казимир,
Францішка та Леон. 1927 р.
Фото з Strony o Wołyniu

Родина Тадеуша Бернацького.
Діти Хелена, Владислава та Єжи.
Міжвоєнний період.
Фото з myheritage.com

Родина Францішека Турека.
Дружина Теофіла, дочка Чеслава.
Міжвоєнний період.
Фото з Strony o Wołyniu

**Аполонія Бродницька.
Міжвоєнний період.
Фото з myheritage.com**

**Юліан Бродницький – солтис
Копачівки 1930-1939 рр. з
дружиною Анною Тонською.
Міжвоєнний період.
Фото з myheritage.com**

**Чеслав Регімович
Міжвоєнний період.
Фото з myheritage.com**

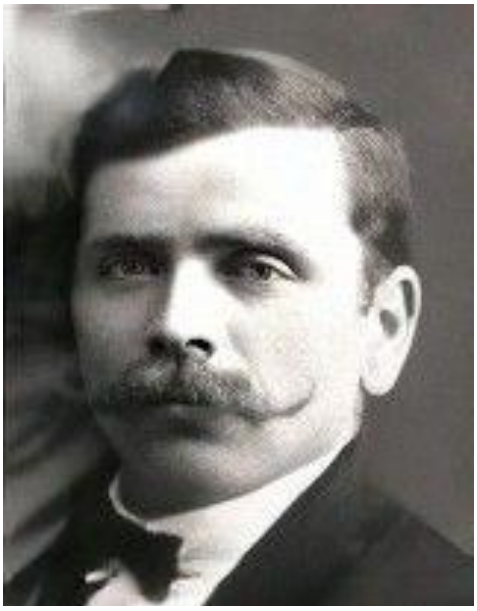
**Міхал Тунський та Марія з дому
Бернацька. Міжвоєнний період
Фото з myheritage.com**

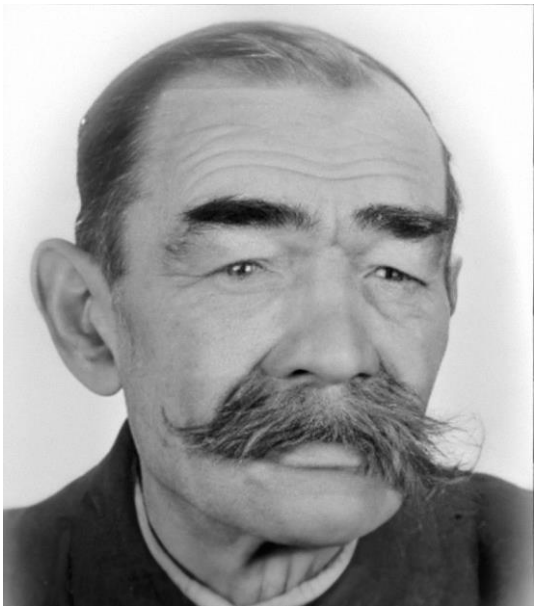
Мешканці Копачівки. Перша зліва – Теодозія Позняковська з дому Тонська. Перша зправа – Хенрика Вільчевська з дому Тонська. Міжвоєнний період.
Фото з myheritage.com

Урочистості першого причастя.
Діти з Копачівки біля костелу м. Рожище. 1937 р.
Фото з Strony o Wołyniu

Тадеуш Бернацький.
Радний Гмінної ради Рожище.
Фото з myheritage.com

Казимир Піотровський.
Радний Гмінної ради Рожище.
Фото з myheritage.com

Ймовірно на вулицях м. Рожище.
Перший зліва – Станіслав Краузе, мешканець с. Башова.
1930-ті рр.
Фото з архіву Казимира Краузе

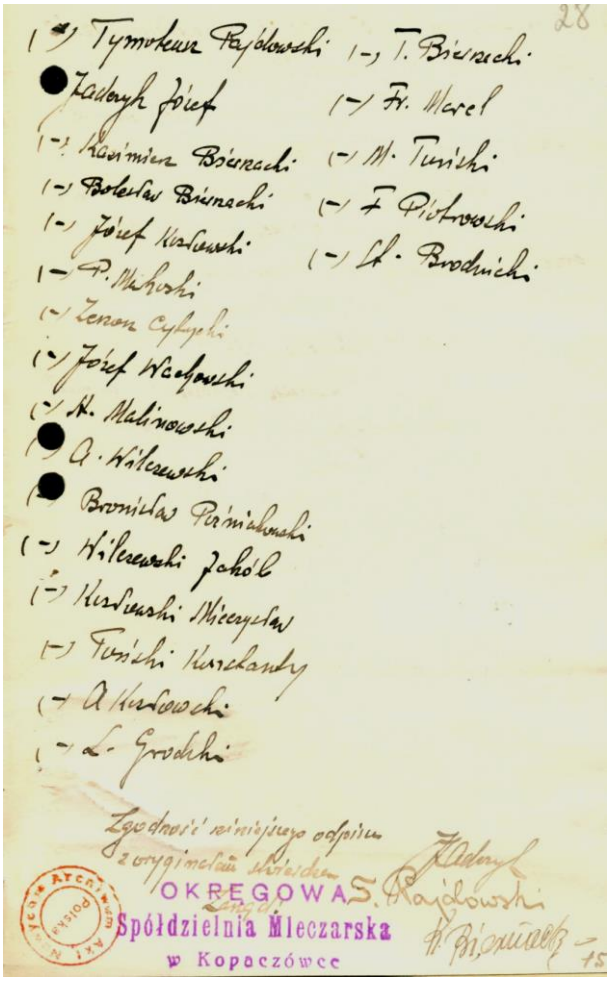
Весілля Владислава Вільчевського та Броніслави Бернацької. Міжвоєнний період
Фото з myheritage.com

Похорони Емілії Бродницької. Міжвоєнний період
Фото з Strony o Wołyniu

Мешканці с. Башова. Міжвоєнний період
Фото з архіву Тамари Калашнюк

Члени молочного кооперативу с. Копачівка
зазначені в статуті
За матеріалами ААN

РОЗДІЛ 6. У роки Другої світової війни

6.1. «Перші совєти». 1939-1941 рр.

Переломним часом для усієї Європи був 1939 рік. 1 вересня того року нацистські війська, внаслідок провокації, перейшли кордон Польської республіки і почали Другу світову війну. Відголоски бойових дій доходили і до Копачівки, адже німецькі авіабомбардування досягали й волинських стратегічних об'єктів, серед яких був залізничний вокзал у місті Рожище. Чимало місцевих мешканців мобілізовано до польської армії, яка тоді зазнавала поразки за поразкою. У селі почали масово з'являтися біженці з центральних воєводств Польщі, які шукали прихистку подалі від бойових дій. Селяни допомагали їм харчами та нічлігом[199]. Вже 15 вересня повз село проходять перші втікачі Польської армії, це були переважно офіцери, які втікали до Румунії. Місцеві євреї облаштовували для них прилавки з їжею та алкогольними напоями[200].

17 вересня 1939 року східний кордон Польщі переходить і Червона армія з метою «захисту українського населення», а фактично виконує таємний пункт підписаного напередодні пакту Молотова-Ріббентропа про поділ польських територій. 20 вересня 1939 року у селі вже обрано селянський комітет, який виконував функцію органів радянської влади на місцях. 21 вересня повз Копачівку проходить радянський 253-й стрілецький полк. Наступ у районі Копачівки вела 45-а стрілецька дивізія, 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Шепетівської армійської групи. Прихід радянської влади викликав занепокоєння у місцевих поляків та німців. Натомість у сусідніх селах, де жило чимало українців, в тому числі й колишніх активістів КПЗУ, солдатів Червоної армії та радянські порядки зустрічали з надією. Схожі настрої поділяла й частина єврейської громади краю. Найперше нова влада взялася за перерозподіл землі та інвентарю заможних мешканців і націоналізацію підприємств, які були в селі[201].

Про перебування у Копачівці в цей період згадує Софія Верзховська. Вона разом з родиною переселилися до Рожищ з Бидгощ після зайняття Польщі німецькою армією. «*В Рожищі затрималися на станції, але там було неспокійно. Українці боролися з жидами за владу. Наші квартири були потрібні для війська, тож нас переселили в Копачівку. Там познайомилися з приємною громадою польської патріотичної молоді. Довгими зимовими вечорами ми збиралися співати та бавитись. На Різдво ми великою групою поїхали до Рожища на вечірню месу. Повертались вже опівночі на санях господарів».* До травня 1940-го родина Софії перебувала у Копачівці. А вже 3 червня родина виїхала до Володимира. *«Рано вранці, 3 червня, з нами прощалися усі сусіди, на чолі з молоддю. Подарували мені багато квітів – троянд, конвалій і бузку. Цілий віз тонув у квітах. Нас обдаровано також хлібом та продуктами».* Згодом родину вивезли у Сибір[202].

---

[199] ДАВО, Ф.59, оп.2, спр.202.

[200] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.

[201] Кучерепа М. М. Історія Волині: 1939-1941 рр.: Навчальний посібник. - Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006,- 456 с.; с. 213.

[202] Zofia Wierzchowska – Rodzina jest wszystkim//RELACJE Z ZESŁANIA. – 2019. - №76. – s. 71.

Ще однією умовою пакту між Третім Рейхом і СРСР було переселення на етнічні території німецького населення, що проживало на Західній Україні в колоніях. Німецькі колоністи мешкали переважно у Копачівському посьолку, Старій Олександрівці та Олександрово. У грудні 1939 року та січні 1940 року до Третього Рейху виселено фактично усіх етнічних німців-колоністів краю. При переселенні дозволялося брати із собою до 50 кг власного майна на кожного члена сім'ї, проте забороняли брати золото, срібло, дорогоцінні речі, автомобілі, зброю тощо. Згодом кожна сім'я повинна була отримати компенсацію. До переселенської комісії, яка прибула до Рожищ у листопаді 1939 року, зголосилися із заявами про переїзд до Рейху фактично усі мешканці німецького походження у краї. Переселення відбувалося двома етапами в околиці міста Лодзь. 24 грудня 1939 року потягом з ручним багажем виїжджали жінки, діти та старші люди. 7 січня 1940 року кінним обозом вирушили чоловіки та молодь[203].

Ще напередодні Другої світової війни у селі розгорнуло свою діяльність місцеве відділення польської організації Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN). Керівником осередку став директор школи Тадеуш Козьол, його заступницею – вчителька Юзефа Квасневська. Активною її учасницею стає і вчителька Ядвіга Михайловська, долучаються й інші мешканці села. З приходом радянської влади вони піддаються переслідуванню. Так по справі входження до «контрреволюційної польської організації» відбулися допити та обшуки у Юзефи Тунської, голови сільської кооперації Станіслава Бродницького, коваля Казимира Позняковського, Казимира Петровського. Їм інкримінували розповсюдження антирадянської літератури та листівок, а також пропаганду польського національного руху та антирадянську агітацію серед мешканців села[204].

Починаються також перші спроби колективізації. Відомо, що з приходом «перших совєтів» у 1940 році у селі Башова організували колгосп, який називався «Сталінський шлях». Всього в ньому було 43 двори, які охоплювали 193 особи. Господарство діяло на 313, 31 га. Усуспільнених коней в колгоспі було 34 штук, з них молодняка 4, кобили – 15, жеребців - 5, меринів – 10. Возів було 22 одиниці, з них 7 несправних. Плугів – 26. Борон залізних – 32, культиваторів – 4. Головою колгоспу став Бісюк Іван[205].

24 жовтня 1939 року в селах проводилися вибори до Народних зборів. Як згадує тодішній мешканець Копачівки Казимир Бернацький, вибори відбувалися у приміщенні Копачівської школи, яке було оточене правоохоронними органами. Напередодні сюди примусово скликали людей на агітаційні мітинги. Голосування відбувалося шляхом вкидання однієї з трьох карток із підкресленим іменем відповідного депутата в скриньку. Воно було обов'язковим для всіх, хто досягнув 18 років, а хто не голосував, до тих проявляли інтерес органи держбезпеки і проводили бесіду. Хворих підвозили транспортом. Під час плебісциту були присутні новообраний голова села та члени комісії набрані з місцевих мешканців[206].

---

[203] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.
[204] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.2445.
[205] ДАВО, Р-75, оп.1, спр.44 (зворот листа).
[206] Спогади Казимира Бернацького.

За схожим сценарієм відбувалися і вибори депутатів до Верховних органів державної влади Радянського Союзу і Радянської України на Західних землях України, які проводилися у березні 1940 року. 1 листопада 1939 року Верховна рада СРСР приймає закон про включення Західної України до складу СРСР, а вже 4 грудня Копачівка стає складовою новоутвореного Рожищенського району Волинської області.

Під час виборів до місцевих органів влади у 1940 році територія сучасного Рожищенського району була розділена на округи. У колишній Рожищенській волості виділено Духченську, Пожаркинську, Французинську, Дубищенську та Новоолександрівську. У колишній Щуринській волості виділено Тихотинську, Березолупську, Хорохоринську та Щуринську округи. Села Тростянка та Уляники належали до Княгининівської волості, Серниківської округи.

Копачівка була складовою Новоолександрівської виборчої округи, до якої також входили села Юридика, Кременець, Жолобово, колонії Олександрівка Нова, Олександрівка Стара, Копачівський посьолок, Магазин, Бейнарівка, Олександрово, Підліски, Жолобово Нове, Корчівка. Головою Комісії в окрузі був Бережняк Євдоким Антонович, його заступником Березюк Микола Васильович, секретарем – Лібман Борис. Членами комісії були Савчук Дмитро, Секал Янкель, Занько Антон, Фесюк Кирило[207].

21 грудня 1939 року ЦК КП(б)У видає постанову виселити усіх військових осадників, що прибули на Волинь у 1920-х роках. Наступною постановою від 24 грудня 1939 року усе належне осадникам майно передбачалося розподілити між селянами, передати в земельні фонди та щойно утворені колгоспи. Як згадує Казимир Бернацький, арешти почалися ще у жовтні. Під них потрапляли місцеві урядовці, інтелігенція, працівники державних установ, лісівники та ін.

Масові ж арешти колишніх польських осадників та їх родин почалися у лютому 1940 року. Приходили вночі та давали лише 5 хвилин, щоб зібратися. Все, що не встигали забрати, грабували. Завищували також податки. А хто не платив, у тих відбирали будинок і їх ув'язнювали. Репресованих польських осадників з Копачівки та навколишніх сіл здебільшого депортували до Казахстану, а також на спецпоселення Нянда, Єль, Архангельської області, та ін. Там вони, як правило, займалися лісозаготівлею.

Восени 1941 року, у зв'язку з початком німецько-радянської війни та подальшою амністією, польські арештанти зголошувалися до армії генерала Андерса або поверталися додому чи поселялися у населених пунктах Оренбурзької області СРСР. Найбільше у той час постраждали мешканці військової осади Корчівка. Усі мешканці осади були репресовані 10 лютого 1940 року[208].

Місцева вчителька Юзефа Квасневська активно допомагала вивезеним, збираючи кошти від учнів та батьків. Зібравши таким чином 50 рублів, разом з харчами передавала їх репресованим. Крім того, як вчительку її зобов'язували проводити роз'яснювальну роботу серед населення про вибори до Всенародних зборів, що вона відмовлялася робити. Згодом, 24 червня 1940 року, Юзефу Квасневську засудили

---

[207] ДАВО, Р-6, оп.1, спр.25.

[208] Спогади Казимира Бернацького.

на 8 років, а у грудні того ж року і директора школи та керівника осередку OZN Тадеуша Козьола – на 10 років трудових таборів і 5 років позбавлення громадянських прав[209].

У грудні 1940 року створено сільські ради, а також виконавчі комітети сільських рад депутатів трудящих[210]. В Копачівці головою обрали Трофимовича Олександра Івановича[211]. В Тростянці сільрадою керував Корольчук Іван Дмитрович, а згодом головою став росіянин Когтев Ігнат Олексійович, уродженець села Россошки, Воронізької області. Секретарем в Тростянці був Василюк Онисим Федорович[212].

Трофимович Олександр Іванович.
Голова сільської ради у 1940 рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

2 березня 1940 року РНК СРСР видає постанову №289 «Про охорону державного кордону в західних областях УРСР та БРСР». Реакцією була ще одна постанова РНК УРСР та ЦК КП(б)У від 3 квітня 1940 року, яка привела до рішення відселити мешканців населених пунктів у межах 800-метрової прикордонної смуги у внутрішні райони областей, на господарства колишніх військових осадників та німецьких колоністів. Це передбачалося зробити до травня 1940 року.[213] Внаслідок цього усі вільні господарства колоній Корчівка, Олександрово, Нова Олександрівка, Стара Олександрівка, Магазин, які раніше належали німецьким колоністам, а також польським осадникам, займали українці-переселенці

---

[209] Спогади Казимира Бернацького.
[210] ДАВО; Ф.Р1140, оп.1, спр.1.
[211] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.
[212] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.1315.
[213] Кучерепа М. М. Історія Волині: 1939-1941 рр.: Навчальний посібник. - Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006,- 456 с.; с. 274.

з прикордонних сіл. Найбільше переселених було із сіл Новосілки (Володимир-Волинський район), Вовчий Перевіз (тепер Старовойтове, Любомльський район) та Бережці (Любомльський район). У Стару Олександрівку з прикордоння переселилися родини Джабко, Курило, Черняк, Гусар, Старенько, Люшко, Садюк, Бондарук, Носко, Гошко, Савчук, Сливка, Бединські та ін. Прихисток у колишніх колоніях знайшли і родини біженців Мельничук, Мілянчук, Швед, Грабінські, Диня, Ющук, Бзіта, Кулацькі, Черний та ін[214].

Головою (председателем) кооперативу в Копачівці в 1940 році був Бродницький Станіслав. Завідував молочарнею Клос Владислав[215].

Станіслав Бродницький
Фото з myheritage.com

22 червня 1941 року почалися бойові дії радянсько-німецької війни. Не оминули вони і наші села, адже німецька армія активно вела наступ на захід у напрямку Ковель-Луцьк, в тому числі і вздовж однойменного шосе. З початком бойових дій радянські частини почали відступати. Починаючи з 1939 року, на Волині дислокувалася 5-а радянська армія, частини якої під натиском 6-ї армії Вермахту швидко відступили на схід.

Разом з іншими до Луцька відступав і 92-й Окремий артилерійський дивізіон. Саме там служив Петров Василь Степанович, майбутній генерал-полковник радянської армії, автор спогадів. Він у своїй книзі «Прошлое с нами» описує шлях свого дивізіону, який пролягав, зокрема, і через Копачівку. Він розповідає, що 27-28 червня вздовж шосе на Луцьк ішли танкові підрозділи зі з'єднання 9-го механічного корпусу, піхота, кінна артилерія, а також різноманітні обслуговуючі установи. Йшли і вдень, і вночі, остерігаючись авіаційних нальотів, що відбувалися досить часто. У Копачівці 92-й дивізіон перебував 29 червня. Василь Степанович Петров описує бомбардування села німецькою авіацією, якраз під час його перебування тут:

«Біля колодязя в Копачівці штовханина, крики. Піхотинці, артилеристи з кінної батареї, що зупинилися на узбіччі. Коні в упряжі.

---

[214] ДАВО, Р.68, оп.3, спр.100, 101.
[215] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.2445.

Нещасні тварини, от кому дістається найбільше. Людина на всяк випадок має флягу. А коні? … Біля колодязя сварка. Піхота обурена. Артилерист напуває скотину, а людина – що, помирати від спраги? На дні колодязя каламутна, густа жижа, безперервно збовтана відрами. Лише пісок та глина. … Здоровенний, з рудими вусами артилерист вирвав відро з рук піхотинця. Той взявся за рушницю. Де там, не злякаєш. Відро «попливло», поніс їздовий до упряжок. … Про коней треба дбати. … Підійшла ще одна батарея. Довгі стволи Ф-22. Командир батареї оголив клинок: «Стій! Злазь!». Біжать до колодязя. … З підсонячної сторони летять «Юнкерси». Натовп біля колодязя здригнувся. Біжать хто куди. Кінна батарея пішла. На гарматному передку застукотів кулемет, потім другий, третій. В стрільбу включилися люди наших батарей. Ведучий (літак – авт.) кинув бомбардувальник в піке. Завили авіасирени. «Юнкерс» несеться зі скаженим прискоренням до землі. На висоті півтори сотні метрів відділився чорний корпус бомби, вона продовжувала політ під фюзеляжем. Заревіли двигуни, літак стрімко злетів вверх. За керівним ринулись і інші. Двадцять сім бомбардувальників пікірували один за одним. Чортове колесо. «Юнкерси» нанесли удари по гайку в низині, куди чверть години тому пішов піхотний обоз – десятка два возів. Клубочаться хмарами пил та дим в низині. Бомби, здається, вичерпано. «Юнкерси» продовжували пікірувати вхолосту. Звучать бортові кулемети. Бомбардувальники в строю кільватер тричі пройшли по колу і полетіли. Стогони, крики. Ржуть коні. Біля колодязя знову натовп та крики. Підрозділи 92-го ОАД рушили далі. Вздовж обочини гарматна колона довжиною два кілометри. Гармати, тягачі, причепи, завантажені набоями. Колона направляється на південь, до Луцька»[216].

Німецький наступ у напрямку Луцька вели 62-га піхотна дивізія, складова частина 3-го армійського корпусу (у напрямку з Ковеля) та 298-а піхотна дивізія, 17-го армійського корпусу (у напрямку з Торчина) та 14-та танкова дивізія, складові 6-ї армії Вермахту. Активний спротив у районі Копачівки виявляли, зокрема, частини 27-го піхотного корпусу, 22-го механізованого корпусу та 1-ша армійська гарматна бригада, складові 5-ї радянської армії[217].

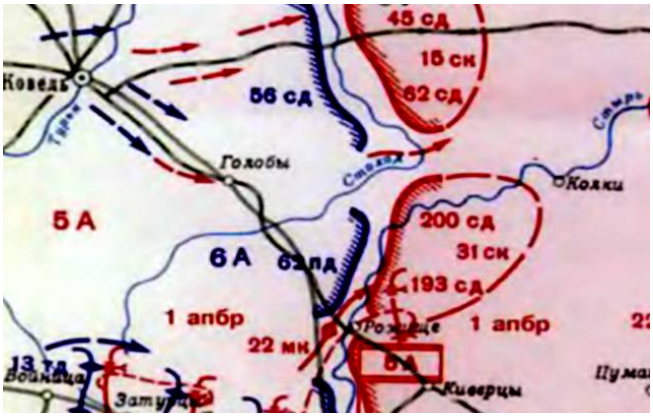

Схема розташування військ станом на 22-30.06.1941 р.

---

[216] Петров В. С. Прошлое с нами: Кн. 1 - 3-е изд., перераб. и доп. — К.: Политиздат Украины, 1989. — 525 с.; с.260.

[217] Владимирский А. В. На киевском направлении. По опыту ведения боевых действий войсками 5-й армии Юго-Западного фронта в июне—сентябре 1941 г. — М.: Воениздат, 1989. – 304 с.

Осадники, репресовані впродовж 1939-1941 рр. [За даними ресурсу https://ru.openlist.wiki]					
№	**ПІБ**	**Місце і дата народження**	**Місце проживання**	**Засуджено**	**Джерело**
2.	Стец Броніслав Іванович	1930, Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляк; Нижч.;	Волинська обл., Рожищенський, Корчівка Рожище.	Те ж	Те ж
3.	Стец Вероніка Іванівна	1933, Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляк	Те ж	Те ж	Те ж
4.	Стец Геноефа Іванівна	1938, Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляк	Те ж	Те ж	Те ж
5.	Стец Стефанія Войцехівна	1910, Львівська губ., Бжозовський, Бари; поляк; Освіта нижча;	Те ж	Те ж	Те ж
6.	Стец Павліна Іванівна	1928, Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляк; Нижч.;	Те ж	Те ж	Те ж
7.	Стец Франц Іванович	1934, Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляк;	Те ж	Те ж	Те ж
8.	Цетрицький Владислав Казимирович	1913, Волинська губ., Луцький пов., Копачівка; поляки; Нижч.;	Волинська обл., Рожищенський, Навіз.	приб. на спецпоселення в Архангельську обл., Леньский р-н, Ель	Те ж
9.	Козел Тадеуш Янович	1912, Краківське воєводство, м. Північна; поляк; педагог, столяр.	Волинська Рожищенський, с. Копачівка.	Волинським облсудом 14 грудня 1940 р.. Стаття 54-11, 54-2 УССР Вирок: 10 р. Випр. таборів, 5	База данных "Польські в'язні воркутинських таборів"

				років позбавлення прав	
10.	Ольшацька Анна Вікторівна	1904 р., Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Волинська обл., Луцький, Корчівка.	Спецпоселення в Архангельську обл. 02.03.40, Ленський р-н, Нянда	База данних "Польські спецпереселенці в Архангельській обл."
11.	Ольшацька Владислава Францівна	1926 р., Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
12.	Ольшацька Ірина Францівна	1938 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
13.	Ольшацький Болеслав Францович	1923 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
14.	Ольшацький Валер'ян Францович	1929 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
15.	Ольшацький Євгеній Францович	1931 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
16.	Ольшацький Франц Францович	1898 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчувка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
17.	Войнорович Чеслав Йосипович	1924 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	приб. на спецпоселення в Архангельську обл., Леньский р-н, Ель	Те ж
18.	Войнорович Євгенія	1924 р. Волинська	Те ж	Те ж	Те ж

	Йосипівна	губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча			
19.	Войнорович Володимир Йосипович	1924 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка;	Те ж	Те ж	Те ж
20.	Вонорович Героніма Йосипівна	1924 р. Волинська губ., Луцький пов. с. Копачівка,	Волинська обл.	Приб. на спецпоселення в Архангельську обл., Ленський р-н, Єль. Звільнена. по амністії 09.09.41 р.	Те ж
21.	Вонорович Йосип Людвигович	1898 р. Львовська губ., Мостиська	Волинська обл.	Те ж	Те ж
22.	Копец Владислав Людвигович	1926 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
23.	Копец Генуефа Людвигівна	1925 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
24.	Месінгер Владислава Іванівна	1927 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
25.	Месінгер Казимира Іванівна	1929 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
26.	Месінгер Станіслав Іванович	1924 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж

		осв.нижча			
27.	Месінгер Стефанія Іванівна	1925 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
28.	Мільчевська Стефанія Анастасівна	1930 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
29.	Пайдовський Едмунд Тимофійович	1930 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	приб. на спецпоселення 2.03.1940 р. в Архангельську обл., Леньский р-н, Нянда. Звільнено 11.09.41; місце виїзду – Покровський район, Чкаловська обл.	Те ж
30	Пайдовський Юзеф Тимофійович	1925 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
31.	Пайдовська Ірина Тимофіївна	1928 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки; осв.нижча	Те ж	Те ж	Те ж
32.	Пайдовська Наталія Антонівна	1901 р. Волинська губ., Луцький пов.,	Те ж	Те ж	Те ж
33.	Зелінська Анна Йосипівна	1904 р. Волинська губ., Луцький пов.	Те ж	приб. на спецпоселення 2.03.1940 р. в Архангельську обл., Леньский р-н, Нянда. Звільнено 12.09.41; місце виїзду – Покровський	Те ж

				район, Чкаловська обл.	
34.	Зелінська Чеслава Йосипівна	1926 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
35.	Зелінська Степанила Йосипівна	1924 р. Волинська губ., Луцький пов., Корчівка; поляки;	Те ж	Те ж	Те ж
36.	Зелінський Йосип Іванович	1893 р. Волинська губ., Луцький пов	Те ж	Те ж	Те ж
37.	Махчинська Олімпія Василівна	1909 р., Волинська губ., Луцький пов., Копачівка; росіянка; освіта нижча.	Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка	приб. на спецпоселення в Архангельську обл., Леньский р-н, Ель	Те ж
38.	Махчинська Халина Степанівна	1929 р. Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка; полячка.	Те ж	Те ж	Те ж
39.	Махчинська Ядвіга Степанівна	1927 р. Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка; полячка.	Те ж	Те ж	Те ж
40.	Махчинський Богдан Степанович	1933 р. Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка; поляк	Те ж	Те ж	Те ж
41.	Махчинський Збігнєв Степанович	1931 р. Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка; поляк	Те ж	Те ж	Те ж
42.	Махчинський Степан	1898 р., Варшавська	Те ж	Те ж	Те ж

	Болеславович	губ., Варшавський повіт;, Путуса; поляк; освіта нижча;			
43.	Махчинський Юрій Степанович	1930 р. Волинська губ., Луцький пов., с. Тростянка-Корчівка; поляк	Те ж	Те ж	Те ж
44.	Бродницький Теофіл Феліксович	1878 р. Волинська губ., Луцький пов. с. Копачівка, поляк; освіта нижча.	Волинська обл.	Те ж	Те ж
45.	Бродницька Катерина Августівна	1888 р. Волинська губ., Луцький пов. с. Башова	Те ж	Те ж	Те ж

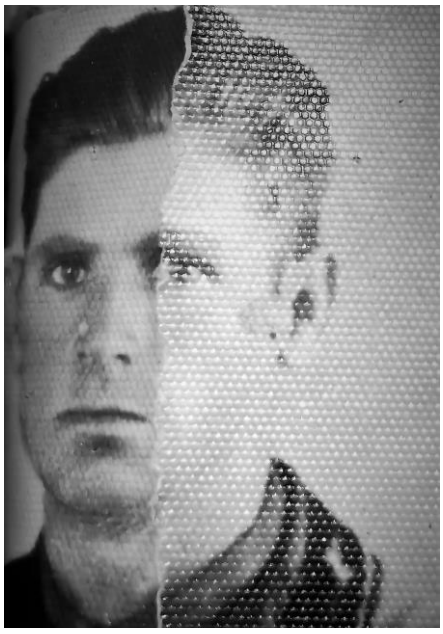
6.2. Роки окупації. 1941-1944 рр.

26 червня 1941 року припиняє свою діяльність Сільська рада депутатів трудящих села Копачівка. Цей день вважається офіційним початком окупації села німецькими військами. У липні 1941 року почав свою діяльність новий адміністративний орган – Сільська управа, що охоплювала села Копачівка, Посьолок Копачівський, Бейнарівка, Олександрово, Стара Олександрівка, колонію Магазин та осаду Корчівка.

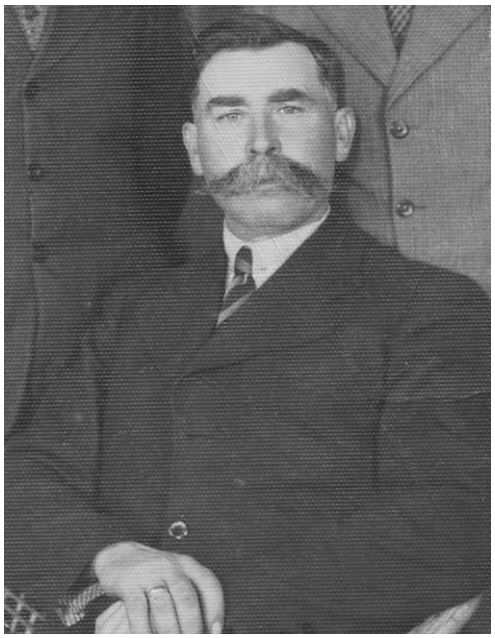
В селі Копачівка управу очолював житель села Олександрово, переселенець з прикордонного села Вовчий Перевіз (сьогодні Старовойтове), українець за національністю і православний за віросповіданням Гусар Єфим (Юхим) Данилович, 1903 року народження. З 1939 по 1940 рік, за «перших совєтів», він був сільським головою у Вовчому Перевозі[218]. Разом зі встановленням окупаційного режиму проведені збори селян Копачівки, на які прибув уповноважений бургомістр. Він і рекомендував обрати старостою села Гусара Юхима Даниловича. Його заступником став мешканець Бейнарівки, поляк і римо-католик Тунський Міхал. Секретарем був Усар (Гусар) Яків Григорович, також з Вовчого Перевозу. При управі також служив один німець. Як староста, так і секретар отримували зарплатню у сумі 300 та 225 карбованців в місяць відповідно. Керівник управи підпорядковувався безпосередньо голові Рожищенської районної управи[219].

[218] ДАВО, Р.75, оп.3, спр.6.
[219] Архів УСБУ у Волинській області, спр.1128.

У Башові головою управи з 1941 року був Архипчук, а від 12 листопада 1941 року Ткач (Ткачук) Іван Григорович, тоді ж секретарем працював Дем'янчук Василь Герасимович. У Підлісках обов'язки старости управи в той час виконував Чуйко Панас Гордійович, а його секретарем був Люшко Микола[220]. В Тростянці керівником управи обрано Столярчука Василя Івановича, а Боярчук Микола Степанович був його заступником. Згодом, з листопада 1943 року функцію заступника виконуватиме Можар Іван Остапович[221].

Гусар Юхим Данилович.
Голова сільської управи
Копачівка
1941-1942 рр.
Фото з ДАВО

Тунський Міхал Марцелович.
Голова сільської управи
Копачівка
1942-1944 рр.
Фото з myheritage.com

Цікаву інформацію про зустріч німецьких військ у Тростянці зустрічаємо на сторінках кримінальної справи мешканця села Романюка Степана Андрійовича. Його звинувачували у тому, що з приходом німців він ламав радянські ворота, зняв прапор, поламав портрети вождів, знищив зірку (ймовірно йдеться про символи, що були у селі після зустрічі радянських військ у 1939 році). Крім того він брав участь у встановленні в Тростянці вітальної брами німцям. Згідно із свідченнями у справі, браму наказав збудувати староста, а житель села Столярчук Петро Іванович зробив на них надпис «Хайль Гітлер! Слава Україні» і повісив портрет Гітлера. Помагав їм також Шрайнердт Іван Бернардович. Одразу з приходом у Тростянку німецької адміністрації, голову радянської сільради Когтєва арештували. В лютому 1942 року Сільська управа в Тростянці розміщувалась в будинку колишнього мешканця єврея Гринберг Мотиля. А збори селян проходили в хаті Романюка Степана Андрійовича[222].

В серпні 1941 року по Тростянці ходив поліцейський Самчук Михайло Єгорович із іншими мешканцями (називаються, зокрема,

---

[220] ДАВО, Р-75, оп.3, спр.17.
[221] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.1315.
[222] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.1315.

Семенюк Степан Григорович, Романюк Степан Андрійович та ін.) зі списками місцевих комуністів та збирали підписи щоб розстріляти всіх симпатиків радянської влади в Тростянці.

Під час окупації активно впроваджувалися контингенти (натуральні податки) для населення. Мешканці села зобов'язувалися постачати на потреби німецької адміністрації худобу, свиней, хліб, молоко та яйця. Хто, коли і скільки мав здавати, визначала спеціальна комісія, яка складалася з 5 осіб. В Копачівці її очолювали староста Гусар Юхим та заступник Тунський Міхал, крім них, до складу входили Лисенко, Бродницький Мар'ян та Бернацький Тадеуш. Крім того, були уповноважені, які здійснювали нагляд за правильною доставкою молока та розподілом м'яса для здачі податкових контингентів. Ними були місцеві мешканці Бернацький Болеслав, Тунський Ян, Бродницький Юзеф, Хвесюк Кирило, Левковський Казимир. У Башові такими уповноваженими були Ткачук Максим, Ткачук Іван та Карбов'як Франц. Часто мешканці, отримавши зобов'язання про здачу контингенту, різали худобу, а м'ясо чи сало ховали. У такому разі або у випадку відмови сплачувати контингенти, накладався штраф 200 крб. У деяких випадках, наприклад, при надмірній бідності чи інших несприятливих обставинах від оподаткування звільнялися[223].

Поліцейських при Копачівській сільській управі не було. Села управи обслуговувалися поліцією з Рожищ. Але мешканці села служили в інших населених пунктах. Старенький Єрмолай Лаврентійович та Клюк Олександр перебували на службі у поліції в Рожищі, а Вонсовський Карл Петрович служив у селі Мокрець (тепер Турійського району)[224]. У штаті сільської управи значилися десятники Бединський Андрій Констянтинович, Бединський Остап Максимович та Регімович Броніслав. До їхніх функцій належало повідомляти населення про рішення сільуправи, розносити повістки тощо[225].

У 1942 році мешканців Копачівки почали вербувати для виїзду на роботу до Третього Рейху. Весною 1942 року за вимогою з районної управи місцевий староста Гусар Юхим надавав список визначених осіб для відправки на роботи. На загальних зборах селян заступник старости Тунський Міхал Марцелович зачитував список тих, кого призначено до виїзду в Німеччину. Крім того, визначені для від'їзду повідомлялися повістками, які розносили сільські десятники. Ті, хто отримував такі повістки, зобов'язувалися зголоситися до сільської управи. Лише незначна кількість прийшла добровільно, більшість вимушено. Спершу попередньо обрані мешканці збиралися біля сільської управи, а далі у супроводі старости та поліції відправлялися до Рожищ на медкомісію. Ті ж, хто успішно пройшов медогляд, під конвоєм поліцейських вирушали до Рожищенського збірного пункту і звідти виїжджали до Німеччини[226].

Як правило, трудовій мобілізації підлягали особи віком від 15 до 45 років. Окупаційний уряд праці зобов'язувався платити допомогу родичам завербованих, сума якої становила 490 крб, а згодом 520 крб. Від квітня по липень зі станції Рожище відправилося чотири ешелони

---

[223] ДАВО, Р-75, оп.1, спр.7.
[224] Архів УСБУ у Волинській області, спр.1128.
[225] Архів УСБУ у Волинській області, ф. п., спр. 3250, спр. 3247.
[226] Архів УСБУ у Волинській області, спр.1128.

робітників. Перший транспорт вирушив 2 квітня 1942 року, другий 14 травня, третій – 25 червня, четвертий – 18 липня[227]. Згідно з документами, всього передбачалося завербувати з Копачівки 131 особу, з них до комісії прибуло 83, з яких прийнято 67. Примусово відправляли до Німеччини 62 особи і лише 5 добровільно. У Башові вербунком передбачено 60 осіб, до комісії потрапило 25, з яких 24 прийнято. Лише 1 особа їхала на роботу добровільно, інші 23 – примусово[228].

Саме у цей період відбувається надзвичайно цікава історія, пов'язана з відомим польським поетом Станіславом Місаковським, яка безпосередньо дотична й до нашого села. Досі деякі видання повідомляють, що поет народився у Копачівці. Насправді ж його звати Володимир Дем'янок, а своє відоме ім'я автор отримав під час війни, у 1940-х, коли нібито знайшов документи на ім'я Місаковського Станіслава, уродженця села Копачівка, який виїхав на роботу до Рейху у 1942 році. Саме під цим ім'ям поет переховувався від радянських переслідувань та згодом став відомим. Серед мешканців, виселених до Німеччини у той час, натрапляємо на ім'я Місаковської Станіслави. Можна припустити, що документи саме цієї людини потрапили до поета[229].

Станіслав Місаковський
(Володимир Дем'янок)
Фото з Вікіпедії

Крім того, мешканці села мусили працювати у різних сферах господарства, часто за межами своєї управи. Наприклад, жителі Копачівки Якубовська Михайлина, Грабовські Владислава та Ромуальда, Бродницькі Францішка та Константина, Мрочковська Яніна працювали на лісництві у Рокинях[230]. У 1941-1942 роках проводився ремонт дороги Луцьк-Ковель. Там працювало здебільшого єврейське населення з сільського юденрату.

---

[227] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.; с.162.
[228] ДАВО Р.75, оп.3, спр.17; Р-75, оп.1, спр.7.
[229] Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny. T. 5, L – M, Czachowska, Jadwiga: Red.; Szałagan, Alicja: Red. – Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1997. – 543 s.
[230] ДАВО, Р-75, оп.1, спр.9.

Узимку 1942 року місцеві мешканці залучалися для очистки дороги від снігових заметів. Також працювали на лісозаготівлі в Рожищі[231].

Брест-Литовський тракт у часи окупації слугував головною транспортною артерією для німецьких військ, що постійно рухалися на схід повз Копачівку. Через те у селі постійно стаціонувала німецька жандармерія. Солдати з жандармерії охороняли дерев'яний міст, який з'єднував Копачівку та Бейнарівку. Він хоч і не був стратегічним об'єктом, потребував захисту від диверсійних дій з боку партизан[232].

Восени 1942 року переселенці з прикордонних територій почали повертатися назад до своїх домівок. У жовтні того ж року до рідного села Вовчий Перевіз повернувся й староста Гусар Юхим Данилович з родиною. Наступником на посаді старости сільської управи став Тунський Міхал Марцелович. У кримінальній справі Тунського Міхала вказується, що за період перебування його на посаді старости управи із селян зібрано 500 центнерів зернових, 350 цнт картоплі та 7 голів великої рогатої худоби.

З червня 1942 року змінюється голова управи й у Башові. Новим керівником став Антін Отто. Хоча його функції деякий час виконував Дем'янчук Іван. Згодом керівництво управою в Башові знову змінилося. З 1 липня 1943 року на посаду старости повернувся Ткач (Ткачук) Іван Григорович. Обов'язки секретаря виконував Дем'янчук Василь, а з 15 вересня 1943 року – Диня Степан. У той же час змінилося керівництво й у Підлісках. Там головою управи працював Андреюк Іван, а секретарем лишався Люшко Микола[233].

Обох керівників сільської влади часів окупації було засуджено за співпрацю з окупантами. Гусара Юхима Даниловича арештовано 7 вересня 1949 року та засуджено на 25 років трудових таборів з поразкою в правах та конфіскацією майна[234]. Тунського Міхала Марцеловича арештовано 4 січня 1945 року та засуджено на 10 років. Після повернення проживав у Камені Краєнському (Північна Польща), де й похований[235].

У період окупації у селі продовжувало вирувати соціально-економічне життя. Активно функціонував млин, керівником якого був Брумірський (Бурмінський) Станіслав, а зважувальниками працювали Трофимович Олександр та чех з Милуш Касперович Вазіл. Вітряк, що був на Копачівському посьолку, німецька адміністрація розібрала і перенесла на фільварок, який діяв у Березолуках[236]. На будівництво фільварку розібрано й самі будинки німецької колонії. Туди ж відправляли місцевих євреїв на роботу[237].

Цікаво, що ще з міжвоєнного періоду власники велосипедів повинні були реєструвати свій транспорт. Так само було й у період окупації. Маємо відомості щодо власників велосипедів у 1941 році. Велосипедами марки «Wilk» володіли Янішевський Леонард Степанович з Бейнарівки та Старенько Іван Пилипович, що проживав у Старій Олександрівці,

---

231 Архів УСБУ у Волинській області, спр.1128.
232 Спогади Селестина Торуцького, записані Єжи Міяковським у Зельонці Паслєнцкій.
233 ДАВО, Р-75, оп.3, спр.25.
234 Архів УСБУ у Волинській області, спр.20184-о.
235 Архів УСБУ у Волинській області, спр.1128.
236 Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.
237 ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.237.

велосипед марки «Zawacki» мав Козловський Мечислав Андрійович з Копачівки.

Місцевий коваль Казимир Позняковський в 1941-1944 роках працював у кузні при Брест-Литовському шосе. Виробляв матеріали для залізничних майстерень та на потреби для будівництва залізниць, яким займалася німецька фірма-організація, розташована у селі. Крім ковальського ремесла, Казимир Позняковський був членом місцевої пляцівки та здійснював охорону фірми. При ній був один німець, який давав гвинтівку, коли Позняковський йшов на пост, а після зміни здавав її назад. Фірма охоронялася згідно з графіком. Кожен охоронець ходив туди через три дні на четвертий. На посту мав 1 гвинтівку і 5-10 набоїв[238].

Станом на березень 1942 року у Копачівці був 91 двір, у Старій Олександрівці – 57 дворів, у Копачівському посьолку – 34, у Полянах – 10, у Бейнарівці – 35, у колонії Магазин – 9, у колонії Олександрово – 50, у Корчівці – 13.

У селі проживали люди різних професій. Ковалями були поляки Козьол Антоній та згаданий вже Позняковський Казимир. Вони також ремонтували зброю місцевої пляцівки. Ткацьким ремеслом займався українець Ускарчук Кирило з Сокола. Була в селі й акушерка, функції якої виконувала Брумірська Софія. Проживав тут і машиніст потягу з сусіднього Кременця, поляк за національністю Совершенко Іван. Жили в селі керівник місцевої школи Томаш Адольф та колишня вчителька Михайловська Ядвіга, а також вчителі школи в Старій Олександрівці Валентин та Ядвіга Зарубіни з Луцька. Механіком працював Брумірський Фелікс, а шофером Джевецький Франц, лісівником був Владислав Сушинський, який мешкав на Бейнарівці, поруч з лісом. Там же проживали вчителі Юзефа Квасневська, Станіслав Тунський, Людвік Краса, а також молочар Болеслав Бернацький. Переважна більшість населення займалася рільництвом. Голова управи разом із сім'єю Гусар Єфим проживав у колишній німецькій колонії Олександрово. На колишніх колоніях Магазин, Корчівка, Поляни, Олександрово та в селі Стара Олександрівка мешкали переселенці з прикордонних територій, сіл Бережці та Вовчий Перевіз[239].

Керівництво сільської управи Копачівка 1941-1944 рр.
[За матеріалами ДАВО]

Період на посаді	**Голова**	**Заступник**	**Секретар**
Липень 1941 р. – жовтень 1942	Гусар Єфим Данилович	Тунський Міхал	Усар Яков Григорович (до квітня 1942); Бондарук Лідія
1.10.1942 - 22.03.1944 рр.	Тунський Міхал		Гальковський Зигмунт

[238] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.33.
[239] ДАВО Р.68, оп.3, спр.100, 101.

Завербовані на роботу до Третього Рейху в 1942 р. з села Копачівка [За матеріалами ДАВО]		
№ п.п.	**ПІБ**	**Дата виїзду до Райху**
1.	Баліцький Миколай	2.04.1942 р.
2.	Бедзінський Владислав	14.05.1942 р.
3.	Белецький Микола	2.04.1942 р.
4.	Бейда Марія	
5.	Бондарук Ольга	
6.	Бондарук Кузьма	
7.	Бродницький Рішард	14.05.1942 р.
8.	Бродницький Мечислав	14.05.1942 р.
9.	Бродницький Ян	14.05.1942 р.
10.	Бродницький Болеслав	
11.	Бродницька Стефанія	14.05.1942 р.
12.	Вільчинська Антоніна	
13.	Гродський Мечислав	14.05.1942 р. (повернувся 21.09.1942 р.)
14.	Гродський Кароль	
15.	Гусар Федір	
16.	Гусар Олександр	14.05.1942 р.
17.	Гіль Яніна	
18.	Джевецький Франц	2.04.1942 р. Повернувся 1.09.1942 р.
19.	Диня Йосип	2.04.1942 р.
20.	Дроздовська Станіслава	
21.	Мажец Ян	14.05.1942 р.
22.	Мисаковська Станіслава	
23.	Люшко Олена	
24.	Пережинська Леокадія	14.05.1942 р.
25.	Полозкова Олена	
26.	Регімович Чеслав	14.05.1942 р.
27.	Рудяк Максиміліан (Рудік Максим)	2.04.1942 р.
28.	Росць Станіслав	14.05.1942 р.
29.	Сорока Сергій	14.05.1942 р.
30.	Стамбульська Розалія	
31.	Тарасюк Чеслав	
32.	Тунський Владислав	2.04.1942 р.
33.	Тунська Станіслава	
34.	Цимбалюк Клавдія	
35.	Цитрицький Ян	14.05.1942 р.
36.	Юсикевич Станіслава (Юзикевич)	
37.	Юзикевич Йоганна	
38.	Черняк Микола	
39.	Якубовський Станіслав	14.05.1942 р.

6.3. Польсько-український конфлікт 1943-1944 р.

Від осені 1942 року на окупованих теренах активізуються національні рухи українців та поляків. Місцеві поляки також починають організовувати власне підпілля для захисту своїх інтересів, всупереч активізації українського національного руху. Українці з поліції, що перебували на службі в окупаційної влади, масово почали покидати посади й поповнювати лави УПА. Польське підпілля формує місцеві відтинки Армії Крайової та «пляцувки» на місцях (сільські об'єднання самооборони). Організаторами польського підпілля в Рожищі і околицях стали колишні вчителі Юліан Лоренц та Ян Гарчинський. До відтинку польської самооборони у Рожищі під назвою «Коло» належали пляцувки в 27 польських селах у радіусі близько 10 км від міста. Відтинок був складовою округу з центром у місті Ківерці.

Наприкінці осені 1942 року комендантом відтинку став втікач з Горохівського повіту, мешканець села Копачівка, учитель Зигмунт Гальковський на псевдо «Вихор». За деякий час, зважаючи на низьку підпільну активність, замість Гальковського «Коло» очолив його заступник Ян Гарчинський «Лама» з Рожищ. У верхівці крайового командування були також мешканки Копачівки Юзефа Квасневська та Ядвіга Михайловська, які виконували роль зв'язкових керівництва відтинку[240].

Від листопада 1943 року окремі пляцувки, якими командували військові АК, були об'єднані у підвідтинки, а на їх території формувалися команди та взводи. Крім того, виділялося дві дільниці у складі відтинку Рожище – «Лівобережжя», до якого належали самооборони у селах Копачівка, Бейнарівка, Олександрівка Стара і Нова, Кременець, Французи, Слободарка, Кирилуха і ін., та «Застир'я», до якого належали самооборони сіл Вовнянка, Сітарівка, Єлізаветин, Тарноволя, Вишеньки і ін. Командувачем дільниці «Лівобережжя» став Станіслав Танський «Бетон» зі Слободарки, «Застир'ям» керував Юзеф Ціхус «Орел» з Єлізаветина[241].

Відтак самооборона у Копачівці та суміжних селах стала окремим підвідтинком у складі Рожищенського відтинку «Коло» та дільниці «Лівобережжя». Командувачем підвідтинка Копачівка став капрал у резерві Адам Вільчевський «Тигрис», його заступником був старший стрілець Владислав Регімович «Граб». У складі підвідтинку були також і три взводи: перший охоплював села Стара і Нова Копачівка та Стара і Нова Олександрівка, керівником взводу був Суходольський, а його заступником Діонізій Корженьовський; другий включав у себе село Бейнарівку, колонії Магазин та Олександрово, а також Посьолок, керував взводом сержант Шибчак; до третього взводу входили села Старий та Новий Кременець, Французи, Ужова та Глинище, керував ним Стаховський, а його заступником був Марел.

Крім того, в кожному окремому селі чи колонії був свій командир. У колонії Магазин станом на 1943 рік налічувалося всього 6 господарств, поза тим, колонія становила окрему одиницю самооборони, якою командував Владислав Гродський.

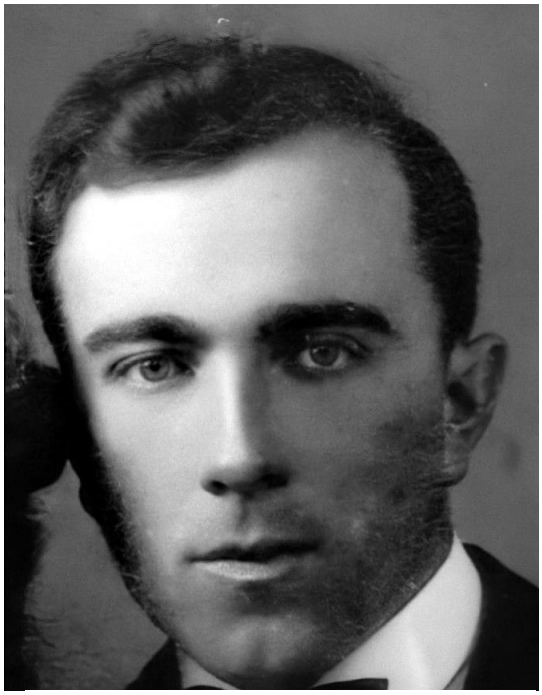
---

[240] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.

[241] Козярчук Л.Л. Польсько-український конфлікт 1943 р. на межі Рожищенського та Ківерцівського районів Волинської області/Леонід Козярчук. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 50 с.

Владислав Гродський.
Фото з myheritage.com

Адам Вільчевський
«Тигрис».
Фото з myheritage.com

У колишній військовій осаді Корчівка, звідки ще у 1940 році репресовано усіх мешканців-осадників, у маєтку виселеного Пайдовського також діяла самооборона, якою керував колишній комендант поліції з Уляників Францішек Макулінський. У Бейнарівці чільним діячем підвідтинку був тогочасний староста управи Міхал Тунський на псевдо «Солтис». Активну підпільницьку діяльність провадили його дружина Марія і дочки Леокадія та Ядвіга, які пройшли курси санітарок в АК[242].

Як відомо, польсько-український конфлікт 1943 року на Волині характеризується насамперед протистоянням двох підпільних військових одиниць, Української Повстанської Армії та польської Армії Крайової, яке часто охоплювало й цивільне населення обох національностей. Це протистояння має досить складне підґрунтя для розуміння причин та часу початку його активної фази. Крім того, слід зауважити, що конфлікт відбувався в умовах війни та окупації теренів регулярними військами держави-окупанта. Деякі дослідники, насамперед з польського боку, вважають, що почалося все з нападу однієї з боївок УПА на польські колонії Клепачів, Катеринівка та Ольганівка після польсько-радянської провокації у травні 1943 року. Саме після тих подій починається активна фаза військового протистояння між обома одиницями, яке часто підтримувала окупаційна влада на теренах нашого краю.

Зрештою, зупинимось лише на тих аспектах польсько-українського протистояння, які стосуються безпосередньо наших сіл. Із початком активної фази конфлікту польське населення українських сіл активно покидає свої помешкання і шукає захисту на пляцівках. Українці, які становили меншість у польських селах, також намагалися виїхати

[242] Romanowski W. Kainowe dni. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, - Warszawa: 1986. - 214 s.; s.187.

із населених пунктів, де ставало небезпечно. Трофимович Раїса Олександрівна згадувала, що місцеві поляки з Копачівки попередили батька, що йому краще покинути село. Відтак родина змушена була переїхати до родичів у Княгининок[243].

Однією з найбільш потужних у краї виявила себе і Копачівська пляцувка. Навесні-влітку 1943 року сюди прибували поляки з різних куточків як району, так і області. Зокрема, серед членів пляцувки були мешканці сіл Щурин, Доросині, Уляники, Кисилин, Голоби і ін. Ще з часів німецько-польської війни 1939 року вони мали зброю, яку ховали чи закопували по лісах. Крім того, вимінювали на продукти від німців чи угорців, які стаціонували в Рожищі. Треба було лише зареєструвати отриману будь-яким шляхом зброю[244].

Члени пляцувки з Копачівки відзначалися у всіх більших чи менших польських акціях по українських селах. Як правило, це були акції «помсти», що насправді характеризувалися грабунком та вбивствами цивільних мешканців-українців. На такі акції поляки часто брали з собою українців з суміжних сіл, зокрема, зі Старої Олександрівки, насамперед з метою використання їх коней чи возів.

Серед таких акцій можна згадати декілька. За свідченням учасника місцевої самооборони Гната Дашкевича з Уляник (переїхав до Копачівки в 1943 році), на Копачівській пляцувці було декілька груп. Першу складали люди, які охороняли свої господарства. Друга група охороняла село зі сторони Рожищ. Служба тут була менш відповідальною, бо звідси не очікувалося нападів. Третьою була група, яка охороняла село зі сторони лісу. Вони чергували по 2 години вночі, а зброю для охорони їм видавали німці. Фактично була поліція і цивільна охорона (варта). Загалом в Копачівській пляцувці брали участь всі жителі чоловічої статі. Крім того, Дашкевич розповідає, що не всі члени самооборони їздили «на випади». У них здебільшого брали участь члени групи Владислава Регімовича[245].

23 липня 1943 року разом з військовими з пляцувок в Єлізаветині, Тарноволі, Вовнянці та Рожищі брали участь у нападі на село Свози Ківерцівського району. У той же день в колонії Ретівка поляки з Копачівки арештували трьох українців, братів Іванюків, а згодом їх розстріляли біля школи в селі Єлізаветин, тіла поскидали у торфову яму за школою. У серпні 1943 року військовики з Копачівки разом з пляцувками Сітарівки, Рожища та Вовнянки рушають на допомогу польській твердині у Пшебраже, на яку у цей час потужно нападали відділи УПА. Йдучи до Пшебража, вони зустріли сильний опір біля села Човниця і змушені повернутися в район села Вишеньки[246].

Слід згадати випадок й у селі Іванчиці. Наприкінці весни 1943 року польська поліція арештувала старосту цього ж села Марценюка Федося. Місцеві українські повстанці вбили польських поліцаїв і звільнили старосту. Після цього з Копачівки повсякчас приходили розвідники, які назад

---

[243] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.
[244] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.; s. 261.
[245] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.34.
[246] Козярчук Л.Л. Польсько-український конфлікт 1943 р. на межі Рожищенського та Ківерцівського районів Волинської області/Леонід Козярчук. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 50 с.

не поверталися. Це стало причиною лише одного з численних нападів польських вояків з Копачівки на село Іванчиці[247].

Згадується також іще один випадок протистояння з повстанцями з Іванчиць. 10 липня 1943 року з Копачівки виїхало близько 20 возів з озброєними членами пляцувки. На озброєні мали 10 гвинтівок і автомат. Їхали нібито у мирних цілях по траву для корів та коней за 9 км, у село Озерце, біля села Уляники. Коли вози проїжджали повз Озерце, на них напали відділи УПА та почали стріляти. Копачівські поляки потрапили у засідку. Частина возів розвернулася та поїхала назад до Копачівки. Повернулися з новими силами, щоб забрати тих, хто загинув. Серед них були Антон і Аделя Хохольські, Францішек, Людомир і Владислав Ласкаржевські, Збігнєв і Казімєж Сєдлєцкі, Густав і Владислав Павловські та Антоній Петровський. Крім того, у бою вбито трьох коней, забрано 8 коней та 10 возів. Відділи УПА відійшли до села Іванчиці Старі, де й стаціонували[248].

Декілька разів відбувалися напади і на село Башова. Один з них трапився 12 травня 1943 року. Тоді з Башови забрали до рожищенської поліційної тюрми трьох людей – Сергія Данилова, Григорія Савчука та Василя Дем'янчука, очевидно, за співпрацю з українськими повстанцями. Усіх їх розстріляно у кар'єрі біля Рожищ. Згодом їх перепоховали на рожищенському кладовищі.

Черговий епізод датується груднем 1943 року. Тоді відбувся грабіжницький напад з метою залякування. Грабували селянські господарства, били людей, які ще там лишалися, підпалили декілька будинків. Під час цього нападу вбито мешканців Башови Мусійчука Тимофія Уляновича, Мусійчука Лук'яна, Федчука Дмитра Федоровича, Самчука Володимира Григоровича та Ткачука Петра Якубовича. Під час одного з нападів на Башову, згідно зі спогадами, наведеними у книзі Івана Пущука «Трагедія українсько-польського протистояння на Волині», вбито мешканця Копачівки Нової Тунського (імені не згадано)[249].

У кримінальній справі Гната Дашкевича йдеться про те, що в січні 1944 року, отримавши повідомлення, що бандерівці б'ють поляків, члени сільської варти, пляцувки, разом з поліцією та німецькими солдатами і трьома танками (всього близько 100 чоловік) рушили у Башову. Першими прибули члени пляцувки. Зав'язався бій. На допомогу завдяки виклику німецького комісара прийшли німці і три танки. У результаті цього бою, відповідно до розповіді Дашкевича, вбито близько 30 упівців. Після бою варта повернулася додому. Пляцувка і німці спалили декілька хат в Башові. Згодом вони підійшли до села Монево, яке німці повністю спалили. Там було 10-15 хатин. У протоколі допиту Гната Дашкевича йдеться, що під час бою біля Башови було вбито керівника підвідтинку Вільчевського Адама. Це суперечить інформації, яку подають дослідники Віцентій Романовський та Єва Семашко у своїй працях. Вони згадують, що Вільчевського вбито

---

[247] Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938—1944 років. Рожищенський і Маневицький район / Упоряд. І. Пущук. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. — 384 с.

[248] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.; s.91-92.

[249] Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938—1944 років. Рожищенський і Маневицький район / Упоряд. І. Пущук. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. — 384 с.

під час бою в Уляниках, у січні 1944 року. Очевидно, йдеться про помилку з боку Дашкевича. Крім того, згідно з протоколами допитів, члени копачівської боївки їздили в Городині, де було вбито 4 особи, а також нападали на село Сокіл[250].

Потерпали від польських мешканців пляцувки і в суміжніх з Копачівкою селах, зокрема у колишній німецькій колонії Олександрівка Стара. Згідно зі спогадами Денисюка Івана Григоровича, його батька з підводою часто брали з собою на «випади», а у їхній хаті поселялися новоприбулі мешканці пляцувки, яких було дуже багато: *«В одній нашій хаті їх 36 чоловік жило з нашою сім'єю. Були добрі люди, були й погані. Декотрі, пам'ятаю, понапиваються, стріляють у хаті. Ми голі-босі втікаємо до сусідів – хороших поляків. А стріляв у хаті, пам'ятаю, поляк Моцний із села Баб'є. Був зі зброєю в пляцувці»*[251]. Згодом їхня сім'я зовсім змушена була виїхати зі своєї хати в Рожище до родичів.

У 1943 році поляки з копачівської пляцувки вбили мешканця села Підліски Андріюка Василя Івановича. Про це згадує Люшко Павло Миколайович: *«Прийшло вночі шість чоловік поляків з Копачівки… Всі були озброєні. Тоді вночі вони хотіли одного багатого дядька-українця пограбити. У селі була варта – ходили по два чоловіки. Повідомили усіх, що у селі є якісь бандити. Василь, утікаючи, вибіг якраз назустріч полякам. Вони його застрілили. А потім казали, що шкодували, бо знали один одного, але не впізнали, хто біжить. Уночі ж було».*

Такі випади тривали впродовж усієї другої половини 1943 року, а також до наближення фронту у 1944 році. Про схожі епізоди згадують також мешканці сіл Вічині, Навіз, Немир, Уляники та інші. Натомість села Березолуки Великі та Малі, а також Кроватка були під охороною німецьких солдатів, які контролювали фільварок у Березолуках. Керуючий фільварком німець Донау Ганс не допускав у цих селах конфліктів. Не піддавалися нападам і села, що у 1943 році контролювалися українською повстанською адміністрацією, де стояли потужні відділи УПА – Вітоніж, Тристень, Баб'є, Щурин і ін. Під час таких випадів поляки часто зазнавали втрат. Восени 1943 року під час одного з боїв загинув Владислав Стельмаховський.

У жовтні 1943 року керівник відтинка Рожище «Коло» Ян Гарчинський «Лама» тимчасово виїхав до Варшави, не повідомивши своїх керівників у Ківерцях. Ті повважали відтинок покинутим і призначили командувачем Вікентія Романовського «Вжоса» (Верес), якого нещодавно звільнили з-під арешту. Коли повернувся Гарчинський, то продовжив керівництво північною частиною відтинка. Романовський, квартируючи на Бейнарівці, співпрацював з місцевим підвідтинком у Копачівці та Олександрівці[252].

Варто окремо виділити деякі напади на початку 1944 року. Так, 11 січня в селі Уляники місцеві члени УПА вбили 6 поляків. Через декілька днів, 27 січня, в околицях Копачівки ширилися чутки про нагромадження сил УПА біля Башови для нападу на пляцувку. Щоб не допустити цього, відділ з Копачівки вирушив розвідати ситуацію. Коли тривога виявилася

---

[250] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.34.

[251] Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938—1944 років. Рожищенський і Маневицький район / Упоряд. І. Пущук. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. — 384 с.

[252] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.; s.91-92.

хибною, відділ рушив на Уляники, щоб забрати тіла вбитих раніше польських мешканців. Там вони натрапили на потужний опір українських повстанців, які організували засідку. Зав'язався сильний бій. На допомогу прийшли також польські відділи з Кременця, Французів та Рожищ. Бій закінчився лише тоді, коли до Уляник прибув угорський відділ, який стаціонував в Рожищі. Тоді загинули члени пляцівки з Копачівки Чеслав та Цезарій Бродницькі, Владислав Петровський, Болеслав Колединський, Болеслав Кельчес, а також командир підвідтинку Адам Вільчевський «Тигрис». Тяжко поранено Яна Леснєвича. У селі Уляники загинуло 17 людей. Після смерті Вільчевського керівництво підвідтинком перебрав Зигмунт Гальковський «Вихор», а заступником лишився Владислав Регімович «Граб»[253].

Випад з великою кількістю жертв відбувся наприкінці січня 1944 року (за різними даними 17, 19, 20 чи навіть 23 січня) у селі Тростянка. Акція була помстою за нібито вбитого в Іванчицях поляка. У той день у Тростянці вбито близько 20 селян та пограбовано українські господарства. Згідно зі спогадами Федорук Алли Михайлівни, у той день оточили село та з кожної хати шукали чоловіків. Кого знайшли – приводили в центр села, на місце, де жив Ваколюк. За його хатою була велика клуня, за якою й відбувся масовий розстріл. Поховати загиблих одразу не давали, відтак селяни викрадали тіла і таємно хоронили на цвинтарі у селі Іванчиці[254]. Упродовж тижня пляцувка з Копачівки робила акції на Ужову та Башову. В Ужовій загинуло четверо українців, у Башові – троє[255].

Саме у січні 1944 року командування Армії Крайової ініціювало створення 27-ї (Волинської) дивізії піхоти, що стала найбільшим відділом АК. Дивізія формувалася з членів польської самооборони на місцях, до її складу також входили члени пляцувок Рожищенського краю.

2 лютого 1944 року радянські війська зайняли правий берег Стиру, і дільниця «Застир'я» перестала існувати. Дільниця «Лівобережжя» ще деякий час продовжувала свою діяльність. 19 березня радянські війська повністю витіснили німецькі з території відтинка.

24-25 березня 1944 року, разом з наближенням фронту, тогочасний командир відтинку «Коло» Вікентій Романовський «Вжос» прийняв рішення розпустити теренові пляцівки самооборони в Рожищі, Слободарці, Кременці, Бейнарівці, Олександрівці та Копачівці. За кілька днів до Копачівки прибула «група Адама», яка, не дочекавшись транспорту з Луцька, 29 березня вирушила до Польської партизанської дивізії до Любомля. До цієї групи долучилися чимало членів Копачівської пляцувки, в тому числі й керівник відтинку Вікентій Романовський «Вжос». Згодом цілу цю групу було арештовано радянськими органами. У складі «групи Адама» був також і староста управи, а згодом голова сільської ради, активний діяч підвідтинку АК в Бейнарівці Міхал Тунський[256].

---

[253] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.; s.91-92.
[254] Спогади Федорук Алли Михайлівни.
[255] В окремих гмінах на Волині аківці перевершили УПА під проводом ОУН (Б) у знищенні мирних жителів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ivilha.wixsite.com/olkhovskyi/post/в-окремих-гмінах-на-волині-аківці-перевершили-упа-під-проводом-оун-б-у-знищенні-мирних-жителів
[256] Romanowski W. ZWZ–AK na Wołyniu 1939–1944, - Lublin: 1993. – 406 s.; s.91-92.

Після встановлення радянської влади польське підпілля все ще продовжувало функціонувати. Зокрема, у кримінальній справі Казимира Суходольського йдеться про те, що мешканець Макулінський Михайло Йосипович, перебуваючи у Луцьку у лікаря Махневського, був завербований до Армії Крайової. Йому, зокрема, було доручено створити плутон (загін) АК в Копачівці. Згідно з протоколами допитів, Макулінський погодився на створення такого плутону і почав вербувати місцевих мешканців, насамперед колишніх активних учасників пляцівки, які ще лишалися в селі. Таких нараховувалось близько 27 чоловік. Кожному завербованому присвоювався псевдонім. Головною ціллю плутона було перейти Буг і увійти до основних відділів АК.

Згідно з протоколами допитів Макулінського Михайла Йосиповича у січні 1945 року, у місцевих мешканців все ще лишалася зброя. Саме тих, в кого була зброя, визначили для створення місцевого плутону АК. Серед них називаються Ковальський Марцелій (лісник), Суходольський Казимир, Кортрит (прізвище може бути з помилкою) Йосиф та Цезар Йосифович (йому на той момент було всього 15 років), Вільчевський Владислав, Вільчевський Станіслав, Бродницький Станіслав, Ваховський Йосиф, Мажец (імені не вказано), Романовський Ян, Тунський Станіслав (вчитель у копачівській школі), Залевський Йосиф, Бродницький Владислав, Клепарський (імені не вказано), Цитрицький Казимир, Дашкевич Антоній, Бродницький Миколай, Романовський Деонісій, Подгайний Антон (працював сторожем у млині)[257].

Із приходом у село радянської армії почалися арешти активних членів пляцівки. Арешту підлягали всі, бодай трохи підозрювані у співпраці з польським підпільним рухом. Так було арештовано місцевих мешканців Бромірського Фелікса, Позняковського Броніслава, Суходольського Казимира, Дашкевича Гната, голову сільради Тунського Міхала, вчительку Квасневську Юзефу і ін. Значна кількість колишніх членів пляцувки зголошувалася у радянську армію, щоб уникнути арешту. Дехто відходив на захід у пошуках більших діяльних з'єднань АК[258].

Польсько-українське протистояння тривало на фоні наближення радянсько-німецького фронту. Німецьке командування активно підтягувало в район Копачівки нові сили та техніку. У перші дні лютого, коли під контролем Червоної армії уже було Рожище, до Копачівки почали підходити перші радянські військові з'єднання, зокрема партизанські. Щоправда, це був перехідний період, адже повного контролю над територією РА ще не мала. При такому «безкоролів'ї» активізувалися обидві сторони польсько-українського конфлікту. Зокрема, Хенрих Цибульський (керівник польської пляцувки в колонії Пшебраже) у книзі «Червоні ночі» згадує, що один з керівників пляцувки в Рожищі на псевдо «Каяк» повідомляв про «поспішну координацію сил УПА для нападу на Копачівку». Очевидно, що такий напад не міг відбутись, особливо при близькому розташуванні фронту[259].

---

[257] ДАВО, Ф.4666, оп.2, спр.237.
[258] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.33.
[259] Cybulski H., Czerwone noce. Wyd. 5 zm. Bellona, - Warszawa: 1990. - 375 s.; s.214.

Список бійців, які були у складі 27-ї Волинської дивізії піхоти Армії Крайової[260]				
№	**Прізвище та ім'я**	**Звання**	**Місце проживання на 1943 р**	**Інше**
1.	Biernacki Kazimierz "Brzoza"	Kapral	Kopaczówka	
2.	Bogusławski Bolesław "Biały"	Strzelec	Kopaczówka	
3.	Brodnicki Franciszek "Broda"	Kapitan	Kopaczówka	
4.	Cytrycki Kazimierz "Kazik"	Strzelec	Kopaczówka	
5.	Cytrycki Stanisław "Huczek"	Podporucznik	Kopaczówka	
6.	Gałecki "Wicher"	Kapral	Kiwerce/Kopaczówka	
7.	Gałkowski Zygmunt "Wicher"	Podporucznik	Stara i Nowa Aleksandrówka, Kopaczówka, Bejnarówka	Керівник
8.	Grabowski Hieronim	Kapral	Aleksandrówka	Застрелений за допомогу євреям
9.	Korzeniowski Dyonizy	Strzelec	Kopaczówka, Aleksandrówka	
10.	Kozłowski Czesław "Cichy"	Strzelec	Kopaczówka	
11.	Leśniewicz Jan	Strzelec	Kopaczówka	
12.	Makulinski Franciszek	Kapral	Kopaczówka	Арештований НКВС, загинув
13.	Pożniakowski Bronisław	Kapral	Kopaczówka	Засуджений на 1 рік в «процесі Адама»
14.	Regimowicz Władysław "Grab"	Strzelec	Kopaczówka	
15.	Stachowski	Strzelec	Kopaczówka	Керівник плутону
16.	Suchodolski	Strzelec	Kopaczówka, Aleksandrówka	Керівник плутону
17.	Szkopiński Antoni	Strzelec	Kopaczówka	
18.	Stelmach Stanisław "Antoni Bartosz"	Kapral	Rożyszcze-Bejnarówka	
19.	Stelmachowski Władysław			

[260] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://27wdpak.btx.pl/index.php/zolnierze-wolynia/90-w-litera-wach.

20.	Szybczak	Strzelec	Bejnarówka, Aleksandrówka	
21.	Tuński Michał "Sołtys"	Kapral	Kopaczówka	
22.	Tuńska Jadwiga		Bejnarówka	Допомагала пораненим
23.	Tuńska Leokadia		Bejnarówka	Допомагала пораненим
24.	Tuński Aleksander	Strzelec	Bejnarówka	
25.	Tuński Cyryl	Strzelec	Bejnarówka	
26.	Tuński Jan "Czarny"	Strzelec	Bejnarówka	
27.	Tuński Leon	Strzelec	Bejnarówka	
28.	Wilczewski Adam "Tygrys"	Kapral	Kopaczówka	Керівник
29.	Wilczewski Władysław "Wilk"	Strzelec	Kopaczówka	Табір праці НКВС з березня 1944 до квітня 1945 р.

6.4. Бої німецько-радянської війни у 1944 р.

У другій половині лютого Копачівка фактично стала плацдармом для подальшого успішного контрнаступу військ Вермахту. Основні бої відбувалися за контроль над берегами річки Стир та містом Рожище. Бої за цю територію з радянського боку вела, зокрема, 181-ша стрілецька дивізія ЧА та її складові – 292-й, 288-й та 271-й стрілецькі полки, а також 375-й артилерійський полк. У кожному полку було по 3 стрілецькі батальйони, які в свою чергу поділялися на стрілецькі роти.

У період з 30 січня до 11 квітня 1944 року 181-ша стрілецька дивізія підпорядковувалася 77-му стрілецькому корпусу, який з 7 грудня 1943 по 23 лютого 1944 року був у підпорядкуванні 13-ї армії, а згодом, до 9 травня 1945 року, - у складі 47-ї армії. Вона ж у свою чергу з 20 січня по 24 лютого 1944 року була у підпорядкуванні 1-го Українського фронту, а з 25 лютого по 5 квітня 1944 року - II-го Білоруського фронту. Бої за край проводилися у рамках двох наступальних операцій Червоної армії. Першою була Луцько-Рівненська наступальна кампанія, яка тривала з 27 січня по 13 лютого 1944 року. Другою стала Поліська операція, що тривала з 15 березня по 5 квітня 1944 року.

Маємо змогу відтворити події того часу завдяки записам у бойових журналах полків. 22 лютого німецька піхота за підтримки бронемашин атакувала позиції 1-го стрілецького батальйону 271-го с.п. в районі села Підліски. Підступи до сіл Валер'янівка, Олександрівка та Підліски обороняли підрозділи 2-го та 3-го стрілецького батальйонів 271-го с.п. Крім того, оборону підтримували батареї 275-го а.п. 23 лютого на дорозі Олександрівка–Рожище артилеристи підбили німецький важкий танк «Тигр». У відбитті німецької атаки на село Підліски приймав участь

розрахунок 45 мм гармати. Артилерійський вогонь досягав і округи Копачівки. Прямим наведенням з відкритої вогневої позиції були знищені до 10 німецьких солдатів та станковий кулемет з розрахунком. Масовані атаки 23-24 лютого в районі Підлісок-Валер'янівки відбивали також солдати 1076 винищувально-протитанкового полку[261].

Під час боїв у лютому 1944 року німці, які стояли в Копачівці, до місцевих поляків почали ставитися серйозніше. Розстріляли у селі декілька польських родин більших патріотів. Після згортання пляцівки у Копачівці у поляків лишилося багато зброї. Чимало польських мешканців перебиралися в лави Червоної армії. Від німецького командування прийшов наказ, щоб поляки здали всю зброю, але вони поставились до цього байдуже. Тоді німці насильно роззброїли їх, забравши в селі до 15 крісів і розстрілявши декілька людей, які не віддали зброю[262].

23 лютого 1944 року німецька армія відтіснила радянські війська, зайняла Рожище й Вовнянку та форсувала Стир. Упродовж кінця лютого-початку березня велися важкі позиційні бої у районі сіл Підліски, Олександрівка, Валер'янівка, Дубище, Рудня.

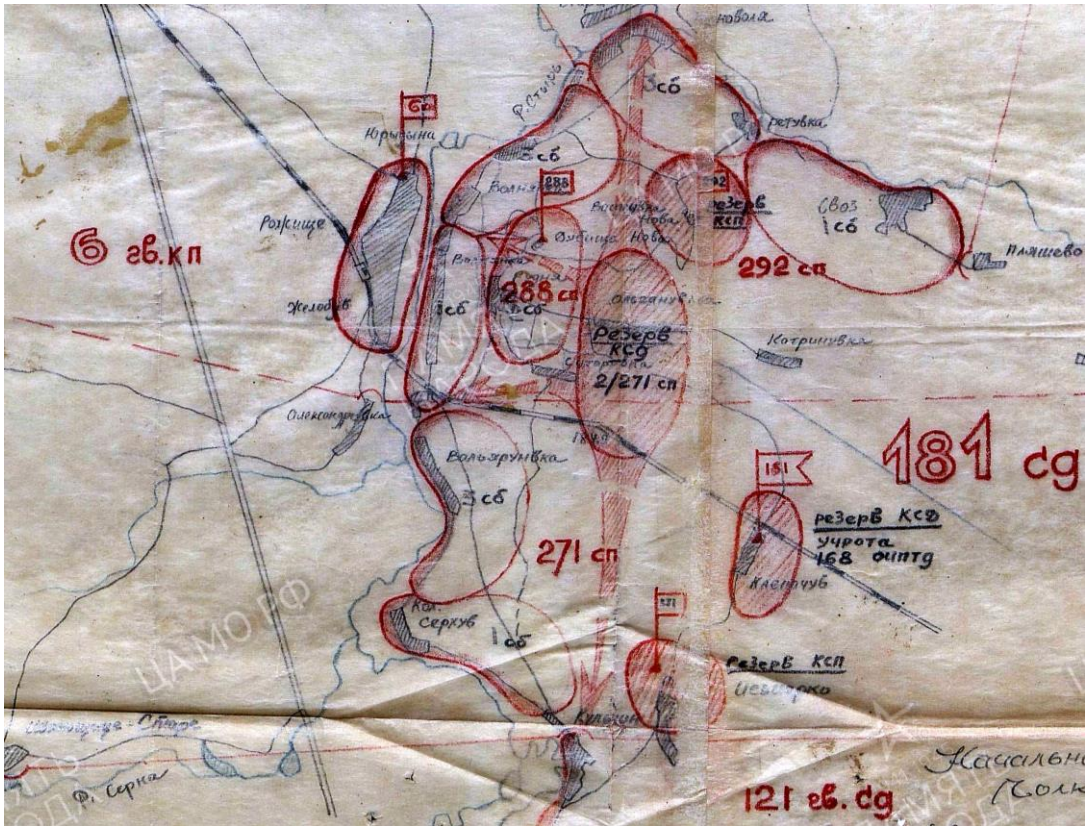

Схема розташування частин 181-ї с.д. станом на 9 лютого 1944 р. Фото з pamyat-naroda.ru

[261] Яровенко С. Бої місцевого значення. Волинь 1944 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://yarovenkosp.ucoz.ru/publ/boji_miscevogo_znachennja_volin_1944/28.
[262] Вістки з Луччини. Інформація з терену. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://avr.org.ua

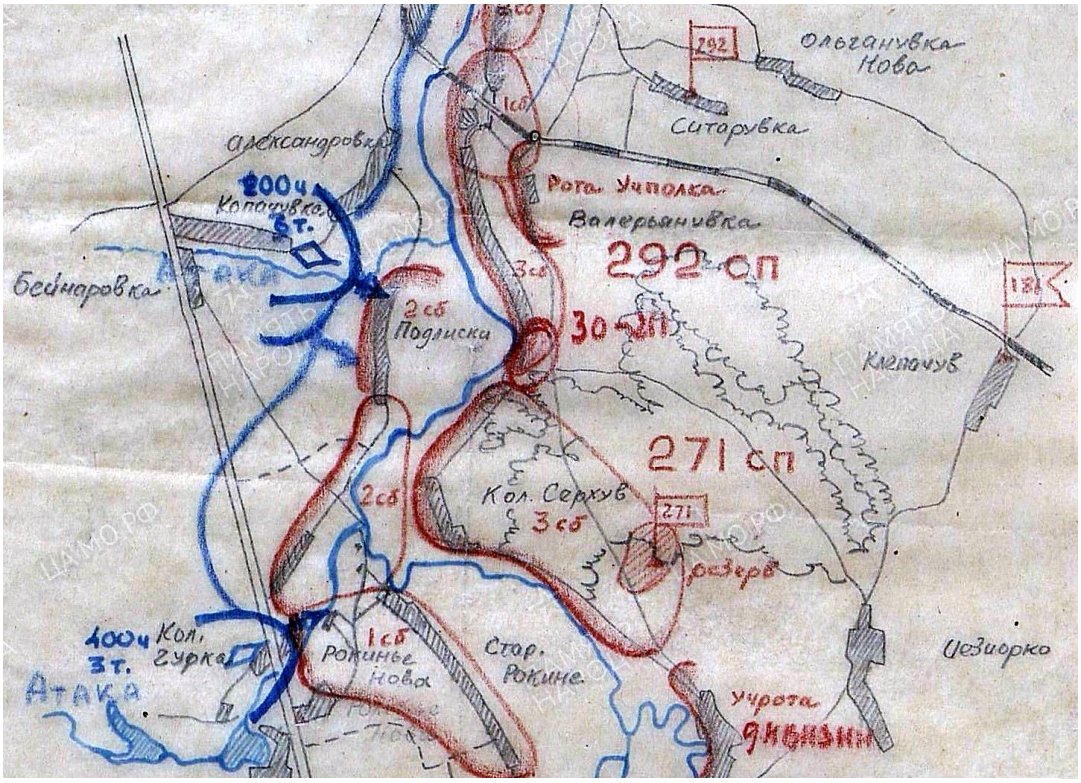

Схема розташування сил станом на 1 березня 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

25 лютого 1-му і 3-му батальйонам 292-го с.п. ЧА поставлено завдання наступати впродовж ночі на село Олександрівка та зайняти його. Натомість німецька армія займала закріплені оборонні позиції на західному березі Стиру, по східній окрузі Рожищ, Олександрівки, Підлісок, маючи в районі Жолобово танкові підрозділи, а в районі Копачівки артилерію. З великими втратами радянські війська зачепилися на західному березі річки Стир. Всю ніч з 26 на 27 лютого йшли бої на підступах до Олександрівки та Підлісок. Німці зайняли оборону в районі Олександрівки та Бейнарівки. Вівся потужний вогонь з артилерії та мінометів. Із настанням темряви німецькі війська знову відтіснили радянські підрозділи до Стиру.

27 лютого 3-й батальйон 271-го стрілецького полку вийшов на південну околицю села Бейнарівка. 2-й батальйон цього ж полку вийшов на шосе Луцьк-Ковель. Крім того, 1-ша рота 1-го батальйону 271-го с.п. зайняла південну частину села Підліски. По всій території велися активні бої.

28 лютого силами 2-го батальйону 292-го с.п. ЧА зайнято західну округу села Підліски і відбулися бої поруч з Копачівкою. Німецькою армією ведеться контрнаступ, зокрема силами 7-ї та 8-ї танкових дивізій Вермахту. Крім танків, артилерії та мінометів бій ведуть групи піхоти по 200-300 солдат[263].

У ніч на 1 березня 1944 року закріплений на західній околиці Підлісок 2-й батальйон атаковано німецькими підрозділами, що розмістилися у лісі на захід від села. Там розташовувалися два німецькі

[263] ЦАМО, Ф. 1431, оп.1, спр. 10, Журнал боевых действий 181 сд.

танки та групи піхоти. Два танки були також в окрузі Копачівки. Цілий наступний день відбувався потужний контрнаступ, внаслідок якого радянські війська відійшли на правий берег Стиру, до південної округи Валер'янівки. Пізно ввечері того ж дня силами 2-го батальйону 292-го с.п. ЧА радянські позиції в селі Підліски повернуто. Німецькі позиції лишалися на східній окрузі Рожищ, південно-східній частині Олександрівки і на східній галявині лісу у 700 м на захід від села Підліски. Там розташувалися частини 28-го мотополку 8-ї танкової дивізії Вермахту. По всьому передньому краї німецької оборони активно діяли снайпери, постійний активний вогонь з мінометів та артилерії вівся зі сторони Олександрівки та Копачівки.

Із 1-5 березня активних наступальних дій живою силою німецька армія не проводила, лишаючись на тих же позиціях. На відрізку встановилося відносне затишшя. 3 березня відбулася передислокація радянських військ, позиціями обмінюються 2-й та 3-й батальйони 292-го с.п. У той же день із Рожищ до Копачівки відбувається рух німецьких танків та техніки, а також перелаштування піхотних з'єднань[264]. Станом на березень 1944 року, коли основні фронтові дії тривали на річці Стир, в Копачівці стаціонував німецький відділ з 60 осіб[265]. Відомо, що у цей час у Бейнарівці діяв німецький госпіталь, а поруч з госпіталем ховали померлих солдатів. Вже у 2000-ні роки ці поховання випадково виявлені.

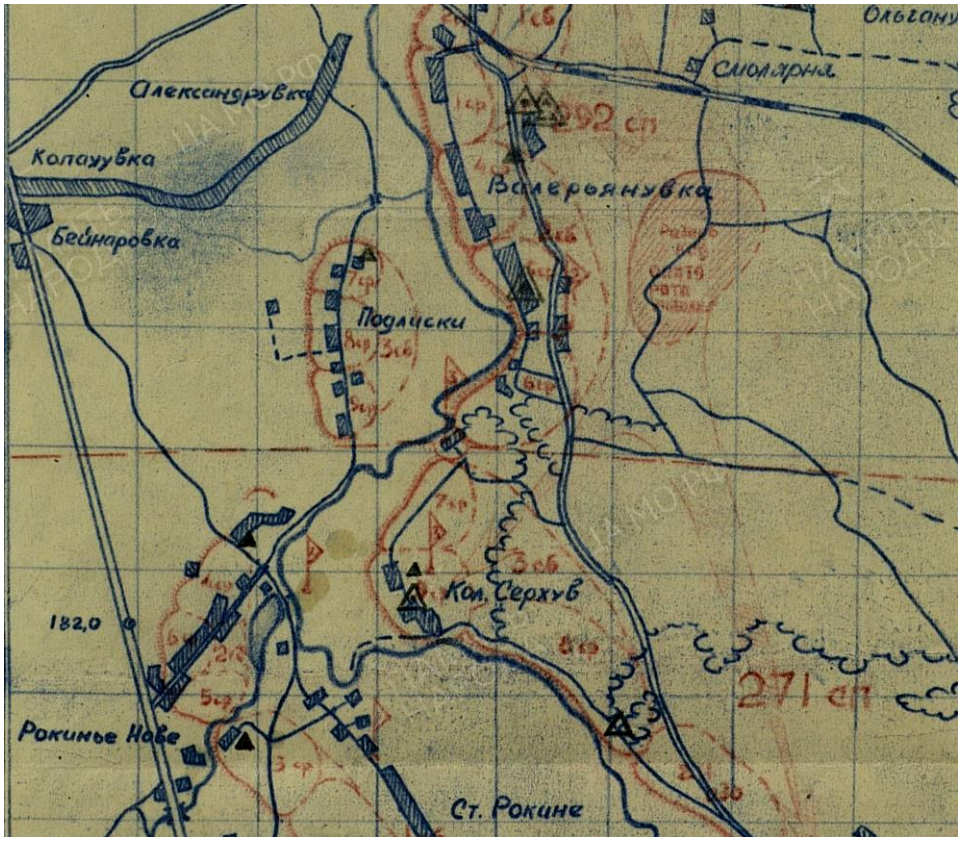

Схема розташування 292-го та 271-го с.п. станом на 8:00 4 березня 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

[264] ЦАМО, Ф. 6819, оп. 67824, спр. 6, Журнал боевых действий 292 сп 181 сд.
[265] Вістки з Луччини. Інформація з терену. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://avr.org.ua.

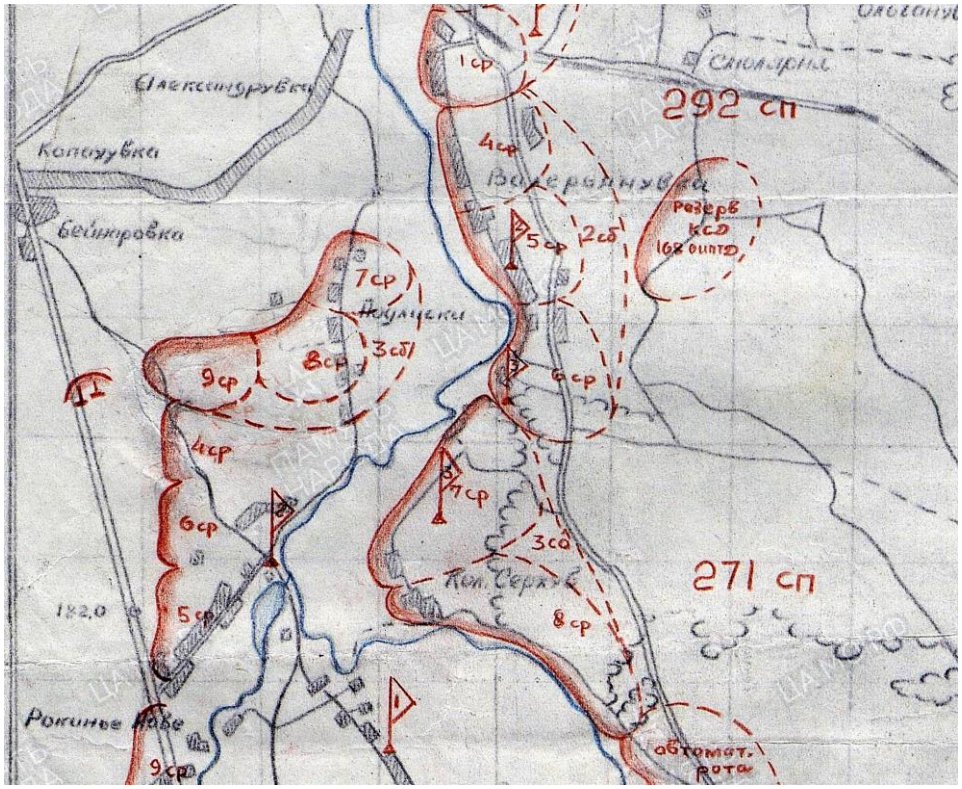

Схема розташування частин 292-го та 271-го с.п. станом на 9 березня 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

9 березня 1944 року 3-й батальйон 292-го с.п. ЧА рушив з боєм у напрямку села Бейнарівка з метою витіснити німецькі підрозділи з лісу біля села Підліски. До кінця дня 3-й батальйон вийшов до шосе Луцьк-Ковель, з'єднавшись своїм лівим флангом із правим флангом 2-го батальйону 271-го с.п. У ніч на 10 березня ці позиції невдало контратакували війська Вермахту зі сторони Бейнарівки та повернулися на попередні позиції, закріпившись у Олександрівці та у лісі південніше Бейнарівки. Наступного дня на заміну 3-му с.б. на позиції у селі Підліски та шосе Луцьк-Ковель став 1-й батальйон 292-го с.п. ЧА. Станом на 12 березня позиції радянських військ на даному відрізку були наступними: 3-й с.б. обороняє західну околицю Сітарівки та південну околицю Валер'янівки; 2-й с.б. розташовується на північній окрузі Підлісок, 1-й с.б. на рубежі північна частина села Підліски – шосе Луцьк-Ковель на 1,5 км західніше села[266].

15 березня 1944 року з лісового масиву, що на південній околиці Бейнарівки, німецька армія застосувала мінометний вогонь, було випущено до 20 мін. Щодня велися з обох боків методичні перестрілки з мінометів, кулеметів, артилерійської зброї, виконувалися інженерні роботи. На світанку 18 березня німецькі загони піхоти з напрямку Олександрівки та Бейнарівки здійснили спробу контратаки, що виявилася невдалою. Під час боїв за Рожище мешканці міста евакуйовувалися в сусідню Копачівку. Там були глибокі пивниці, у яких ховалося багато людей, переважно жінок та дітей.

[266] ЦАМО, Ф. 6819, оп. 67824, спр. 6, Журнал боевых действий 292 сп 181 сд.

На світанку 20 березня 1944 року 292-й с.п. у складі 181-ї стрілецької дивізії ЧА перейшов у наступ в напрямку сіл Олександрівка та Копачівка Нова з метою взяття під контроль їх обох та виходу до шосе Луцьк-Ковель. Наступ проводився двома батальйонами без артилерійської підготовки. З півдня у напрямку Бейнарівки та Копачівки Нової рухався 1-й с.б. 292-го с.п. ЧА, зі сходу на Олександрівку та Олександрівку Нову рухався 2-й с.б. 292-го с.п. ЧА. Як наслідок відбувалися потужні вогневі бої. О 8-ій годині ранку 20 березня 2-й батальйон зайняв Олександрівку, а 1-й – Копачівку. Німецькі підрозділи відійшли на південну околицю Копачівки та Олександрівки Нової. Станом на вечір 20 березня радянські сили розташовувалися наступним чином: 5-та стрілецька рота по дорозі Жолобово-Копачівка Нова, досягнувши північно-східної околиці Копачівки Нової, 4-та стрілецька рота розташувалася на північно-східній околиці села Копачівка, 6-та стрілецька рота перебувала на південно-східній частині Бейнарівки і далі на захід по дорозі до колонії Магазин. Війська 3-го батальйону 292-го с.п. стояли в другому ешелоні полку на західній околиці села Підліски. 3-й батальйон 271-го с.п. вийшов на південно-східну околицю Тростянки.

З іншого боку на дорозі Рожище-Копачівка перебували 2 німецькі танкетки та 120 солдатів, а також 3 станкових кулемети. На південно-східній околиці та в центрі Олександрівки Нової, а також у колонії Магазин діяли німецькі мінометні батареї, що вели вогонь по місті Рожище та селі Олександрівка. У районі села Башова діяла німецька артилерійська батарея. На околицях Копачівки та Копачівки Нової розташовувалися ручні та станкові кулемети.

Вночі 21 березня 1944 року після перегрупування, 1-й та 2-й батальйони 292-го с.п. ЧА знову перейшли у наступ. Зав'язався потужний нічний бій. О 7-й ранку 21 березня радянські війська зайняли Копачівку та Копачівку Нову. Німецькі частини відійшли на захід в сторону Башови та колонії Олександрово. О 15-й годині того ж дня 2-й батальйон вступив у бій біля села Башова, а 1-й взяв під контроль колонію Олександрово, де й закріпився. О 17-й годині 2-й батальйон оволодів селом Башова та передав контроль над ним частинам 288-го стрілецького полку ЧА, зосередившись на західній частині колонії Олександрово, фронтом на село Монево. 3-й батальйон 292-го с.п. ЧА, перебуваючи у 2 ешелоні полку, зайняв лінію у західній околиці Копачівського посьолку. Тут же перебував командир 292-го стрілецького полку ЧА. Зліва від 292-го с.п., у північній частині Тростянки, стояли війська 3-го батальйону 271-го с.п.. У цей же день німецькі війська атакували зі сторони Тростянки. Контратака була відбита, а радянські підрозділи лишилися на своїх місцях. Таким чином 21 березня сили 292-го стрілецького полку зайняли населені пункти Копачівка, Копачівський посьолок, Копачівка Нова, Олександрово, Башова, колонію Магазин. Сили 288-го стрілецького полку у цей же день взяли під контроль села Олександрівка Нова, Французи Старі та Нові, Глинище, Долини, Ужова, Залісці. Батальйони 271-го стрілецького полку опанували колонію Самойлівку, села Тростянка та Іванчиці Старі.

22 березня бої велися вже за населені пункти Цицелівка, Лібенштад, Уляники. Штаб 292-го с.п. ЧА та командир полку розташувалися у колонії

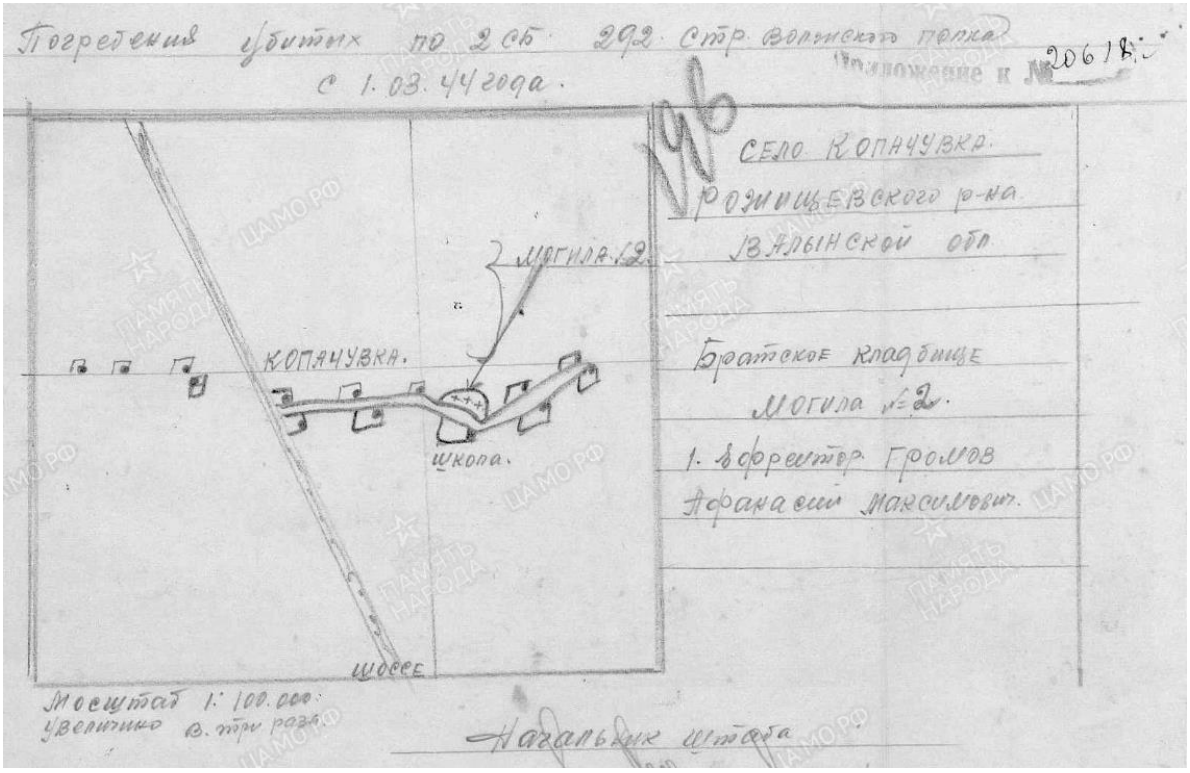
Олександрово. Після проходу фронту у Копачівці дислокувалися радянські війська[267].

Як бачимо, наступ радянської армії на Копачівку був довгий, зумовлений, зокрема, стратегічним значенням сусіднього містечка Рожище із залізницею та річки Стир. Саме за контроль над цими об'єктами точилися основні бойові дії від початку лютого до кінця березня. Протягом цього часу Копачівка була плацдармом при обороні для німецьких військ, а згодом стала плацдармом для атаки радянської армії.

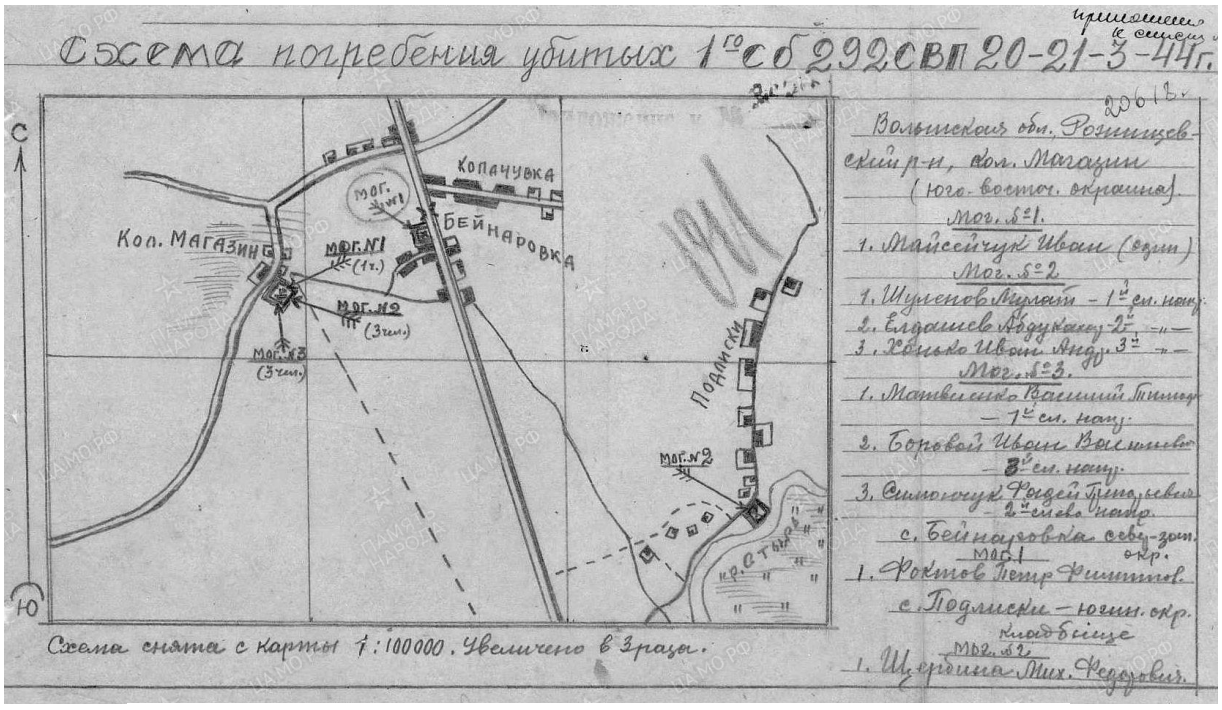
Відповідно до офіційних даних, зокрема записів у бойових журналах 292-го стрілецького полку, за період від 1 до 22 березня у особовому складі було 26 убитих та 130 поранених солдат. Безпосередньо під час бойових дій за Копачівку, Олександрівку, Бейнарівку та колонію Магазин 20-21 березня офіційно загинуло 7 та 39 солдат поранено.

У солдатських могилах біля колонії Магазин (де сучасне копачівське кладовище) поховано померлих 20 березня рядових солдатів 292-го та 271-го стрілецьких полків Симончука Фадія Григоровича, Шульнова Мулата, Матвієнка Василя Тимофійовича, Борового Івана Васильовича, Єлдашева Абдукахауза. У братській могилі в північно-західній околиці села Бейнарівка поховано загиблого того ж дня рядового 1-го стрілецького батальйону 292-го с.п. Фоктова Петра Пилиповича. У могилі в центральній частині Олександрівки поховано померлого у той же день рядового того ж полку Дорошенка Василя Васильовича. У могилі біля колонії Магазин поховано рядових Мойсейчука Івана Максимовича та Хонька Івана Андрійовича, які загинули 21 березня. Того ж дня загинули командир відділення 292-го с.п. єфрейтор Громов Афанасій Максимович та капітан, командир стрілецької роти того ж полку Столпніков Леонід Савелійович. Їх поховано на кладовищі на місці, поруч з яким знаходиться школа. Померлих пізніше бійців ховали в іншому місці. Зокрема, померлих 25 березня від важких поранень солдатів того ж полку Вознюка Сергія Акімовича, Дранічнікова Олексія Петровича та Дрогальчука Миколу Гавриловича поховано на кладовищі у західній околиці Копачівки, на північний захід біля шосе.

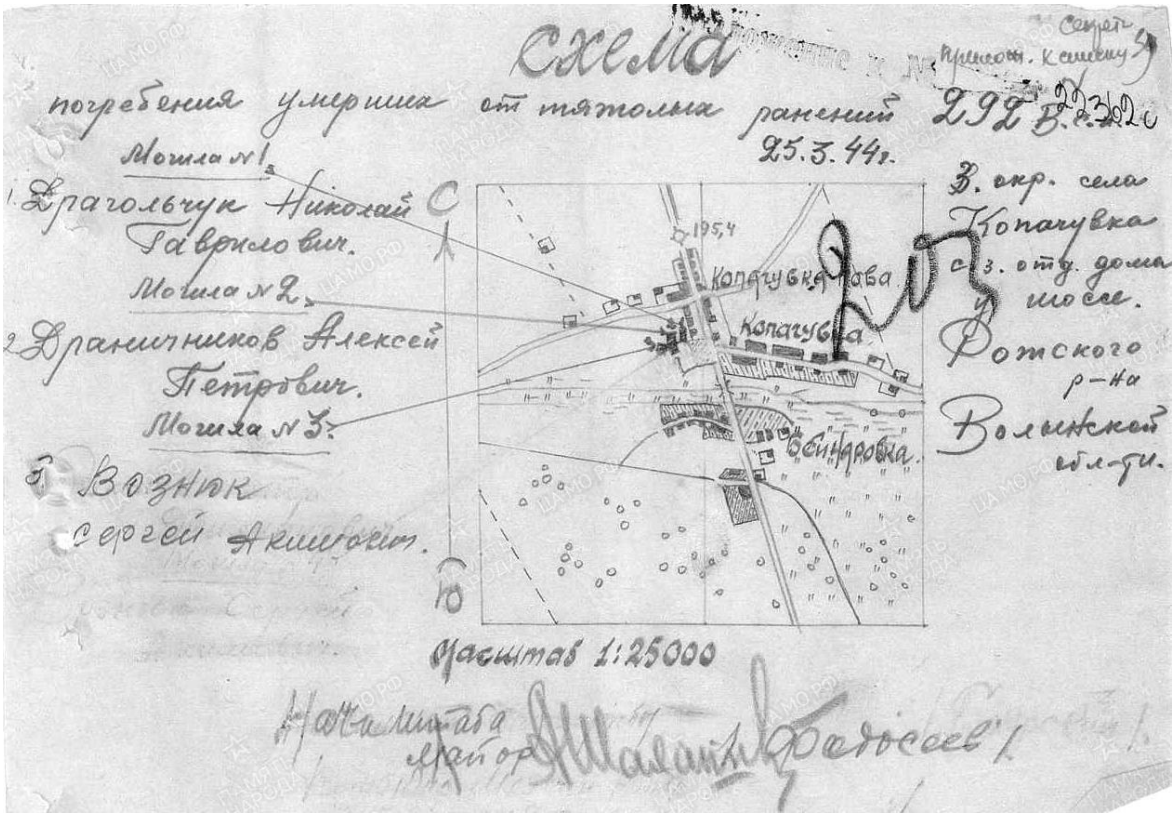
[267] ЦАМО, Ф. 6819, оп. 67824, спр. 6, Журнал боевых действий 292 сп 181 сд.

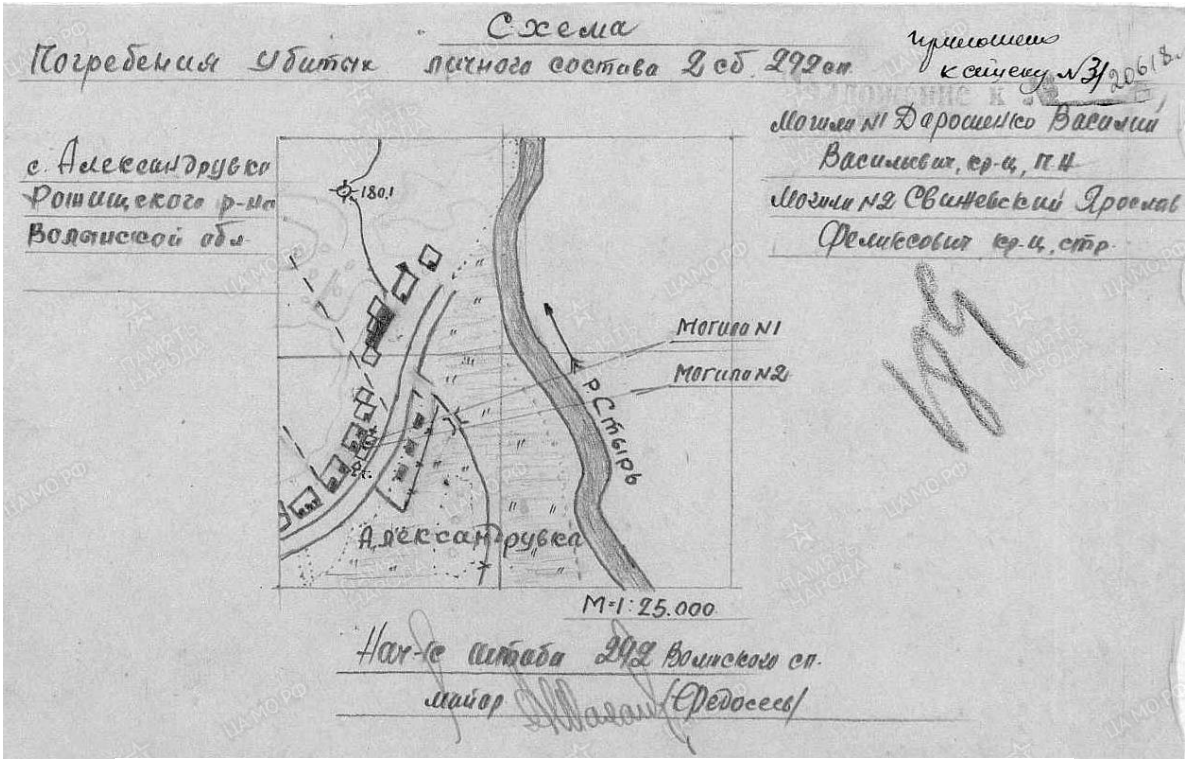
Схеми розташування поховань після боїв
Березень 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

Схеми розташування поховань після боїв
Березень 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

Схеми розташування поховань після боїв
Березень 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

Схеми розташування поховань після боїв
с. Олександрівка
Березень 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

Список похованих у братських могилах [За матеріалами ресурсу pamyat-naroda.ru]						
№	**ПІБ**	**Рік і місце народження**	**Останнє місце служби**	**Звання**	**Коли і де вибув**	**Місце поховання**
с. Копачівка						
1.	Громов Афанасій Максимович	1924 р. Орловська область; с. Речиця	292 сп, 181 сд	Єфрейтор; Командир відділення	21.03.1944 р.	Братське кладовище с. Копачівка; могила №2 (на карті: біля школи)
2.	Алмакаєв Касим Іниятунов	1925; Мордовская АССР, г. Саранск	136 сд	Рядовий	27.04.1944 р.	
3.	Брищук М.С.	1910 р.		Рядовий	29.02.1944 р.	
4.	Вознюк Сергій Акімович	1915р. Житомирская обл., Эмильчинский р-н, с. Андреевичи	292 сп	Рядовий	25.03.1944 р.	западная окраина, северо-западнее отдельного дома, у шосе, братская могила № 3 (в інших даних №1)
5.	Дранічніков Олексій Петрович	1922 р. Кировская обл., Фаленский р-н, Низевский с/с	штаб 181 сд, 292 сп	Рядовий	25.03.1944 р.	Там же
6.	Дрогальчук Микола Гаврилович	1912 р. (1922?) Житомирская обл., Олевский р-н, с. Лопатки	штаб 181 сд, 292 сп	Рядовий	25.03.1944 (27.02.1944?)	Там же
7.	Місюра Василь Михайлович	1924 р. Житомирская обл., Барановский р-н, с. Видьха	288 сп	Рядовий	23.02.1944 Поступив 11.05.1944 (15.05.1944) Осколкове поранення голені, лівого бедра,	500 м юго-западнее от южной окраины, могила № 1
8.	Демянцев Іван Іванович	1917 Сталинская обл., г.	271 сп	Старшина; Команд	05.06.1944	юго-западнее, 500 м,

		Горловка		ир взводу		нижняя окраина
9.	Пилипчук Порфирій Арсентійович	1912р. Каменец-Подольская обл., Проскуровский р-н, с. Лезнев	292 сп	Рядовий; розвідник	Поранений 13.05.1944 Помер 27.05.1944	500 м юго-западнее от южной окраины, могила № 2
10.	Руднєв Дмитро Васильович	1924 р. Новосибирская обл., Здвинский р-н, с. Здвинен	45 бат. вос. жел. дор.	Рядовий	12.06.1944	500 м юго-западнее от южной окраины, могила № 4
11.	Фоктов Петро Пилипович	1919 р. Саратовская обл., Петровский р-н, д. Первая Сосновка	штаб 181 сд	Рядовий	20.03.1944	Бейнаровка, северо-западнее, кладбище, могила № 1
12.	Столпніков Леонід Савельєвич	1918; Красноярский край, г. Черногорск	штаб 181 сд 292 сп 181 сд,467 сп 129 сд	Капітан; командир стрілецької роти	21.03.1944	братское кладбище, могила № 1 (пише теж біля школи)
13.	Цибізов Микола Йосипович	1923; Сталинградская обл., Ленинский р-н, с. Царев	265 сп	Мл. Лейтенант; Старший льотчик	24.06.1944	500 м юго-западнее от южной окраины, могила № 5
с. Олександрівка						
14	Дорошенко Василь Васильович	1921; Чернігівська область, Олишевський район	292 с.п.	стрілець	20.03.1944	Центральна частина с. Олександрівка; могила 1
15.	Свіжевський Єрославль Феліксович	1914 р.; Новоград Волинський	292 с.п.	стрілець	23.03.1944	Там же, могила №2
16.	Беднарський А.Д.			рядовий	23.03.1944	
17.	Радько С.В.				16.07.1944	
кол. Магазин						
18.	Мойсейчук Іван Максимович	1923 р.; с. Жубровичі, Житомирської обл.			21.03.1944	На південно-східній околиці кол. Магазин.

						Могила 1
19.	Шульнов Мулат	1900 р.; Актюбинська обл. ст. Алга			20.03.1944	Там же могила 2
20.	Симончук Фадій Григорович	1901 Житомирская обл., Олевский р-н, с. Озеряны	штаб 181 сд		20.03.1944	колон. Магазин, юго-восточная окраина, кладбище, могила № 3, слева направо 2
21.	Матвієнко Василь Тимофійович	1924; Черниговская обл., Борзнянский р-н, с. Борзна	штаб 181 сд; наводчик ПТР		20.03.1944	Кол. Магазин
22.	Хонько Іван Андрійович	1913; Черниговская обл., Михайло-Коцюбинский р-н, с. М. Коцюбинск	292 сп штаб 181 сд		21.03.1944	Кол. Магазин
23.	Шулемов Мулат	1900 (1907?); Актюбинская обл., ст. Алга, ул. Трудовая, 16	штаб 181 сд		20.03.1944	
24.	Боровой Іван Васильович	1912; Житомирская обл., Лугинский р-н, с. Лугины	271 сп штаб 181 сд		20.03.1944	
25.	Єлдашев Абдукахауз	1913; Абджоланская обл., Пахтанбидский р-н, с. Маданат	штаб 181 сд		20.03.1944	Магазин, юго-восточная окраина, кладбище, могила № 2, слева направо 2

Проте не варто обмежувати участь Копачівки і сусідніх населених пунктів у цій війні тільки радянською стороною та лише територією сіл, де велися бойові дії. Друга світова війна – це конфлікт, який, окрім радянсько-німецької війни 1941-1945 років, має дуже багато інших складових.

Мешканці Копачівки воювали на різних фронтах Другої світової війни. Серед них – ті, хто вступав у лави польського війська у 1939 році під час мобілізації після початку війни з Німеччиною. Ті, кого мобілізовано у лави радянської армії у 1941 році. Зокрема, це Вільчевський Людвік (можливо, помилково записане ім'я) та Карш Іцек Менделевич. Також відомо прізвища трьох уродженців Копачівки, євреїв, які потрапили на пересильний пункт 13-ї запасної стрілецької бригади до Ростова після початку радянсько-німецької війни. Це Вашунан Герш Меєрович, Кац Берко Іцикейбович та Муняр Давид Беркович. Крім того, українці, що були переселені з прикордонних територій у 1940 році, долучалися до місцевих українських повстанців, криївки яких були на території суміжних з Копачівкою колишніх колоній[268].

У лавах армії генерала Андерса, а згодом у 2-му Польському корпусі у лавах союзників воювали мешканці наших сіл, яких репресовано органами НКВС у 1939 році. У 1941 році, після амністії, репресовані масово долучалися до новоутвореної польської армії під керівництвом генерала Владислава Андерса. Вони зголошувалися до міста Бузулук Чкаловської області СРСР (нині Оренбурзька область), де в той час перебували керівництво та осередок формування Армії Андерса. За допомогою британського уряду генерал домігся від радянського керівництва згоди на виведення формування до Середньої Азії. У 1942 році армію евакуйовано в Іран, де вона охороняла нафторозробки й нафтопроводи.

Нова реорганізація армії у 2-й польський корпус відбулася в першій половині 1943 року в Палестині. У січні-лютому 1944 року 50-тисячний корпус перевели до Італії і включили до союзницьких військ. Вже у травні військові брали участь у здобутті монастиря Монте-Кассіно – укріпленого пункту німців в Італії. У червні корпус воював на Адріатиці, завершив бойовий шлях у квітні 1945 року, визволяючи Болонью. Відомо, що у 2-му Польському корпусі генерала Андерса воювали колишній директор школи Тадеуш Козьол, мешканець Копачівки Казимир Бернацький, осадник з Корчівки Юзеф Пайдовський.

Значна частина польських мешканців Копачівки і сусідніх сіл після розформування місцевого підрозділу Армії Крайової рушили за Буг, у пошуках більших з'єднань польського підпілля. Крім того, чимало місцевих жителів зголосилися до 1-ї Польської армії генерала Зигмунта Берлінга, підрозділи якої перебували у нашому краї з травня 1944 року, а згодом форсували Буг і воювали у складі радянських з'єднань. У цій армії воювали мешканці Копачівки Сошинський Філіп Бернардович, який загинув 2 березня 1945 року на полях Німеччини, і Гроцький Мечислав Никодимович, полеглий у січні 1945 року у Варшаві.

У лави радянських з'єднань у 1944 році вливалися і єврейські мешканці, яким вдалося вижити після розстрілів. Учасниками цієї війни були й солдати, яких мобілізували з території Холмщини, а їхні родини

---

[268] Електронний ресурс. - Режим доступу: pamyat-naroda.ru.

переселили до Копачівки та навколишніх сіл. Вони ж повернулися з війни вже сюди.

А багато хто й не повернувся. Зокрема, не вернувся до родини уродженець села Радостів Томашівського повіту на Холмщині, кавалер Ордену Слави III ступеня Горбайчук Йосип Іванович. На пам'ятнику воїнам-односельчанам викарбувано їхні імена. Слід сказати, що на пам'ятнику в Копачівці вказані імена солдатів, які походили не лише з Копачівки чи сусідніх сіл, але й часто загалом Рожищенського краю. Наприклад, Лянге Йосиф Августович та його брат Вікентій уродженці колонії Ужова, Пророк Мечислав Іванович уродженець села Французи та ін. Деякі прізвища, через помилкове написання, не піддаються документальному пошуку. На жаль, усі імена не відомі, проте маємо знати, що вони були.

За даними радянської «Історії міст і сіл УРСР», під час бойових дій Другої світової війни у Копачівці спалено 107 житлових будинків, 76 жителів села - учасників Другої світової нагороджено орденами та медалями Радянського Союзу, 27 мешканців загинуло. Очевидно, ці дані далеко не об'єктивні, а однобічні й описані з погляду радянської ідеологічної історіографії.

ВОЙСКОВАЯ ЧАСТЬ
Штамп части
ПОЛЕВАЯ ПОЧТА
полное наименование
64014

Форма № 5/ВП

СЕКРЕТНО
(после заполнения)

Экз. №

№ 0206

Луцкому

Районному (городскому)

военному комиссару Волынской области (края)

Гор. Луцк

ИЗВЕЩЕНИЕ

Прошу известить гр. Сошинскую Бронибину
фамилия, имя, отчество жены, отца,

сына, брата, матери погибшего, проживающ. в г. Копачевка
точный адрес

Луцкого р-на о том, что ее (его) сын рядов.
семьи погибшего муж, сын, отец, брат,

Сошинский Филипп Бернардович в бою за
должность, звание, фамилия, имя и отчество

Советскую Родину, верный воинской присяге, проявив геройство и мужество, погиб "2" марта 1945 г. и похоронен с отданием воинских почестей 300 мет. от кладбища на запад
точный адрес и место погребения

через шоссе идущее с запада на Шемерель
братан. могила, шестой справа

место печати

Командир полка
подпись

Начальник штаба
подпись

ЦТ НКО. 2148

Повідомлення про смерть
Сошинського Філіпа Бернардовича
Фото з pamyat-naroda.ru

Список загиблих у 1941-1944 рр., які вказані на пам'ятнику полеглим воїнам у с. Копачівка [За матеріалами ресурсу pamyat-naroda.ru та Книги пам'яті України]				
№	**Прізвище, ім'я, по-батькові**	**Дата та місце народження**	**Дата та обставини смерті**	**Інше**
с. Копачівка				
1.	Артишевський Володимир Мартинович	1920 р.	Помер від ран 29.03.1944 р. Похований в м. Рівне	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
2.	Ворончук Феодосій Кузьмович	-	-	-
3.	Гаврилюк Петро Мартинович	1922 р. Томашівський повіт, с. Кришин	Зник безвісти у квітні 1945 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
4.	Горбайчук Йосип Іванович	1911 р. с. Радостів, Томашівський повіт, Люблінське воєводство.	Зник безвісти у березні 1945 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий; Нагороджений Орденом Слави III ст.
5.	Головацький Микола Вікторович	1920 р. с. Бехи, Коростенський район, Київська область	Зник безвісти у жовтні 1944 р.	Мобілізований у 1940 р. Старший сержант
6.	Гродський Мечислав Никодимович	1912 р. с. Копачівка	Загинув 17.01.1945 р. Похований у м. Варшава, Польща	Мобілізований 30.03.1944 р. Рядовий
7.	Гросман Олександр Ісакович	1925 р. м. Луцьк	Загинув 19.01.1945 р.	Мобілізований 30.12.1942 р. Рядовий
8.	Гусар Володимир Микитович	1926 р.	Загинув 13.11.1944 р. Похований с. Янкель, Клайпедський район, Литва	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
9.	Данілов Володимир Омелянович	-	-	-
10.	Данілова Надія Володимирівна	-	-	-
11.	Данілов Сергій Володимирович	-	-	-
12.	Журавський Петро Дмитрович	1920 р. Люблінська обл., Грубешівський район, с. Тальків (?)	Загинув 10.01.1945 р. Похований Келецьке воєводство, Сандомирський повіт, с. Ханьча, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
13.	Засімук Павло	1926 р.	Зник безвісти	Мобілізований

	Петрович	Люблінська обл., Кобринський район, кол. Мильки	13.09.1944 р.	у 1944 р. Рядовий
14.	Затичиць Йосип Юліанович	1923 р. кол. Нова Олександрівка, Рожищенська гміна	Загинув 18.01.1945 р. Похований с. Весново, Краснознаменський район, Калінінградська область.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
15.	Змієвський Цезар Янович	Невідомо	Загинув 16.08.1944 р. Похований с. Маріяенське-Пожече, Седлецьке воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
16.	Криштапюк Панас Степанович	1908 р.	Зник безвісти у листопаді 1941 р.	Мобілізований у 1941 р. Рядовий
17.	Кусий Михайло Олексійович	1924 р.	Загинув 15.02.1945 р. Похований м. Катовіце, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
18.	Лазарюк Антін Павлович	1917 р. с. Копачівка, Рожищенська гміна	Помер від ран 16.10.1944 р. Похований м. Акмяне, Литва (За іншими даними: Шяуляйський повіт, Вискшняйська волость, с. Віліошай)	Мобілізований 16.03.1944 р. Рядовий
19.	Першхала Іван Вінцентійович	1909 р. с. Уляники, Рожищенської гміни	Загинув 4.03.1945 р. Похований с. Нирозен, Пільське воєводство, Польща	Мобілізований 25.03.1944 р. Рядовий
20.	Пилис Адам Францевич	Невідомо	Помер від ран 12.09.1944 р. Похований в с. Юзефув, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
21.	Плахтін Петро Лукич	1924 р. Люблінська область, Томашівський район, с. Радків	Загинув 26.03.1945 р. Похований с. Петервіц, Німеччина	Мобілізований 20.09.1944 р. Рядовий
22.	Рудницький Михайло Іванович	1903 р.	Зник безвісти 21.09.1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
23.	Синьковський Володимир Маркович	1922 р. Люблінська область, Грубешівський район, с. Седлище	Зник безвісти у березні 1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий

24.	Тупайло Василь Якович	1910 р., кол. Долини, Рожищенської гміни	Загинув 7.10.1944 р. Похований с. Помпалі (за іншими даними Раїтьї), Салдуський район, Латвія	Мобілізований 26.03.1944 р. Рядовий; Нагороджений медаллю «За відвагу», Орденом Слави III ст.
25.	Федорук Микола Михайлович	1923 р. Холмський район	Загинув 16.02.1945 р. Похований с. Клетендорф, Вроцлавське воєводство, Польща	Мобілізований 14.09.1944 р. Рядовий
26.	Федоров Володимир Васильович	-	-	-
27.	Хвостюк Семен Іванович	-	-	-
28.	Хмелевський Василь Михайлович	1905 р.	Загинув 18.05.1948 р. Ймовірно у сутичці з повстанцями УПА; Похований у м. Рожище;	-
29.	Цимбалюк Іван Йосипович	1911 р. с. Кременець, Рожищенської волості	Загинув 24.08.1944 р. Похований с. Харгла, Валгаський район, Естонія	Мобілізований 27.03.1944 р. Рядовий;
с. Олександрівка				
30.	Бединський Кирило Іванович	1905 р.	Загинув 11.10.1944 р. Похований в м. Рига, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
31.	Диня Кирило Федорович	1900 р. (1902 р.) в с. Спасс, Ставський район, Холмської області	Загинув 1.10.1944 р. Похований с. Сигулда (Індерделі), Ризький район, Латвія	Мобілізований 23.03.1944 р. Рядовий
32.	Крижановський Іван Пилипович	1911 р. Холмський район, с. Новосілки, Польща	Помер від ран 21.02.1945 р. Похований с. Приєкулє, Лієпайський район, Латвія	Мобілізований 10.04.1944 р. Рядовий
33.	Крижановський Степан Пилипович	1907 р. Холмський район, с. Новосілки, Польща	Помер від ран 14.09.1944 р. Естонська РСР, Валгаський повіт, Куйгатська волость, с. Раудьяні	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
34.	Нестер Олександр Францевич	1913 р.	Зник безвісти 17.09.1944 р.	Рядовий
35.	Пророк Мечислав Іванович	1921 р. (1919 р.) кол. Французи,	Загинув 17.09.1944 р. Похований у с. Старе Брудно,	Мобілізований у 1944 р. Капрал

		Рожищенська гміна	Варшавське воєводство, Польща	
36.	Рачко Дмитро Петрович	1910 р. м. Брест	Зник безвісти у березні 1945 р.	Мобілізований 25.03.1944 р. Єфрейтор
с. Башова				
37.	Бречко Володимир Артемович	1925 р. с. Топільне (за іншими даним Башова)	Зник безвісти у лютому 1944 р.	Репресований у 1941 р.; Мобілізований у 1941 р. Рядовий
38.	Богомаз Михайло Іванович	-	-	-
39.	Гнатюк Михайло Іванович	1924 р. (1925 р.) с. Башова	Зник безвісти у жовтні 1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
40.	Гнатюк Степан Іванович	1903 р. с. Башова	-	Мобілізований 28.03.1944 р. Рядовий
41.	Демчук Йосип Іванович	1923 р. Люблінська область, Грубешівський район, с. Кулаковичі	Загинув 15.04.1945 р. (За іншими даними 19.04.1945); Похований в м. Козель, Вроцлавське воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
42.	Дем'янчук Семен Федорович	1900 р. с. Башова	Зник безвісти	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
43.	Дем'янчук Володимир Максимович	-	-	-
44.	Дем'янчук Тимофій Васильович	1903 р., с. Башова	Загинув 17.01.1945 р. Похований с. Весново, Калінінградська область, Росія.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
45.	Зиленко (Зеленко) Степан Васильович	1923 р. Люблінське воєводство, с. Стрижове	Загинув 30.01.1945 р. Похований с. Раштвич, Польща (Раттвіц, Німеччина)	Мобілізований у вересні 1944 р. Рядовий
46.	Камінський І.С.	-	-	-
47.	Касянчук Карпо Кіндратович	1915 р. с. Любче, Рожищенська волость	Загинув 10.10.1944 р. Похований Добельська волость, хут. Плавнієкі, Латвія	Рядовий
48.	Ковальчук Федір Степанович	1920 р. (1922 р.) с. Башова	Зник безвісти у березні 1945 р.; За іншими даними засуджений та помер у в'язниці м. Дніпропетровськ	Мобілізований 28.03.1944 р. Рядовий; Нагороджений Орденом Слави III ст.
49.	Кондратюк Василь Дмитрович	1898 р. (1899 р.) с. Башова	Помер від ран 5.11.1944 р. Похований м.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий

			Єкабпілс (інші дані – Крустпілс), Латвія	
50.	Кондратюк Степан Григорович	1909 р. с. Башова	Помер від ран 13.02.1945 р. Похований м. Добегнєв, Гожувське воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
51.	Кондратюк Володимир Григорович	-	-	-
52.	Лянге (Лянга) Вікентій Августович	1920 р. с. Ужова, Рожищенська гміна	Зник безвісти 17 вересня 1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
53.	Лянге (Лянга) Йосип Августович	1916 р. с. Ужова, Рожищенська гміна	Зник безвісти 17 вересня 1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
54.	Мальзек Іван Францевич	1908 р.	Помер від ран 14.11.1944 р. Похований м. Кросно, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
55.	Мосійчук Григорій Іванович	1911 р. с. Башова	Загинув 16.03.1945 р. Похований с. П’ятидорожне, Багратіоновський район, Калінінградська область	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
56.	Мосійчук Олексій Якович	1925 р. с. Башова	Зник безвісти у лютому 1945 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
57.	Мосійчук Володимир Данилович	-	-	-
58.	Мосійчук Дмитро Титович	-	-	-
59.	Мосійчук Марко Лук'янович	-	-	-
60.	Мосійчук Степан Лук'янович	-	-	-
61.	Мосійчук Петро Володимирович	-	-	-
62.	Мосійчук Петро Васильович	1925 р. с. Башова	Помер від ран 9.11.1944 р. Похований с. Приєскулє, Ліепайський район, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
63.	Мосійчук Петро Олексійович	1926 р. с. Башова	Зник безвісти 27.11.1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
64.	Мосійчук Петро Павлович	1909 р. с. Башова	Загинув 4.11.1944 р.	Мобілізований у 1944 р.

			Похований м. Добеле, Латвія	Рядовий
65.	Онищук Олександр Улянович	1926 р. с. Залісці	Загинув 8.04.1945 р. Похований у Розенау, Східна Прусія	Мобілізований у квітні 1944 р. Рядовий
66.	Рудусь Олексій Дмитрович	1922 р. с. Василівка, Томашівський повіт	Зник безвісти 6.07.1945 р.	Мобілізований у вересні 1944 р. Рядовий
67.	Сидорук Василь Данилович	-	--	-
68.	Сидорук Яків Федорович	1906 р. с. Залісці	Зник безвісти у квітні 1945 р.	Мобілізований 29.03.1944 р. Рядовий
69.	Ситик Данило Данилович	1915 р. Люблінська область, Володавський район, с. Воля-Варинська	Зник безвісти у березні 1945 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий;
70.	Ткачук Андрій Максимович	1911 р. (1904 р.) с. Башова	Загинув 17.04.1945 р. Похований с. Руське, Зеленоградський район, Калінінградська область, Росія	Репресований у 1939 р. Мобілізований у 1944 р. Рядовий; Нагороджений Орденом Слави III ст.
71.	Ткачук Іван Онисимович	1926 р. с. Башова	Загинув 6.10.1944 р. Похований с. Клюсек, Люблінське воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий;
72.	Ткачук Іван Петрович	-	-	-
73.	Ткачук В. Д.	-	-	-
74.	Ткачук Григорій Якубович	-	-	-
75.	Ткачук Нечипір Іванович	1898 р. с. Башова	Загинув 27.03.1944 р. Похований м. Рівне	Мобілізований у 1944 р. Рядовий;
76.	Ткачук Якуб Юганович	1894 р. с. Башова	Зник безвісти	Мобілізований у 1944 р. Рядовий;
77.	Федчук Никифір Феодосійович	1907 р. с. Башова	Загинув 20.07.1944. Похований с. Індра (Бальбіново), Краславський район, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий;
78.	Яринюк Дмитро Адамович	1909 р. с. Башова	Зник безвісти 7.07.1941 р.	Мобілізований у 1941 р. Рядовий
79.	Яринюк Сергій	1908 р.	Загинув 4.10.1944	Мобілізований

	Никифорович	с. Башова	р.Похований м. Акмяне (Попіле), Литва	23.03.1944 р. Рядовий
80.	Яринюк Федір Миколайович	1895 р. с. Башова	Зник безвісти 7.07.1941 р.	Мобілізований у 1941 р. Сержант
81.	Яринюк Н. Є.	-	-	-
82.	Янкевич Леонардій Ксеверонович	1925 р. кол. Ужова	Помер від ран 17.09.1944 р. Похований м. Отвоцьк, Варшавське воєводство, Польща	Рядовий
с. Підліски				
83.	Васільєв Олексій Петрович	1917 р.	Загинув 19.03.1945 р. Похований с. Орцуповиць, Катовіцьке воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
84.	Дець Тадеуш Станіславович	1915 р.	Загинув 23.04.1945 р. Похований м. Бремен, Німеччина.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
85.	Мороз Іван Мефодійович	1924 р.		
86.	Папірник Петро Максимович	1922 р. с. Підліски, Рожищенська гміна	Загинув 17.08.1944 р. Похований Біржайський район, Понемунь (Понемусь), Литва	Мобілізований 13.03.1944 р. Рядовий
с. Тростянка				
87.	Жовнірук Петро Сергійович	1925 р.	Загинув 24.01.1945 р. Похований с. Митенбрикс, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
88.	Колтун Григорій Сергійович	1926 р. с. Тростянка, Рожищенської гміни	Зник безвісти у квітні 1945 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
89.	Корольчук Володимир Дмитрович	1905 р. с. Тростянка	Загинув 25.01.1945 р. Поховаий с. Тургенєво, Полеський район, Калінінградська обл. Росія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
90.	Корольчук Олександр Петрович	1914 р. с. Тростянка	Зник безвісти 19.09.1944 р. Район Добеле, с. Пелетани, Латвія; За іншими даними, повернувся та був головою сільради в Тростянці. Вбитий 30.11.1948 р.	Рядовий; нагороджений медаллю «За відвагу»
91.	Ляшук Іван Васильович	-	-	-

92.	Мазурок Віктор Дем'янович	1912 р. с. Тростянка	Загинув у грудні 1941 р. Похований м. Хелм, Польща	Мобілізований 25.05.1941 р. Рядовий
93.	Мазурок Семен Дем'янович	-	-	-
94.	Маріаш Іван Улянович	1920 р.	Зник безвісти 23.06.1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
95.	Можар Михайло Остапович	1907 р. с. Тростянка	Загинув 19.09.1944 р. Похований м. Добеле (с.Лемтіні), Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
96.	Можар Юхим Остапович	1906 р. с. Тростянка	Загинув у 1944 р.	
97.	Романюк Леонтій Павлович	1910 р. с. Тростянка	Загинув 20.02.1945 р. Похований м. Глогув, Легницьке воєводство, Польща	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
98.	Романюк Степан Павлович	1907 р. с. Тростянка	Загинув 22.01.1945 р. Похований Пассехайм, Східна Прусія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
99.	Романюк Роман Ілліч	-	-	-
100	Савчук Василь Данилович	1905 р. с. Тростянка	Загинув 10.10.1944 р. Похований с. Приєкулє, Лієпайський район, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
101	Самчук Григорій Маркович	-	-	-
102	Сахарчук Олександр Якович	1900 р. с. Тростянка	Помер від ран 3.08.1944 р. Похований м. Орша, Вітебська область, Білорусь	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
103	Скиртюк Василь Матвійович	1910 р. с. Тростянка	Зник безвісти у вересні 1944 р.	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
104	Скиртюк Касян Іванович	1920 р. с. Тростянка	Загинув 10.07.1944 р. Похований м. Вільнюс, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий
105	Шульгач Василь Климович	1903 р. с. Тростянка	Загинув 23.08.1944 р. Похований с. Скайсткалне, Бауський район, Латвія	Мобілізований у 1944 р. Рядовий

Загиблі у 1941-1944 рр., згідно з даними ресурсу pamyat-naroda.ru, які не вказані на пам'ятнику:				
с. Копачівка				
1.	Соболевський Домінік Антонович	1912 р. с. Копачівка, Рожищенська волость	Загинув 9.03.1945 р. Померанія, м. Гротфенберг, Німеччина	Старший сержант
2.	Сошинський Філіп Бернардович	1906 р. с. Копачівка, Рожищенська волость	Загинув 2.03.1945 р. Щецинське воєводство, с. Шенфельд,	Рядовий
3.	Якубовський Гіогіз (?) Янович	1919 р. с. Копачівка	Потрапив в полон Перебував у німецькому Юзівському центральному таборі військовополоненних, м. Сталіно (Донецьк) до 1.02.1943 р.	Рядовий
с. Башова				
4.	Богомаз Василь Васильович	1917 р. с. Башова, Рожищенська волость	Зник безвісти у вересні 1944 р.	Мобілізований 12.04.1944 р. Рядовий
5.	Касянчук Петро Кіндратович	1927 р. с. Любче, Рожищенська гміна	-	-
6.	Ткачук Василь Антонович	1921 р.н, с. Башова	Зник безвісти 4.11.1944 р. в Єлгавський повіт, Добельська вол., с. Ілени	Мобілізований 25.03.1944 р. Рядовий
7.	Яринюк Федір Михайлович	1895 р.н. с. Башова	Засуджений 19.02.1942. Помер 18.11.1942 в ув'язненні	Рядовий
с. Тростянка				
8.	Поліщук Савостьян Якимович	1898 р.н. Тростянка	Загинув 17.10.1944 р.	Мобілізований у березні 1944 р. Рядовий

РОЗДІЛ 7. Післявоєнний період

Із приходом Червоної армії в село всіх чоловіків, які підлягали призову, мобілізували. Крім того, за деякий час почалися звичні для радянської влади перевірки та арешти тих, хто співпрацював з німецькою адміністрацією, та активістів польської самооборони.

Вже 22 березня 1944 року відновлює свою діяльність сільська рада депутатів трудящих села Копачівка. У цей час вона об'єднувала села Копачівку, Нову Копачівку, Олександрово, Підліски, Поляну, Стару Олександрівку, хутір Магазин. Як адміністративний орган здійснювала керівництво господарською і культурною діяльністю в селі. Підпорядковувалася Рожищенському райвиконкому[269]. Тростянка та Башова у цей час мали окрему сільську раду. Слід також сказати, що село Тростянка тоді підпорядковувалося Луцькому району.

Після відновлення сільської ради у Копачівці головою залишався Тунський Міхал, його заступником був Ткачук Д.С., а секретарем Люшко Н.Р. Одразу створено й земельну, фінансову, оборонну та культурну комісії та виконком. Першими членами виконкому, крім голови, заступника та секретаря, стали Бродницький Владислав Валер'янович та Стамбульський Степан Гнатович. У складі земельної комісії були Мешков Яків Миколайович, Бернацький Тадеуш (у січні 1945 року був працівником млина), Козачук Сидір Максимович, Засимук Петро Павлович. До фінансової комісії входили Джабко Пилип Григорович, Романовська Казимира Мар'янівна та Регимович Броніслав. До оборонної входили Кміта Георгій, Янішевський Леонард Степанович, Залевський Михайло. У складі культурної комісії працювали вчителі Кміта Георгій Климентович, Тунський Станіслав Деонисович, Тунська Аліція Іванівна, Михайловська Ядвіга Сигізмундівна, Квасневська Юзефа Карлівна. Загальні збори селян у цей період відбувалися у приміщенні школи. Згідно з протоколами зборів, на такі зустрічі приходило більше 200 мешканців села.

У Тростянці головою відновленої сільради з березня 1944 року став уродженець села Железнячка, Київської області, Глоба Прокофій Пилипович. Згодом, у вересні 1945 року, головував Корольчук Олександр Петрович. Секретарем працював Василюк Онисим Федорович[270].

Після відновлення радянської влади запроваджено податки, державну позику, здачу молока та продуктів. Хоча, слід сказати, населення досить неуважно ставилося до податків, і часто лунали зауваження про низьку здачу молока чи позики державі. Разом з податками періодично людей з села мобілізували на роботи. У березні 1944 року 160 осіб з Копачівки віком 14-55 років направлено в розпорядження військової частини у село Валер'янівка для будівництва оборонних рубежів. У червні того ж року мобілізовано 5 возів для тих самих цілей, а також 40 людей для військової частини в селі Ужова. У серпні 1944 року у селі збирали гроші на «подарунки» Червоній армії. Кошти мали спрямовуватися на виробництво танків та зброю, а також на зміцнення війська[271].

---

[269] ДАВО, Ф.Р1140, оп.1, спр.1.
[270] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.1315.
[271] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.2.

Колишній мешканець Копачівки Селестин Торуцький пригадував, що після приходу у село Червоної армії у сільському саду ще впродовж шести тижнів стаціонувало радянське військо. Солдати співали пісні, розповідали різні військові історії, спілкувалися з місцевими мешканцями. У саду стояла польова кухня, і солдати пригощали їжею тутешню дітвору. Незважаючи на фактичне завершення бойових дій у краї, впродовж квітня-липня тривали нальоти німецької авіації на Рожище і навколишні території з метою перешкоджання руху радянських військ на фронт[272].

Відомо, що з 20 квітня 1944 року у Копачівці, Олександрівці, Підлісках, Магазині, Башові, Долинах, Французах стаціонував 744-й стрілецький полк, складова 149-ї стрілецької Новоград-Волинської Червонознаменної дивізії, штаб якої був у Тростянці. Полк мав на озброєнні 17 станкових кулеметів, 31 ручний кулемет Дегтярьова, 209 автоматів, 324 гвинтівки, 18 мінометів 82 мм, 3 міномети 120 мм, 22 протитанкові рушниці.

Інші полки цієї дивізії також розташувалися у сусідніх з Копачівкою селах. Завданням цих військових частин була підготовка рубежу для оборони. У наказі командування йшлося про необхідність бути готовими до контратаки противника в напрямку Копачівки, Переспи, Доросинь, Ясенівки, Вічині, Осьмигович, Уляників, Кисилина, Торчина. Ці заходи були зумовлені близькістю боїв, які все ще тривали на рубежі Хорохорин – Торчин – Седмірки – Скурче. Передбачалося 5 варіантів розвитку контратак та протидій до них. Особливу увагу приділялося дорогам Ковель – Луцьк та Рожище – Торчин, ділянки на яких мали намір замінувати. Усі тактично важливі населені пункти, зокрема Залісці, Копачівка, Олександрівка Нова та Уляники переформатовувалися в опорні пункти і прикривалися мінними полями та дротовими загородженнями. Впродовж перебування у наших селах 149-ї стрілецької дивізії, її особовий склад проводив інженерно-оборонні роботи та займався бойовою підготовкою.

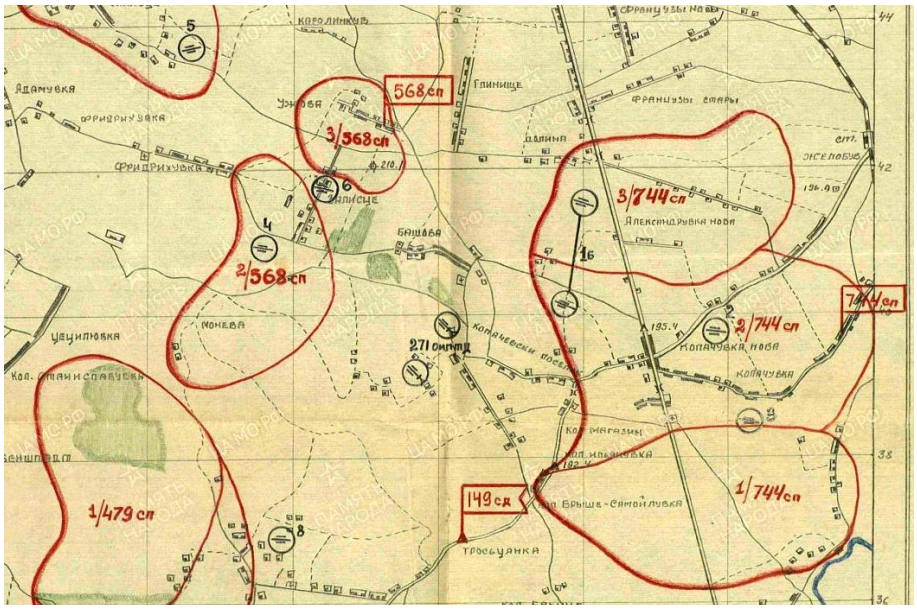

Схема розташування частин 149 стрілецької дивізії станом на 22 квітня 1944 р.
Фото з pamyat-naroda.ru

[272] Спогади Селестина Торуцького, записані Єжи Міяковським у Зельонці Паслєнцкій.

Разом з тим, у селі активно працювали санітари у хірургічному польовому рухомому госпіталі 2383 (ХППГ 2383), який функціонував тут із 1 травня до 1 липня 1944 року. Сюди відвозили поранених з поля бою[273].

1 червня 1944 року, близько 6-ї ранку, 5 німецьких літаків Junkers Ju 88 під прикриттям 4-х Messerschmitt Bf 109 здійснили наліт на села Рожищенського району, аби знищити залізничний міст у Рожищі та станцію Ківерці. У відповідь з Луцького аеродрому вилетіли винищувачі 265-го винищувального авіаційного полку РА, які завадили прицільному авіаудару. Унаслідок повітряного бою два підбиті Junkers Ju 88 відлетіли на захід. Один із льотчиків радянського винищувача не помітив Messerschmitt Bf 109, який завдав удару. Радянський літак загорівся, а льотчик катапультувався на парашуті. Палаючий винищувач впав на північній околиці Копачівки, а льотчик приземлився на лузі у районі села Олександрівка Нова. Його одразу завезли до госпіталю ХППГ 2383. Це був старший льотчик, молодший лейтенант 265-го винищувального авіаційного полку, уродженець Сталінграда Микола Йосипович Цибізов, 1923 р.н. Помер у госпіталі 24 червня 1944 року від обширного опіку тулуба, кінцівок та лиця II та III ступенів. Похований на одному з військових кладовищ у Копачівці за 500 метрів на південний захід від південної околиці села, можливо, на узліссі в Бейнарівці. Слід сказати, що також відомо про поховання на цьому кладовищі солдатів, які померли у травні-червні 1944 року у польовому госпіталі. Серед них Місюра Василь Михайлович, Демянцев Іван Іванович, Пилипчук Порфирій Арсентійович та Руднєв Дмитро Васильович[274].

Молодший лейтенант Микола Цибізов.
Фото з pamyat-naroda.ru та з архіву Копачівської бібліотеки

[273] Електронний ресурс. - Режим доступу: pamyat-naroda.ru.
[274] ЦАМО, Ф.22523, оп. 0266498с, спр. 0001, Журнал боевых действий 265 иап.

Уранці 29 липня 1944 року в селі відбувся мітинг, присвячений «звільненню» Волинської області від німецької окупації. Присутніми були представники облкому комуністичної партії, місцева влада, вчителі та 350 мешканців села. На заході традиційно звинувачували у всьому німецьку окупаційну владу та озвучували фронтові новини[275].

Вчителів зобов'язували бути агітаторами, проводити культмасову роботу, тобто фактично здійснювати пропагандистську діяльність на користь радянської влади й розповідати про успіхи Червоної армії та злочини німецької адміністрації. Місцеві вчителі-поляки саботували таку роботу і часто піддавалися за це критиці з боку влади. Жодних культурних установ в той час в Копачівці не було. 27 серпня 1944 року організовано клуб у селі Стара Олександрівка, керівником якого стала товаришка Бондар (імені не відомо).

У цей період у селі поширюється злодійство. Для боротьби з ним сільська рада організовує людей, які отримали дозвіл на зброю для охорони майна селян. Також створено групу пожежної оборони. Жінкам чи матерям мобілізованих до лав Червоної армії надавалися пільги у сплаті державних податків. Але для цього треба було принести в сільську раду посвідку від своїх синів чи чоловіків. У серпні 1944 року запроваджено приписки та виписки громадян у сільській раді. Відомо, що у 1945 році працівником місцевого млина був Антон Подгайний. Лісником у цей час був Ковальський Марцел[276].

Восени 1944 року радянська влада почала формувати так звані «истребительные батальйоны», в народі їх називали «стрибки». Створювалися вони задля викорінення повстанських загонів, пошуку дезертирів, охорони об'єктів тощо. Туди набирали хлопців 1928-1929 р.н. Серед мешканців Копачівки, які служили у «стрибках», були Тосік Дашкевич, Гінек Дашкевич, Антик (Антон) Мажец, Мар'ян Гуляницький та ін. Всього семеро. Служили при військкоматі у Рожищі. Серед їхніх завдань були й виїзди на так звані облави у пошуках українських повстанців[277].

7.1. Українсько-польський обмін населенням

9 вересня 1944 року підписано «Угоду між Урядом УРСР і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР». Текст цієї угоди прочитала секретарка Романовська Казимира Мар'янівна на загальних зборах селян Копачівки, які відбувалися 17 вересня 1944 року в приміщенні школи. Перші переселенці почали виїжджати за Буг навесні наступного року власним транспортом. Дозволялося брати те, що поміститься на підводу[278].

Виселення не відбувалося добровільно. Про це свідчить, зокрема, й випадок в одній із сімей – Бродницьких, які у той час мешкали на Новій

---

[275] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.2.
[276] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.3.
[277] Спогади Селестина Торуцького, записані Єжи Міяковським у Зельонці Паслєнцкій.
[278] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.3.

Копачівці, теперішній вулиці Першотравневій. Бродницькі відмовлялися виїжджати, і одного разу уповноважений НКВС у відповідь на чергову відмову постріляв кролів у клітці, які тримала сім'я у своєму господарстві, у такий спосіб погрожуючи і спонукаючи до виїзду[279].

Більшість польського населення краю виїжджали впродовж травня-липня 1945 року залізницею. Реманент, худобу та усе, що можна було взяти з собою, звозили на станцію міста Рожище. Збували деякий час там разом з дітьми та усім інвентарем. Тварини були прив'язані до рампи, а люди перебували у будинках навколо станції. Багато переселенців мали документи на виїзд до Грубешова і Замостя. За деякий час на станцію Рожище почали прибувати товарні потяги з критим дахом. У одному вагоні їхало по 7-10 родин[280]. Тварин перевозили в окремих вагонах. У кожному з них була настелена солома, на якій і спали переселенці, застеляючи також речами, які везли з собою. Обов'язки кураторів у дорозі брали на себе вчителі копачівської школи Ядвіга Михайловська та Станіслав Тунський, до яких при потребі можна було звертатись. Згодом Ядвіга Михайловська допомагала переселенцям у пошуку збіжжя та майна для їхніх господарств.

Регіна Брацька згадує, що потяг, яким їхала її родина та польські мешканці рожищенських сіл, рухався у напрямку до Ольштина. Коли доїхали до міста Ілава, їм наказали пересідати до іншого потягу і відчепили локомотив. Тоді переселенці зібрали хабар місцевій повоєнній російській адміністрації для того, щоб потяг рушив далі. Наступною зупинкою був Ольштин, де знову від вагонів відчепили локомотив. І знову знадобився хабар. Далі рушили до Паслєнка і близько 1-ї години ночі зупинились біля колишнього німецького населеного пункту Грюнінген, де їм наказали висідати з потяга. Зранку частина переселенців рушила шукати вільні після німців будинки, а частина пильнувала майно на станції. За деякий час Грюнінген назвали Волинець – від назви покинутого краю, а згодом перейменували на Зельонка Паслєнцка. Тепер цей населений пункт знаходиться у Вармінсько-Мазурському воєводстві Польщі. Саме туди переселилася переважна більшість польського населення з Копачівки та навколишніх сіл[281].

Одночасно відбувалося й переселення українського населення з-за Бугу. При цьому радянські уповноважені описували залишене майно – буцімто для того, щоб на новому місці відшкодувати втрачене. Але, вочевидь, цього так і не зробили. Переїжджали різним способом – залізницею, возами, а подекуди й пішки. Із собою брали худобу, різноманітний реманент, необхідні речі. Переселенці вважали, що це тимчасово, і прагнули оселитися ближче до свого краю, тож намагалися осісти у селах Волинської області. Часто цьому заважали різноманітні чутки про конфлікт між поляками і українцями, який ще тривав, зокрема й на Холмщині. Відтак, чимало родин українців переселялися до Одеської, Херсонської, Запорізької областей та згодом поверталися назад, здебільшого на Волинь, де шукали вільні господарства, які лишилися після переселення польських мешканців.

---

[279] Спогади Тусевич Євгенії.

[280] Козярчук Л.Л. Сторінки історії містечка Рожище: історико-краєзнавчі нариси/Леонід Козярчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 270 с.

[281] Спогади Брацької Регіни

Таким чином велика кількість переселенців впродовж 1945-1947 років осіла й у Копачівці та навколишніх селах. Це були люди здебільшого із сіл Грубешівського, Томашівського та Холмського повітів. Найгострішою проблемою стала наявність житла. Будинків, з яких виселились польські мешканці, не вистачало, часто селилися по дві сім'ї разом. Ті, хто приїжджав в село раніше, поселялися у будинках разом з поляками, які ще мешкали у своїх господарствах[282].

Переселенці з Копачівки біля костелу в Зельонці Паслєнцкій. Післявоєнний час.
Фото з myheritage.com

7.2. Zielonka Paslęncka. З історії переселенців

Зельонка Паслєнцка – село на півночі Польщі, що знаходиться у гміні Пасленк, Ельблонзького повіту у Вармінсько-Мазурському воєводстві. До 1945 року воно було німецьким і мало назву Грюнхаген (Grunhagen). Влітку 1945 року сюди прибули польські переселенці з Рожищ, Копачівки, Уляник і навколишніх сіл. У пам'ять про батьківщину новоприбулі назвали село Волинець. Пізніше перейменували у Зельонку Волинську, а в 1949 році — у Зельонку Паслєнцку. Зельонка розташована при залізниці Ельблонг – Ольштин. Першим керівником станції тут став колишній вчитель з Копачівки Георгій Кміта.

Прибувши сюди, переселенці обживали порожні господарства, що лишилися від колишніх німецьких власників, та будували нові. Коли сюди

[282] Спогади Градюк Агнії Іванівни, Градюк Софії Йосипівни, Балки Євгенії Омелянівни.

почали приїжджати польські мешканці, в селі ще проживало близько 100 німців. Першим війтом після переселення став Францішек Шипчак, якого вбили солдати-грабіжники, що намагалися вкрасти корів у селі. Після нього війтом став Максимільян Малік, а секретарем Болеслав Романовський. Солтисом став Броніслав Регімович, а пізніше Октавіан Лєснєвич. Після війни почав функціонувати також і поліцейський постерунок, керівником якого став Вацлав Красінський. Поступово життя налагодилося й увійшло у стабільне русло. Активізувалося і соціально-економічне життя, діячами якого були колишні мешканці Копачівки. Станіслав Бродницький відкрив магазин, а чоловік з прізвищем Якубовський заснував ресторацію. Восени організували школу. Першим директором і організатором став Роман Ярош. Вчителювали Юзефа Квасневська та Ядвіга Михаловська, які згодом виконували і директорську функцію.

Важливою віхою стало релігійне життя. Ще з 1792 року в Зельонці стоїть костел. Переселенці з Волині перевезли сюди ікону Христа Милосердного, яка раніше прикрашала костел міста Рожище. Завдяки клопотанню Юзефи Квасневської громада отримала ксьондза. Ним став Йозеф Сікора, а пізніше його замінив Ян Карась. Органістом в костьолі був переселенець з Копачівки Мар'ян Романовський, який раніше грав у костелі міста Володимир[283].

7.3. Національно-визвольна боротьба у післявоєнний час

Не зважаючи на відносну стабілізацію суспільного життя, у цей період все ще діяли підпільні організації, насамперед націоналістичного спрямування, зокрема ОУН. Перші криївки навколо Копачівки почали з'являтися після переселення українців з прикордонної зони у 1939 році і приходу радянської влади. Тоді з навколишніх німецьких колоній вивезено на батьківщину усі німецькі сім'ї, а їхні будинки заселили українці з прикордоння. Активною була повстанська діяльність у навколишніх селах - Башові, Тростянці, Уляниках, Рудці Козинській і ін., де була міцна українська громада. Згодом, у 1944-1946 роках, активну повстанську діяльність вели окремі переселенці з Холмщини, які поселилися у Копачівці та сусідніх колишніх колоніях, де діяли невеликі відділи УПА. Там жив мешканець на ім'я Микола, який допомагав упівцям. У криївках на колоніях переховувались повстанці зі всього району. Зокрема, серед тих, хто там служив, був Супрун Іван з Єлізаветина, переселенець з Турки на Холмщині.

Цікаві дані про діяльність українського підпілля у наших селах містяться у кримінальній справі зв'язкового Костюка Антона Степановича, псевдо «Чорновус», та його батька Костюка Степана Прокоповича, що у 1947 році проживали у колонії Олександрово в будинку Антонського Стаха. Разом з ним мешкали дочка Ольга Стахівна та зять Максимюк Антон Павлович. Відповідно до показань Костюка Степана Прокоповича, восени 1947 року до хатини часто приходили упівці, які розпитували про

---

[283] Trudne powojenne początki. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dziennikelblaski.pl/466665,Trudne-powojenne-poczatki.html.

стан справ у Копачівці. Зокрема, питали, чи є в селі дільничний, «стрибки» та чи здійснюються облави. Дільничний у селі був постійно, так само, як і «стрибки», які час від часу здійснювали облави на сусідні села у пошуках криївок чи повстанців.

Максимюк Антон Павлович активно допомагав місцевим упівцям, переховував, перевозив документи, зокрема із Тростянки в Башову, підтримував матеріально. А також був зв'язковим Рожищенського проводу ОУН. Це підтверджують покази Костюка Степана Прокоповича, який після переїзду до Луцька у квітні 1948 року передавав «грипси» (записки із зашифрованим повідомленням) Максимюку Антону Павловичу на псевдо «Хіхк». Відомо, що його хатину в колонії Олександрово часто відвідували керівники організації, зокрема Троцюк Григорій, псевдо «Верховинець» - організаційний референт, заступник крайового провідника ОУН Північно-Західного краю, Галах Роман, псевдо «Писака» - фотограф проводу, Суль Павло - командир Рожищенського районного проводу ОУН. Крім того, Максимюк Антон був знайомий із «Дубовим» - Литвинчуком Іваном, командиром УПА-Північ у 1946-1951 роках, який також часто відвідував хутір в Олександрово[284].

Про це свідчать, зокрема, й спогади зв'язкового Костюка Антона Павловича, псевдо «Чорновус», який описує одну із зустрічей з упівцями у 1947 році: *«Прийшли ми сюди, в Луцьк, зі східних областей України, куди виїхали після виселення з Польщі, батько пішов до свого швагра – брата мачухи. Він оженився і жив зі своєю жінкою в Рожищенському районі, в селі Копачівка. Ми в цьому селі з батьком ходили, заробляли на життя - робили людям столярку. Поселилися ми в одного чоловіка, звали його Антон Максимюк. Вони були виселені сюди ще в 1939 році, коли совєти прийшли: тоді від кордону всіх людей відселили сюди. А потім вони зайняли покинуту польську хату. В них в хаті був схрон. Але про це я не знав. Якось заходжу в клуню, дивлюсь — хлопці миються, три людини. Я зразу все зрозумів, закрив швидше двері, а тут хазяїн іде, каже: «Що там таке?», я відповідаю: «Та незручно вийшло, там хлопці миються». І на цьому все, нічого більш не казав. Проходить десь тиждень, хазяїн каже: «Іди, там із тобою хлопці хочуть поговорити». Пішов, чому би не піти, я й сам хотів їх побачити. У Максимюка зять був на ім'я Григорій, а називали його Гжезько, на польську манеру. Він робив хлопцям шапки. Каже: «Лізь на горище». Я поліз, бачу — там четверо сміються. Я привітався «Слава Україні!». Вони відповіли: «Героям слава! А звідки знаєш, як треба вітатись?». Кажу: «Ще зі школи ми так вітались». Я присів, бачу — три чоловіки старших, а один такий самий юнак, як і я. В одного планшет — бачу, що командир. Він і каже: «Розповідай, що там і як». Вони мені питання, а я відповідаю. Як мене звати, не питають. Потім я трохи освоївся, питаю: «Слухайте, пане командир, що ж Ви нагородили такого молодого хлопця такою великою зброєю?». Троє були з автоматами, а у нього десятизарядка, СВТ. Командир говорить: «А цей «Юрко» має добре око, і якщо треба далеко стрельнути, то він точно потрапить». Імена я у них не питаю – я не маю права питати, і вони мені не кажуть. Поговорили, командир питає: «А пішов би з нами?», кажу: «Чом би й не пішов, хоч зараз». Говорили ми години чотири, потім він дав мені «Декалог українського націоналіста»,*

[284] Архів УСБУ у Волинській області, спр.4264-фп.

присягу члена ОУН і багато іншої літератури. Наказали вивчити це. Я не знав, хто цей командир, а пізніше взнав, що це Дубовий…»[285].

Про криївки у сусідніх із Копачівкою населених пунктах згадує у своєму нарисі повстанець з Рудки Козинської Олексій Пархомчук на псевдо «Чумак». Зокрема він пише, що влітку 1947 року діяла криївка у хатині переселенців з-за Бугу у колонії Нова Олександрівка. Там мешкало четверо упівців.

Окремо в контексті діяльності УПА в краї слід говорити про село Башова, мешканці якого були активними учасниками українського визвольного руху ще з 1939 року. Олексій Пархомчук зазначає, що в повоєнний час у селі лишалося від 10 до 20 криївок. З 1946 року керівником Рожищенського районного проводу ОУН став мешканець Башови Мосійчук Яків Андрійович на псевдо «Гай», який загинув у 1947 році. А його зв'язковим також башівець Ткачук Микола Ничипорович. Учасницею жіночої сітки ОУН була також вчителька школи села Башова Яринюк Любов Євгеніївна, яка померла після арешту в жовтні 1947 року.[286] Крім того, відомо, що у вересні 1944 року одним із членів Українського легіону самооборони (військове формування у складі збройних сил Третього рейху, створене на базі ОУН («мельниківці») був мешканець Башови Іванов Іван на псевдо «Похмурий»[287].

Порівняно активною була діяльність повстанців і в селі Тростянка. Часто вона проявлялася у знищенні агресивних радянських елементів. Зокрема, у ніч на 5 грудня 1944 року вбито жінку та дорослого сина дільничного уповноваженого Луцького РО МВД Музичука Володимира, а також поранено його дочку. А вночі на 1 грудня 1948 року шестеро повстанців (згідно зі звітом у кримінальній справі) вбили голову сільради села Тростянка (тоді окремої сільської ради) Корольчука Олександра Петровича та депутата тієї ж сільради Романюка Івана Ілліча. Після цього вбивства, 10 грудня, радянські органи провели низку арештів мешканців Тростянки. Зокрема, арештовано подружжя Романюків – Олександра Степановича та Катерину Максимівну – за зв'язок із УПА, надання деревини для будови криївок та переховування повстанців, а також сім'ю Столярчуків – Агафію, Василя, Констянтина та Москвітіну Марію Тихонівну – за переховування повстанців та надання їм харчів.

В кримінальній справі Романюка Степана Андрійовича як бандерівці згадуються мешканці Тростянки Столярчук Петро Іванович, Корольчук Іван Петрович, Гузь Микола та сам Романюк Степан Андрійович. Він разом із Мазурок Петром Дем'яновичем збирали масло, яйця, хліб та полотно в жителів Іванчиць для потреб місцевих повстанців[288].

Про ще одну сутичку між повстанцями та радянськими органами безпеки у селі Тростянка згадується у допиті Костюка Степана Прокоповича. Влітку 1949 року в одному з будинків у Тростянці

---

[285] Вавренчук М. Дев'яноста весна зв'язкового «Чорновуса». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://rayon.in.ua/topics/383963-devianosta-vesna-zviazkovogo-chornovusa-blog

[286] Вавренчук М. Вірні присязі. Учасники національно-визвольного руху. Рожищенський район, Волинська область (1917–1960). Луцьк: Терен, 2017. - 304 с.

[287] Боляновський Андрій. Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939–1945 рр.) : монографія / А. В. Боляновський ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Нац. акад. наук України, Ін-т українознав. ім. Івана Крип'якевича. – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 878 с.

[288] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.1315.

переодягалися упівці. Під час облави його оточили радянські військові. У ході перестрілки двох повстанців було вбито[289]. У Підлісках за зв'язки з ОУН забрали Чуйка Панаса Гордійовича. Подальша його доля невідома[290].

Незважаючи на притишення повстанського руху, поодинокі сутички між повстанцями та радянськими органами безпеки, в тому числі й на території наших сіл, відбувалися ще до початку 1950-х років. Відомо, що 24 вересня 1950 року поблизу Копачівки внаслідок засідки ОВГ МДБ загинули двоє повстанців Случик Федір Гнатович, псевдо «Борис», та провідник Рожищенського районного проводу ОУН Суль Павло, псевдо «Наум», «Черешня». Вивів «гебістів» на підпільників місцевий агент МДБ на прізвище Коновал.

Костюк Антон та Костюк Степан
Фото з кримінальної справи Костюка Антона

Іван Литвинчук псевдо «Дубовий»
Фото з кримінальної справи Костюка Антона Степановича

Ткачук Микола Ничипорович
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

[289] ДАВО Ф.4666, оп.2, спр.341.

[290] Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938—1944 років. Рожищенський і Маневицький район / Упоряд. І. Пущук. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. — 384 с.

Список загиблих членів ОУН та учасників УПА у 1941-1950 рр., вказаний на пам'ятнику «Загинули в національно-визвольній боротьбі за Незалежну Соборну Україну»			
№	**Прізвище та ім'я**	**Населений пункт**	**Примітки**
1.	Бречко Володимир	Башова	
2.	Боярчук Петро	Тростянка	
3.	Власюк Кузьма		
4.	Власюк Микола		
5.	Гресь Володимир		
6.	Гнатюк Іван	Башова	
7.	Данилов Сергій		
8.	Дем'янчук Василь Ілліч	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
9.	Дем'янчук Леонід Ілліч	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
10	Іванов Андрій	Башова	
11	Ковальчук Михайло Степанович	Башова	Засуджений в 1945 р. Помер у в'язниці в м. Дніпропетровськ
12	Ковтун Ничипор		
13	Колачинський Олександр	Тростянка	
14	Кондратюк Володимир	Башова	
15	Корольчук Павло	Тростянка	
16	Корольчук Іван	Тростянка	
17	Ліщук Григорій		
18	Лень Петро		
19	Мазурок Семен	Тростянка	
20	Мосійчук Володимир Павлович	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
21	Мосійчук Юрій Миколайович	Башова	Вбитий 21.10.1946 р. опергрупою РВ МВС в с. Башова
22	Мосійчук Яків Андрійович	Башова	Загинув 1947 р. в Рожищенському районі; за іншими даними в с. Хорохорин.
23	Мисик Петро		
24	Поцелуй Анатолій	Тростянка	
25	Романюк Степан	Тростянка	
26	Романюк Іван	Тростянка	
27	Сахарчук Анатолій	Тростянка	
28	Сахарчук Володимир	Тростянка	
29	Сахарчук Василь	Тростянка	
30	Сахарчук Микола	Тростянка	
31	Сахарчук Митрофан	Тростянка	
32	Сахарчук Степан	Тростянка	

33	Самчук Григорій		
34	Самчук Георгій		
35	Самчук Федір		
36	Самчук Степан		
37	Самчук Михайло		
38	Степанюк Василь Якович	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
39	Сідорук Володимир (можливо Сидорчук Володимир)		
40	Семенюк Василь	Тростянка	
41	Столярчук Василь		
42	Столярчук Петро		
43	Сівак Володимир		
44	Скиртюк Володимир	Тростянка	
45	Скиртюк Віктор	Тростянка	
46	Скиртюк Олександр	Тростянка	
47	Скиртюк Олександр	Тростянка	
48	Скиртюк Надія	Тростянка	
49	Ткачук Володимир Олександрович	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
50	Ткачук Григорій	Башова	
51	Ткачук Микола Степанович	Башова	
52	Ткачук Михайло Олександрович	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
53	Ткачук Олександра	Башова	
54	Ткачук Петро Якубович	Башова	Загинув в бою з підрозділом АК біля с. Баб'є
55	Прокіп (псевдо)		
56	Фідчук Дмитро		
57	Шивчук Олексій		
58	Яринюк Любов Євгеніївна	Башова	Засуджена 1947 р. Померла 1.10.1947 р. у в'язниці
59	Яринюк Олексій Степанович	Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.

Загиблі члени ОУН та УПА за даними М. Вавренчука, які не вказані у списку на пам'ятнику			
№	**ПІБ**	**Дата і місце народження**	**Примітки**
с. Башова			
1.	Гнатюк Іван Васильович	1921 р.; с. Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
2.	Дем'янчук Петро Нечипорович	1925 р. с. Башова	Загинув у бою з опергрупою НКВС біля с. Яблунівка
3.	Ковальчук Федір Степанович	1922 р. с. Башова	Засуджений в 1945 р. Помер у в'язниці в м. Дніпропетровськ. За іншими, даними зник безвісти на фронті.
4.	Сидорчук Володимир Федорович	1921 р. с. Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
5.	Ярощук Олексій Степанович	1919 р. с. Башова	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
6.	Яринюк Федір Михайлович	1896 р. с. Башова	Засуджений 1942 р. Помер 18.11.1942 р.
с. Тростянка			
7.	Бондарук Петро Григорович	1922 р. с. Тростянка	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
8.	Мазурок Іван Дем'янович	1900 р. с. Тростянка	Засуджений 22.07.1944 р. Помер у в'язниці Горьковської області 16.03.1946 р.
9.	Самчук Олександр	с. Тростянка	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.
10.	Семенюк Василь Григорович	1916 р. с. Тростянка	Розстріляний органами НКВС у Луцькій тюрмі 23.06.1941 р.

РОЗДІЛ 8. Село у складі УРСР

Після арешту Тунського Міхала та виселення усього польського населення села головою сільської ради став Джабко Пилип. Першочерговим питанням було наділення землею та житлом господарів, що прибули з-за Бугу. Дозволялося добирати собі у власність землю не більше 10 га[291].

У липні 1946 року місцевій комсомольській організації на чолі з секретарем Біліщуком А.Р. доручили упорядкувати усі братські могили на території сільської ради. Наступного року усіх похованих солдатів Другої світової війни перепоховали у братській могилі на цвинтарі міста Рожище.

Разом з тим, продовжувалося мирне життя в селі у нових радянських реаліях. У 1949 році виконання бюджету сільської ради, головою якої був Мирончук Петро М., трималося на низькому рівні. Це пов'язано з тим, що мешканці погано сплачували різні податки. Крім сільськогосподарського, вони платили податок на нежонатих та малосіймейних громадян. Через це сільська рада не могла фінансувати школу та клуб.

У цьому ж році вся робота сільради була направлена на колективізацію села у повному обсязі. Побудовано приміщення для зимівлі худоби, конюшню на 76 голів та свинарник на 36 голів. Станом на 1949 рік закінчувалося будівництво корівника на 60 голів, недобудованим лишалося зерносховище. Хоча рівень виконання державного плану був низьким. Наприклад, із планованих 80 голів великої рогатої худоби було 37, із 40 свиней – 29. Зате овець із планованих 25 було 28, птиці – з 20 було 47.

Тож найважливішими завданнями того часу були колективізація, збір сільськогосподарського податку у повному обсязі, а також боротьба з неписьменністю. Для покращення ситуації шкільні вчителі проводили лекції, бесіди, читання преси тощо. На медичні теми лекції читав завідувач медпунктом. Випускалася газета «Радянський селянин». Станом на 1949 рік майже всі адміністративні приміщення у селі були підготовлені до роботи. Окрім приміщення сільської ради, де не проведено ремонту. Відтак її засідання відбувалися не регулярно. У 1952 році приміщення, яке знаходилося у старому будинку при центральній дорозі (на місці сучасної піцерії), все ще потребувало ремонту даху, вікон, димарів, підлоги тощо[292].

У 1950 році на території сільської ради проведено облік державних будинків і визначено, що мешканці, які проживають у них, не платять квартплати, що мала б стати прибутковою частиною бюджету. Відтак встановили обов'язкову плату. Крім того, з'ясувалося, що у сільській раді не велося обліку документів щодо витрат громадських коштів, не заведено книги з обліку матеріалів, інвентарю та касових витрат[293].

У 1950-х роках мешканці села активно подавали заяви на закріплення за ними тих будинків, які вони зайняли після переселення, а також про виділення ділянок під забудову на сучасних вулицях Першотравневій та Рожищенській. Як правило, такі заяви задовольнялися.

У 1950 році у сільській раді проблемними лишалися такі питання: відсутність політмасової роботи у колгоспах на території сіл Копачівка

---

[291] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.3.
[292] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.6; спр. 12.
[293] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.7.

(«Першого травня») та Кременець (ім. Василевського), недоліки у земельних наділах колгоспників, велика кількість людей, які не виходять на роботу в колгоспи, відсутність роботи секцій, відсутність чергування в сільській раді, нерегулярність сесій виконкому та ін. Крім того, зазначалося, що будівництво клубу досі не розпочато.

21 квітня 1950 року обрали нового сільського голову – Янчука Івана Михайловича. Цікаво, що у протоколах засідань сесії сільради вказано про необхідність новообраному голові припинити зловживати алкоголем та лінуватися. Зрештою вже 23 травня 1950 року товариша Янчука, у зв'язку з незадовільним виконанням обов'язків, а зокрема, поганим збором державної позики з населення, звільнено з посади голови сільської ради. Новим керівником став Бединський С.С. Прикметно, що у цей період усі протоколи сесій сільради почали вестися російською мовою.

У 1950-тих у селі поширилися випадки самогоноваріння та торгових спекуляцій. Серед таких, наприклад, продаж незаконно придбаної ковбаси у сільському буфеті. Із цими явищами мали боротися групи ООП (Охраны общественного порядка), які обиралися з-поміж мешканців села. У 1950 році до складу групи ООП входили товариші Мартинюк, Марчук та Кашуба. Зазначалося, що вони погано виконували свою роботу і замість боротьби з порушеннями, розганяли танці чи вечори молоді[294].

У 1950 році в Копачівці створюється первинна партійна організація Комуністичної партії, яка охоплювала 27 членів. Того ж року з'являється і комсомольська організація, до складу якої входило 30 комсомольців. У повоєнний період навпроти колишньої поштової станції постав пам'ятник-погруддя тодішньому керівнику СРСР Йосипу Сталіну. Із початком процесу десталінізації його демонтували[295].

У 1950 році закінчувалася сталінська п'ятирічка, і в зв'язку з цим відбувалося масове будівництво. У Копачівці головною метою п'ятирічки стала будова приміщення клубу, яка досить довго затягувалася. Станом на 1951 рік клуб все ще не був збудований. Крім того, у той час у селі були інші адміністративні будівлі, розміщені, як правило, у старих житлових будинках. Зокрема, у 1951 році Копачівський фельдшерсько-акушерський пункт діяв у кам'яній будівлі на 227 кв.м., збудованій у 1907 році. У штаті були завідувач, акушерка та санітарка. Як інвентар рахувалися простирадла, рушник, матрац, занавіски, халати. В окремому приміщенні містилася також бібліотека[296].

За 1951 рік проведено всього 4 сесії та 3 засідання виконкому сільської ради села Копачівка із запланованих 9 та 18 відповідно. У своїй роботі сільрада приділяла недостатню увагу виконанню планів здачі державі молока, м'яса, шерсті, шкіри, а також сільськогосподарського податку. Не виконувалося також рішення райвиконкому про зселення з хуторів в село. Через це виконком Рожищенської районної ради оголосив попередження та догану тодішній голові сільської ради Афоніній Антоніні.

У 1952 році Копачівська сільрада передплачувала традиційні радянські газети «Радянська Україна», «Радянська Волинь», «Більшовицький

---

[294] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.10.
[295] Спогади Галаса Віктора Сергійовича.
[296] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.17.

шлях», «Известия», «Відомості Верховної Ради», «Вибір постанов УРСР», «Прапор комсомолу» та ін[297].

У 1954 році виконком сільської ради отримав завдання зносити житлові будинки з хуторів, які утворилися із колишніх колоній Олександрово, Нова Олександрівка, Долини, Поляни, Магазин та інших. Перед мешканцями хуторів поставили вимогу переселятися у село. Зселення йшло дуже повільно, тож час від часу від виконкому сільської ради вимагали пришвидшити цей процес. У 1955 році зселенню із хуторів підлягали 30 господарств. Мешканцям, які переселялися у село, обіцяли допомогу у вигляді будматеріалів, виділення присадибних ділянок та «стройбригаду» для допомоги у будівництві. Незважаючи на це, процес затягувався. Окремі мешканці, отримавши присадибні ділянки в селі, все ще жили на хуторах. Це часто шкодило колгоспним посівам, на яких хуторяни випасали худобу та птицю, а також крізь які протоптували стежки. Відтак, мешканця хутора Олександрово Федорука Адама Петровича оштрафували на 150 крб за те, що випасав 6 овець на колгоспному посіві озимини. Таке ж покарання призначили й для Конюха Михайла Івановича за аналогічний проступок[298].

У 1955 році обрано новий склад сільської ради, куди увійшло 20 депутатів. Головою став Іщук Прокіп Олександрович, заступником Абрамович Максим Олександрович, секретарем Кривина Володимир Хомич.

Незадовільними лишалося виконання планів закупівлі у населення молока (виконано лише 71 %), м'яса (68 %), яєць (22,5 %). Торф для сільських установ закуплявся з торфоділянок у селах Переспа та Духче. У той же час у Копачівці відкрито зливний пункт для здачі молока. Очолила його тов. Мудрик.

Сільський актив працював над створенням різноманітних стінгазет, бойових листків, де висвітлювалися кращі механізатори, сівачі та загалом колгоспники: таким чином заохочували до роботи у колгоспі. Крім того, у такий же спосіб критикували порушників дисципліни, тих, хто неналежно виконував роботу у колективному господарстві та усіх інших, хто підлягав критиці[299].

У 1956 році середня вартість одноповерхового дерев'яного будинку 12 м. на 7 м., критого соломою, разом з добудовою, у Копачівці становила 2 тисячі рублів[300].

У 1950-х роках у колишньому маєтку, який місцеві називали Усада, на території колонії Олександрово відкрили будинок для літніх людей, який існував до 1970-х.

У 1956 році мешканці Копачівки долучилися до європейських геополітичних подій. Тоді повстання в Угорщині придушили радянські війська. У складі Червоної армії під час придушення угорської революції перебували Маєвський Віктор Степанович та Яринюк Петро Сергійович[301].

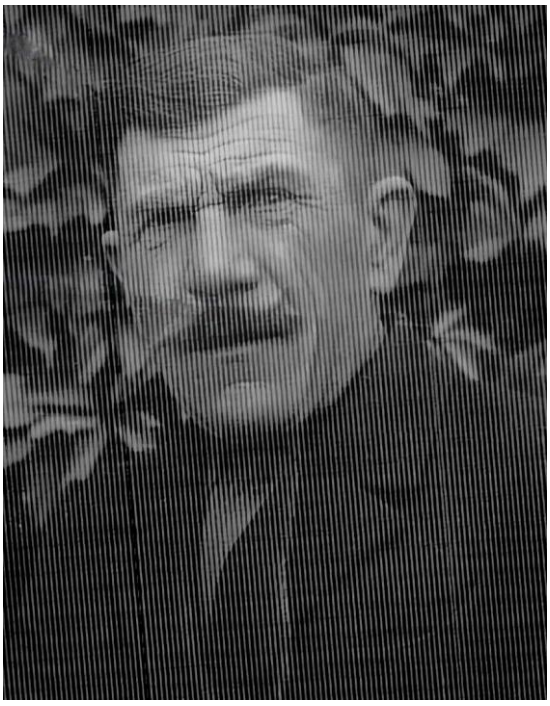
[297] ДАВО, Р1140, оп.1, спр.18.
[298] ДАВО, Р 1140, оп.1, спр.22, спр. 28, спр. 48, спр. 49.
[299] ДАВО, Р 1140, оп.1, спр.27, спр. 28.
[300] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.12.
[301] За матеріалами Копачівської бібліотеки.

Кот Михайло Степанович – голова Копачівської сільської ради 1953-1955 рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Іщук Прокіп Олександрович – голова Копачівської сільської ради 1955-1957 рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Абрамович Максим Олександрович – голова Копачівської сільської ради 1952-1953 рр.
Фото з архіву родини Абрамовичів

Кривина Володимир Фомич – секретар Копачівської сільської ради 1950-1957 рр.
Фото з архіву родини Кривин

**Шевчук Ольга Іванівна та Шевчук Петро Григорович з дітьми.
с. Тростянка 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Шевчуків**

**Родина Козачуків.
с. Копачівка. 1950-ті рр.
Фото з архіву Анатолія Романюка**

**В дитячому садку
с. Копачівка. 1950-ті рр.
Фото з архіву Світлани Лебедюк**

**Сім'я Галасів.
с. Копачівка. 1950-ті рр.
Фото з архіву Віктора Галаса**

Мешканці с. Тростянка. 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Шевчуків

Мешканці с. Копачівка. 1959 р.
Фото з архіву родини Криштапюків

**На фото Соболевський В'ячеслав
с. Копачівка 1950-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Смолевої**

**Михайловська Феодосія і
Коновал-Фірчук Стефанія.
с. Копачівка. 1947 р.
Фото з архіву Валентини
Семашко**

**Діти с. Тростянка. 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Шевчуків**

Мешканці с. Копачівка.
На підводі – Абрамович Микола Максимович. 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Абрамович

Денисюк Григорій та Коновал Йосип.
Мешканці с. Олександрівка. 1952 р.
Фото з архіву Лідії Романюк

У 1957 році культурно-санітарний стан Копачівки був незадовільним. Приміщення бригади «обідране», не побілене, не відремонтовано бібліотеку та клуб, мало уваги приділялося озелененню села. Лише у квітні 1957 року згадані об'єкти, а також приміщення сільської ради приведені до належного стану. У 1957 році у селі була одна землянка, у якій проживала майбутня Герой Соціалістичної праці Старенько Валентина Денисівна.

У той же час активно відбувалося розкрадання колгоспних кормів та соломи. Продавці місцевого сільпо часто відпускали товари за завищеними цінами. Чоботи, шерстяні хустини та інші «дефіцитні» товари продавалися «з-під прилавка» та по знайомству. Часто з-під прилавка продавали і самогонку. Порушували селяни і правила випасання худоби. Зокрема, місцеві мешканці Коновал Володимир, Шавула Євгенія, Луковецька Єва, Коновал Степан, Тусевич Іван випасали худобу в колгоспному саду. За це сплатили штраф за 2 корови 100 крб., за 2 вівці – 50 крб.

У серпні 1958 року повністю завершили радіофікацію села. У цей час на території сільської ради діяли молочна ферма, свиноферма, млин, два зливні молочні пункти, семирічна та початкова школи, двоє сезонних дитячих ясел, будинок для літніх людей, два буфети, сільський магазин та кузня.

Ще з 1958 року у занедбаному стані перебували дороги Олександрівка – Підліски і Копачівка – Башова. Зазначалося, що пообвалювалися мости, зокрема в напрямку до Тростянки і Старої Олександрівки, а об'їзд роблять по колгоспних посівних. До впорядкування та озеленення доріг, окрім колгоспників, активно долучали й учнів шкіл сільської ради. У 1959 році всі дороги мали привести до належного ладу, чого, вочевидь, зроблено не було. Дорожні роботи виконували дорожні колгоспні бригади, сформовані з 4-5 колгоспників-пенсіонерів[302].

У 1959 році, відповідно до рішення виконкому Волинської обласної ради депутатів трудящих №50 від 22.01.1959 р. про об'єднання сільських рад, об'єднано Жолобівську та Копачівську сільські ради з підпорядкуванням села Кременець Копачівській сільраді. Те ж саме підпорядкування з 1 жовтня цього року отримала й Тростянка, а 8 мешканців села стали депутатами сільської ради[303].

На 1959 рік у населених пунктах сільської ради ставили завдання збудувати баню та сушарку в Копачівці. Їх мали б побудувати до 42-ї річниці Жовтневої революції зусиллями колгоспу «Перше травня». Крім того, до цієї ж дати інший колгосп сільської ради – «Заповіт Ілліча», що розташовувався у Кременці, мав збудувати клуб у цьому селі. Активно закликали селян здавати державі продукти тваринництва, зокрема м'ясо, молоко та яйця. Щоб стимулювати здачу продуктів, у 1960 році усіх депутатів сільської ради, працівників установ та вчителів закріпили за ділянками по селах, щоб здійснювали агітаційну роботу в цьому напрямку. Така ж агітація проводилася на загальних зборах селян, що періодично відбувалися для вирішення нагальних питань та виголошення різних повідомлень[304].

---

[302] ДАВО, Р 1140, оп.1, спр.41, спр. 42, спр.48.
[303] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.2.
[304] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.14.

У радянський період діяльність сільської ради як установи зводилася до контролю над різними сферами життя в селі, зокрема, освітньою, культурною, економічною та господарською. Сільрада регулювала діяльність шкіл та дитячих ясел, що згодом сформувалися в дитячі садки, клубів, будинків культури, бібліотек, сільських споживчих товариств (магазинів) та медпунктів. Крім того, установа займалася контролем за збором податків від імені держави, наглядом за зовнішнім виглядом сільських господарств, розподілом місцевого бюджету, співпрацею з колгоспом тощо. Створювалися постійні або тимчасові комісії, що мали б контролювати ту чи іншу сферу діяльності сільради. Діяли комісії з благоустрою сіл та шляхового будівництва, культосвітня, сільськогосподарська, бюджетна, мандатна та інші.

Для покращення виконання «соціалістичних зобов'язань» сільські ради краю проводили між собою так звані «соціалістичні змагання». Такі, зокрема, відбувалися між Копачівською та Уляниківською, Копачівською та Іванчицівською сільськими радами та ін.

У 1960 році на посаду голови сільради обрано Матейка Миколу Йосиповича, який головував до 1969 року. Загалом у той період до сільської ради обирали 31-34 депутатів, залежно від кількості виборчих округів під час виборів. Обиралися як члени Комуністичної партії, так і безпартійні. Наприклад, на виборах 1961 року до складу сільради обрано 34 депутати, з них 8 були членами та кандидатами Комуністичної партії і 26 безпартійних. Крім того, завдяки звіту мандатної комісії можна простежити рівень освіти у тогочасних сільських обранців. Бачимо, що лише в однієї людини була вища освіта, в однієї - незакінчена вища, семеро мали середню освіту, четверо - семирічну, а у 21 депутата була лише початкова освіта. У віковій категорії більшість обраних мали від 30 до 39 років.

На початку 1960-х років активно проводилося озеленення придорожніх територій та вулиць населених пунктів сільради. Нерідко траплялося, що посаджені дерева нищилися внаслідок пустощів дітей чи завданих тваринами збитків. На початок 1960-х років у селі Копачівка діяли молочна ферма, свиноферма, млин, два зливно-молочні пункти, двоє сезонних дитячих ясел, будинок для літніх людей (на території колишньої осади Корчівка), медпункт, три буфети, магазин, продуктовий магазин, сільський універмаг, швейна майстерня та взуттєва майстерня від Рожищенського биткомбінату.

Цікавою була діяльність сільського споживчого товариства (ССТ), якому підпорядковувалися усі місцеві магазини та буфети. Крім власне торгівлі, товариство займалося заготівлею сільськогосподарських продуктів та кооперуванням населення. На початку 1960-х організація магазину села Копачівка була далеко не найкращою. Про це свідчать скарги на керівників ССТ та продавців. Зазначається, що продавці могли без відома піти, інколи зачинивши магазин на цілий день. Часто бракувало необхідних товарів, зокрема гасу, солі, мила, віконного скла, цвяхів, фарби чи зошитів. Рідко бували у продажу і дешеві тканини, такі як ситець чи байка. Траплялися випадки, коли у магазинах сільради не було хліба або був черствий. Систематично бували недостачі, а магазини стояли зачиненими, не працювали навіть по півроку. Не виконувалися плани закупівлі та обміну сировини для держави від населення.

Нарікали й на працівників ССТ. Зокрема, шофер Власюк та їздовий Ткачук на державному транспорті возили людям торф та заробляли на цьому кошти. При доставці у магазин хліба, часто одну-дві буханки приховували, а говорили, що постачальники не доклали. Зловживали й пальним, яке нерідко використовували для особистих цілей. Часто змінювалися продавці, яких звинувачували у грубіянстві і хамстві. Ненадовго затримувалися на своїй посаді й керівники ССТ. Зокрема, на початку 1960-х на посаді тут працювали товариші (імена не вказані) Павлюк, Войтюк, у другій половині 1960-х головою ССТ були Зінкевич Марія Василівна та Ткачук П.В.[305]

У 1961 році рішенням виконкому сільської ради виділено земельну ділянку розміром 0,05 га для будівництва комбінату побутового обслуговування, який згодом мав стати павільйоном побутового обслуговування. Станом на 1963 рік будівництво все ще не почалося. У 1963 році, відповідно до планів, мало закінчитися будівництво медпункту у Тростянці, розпочатися будова клубу в селі Башова, а також перукарні та бані у Копачівці. Будівництво усіх цих об'єктів тривало ще й у 1966 році (баню у тому році таки добудували). Тим не менш, деякі об'єкти все ж активно зводилися, зокрема, до 20 серпня 1965 року добудовано другий поверх школи. А у листопаді 1967 року почав діяти й павільйон побутового обслуговування, а також будинок спеціалістів сільського господарства.

У 1963 році на сесії сільської ради секретар партійного комітету товариш Дмитрук запропонував зібрати з кожного господарства села по карбованцю і спорудити пам'ятник «*загинувшим від рук німецьких загарбників*». Передбачалося, що ця ініціатива буде однією з перших у районі, а також зазначалося, щоб мешканці давали внески виключно добровільно: *«тільки людям не нав'язувати силою, хоча не знайдеться такої людини, щоб відмовилась дати карбованець».* Пам'ятник мали замовляти безпосередньо ініціатори. Депутатам пропонували також обрати гарне місце для монумента. 9 травня 1965 року його урочисто відкрито[306].

Традиційним лихом лишалося самогоноваріння та пов'язаний з цим алкоголізм місцевих мешканців. У 1960-х роках це й далі бути масовим явищем і з часом лише поширювалося, незважаючи на боротьбу з ним. Чимало критики під час сесій сільради того часу лунало щодо мешканців села, які *«накрадуть колгоспних буряків і цілу зиму гонять самогонку, а потім виробляють чудеса, особливо вдома. Діти чоловіків, які випивають, приходять до школи побитими, а вони відсидять 15 діб і ніяких висновків з того не роблять».* Планували викликати таких порушників на сесії сільської ради, на засідання виконкому чи збори селян, але очевидно, що поширення такі методи перевиховання не набули. Забороняли продаж спиртних напоїв у магазинах, штрафували мешканців, у яких виявили самогонні апарати, зокрема на значні суми у 500 крб, але це майже не впливало на загальний стан справ. Скарги на алкоголізм були частими впродовж 1960-1970-х років. Зазначалося, що у буфеті в Копачівці, завітавши туди увечері, а особливо у вихідний день, можна побачити багато п'яних мешканців, що часто просто *«валяються під столом, аж соромно дивитися»*[307].

---

[305] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.43.
[306] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 44.
[307] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 44.

У цей же час траплялися й інші неприємні казуси. Зокрема, крадіжки, які часто вчиняли учні школи. Серед правопорушень були проникнення в колгоспні автомобілі, підбирання ключів до комори і крадіжка звідти деталей, крадіжка кроликів, нецензурні написи на стінах тощо. Серйознішими злочинами вважалися крадіжки колгоспної соломи чи молока. У місцевих мешканців крали сало та велосипеди. А у 1963 році один з мешканців села зарізав свого сусіда і себе.

Для запобігання правопорушень на території сільської ради створили товариський суд, головою якого став Абрамович Максим Олександрович, а згодом Кашуба Йосип Степанович. Крім того, активну участь у боротьбі з правопорушеннями брав і дільничний уповноважений міліції, яким у 1960-х роках довгий час був Лазарук Федір Петрович. Мешканці села досі пам'ятають його крилату фразу «Федя всё знает»[308].

У 1960-х роках на території сільської ради, відповідно до звіту виконкому за цей період, діяли 10 громадських організацій, товариські суди, добровільні народні дружини, жіночі ради, клубні та бібліотечні ради, батьківські комітети, лавочні комісії. Однак слід зауважити, що уся робота цих організацій мала виключно декларативний характер, враховуючи тотальну заідеологізованість тогочасного суспільства.

Мешканці населених пунктів сільської ради, перебуваючи на строковій військовій службі, задіяні у різних сутичках на територіях інших держав. У 1963-1965 роках у період Карибської кризи у складі радянської армії на Кубі служив мешканець Копачівки Рура Петро Степанович. У 1968 році, щоб запобігти політичним змінам, війська країн Варшавського договору (СРСР і країн-сателітів) окупували Чехословаччину. Серед солдатів, які здійснювали інтервенцію у складі обмеженого військового контингенту в Чехословаччині, були й мешканці села Копачівка Галас Віктор Сергійович, Кулюк Микола Максимович та Сушко Володимир Григорович. У 1969 році у складі військового контингенту СРСР, який допомагав армії Єгипту у протистоянні з Ізраїлем, служив Рудь Йосип Миколайович[309].

У 1969 році головою сільської ради стає Валінська Ніна Володимирівна, а її заступницею Васильєва Стефанія Петрівна. Секретарем обрано Занічковську Катерину Стахівну. Роком раніше завідувачкою медпункту у Копачівці, незмінною на багато років, стала Бицюк Віта Пилипівна, а директором реорганізованого в Будинок культури клубу став Галас Віктор Сергійович, згодом голова радгоспу «Перше травня». Станом на 1969 рік радгосп очолював Бицюк Феодосій Григорович.

Слід сказати, що саме з цього року правління радгоспу почало ставити перед собою досить амбітні цілі, крім, власне, господарських: силами господарства планували почати будівництво медпунктів у селі Тростянка та у Копачівці, де у той час медпункт знаходився у приміщенні колишньої поштової станції. Крім того, почалися розмови про будівництво нового великого Будинку культури на 400 місць, а також чотириквартирного житлового будинку для інтелігенції села. Для втілення таких планів сільська рада тісно мала співпрацювати з радгоспом, що, як побачимо згодом, успішно реалізували. Щоправда, через багато років.

---

[308] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 55, спр. 56, спр. 67.

[309] За матеріалами Копачівської бібліотеки.

**Пам'ятник воїнам односельчанам,
які загинули в роки Другої світової війни.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка**

**Працівники колгоспної контори.
На задньому плані старе
приміщення контори.
с. Копачівка. 1960-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук**

**Молодь с. Копачівка.
1960-ті рр.
Фото з архіву Віктора
Галаса**

Бицюк Віта Пилипівна (зав.медпунктом 1967-1990 рр.) та Панас Тамара Миколаївна (зав.медпунктом у 1962 р.) с. Копачівка. 1960-ті рр.

На змаганнях санітарних дружин. По центру Панас Тамара Миколаївна с. Копачівка. 1960-ті рр. Фото з архіву Тетяни Панас

Весілля в селі!
с. Копачівка. 1960-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук

с. Копачівка. 1960-ті рр.
Фото з архіву Валентини Семашко

В магазині.
с. Копачівка. 1960-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Сільунівермаг Копачівського ССТ.
с. Копачівка. 1960-ті рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Не бракувало і цікавинок на засіданнях сільської ради. Зокрема, на одному із них, у 1969 році, закликали депутатів та партійні організації села провести у населених пунктах сільради мітинги з приводу військових сутичок на китайсько-радянському кордоні. Йшлося про прикордонний конфлікт, який відбувся у березні того ж року за володіння невеличким спірним островом Даманський. Позицію китайців описували як *«авантюрні дії китайських раскольників»*.

Є цікаві дані й про побутовий добробут мешканців населених пунктів, що входили до радгоспу «Перше травня» (Копачівка, Башова, Тростянка, Олександрівка, Підліски), зафіксовані у звіті про діяльність за 1969 рік. За цей рік селяни придбали 35 телевізорів, 14 холодильників, 31 пральну машинку, 30 газоустановок. Станом на той же рік усі села сільської ради були радіофіковані, електрифіковано село Підліски. На початок 1970-х кожна п'ята сім'я мала телевізор, майже кожна – велосипед, багато мотоциклів.

Для покращення медичного обслуговування на базі медпункту в селі Копачівка відкрили зубний кабінет («зуболікарський пункт»). Побудовано медпункт та клуб у селі Башова. У Тростянківському лісі збудували будинок тваринника, будинок для спеціалістів. Асфальтовано токи, зроблено ремонт у клубі села Олександрівка. Збудовано приміщення інтернату при школі у Копачівці, перекрито дах школи, а також закуплено 30 нових парт. Тривало й активне озеленення села. Упродовж 1970 року посадили близько 2 тисяч дерев на території тракторної бригади, ставка, стадіону, над дорогами. Слід сказати, що уся ця діяльність проводилася силами робітників радгоспу «Перше травня». Все ще тривало зселення з хуторів, яке намагалися пришвидшити[310].

У 1971 році в Копачівці працювали вже три магазини: продовольчий, завідувачкою якого була Криштапюк Надія Антонівна, промисловий, яким керувала Фадієвська Раїса Василівна та господарський, яким завідувала Новосад Ніна Григорівна. У буфетах в Копачівці працювали Пилипчук Н. і Балай З. Зауваження до роботи магазинів лишалися незмінними – грубість продавців, порушення робочого графіку, недостачі, продаж товарів з-під прилавку та горілки на розлив, що було заборонено, а також несистематичне завезення хліба. Буфетники теж систематично підлягали критиці – бували на роботі у нетверезому стані, затримували чергу, не дотримувалися чистоти в буфетах та ін.

У той же час завідувачами відділами павільйону побутового обслуговування були Рудь Анатолій Миколайович, який керував шевською майстернею, а також Гресь Надія Михайлівна, яка відповідала за кравецьку майстерню. Вони ж працювали там до початку 1980-х років. Попрацювавши два роки на посаді голови сільської ради, Валінська Ніна Володимирівна пише прохання про звільнення у зв'язку з сімейними обставинами. Новим головою з 1971 року стає Дарчич Іван Семенович, а його заступником – Табачук Іван Антонович, секретарем лишалася Занічковська Катерина Стахівна.

У 1973 році на сесії сільської ради від вчителів та шкільного гуртка «Юних слідопитів» прозвучало прохання до Рожищенського райвиконкому

---

[310] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 145, спр. 159, спр. 208, спр. 225.

про встановлення у Копачівському лісі пам'ятного знаку на честь подій, які відбувалися там у 1917 році. Очевидно, що йшлося про мітинг полків 126-ї піхотної дивізії, організований Луцьким комітетом РСДРП (б), що відбувався в Копачівському лісі у листопаді 1917 року. Щоправда, такого знаку встановлено не було, не зважаючи на його правильний, як на той час, ідеологічний підтекст.

На початку 1970-х почали активніше дбати і про благоустрій населених пунктів. Зокрема, йшлося про те, щоб обгородити господарства селян однаковим дерев'яним штахетником блакитного кольору. За таким «новим зразком» планувалося облаштувати господарства, які розміщувалися над трасою. Штахетник та фарбу виділяв радгосп. Першим огородили буфет, а далі усі інші господарства. Крім того, обов'язковою була весняна побілка дерев на вулицях, озеленення тощо.

У 1973 році звели нові адміністративні приміщення контори радгоспу та сільської ради. У тому ж році закривається школа в селі Башова, а її приміщення передано під магазин. Наступного, 1974 року, така ж доля спіткала і початкову школу у селі Олександрівка. Її приміщення також передали під магазин. Натомість радгосп «Перше травня» надав наявне приміщення для дитячого садка, для якого почали набір працівників.

Надмірна гіперболізація міфу перемоги у Другій світовій війні була характерною для радянської доби. Кожна річниця відзначалася масштабно з численними пафосними та ідеологічно забарвленими заходами. У 1975 році святкували 30-ту річницю «перемоги над фашизмом». З цієї нагоди провели фестиваль, на якому виступали місцеві артисти, хор та вокальні групи, перегляд кіно, покладання квітів та мітинг біля пам'ятника загиблим у Другій світовій війні. Ветерани війни також отримували значну увагу від сільської адміністрації та мешканців. Принаймні, так декларувалося у виступах депутатів під час сесій сільської ради. Зокрема, їх забезпечили безплатним та позачерговим лікування, а також послугою виїзду лікаря додому. Щороку ветеранам вручали подарунки, квіти, допомагали в обробітку землі. Також видавали путівки на курортне лікування. Щоправда, частіше тим, хто був депутатом чи перебував на посадах у сільській раді або радгоспі. Четверо інвалідів війни отримали автомобілі[311].

У 1976 році Дарчич Іван Семенович покидає пост голови сільської ради у зв'язку зі станом здоров'я, а новообраним керівником стає Табачук Іван Антонович. Його заступником працював Пелеш Іван Дмитрович, а пізніше Кашуба Йосип Степанович. Секретарем лишалася Занічковська Катерина Стахівна. Упродовж 1977-1980 років планувалося закінчити будівництво восьмиквартирних житлових будинків. Крім того, протягом цього ж періоду будували будинок культури, дитячий садочок на 90 місць, шкільну майстерню, їдальню на 35 місць, а також автобусну станцію та два кілометри дороги з твердим покриттям до села Башова.

Із будівництвом дороги до Башови пов'язана ціла епопея. Починаючи з 1979 року, депутати цього села подавали запити на сесії сільської ради щодо будівництва. У 1979 році отримали відповідь, що воно затягується *«у зв'язку з кліматичними умовами і буде завершено*

---

[311] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 264, спр. 283, спр. 300, спр. 332.

до 1.08.1979 р.». Очевидно, що ніяких робіт проведено не було, тож за рік депутати Башови знову звернулися із тим же запитанням. Цього разу обіцяли зробити протягом 1980 року. Восени того ж року, на черговий запит, дано обіцянку закінчити будівництво до 1 жовтня 1980 року. Цього разу обіцянки теж не дотримались. Наступного року на запит відповіли, що *«у зв'язку із скороченням фінансів на будівництво дороги, будівництво затягується і буде закінчено протягом 1981 р.».* І знову роботи не велися. Наступна відповідь надійшла восени 1981 року: пообіцяли збудувати дорогу після закінчення осінньо-польових робіт, до 7 листопада. У 1982 році епопея продовжувалася, щоправда, у звіті про виконання запитів навпроти завдання про будівництво дороги у с. Башова поставлено позначку «виконано».

Наприкінці 1970-х тривала активна розбудова сіл сільської ради. У 1977 році збудовано нове приміщення для медпункту, де почали роботу працівники. Воно ще донедавна функціонувало за призначенням. У 1978 році збудували гараж для комбайнів у радгоспі. Тривало будівництво нового приміщення для дитячого садочка, а також почалося зведення Будинку культури. Роботи на обох об'єктах виконувала ПМК-170 (*пересувна механізована колона*) тресту «Волиньсільбуд» за рахунок коштів радгоспу «Перше травня». До речі, сільські колгоспи долучалися і до фінансування районних об'єктів. Наприклад, Копачівський радгосп та Кременецький колгосп «Заповіт Ілліча» співфінансували будівництво районної лікарні у місті Рожище. У цей же час почалась полеміка щодо будівництва середньої школи у Копачівці, бо ж місця для усіх учнів вже не вистачало. Як ми знаємо, нове приміщення для школи відкрили лише у 1989 році.

У 1978 році комісія з благоустрою та шляхового будівництва звітувала про те, що в селі за цей рік виконали великий пласт роботи. Зокрема, пофарбовано близько 6 тисяч метрів паркану, посаджено тисячу дерев та 5000 кущів, а також прокладено більше 5 тисяч метрів асфальтованого тротуару вздовж центральної вулиці. Слід сказати, що місцеві жителі фарбували паркани в однаковий колір, кожен біля свого господарства. У тому ж році, щоб заохотити селян дотримуватися порядку, оголошено соціалістичні змагання за зразковий благоустрій та кращий порядок. Як наслідок, 48 дворам у Копачівці присвоєно звання «Двір зразкового порядку», а сільська рада у цих показниках *«в районному змаганні займає ведучі місця»*, що відзначалося на засіданнях рожищенського райвиконкому. Наступного, 1979 року, огородили кладовище, школу та магазин в Тростянці, а також провели капітальний ремонт магазинів у Копачівці, встановили у них нове обладнання. Хоча нікуди не зникли й негативні суспільні явища - сімейні сварки, пияцтво, міжсусідські усобиці, хуліганство та самогоноваріння.

Щодо побутового добробуту мешканців Копачівки, то, згідно зі звітними даними з протоколів сесій сільської ради, у 1979 році селяни вже мали у власності 600 телевізорів, 133 мотоцикли різних марок, 62 легкових автомобілі, газові установки, пральні і швейні машини, а також холодильники[312].

---

[312] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 370, спр. 378, спр. 395, спр. 404.

З 1979 року війська Радянського союзу здійснили інтервенцію в Афганістан, де велися активні бойові дії аж до виведення військ у 1989 році. У 1981-1983 роках там проходили військову службу мешканець села Тростянка Мазурок Віктор Олександрович та житель Копачівки Марощук Борис Михайлович. Наприкінці 1980-х в Афганістані служив і мешканець села Башова Дем'янчук Микола Володимирович[313].

У березні 1980 року новим головою сільської ради став Прус Євген Миколайович, а його заступником Кашуба Йосип Степанович, секретарем лишалася Занічковська Катерина Стахівна.

10 січня 1980 року на місці колишнього приміщення старого клубу відкрито дитячий садок на 90 місць. У тому ж році на місці колишнього хутора Магазин почало діяти сільське кладовище. До того часу мешканці Копачівки хоронили своїх рідних на давньому цвинтарі у місті Рожище. Саме в 1980 році місце для поховань облагородили, озеленили, а також збудували ритуальний майданчик. У цьому ж році з'явилася автобусна зупинка на вулиці Жовтневій (тепер Рожищенська).

У 1983 році встановили освітлення адміністративної будівлі сільської ради. Крім того, у цьому році декларувалося завершення будівництва чотирьох одноквартирних будинків для спеціалістів радгоспу, приміщення заготівельного пункту заготконтори, забудови вулиць Польова та Садова, а також нового Будинку культури. У 1984 році у павільйоні побутового обслуговування відкрилася перукарня, де одразу після закінчення навчання на перукаря почала працювати Ксінжук Галина Сергіївна. У 1985 році розроблялася документація для будівництва середньої школи в Копачівці. Роботи розпочалися наступного року. У тому ж 1985 році планували збудувати сауну на 12 місць, проектна документація на яку вже виготовлялася. Сауна мала функціонувати неподалік картоплесховища, по дорозі в село Башова. Крім того, ремонтували котельню, яка певний час не працювала, через що сільські установи і деякі житлові будинки не отоплювалися.

У серпні 1986 року Прус Євген Миколайович просить звільнити його з посади голови сільської ради. Новою керівницею стає Рудь Галина Сергіївна, її заступником лишався Кашуба Йосип Степанович, а з 1987 року на посаду заступника обрано Ульянюка Івана Петровича. Секретарем була Курило Софія Іванівна. Цього ж року змінюється керівник у радгоспі. Новим директором господарства стає Галас Віктор Сергійович. У цей час продовжується робота з благоустрою сіл сільської ради. За 1988-1989 роки добудовано середню школу у селі Копачівка, здійснено ремонт медпункту та клубу в селі Башова, збудовано магазини в селах Олександрівка та Тростянка, а також індивідуальні житлові будинки на 460 м.кв.[314]

Цікаво, що будівництво середньої школи у Копачівці було не заплановане. Районний комітет КПРС не давав дозволу на нього, адже на той час середні школи не могли розташовуватися у сусідніх селах, а такий освітній заклад вже планувався в Кременці, чому активно сприяло керівництво місцевого колгоспу «Заповіт Ілліча». Попри це, кількість учнів у Копачівській школі вже давно перевищувала допустиму для наявного приміщення норму, і тогочасний директор Космін Іван Йосипович шукав

---

[313] За матеріалами Копачівської бібліотеки.

[314] ДАВО, Р1140, оп.2, спр. 429, спр. 434.

можливості для розбудови, пишучи численні клопотання до керівництва усіх рівнів. Тож разом з Галасом Віктором Сергійовичем вирішив будь-якими шляхами, всупереч районним вказівкам, таки почати будівництво.

Керівники звернулися до архітектора Бідзілі Андроша Яношовича, який був директором Волинської філії Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «Діпроміcто». Він приїхав у Копачівку, оглянув наявне приміщення і почав роботу над проектом. Проблемою лишалося фінансування, бо ж коштів на будівництво районна влада не виділяла. Місцевий мешканець Грицаюк Володимир, який працював заввідділом у «Діпромісті», першим передав 400 крб. і фактично дав поштовх для проектування та подальшої будови. Щоб не посилювати конфлікт з районною владою, будівництво позиціонувалося як «добудова Копачівської сільської школи», уникаючи терміну «середня школа». Матеріали на будову не постачалися ні з району, ні з області. Усі ресурси добували силами радгоспу та дирекції школи. Будівельні матеріали радгосп закупляв по перерахунку у військових частин з різних областей України. А будівництво велося невеликою групою місцевих будівельників з 1987 по 1989 рік.[315]

Водночас окремі господарства піддавалися критиці через неохайність, викидання сміття і будівельних матеріалів на вулиці. Дороги по селах, особливо на бічних вулицях, були у вкрай поганому стані, навіть негрейдеровані. Нещодавно прокладене тверде дорожнє покриття у Башову вже покрилося численними вибоїнами і потребувало ремонту, на який традиційно бракувало коштів. У 1989 році планувалося будівництво дитячого садка та початкової школи у селі Башова, що, очевидно, не було втілено[316].

У 1986 році з ініціативи керівництва радгоспу «Перше травня» почалася розробка планування газифікації сіл сільської ради. Якраз тоді прокладали газову лінію на «Рівнеазот» з Турійського району. Спершу вона мала обходити наші села, тож керівництво радгоспу мусило різними шляхами домагатися, аби її провели неподалік. Для проведення газу по селах необхідні були труби, які на той час було важко отримати. Їх привозили із заводів у Новомосковську та Дніпропетровську. Спочатку підвели газ в адміністративні будівлі, садочок та школу, а згодом і в приватні господарства. Повністю завершили газифікацію сіл Копачівської сільської ради до 1995 року.[317]

У другій половині 1980-х все помітнішими стають тези про відсутність коштів на ті чи інші потреби. Протоколи сесії виглядають одноманітними і часто повторюються. Однаковими з року в рік ставали й звіти про роботу виконкому. Змінювалися лише статистичні дані, які, очевидно, суттєво відрізнялися від реальності. Традиційними лишалися різноманітні зловживання. У радгоспі, списуючи використане паливо, інколи зазначали кумедні причини його використання, збільшуючи кілометраж, наприклад, до Рожищ у 30 км. У магазинах за продаж дефіцитних товарів віддячували самогонкою. Це лише ті зловживання, які озвучувалися на сесіях сільської ради чи засіданнях виконкому або

---

[315] Спогади Галаса Віктора Сергійовича.
[316] Р1140, оп.2, спр. 429, спр.434, спр. 436, спр. 353, спр. 463, спр. 478.
[317] Спогади Галаса Віктора Сергійовича.

принаймні записувалися в протоколи. Чиновники виписували премії чи виділяли путівки собі або своїм близьким, призначали на роботу по блату, часто також родичів, отримували різноманітні державні послуги чи фінансову допомогу за хабарі або підлабузництво, прикривання зловживань і проступків. Це все було характерним явищем радянського періоду кінця 1970-х-1980-х років.

26 квітня 1986 року країну сколихнула чергова трагедія – вибух на енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції. Ліквідаторами наслідків аварії стали і мешканці наших сіл, зокрема Парфелюк Микола Васильович та Косанюк Григорій Михайлович з Копачівки та Мисюк Володимир Оксентович з Тростянки[318].

У березні 1990 року за зміненою системою голосування відбулися чергові вибори до сільської ради 21-го скликання, останнього у радянський період. Обрано 19 депутатів по 20 округах, як зазначалося, «на основі загального, рівного і прямого виборчого права на демократичній основі». Вибори голови сільради відбувалися також за новою системою. Цього разу депутати голосували не за одного запропонованого районним керівництвом кандидата, а обирали серед тих, кого висунули самі депутати, шляхом таємного голосування. Голова вважався обраним, якщо за нього віддали голоси не менше половини депутатів. На першій сесії новообраної ради у 1990 році кандидатами на сільського голову стали Галас Віктор Сергійович, Нікітенко Микола Гаврилович, Король Олександр Йосипович та Зімніцький Євген Антонович. Щоправда, останні троє зняли свої кандидатури. Отже, головою сільської ради став Галас Віктор Сергійович, його заступником – Нікітенко Микола Гаврилович, а секретарем лишалася Курило Софія Іванівна.

Водночас цікаво зауважити той факт, що на тій же сесії окремо обрано керівництво виконкому, хоча до цього функції голови сільської ради і голови виконкому не розділялися. Головою виконкому відкритим голосуванням сесії обрано Рудь Галину Сергіївну, а її заступницею стала Карпюк Галина Василівна. Це відбулося згідно із вказівкою центральної влади з метою зосередити в одних руках владу в населеному пункті і об'єднати посади голови радгоспу та голови сільради. Серед перших кроків новообраного складу депутатів були огородження сільського кладовища в Копачівці, ремонт ритуального майданчика, «вирішення питання старого саду»[319].

Згідно з переписом УРСР 1989 року, чисельність населення Копачівської сільської ради становила 2163 особи, з яких 1002 чоловіки та 1161 жінка[320].

Зрештою, в країні у той час уже назрівали суттєві зміни. 16 липня 1990 року проголошено Декларацію про державний суверенітет, яка дала поштовх до подальшого проголошення Акту незалежності 24 серпня 1991 року та закріплення нового устрою всенародним референдумом у грудні того ж року. Розпочалася кардинально нова епоха в історії країни, краю та наших сіл.

---

[318] За матеріалами Гуманітарного відділу Копачівської сільської ради.
[319] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.531.
[320] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp

**Занічковська Катерина Стахівна.
Серкретарка Копачівської
сільської ради у 1969-1985 рр.
Фото з архіву Дениса Карповича**

**Люшко Павло Миколайович.
Секретар Копачівської
сільської ради 1964-1969 рр.
Фото з архіву родини Люшко**

**Матейко Микола Йосипович.
Голова Копачівської сільської
ради у 1960-1969 рр.
Фото з архіву родини Матейко**

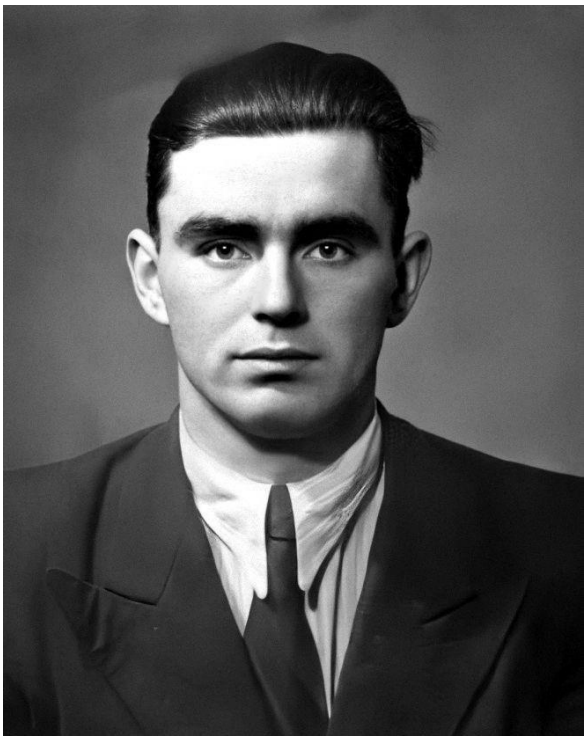
**Валінська Ніна
Володимирівна.
Голова Копачівської сільської
ради у 1969-1971 рр.
Фото з архіву родини Черняк**

**Кашуба Йосип Степанович.
Заступник голови Копачівської сільської ради у 1978-1987 рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка**

**Дарчич Іван Семенович.
Голова Копачівської сільської ради у 1971-1976 рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка**

**Табачук Іван Антонович.
Голова Копачівської сільської ради у 1976-1980 рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки**

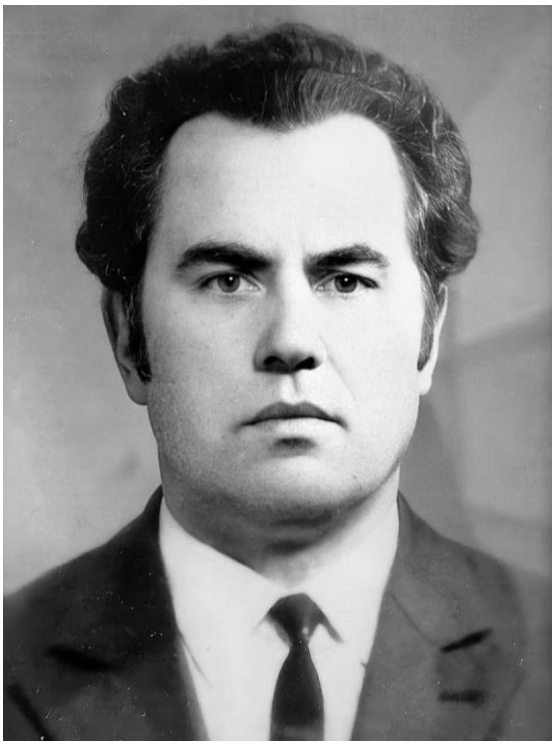
**Прус Євген Миколайович.
Голова Копачівської сільської ради у 1980-1986 рр.
Фото з архіву родини Прус**

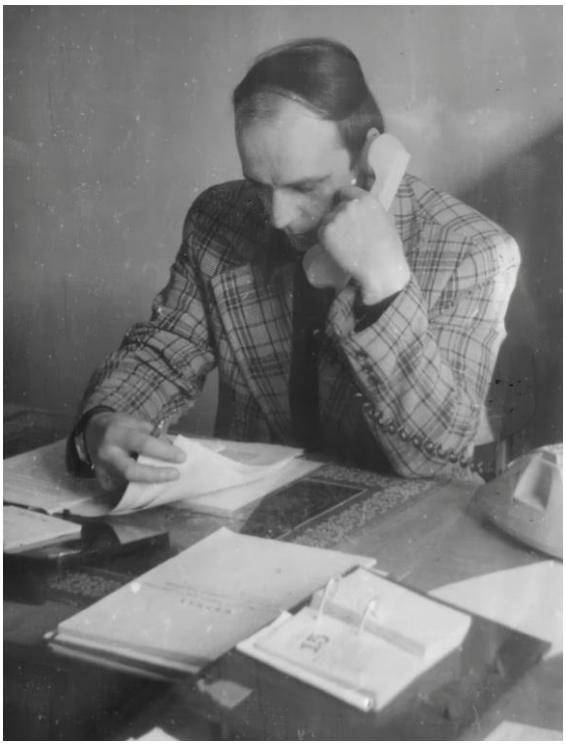
**Рудь Галина Сергіївна.
Голова Копачівської сільської ради у 1986-1990 рр.
Фото з архіву родини Рудь**

**Галас Віктор Сергійович.
Голова Копачівської сільської ради у 1990-1992 рр.
Фото з архіву Віктора Галаса**

**Грицаюк Володимир Володимирович
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка**

**Прус Євген Миколайович за роботою
Фото з архіву родини Прус**

Приміщення сільської ради та колгоспної контори. 1970-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Приміщення сільської ради та колгоспної контори. 1970-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук

Зупинка на вул. Першотравневій.
с. Копачівка. 1970 р.
Фото з архіву Віктора Гергеши

Зупинка на вул. Першотравневій.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Приміщення сільського магазину.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото Євгена Ксенджука

Приміщення сільського магазину. 1970-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Сільський став.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото Євгена Ксенджука

Табачук Іван Антонович біля колгоспного хмелю.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Валентини Семашко

На перехресті.
Дорога Луцьк-Ковель.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук

Продавці магазину.
Зліва направо: Оксенюк Марія, Новосад Надія, Денисюк Надія.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Лідії Романюк

У магазині.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

На мітингу біля пам'ятника загиблим у роки Другої світової війни. Перший зправа – Прус Євген Миколайович, другий – Табачук Іван Антонович. Третій зліва – Кулюк Василь Васильович.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту

Молодь на весіллі.
с. Башова. 1974 р.
Фото з архіву Тамари Калашнюк

Дозвілля.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Біля сільського ставу.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Вуличне дозвілля.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук

Вулиця Першотравнева
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Молодь з вул. Першотравневої
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Сергія Янішевського

Весільна процесія на центральному перехресті.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Сергія Янішевського

На відкритті добудованого приміщення середньої школи с. Копачівка. 1989 р.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Перший зправа - архітектор Бідзіля Андрош Яношович, другий – Галас Віктор Сергійович.
м. Луцьк. 1980-ті рр.
Фото з архіву Віктора Галаса

Сільська футбольна команда.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Владислава Мельничука

Весільна процесія.
с. Тростянка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Тетяни Панас

РОЗДІЛ 9. У роки Незалежності. 1991-2021 рр.

Після проголошення Незалежності адміністративне становище Копачівки та сусідніх сіл лишається незмінним – Волинська область, Рожищенський район. Офіційна назва органу місцевого самоврядування – Копачівська сільська рада. Станом на 1991 рік сільській раді підпорядковувалися села Копачівка, Башова, Олександрівка, Тростянка та Підліски. Із 1992 року змінився голова сільської ради. Ним став Король Олександр Йосипович. Нові вибори депутатів та голови сільради відбулися у 1994 році. Змінилося й виборче законодавство, впроваджувалась багатопартійність. Відтепер обирали таємним всенародним голосуванням. Керівником села лишився Король Олександр Йосипович.

1990-ті роки стали випробуванням для мешканців краю. Припинення фінансування установ, інфляція та зневіра у майбутньому розвитку. Крім того, відбувалася масова приватизація та розкрадання колись державного майна. Прикро, що ці явища характеризують життєдіяльність і нашого краю у той період. Тому саме на 1990-ті роки припадає занепад низки установ, зокрема, колишнього радгоспу та Будинку культури. У 1998 році, у зв'язку з браком фінансування, припиняє свою діяльність дитячий садочок. У його приміщенні деякий час проводяться церковні богослужіння.

У травні 1997 року з ініціативи Ткачука Миколи Ничипоровича, колишнього члена юнацької ОУН у Башові, а пізніше головного економіста радгоспу «Перше травня», встановлено пам'ятний хрест на честь бійців УПА з навколишніх сіл.

Із початком нового століття налагодилося соціально-економічне становище держави та краю. Згідно з переписом населення України, який проводився у 2001 році, на території Копачівської сільської ради мешкало 2158 осіб. З 2002 року відновлює роботу дитячий садочок. У тому ж році починає богослужіння Святовознесенський храм Української православної церкви.

У березні 2006 року, після чергових місцевих виборів, змінився голова сільської ради. Замість Короля Олександра Йосиповича, якого обирали у 1998 і у 2002 роках, новим керівником громади стає Гузар Констянтин Миколайович. У цей період мешканці села активно отримують земельні ділянки під забудову, формуються нові сільські вулиці. Виготовлено генеральний план села, згідно з яким у межі сільської ради введено майже 400 га землі. У вересні 2010 року за ініціативи тогочасного губернатора області Бориса Клімчука вздовж дороги Луцьк-Ковель проведено повноцінне вуличне освітлення.

У листопаді 2010 року головою Копачівської сільської ради обрано Харчука Олега Васильовича. З того ж року в селі формується футбольна команда «Торпедо» на чолі з Мищуком Анатолієм Богдановичем, який виконував функції президента клубу. У складі команди виступали гравці-аматори родом з Копачівки та інших сіл Рожищенщини. Крім того, у певний період за «Торпедо» грали колишні гравці професійних футбольних клубів, зокрема Володимир Гащин, Михайло Бурч, Роман Никитюк, Роман Братчик, Тарас Коблюк (усі - ФК «Волинь»), Артем Головко (ПФК Олександрія, Шахтар-2), Тарас Романчук («Ягелонія», Польща), Смидюк Роман («Шериф», Молдова) та інші. Команда

неодноразово ставала чемпіоном та призером районних і обласних футбольних змагань.

У листопаді 2013 року країну сколихнула звістка про непідписання тогочасним Президентом Віктором Януковичем угоди про асоціацію з Євросоюзом. Це стало причиною початку Євромайдану, який переріс у Революцію гідності, що тривала впродовж зими 2014 року. Мешканці Копачівки та сусідніх населених пунктів стали активними учасниками тих подій.

Із початком військової агресії Російської Федерації і початком антитерористичної операції (АТО) (згодом – Операція об'єднаних сил) на Сході України, лави української армії поповнили і мешканці наших сіл. Активною була діяльність на фронті та серед волонтерів мешканця Копачівки Анатолія Семенюка, який відремонтував чимало техніки для ЗСУ, в тому числі й 29 БМП для 51-ої бригади. Чимало мешканців долучилися до збору продуктів та коштів солдатам як волонтери. Не оминула наших сіл і трагічна звістка. 16 червня 2016 року під час несення служби в районі села Нижньотепле Станично-Луганського району Луганської області загинув молодший сержант 92-ї окремої механізованої бригади з села Тростянка Мельничук Олександр Степанович. 12 грудня 2017 року на фасаді школи у Копачівці, де навчався солдат, встановлено меморіальну дошку.

У листопаді 2015 року відбулися чергові місцеві вибори, на яких головою сільської ради обрано Совтиса Олександра Євгенійовича. У 2016 році зроблено повноцінне вуличне освітлення Рожищенської вулиці. Згодом освітлено вулиці у кожному населеному пункті сільської ради. Тоді ж перекрили дах на дитячому садочку, а на площі перед Будинком культури встановили дитячий майданчик. У 2017 році повністю замінили дах і розпочали відновлення великого глядацького залу в Будинку культури.

У цей період, у зв'язку зі скасуванням візового режиму між Україною та країнами ЄС, а також полегшенням можливостей для трудової міграції, посилюється тенденція тимчасового і постійного виїзду мешканців, зокрема й молоді, за кордон на сезонні роботи, будівництво, а також навчання. Країнами, сприятливими для трудової міграції, стали Польща, Німеччина, Чехія.

29 жовтня 2017 року, згідно із Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», утворено Копачівську об'єднану територіальну громаду, яка стала першою ОТГ у Рожищенському районі. У новому утворені об'єдналися села Копачівка, Тростянка, Башова, Олександрівка та Підліски Копачівської сільської ради, Ужова та Залісці Залісцівської сільської ради, Березолуки, Кроватка, Підгірне та Яблунівка Березолуківської сільської ради, а також Кременець, Уляники та Любче однойменних сільських рад. Адміністративним центром громади стало село Копачівка. До сільської ради у 7 округах обрано 22 депутати. Головою ОТГ став Совтис Олександр Євгенійович[321].

У травні 2019 року у рамках конкурсу на створення офіційної символіки Копачівської сільської ради після громадського обговорення, голосування та доопрацювання прийнято герб та прапор громади авторства Сергія Янішевського. Зображення герба поєднує історичну

[321] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kopachivska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-15-45-50-31-01-2018

складову та сучасність, а також вказує на територіальну приналежність краю. Одна з фігур – три звернені вгору срібні наконечники рала – символізує землеробство, а також копіює родовий герб давньої родини Вільчевських, інша – срібний хрест – частина гербу Волині; зелений колір – складова історичного прапора Холмщини – краю, звідки походять предки сучасних мешканців краю.

У 2020 році, у зв'язку із впровадженням другого етапу процесу децентралізації та укріплення адміністративних одиниць, утворено Доросинівську та Рожищенську ОТГ. Внаслідок цього Рожищенський район ліквідовано. Копачівська об'єднана територіальна громада стала адміністративною частиною Луцького району Волинської області.

Станом на 2021 рік Копачівська громада активно шукає та використовує можливості розвитку, співпрацює з обласною та державною владою, підприємцями, спонсорами та благодійниками. Створено стратегію розвитку громади. У селах ОТГ працює понад 40 фізичних осіб-підприємців, функціонує 26 торгівельних закладів, 4 заклади громадського харчування, в тому числі піцерія «Файна піца» в Копачівці, 2 АЗС – «Аветра» у Копачівці та Укрнафта в Кременці, готельно-ресторанний комплекс «Зелений гай», працюють відділення «Укрпошти», надаються послуги стільникового зв'язку ПРАТ «Київстар» та МТС (встановлені «вишки»), працюють інтернет-провайдери «Інтертелеком», «Дата-груп», «Укртелеком», «Кібернет»[322].

Активним є молодіжне середовище громади. Функціонує молодіжний центр DidUhim, створений на базі громадської організації «Площа Молоді». Представники молоді Собчук Юрій та Остапюк Богдан є членами Молодіжної ради при Луцькій районній адміністрації, обраної у жовтні 2021 року.

Чимало жителів наших сіл служать у Збройних силах України за контрактом і у 2021 р., в тому числі й на Сході України. Це Левковський Артем, Мороз В'ячеслав, Василенко Руслан, Василенко Микола, Грицюк Владислав, Грицюк Михайло, Гавор Владислав, Горун Валерій, Ядловський Станіслав, Сушко Олег, Мельничук Дем'ян, Бахарєва Іванна та інші.

Улітку 2021 року у селі Копачівка, в колишньому приміщенні шкільного магазину (невеликий будинок поруч з їдальнею), почав роботу Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП). Його створенню передував відкритий конкурс у рамках Програми «U-LEAD з Європою» (міжнародна програма, яка фінансується Європейським Союзом), заявку на який подала Копачівська сільська рада. ЦНАП дає можливість мешканцям громади зручно отримати 167 адміністративних послуг[323].

У 2021 році мешканці Копачівки проживають на 16 вулицях: Ювілейній, Першотравневій (Ковельській), Рожищенській (раніше Жовтнева), Молодіжній, Польовій, Механічній, Садовій, Рибалки, Набережній, Лесі Українки, Шевченка, Джерельній, Мальовничій, Тихій, Сонячній, Кар'єрній. Село активно розбудовується, розвивається, а його мешканці творять нову історію.

---

[322] Стратегія розвитку громади.

[323] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://business.rayon.in.ua/news/413586-evropeyski-standarti-i-zruchnist-dlya-vidviduvachiv-yak-pratsyue-tsnap-u-kopachivtsi.

Учасники АТО (Антитерористичної операції) та ООС (Операції об'єднаних сил)

[за матеріалами Гуманітарного відділу Копачівської сільської ради]

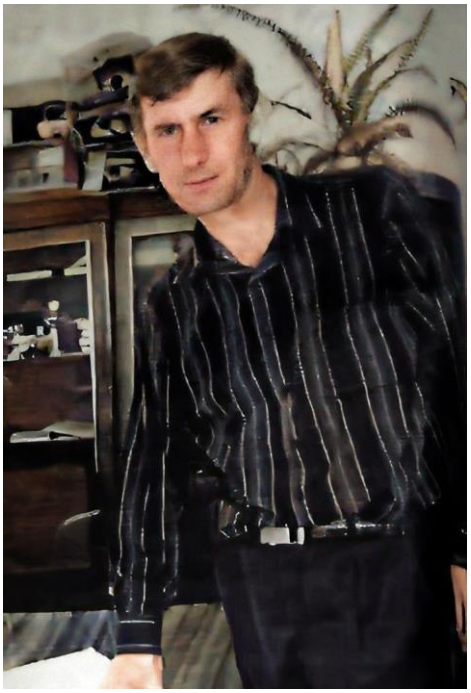
№	ПІБ	Звання	Населений пункт
1.	Бурачок Олександр Валерійович		Копачівка
2.	Віліщук Іван Федорович		Копачівка
3.	Гавор Микола Іванович	солдат	Копачівка
4.	Дрильчук Олександр Вікторович	солдат	Копачівка
5.	Дуда Олег Петрович	солдат	Копачівка
6.	Косанюк Сергій Григорович	солдат	Копачівка
7.	Можар Святослав Ананійович	мол.сержант	Копачівка
8	Онищук Валентин Вікторович		Копачівка
9.	Свистак Микола Ярославович	солдат	Копачівка
10.	Семенюк Анатолій Андрійович		Копачівка
11.	Сушко Віктор Володимирович		Копачівка
12.	Смолінський Володимир Леонтійович		Копачівка
13.	Михалюк Олександр Юрійович		Копачівка
14.	Мельничук Дем'ян Миколайович		Копачівка
15.	Бахарєва Іванна Петрівна		Олександрівка
16.	Грицюк Сергій Олександрович	солдат	Олександрівка
17.	Сич Віктор Віталійович	мол.сержант	Олександрівка
18.	Хом'як П.Є.		Олександрівка
19.	Брилюк Андрій Васильович		Башова
20.	Демчук Сергій Петрович		Башова
21.	Драбик Михайло Іванович		Башова
22.	Марцин Сергій Іванович		Башова
23.	Свириденко Анатолій Андрійович		Башова
24.	Панько Микола Миколайович	мол.сержант	Тростянка
25.	Романюк Микола Петрович	мол.сержант	Тростянка
26.	Романюк Андрій Іванович	сержант	Тростянка
27.	Остров Володимир Вікторович		Тростянка
28.	Ляшук Віталій Ростиславович		Тростянка
29.	Мельничук Олександр Степанович		Тростянка; помер 16 червня 2016 р., с. Нижньотепле, Станично-Луганський район, Луганська область.

Керівництво Копачівської сільської ради 1939-2022 рр. [За матеріалами ДАВО]			
Період перебування на посаді	**Голова**	**Заступник**	**Секретар**
1939 р.	Трофимович Олександр Іванович		
22.03.1944 р.-	Тунський Міхал Марцелович	Ткачук Д.С. Бродницький Владислав	Люшко Н.Р. (до липня 1944) Романовська Казимира Мар'янівна
01.1945 р.	Бродницький Владислав		
Березень 1945 р.-Грудень 1945 р.	Джабко Пилип		Романовська Казимира Мар'янівна (червень 1945)
Грудень 1945 р.-	Бондарчук Василь Васильович		Тусевич Іван Олексійович; Шинкаренко А.Н.
Липень 1949 р. - 21.04.1950 р.	Мирончук Петро М.		Янчук І.
21.04.1950 р.- 23.05.1950 р.	Янчук Іван Михайлович		
23.05.1950 р.-	Бединський С.С.		Кривина Володимир Фомич
04.1951 р.-	Афоніна Антоніна Н.		Кривина В.Ф.
Травень 1952 р.-1.03.1953 р.	Абрамович Максим Олександрович		Кривина В.Ф.
1.03.1953 р. – 10.03.1955 р.	Кот Михайло Степанович	Волошин Георгій Миколайович	Кривина В.Ф.
10.03.1955 р.- 7.03.1957 р.	Іщук Прокоп Олександрович	Абрамович Максим Олександрович	Кривина В.Ф.
7.03.1957 р.- 12.08.1959 р.	Патіюк Микола Олександрович	Абрамович Максим Олександрович; З 5.03.1959 р. Дорман Петро Іванович	Матейко Микола Йосипович
12.08.1960 р. – 1969 р.	Матейко Микола Йосипович	Дорман Петро Іванович	Троцюк Марія Максимівна до 7.04.1964 р.; Люшко Павло Миколайович
03.1969 р. -1971 р.	Валінська Ніна Володимирівна	Васильєва Стефанія Петрівна; з 1971 – Дарчич Іван Семенович	Занічковська Катерина Стахівна
1.07.1971 р.- 1976 р.	Дарчич Іван Семенович	Табачук Іван Антонович; з 1973 р. – Томашук Іван	Занічковська Катерина Стахівна; з 17.09.1975

		Максимович; з 1975 – Пелеш Іван.Дмитрович.	Левковська Наталія Степанівна.
3.02.1976 р. – 24.02.1980 р.	Табачук Іван Антонович	Пелеш Іван Дмитрович; з 10.03.1978 – Кашуба Йосип Степанович	Занічковська Катерина Стахівна
24.02.1980 р. – 1986 р.	Прус Євген Миколайович	Кашуба Йосип Степанович	Занічковська Катерина Стахівна; з 24.02.1985 р. Курило Софія Іванівна
14.08.1986 р. – 1990 р.	Рудь Галина Сергіївна	Кашуба Йосип Степанович; з 21.06.1987 р. Улянюк Іван Петрович	Курило Софія Іванівна
1990 р. – 1992 р.	Галас Віктор Сергійович; Голова виконкому: Рудь Галина Сергіївна	Нікітенко Микола Гаврилович; Заступник голови виконкому: Карпюк Галина Василівна	Курило Софія Іванівна
1992 р. - 26.03.2006 р.	Король Олександр Йосипович		Рудь Галина Сергіївна; Кондратюк Олена Миколаївна
03.2006 р.- 31.10.2010.	Гузар Констянтин Миколайович		Ткачук Галина Йосипівна
11.2010 р. – 11.2015 р.	Харчук Олег Васильович		Конуць Ірина Володимирівна
11. 2015 р. - 10. 2017 р.	Совтис Олександр Євгенійович		Кравчук Тетяна Петрівна
Керівництво Копачівської об'єднаної територіальної громади 2017-			
10.2017 р.	Совтис Олександр Євгенійович		Кравчук Тетяна Петрівна

**Король Олександр Йосипович.
Голова Копачівської сільської
ради у 1992-2006 рр.
Фото з архіву Людмили Король**

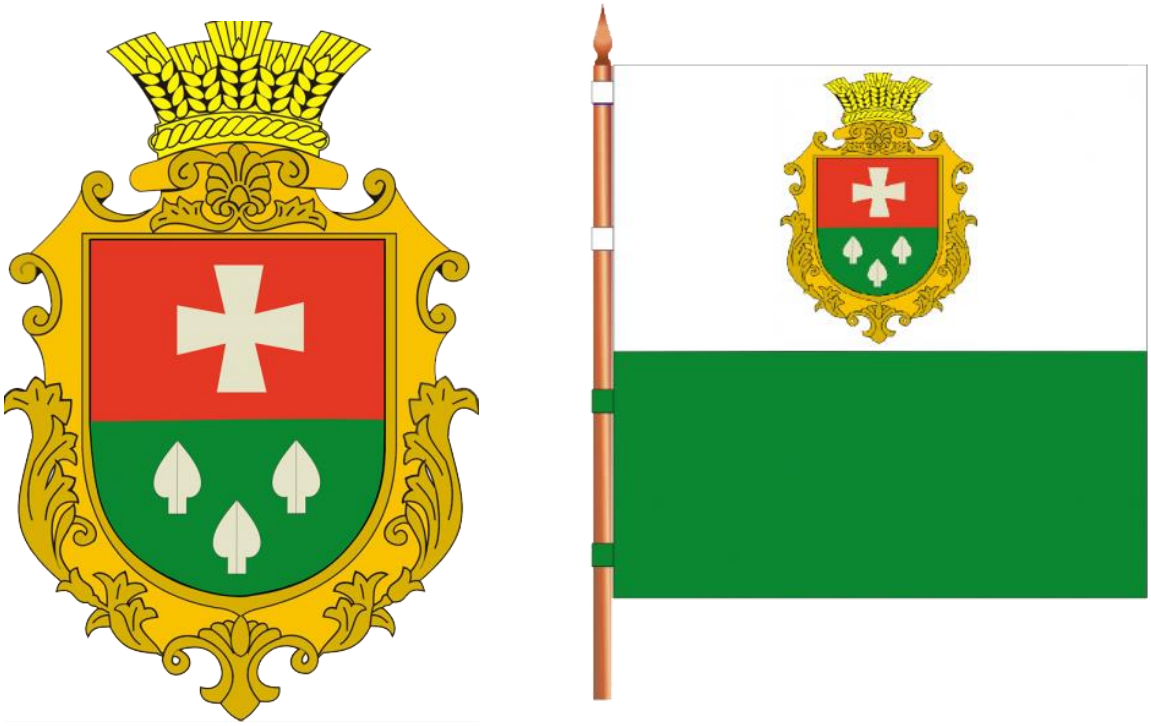
**Гузар Константин Миколайович.
Голова Копачівської сільської
ради у 2006-2010 рр.
Фото з архіву газети «Наш край»**

**Харчук Олег Васильович.
Голова Копачівської сільської
ради у 2010-2015 рр.
Фото з сайту Копачівської
сільської ради**

**Совтис Олександр Євгенійович.
Голова Копачівської сільської
ради з 2015 р.
Фото з сайту Копачівської
сільської ради**

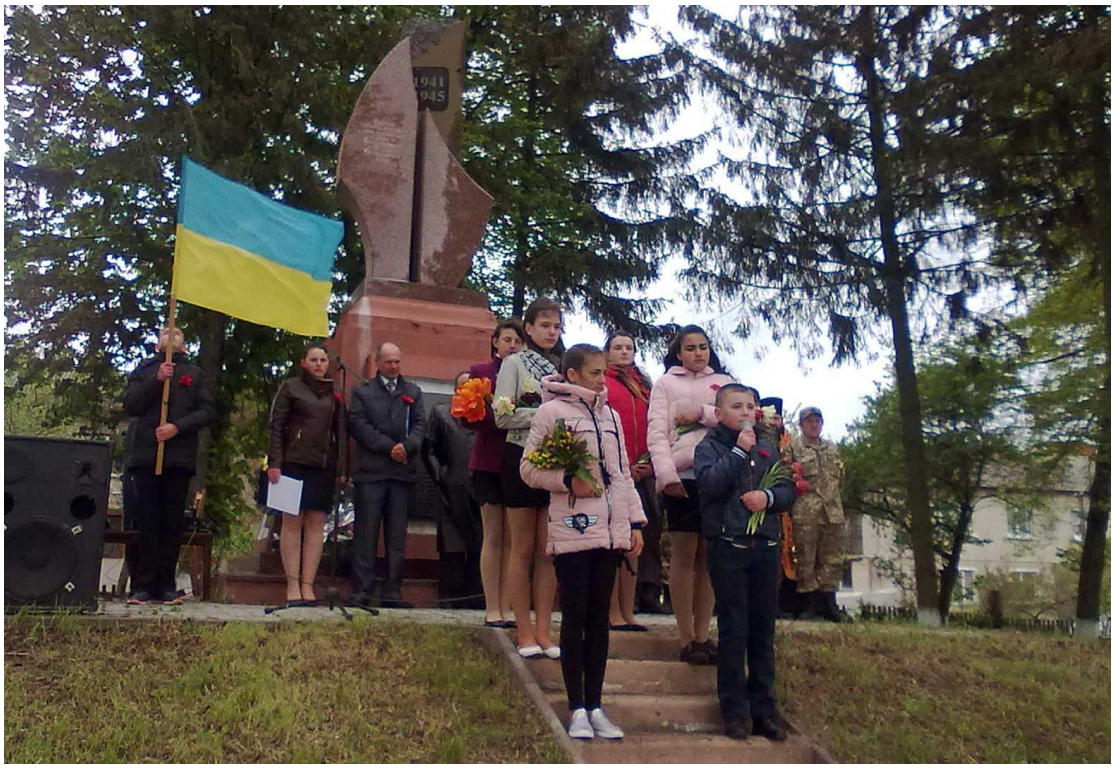
Герб та прапор Копачівської громади.

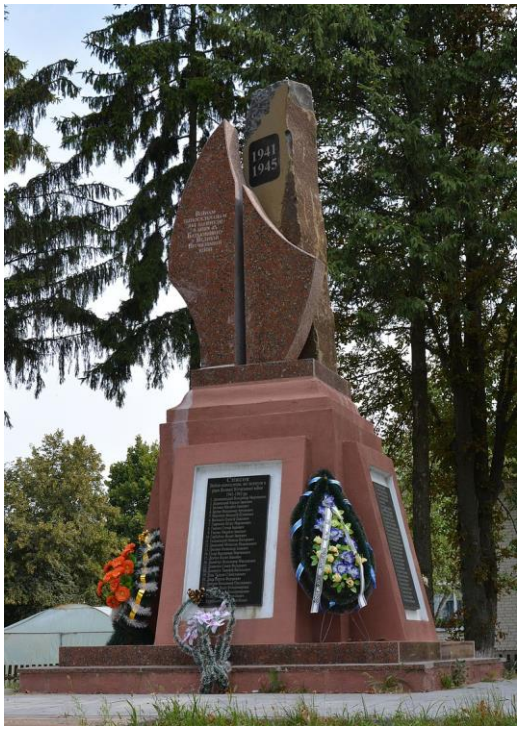
Мешканці Копачівки на святкуванні Дня села. 2018 р.
Фото з сайту Копачівської сільської ради

Мешканці Копачівки на святкуванні Дня села. 2010-ті рр.
Фото з сайту Копачівської сільської ради

Біля пам'ятника односельчанам загиблим
у Другій світовій війні. 2016 р.
Фото з сайту Копачівської сільської ради

Пам’ятник односельчанам загиблим у Другій світовій війні. Реконструйований у 2014 р. Фото Лілії Міткевич

Пам’ятний хрест на честь бійців УПА, встановлений у 1997 р. Фото Лілії Міткевич

«Фігура» на перехресті.
с. Копачівка. 2010-ті рр.
Фото Лілії Міткевич

Дорога Луцьк-Ковель. Центр с. Копачівка
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука

Поштова станція. Сучасний стан.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука

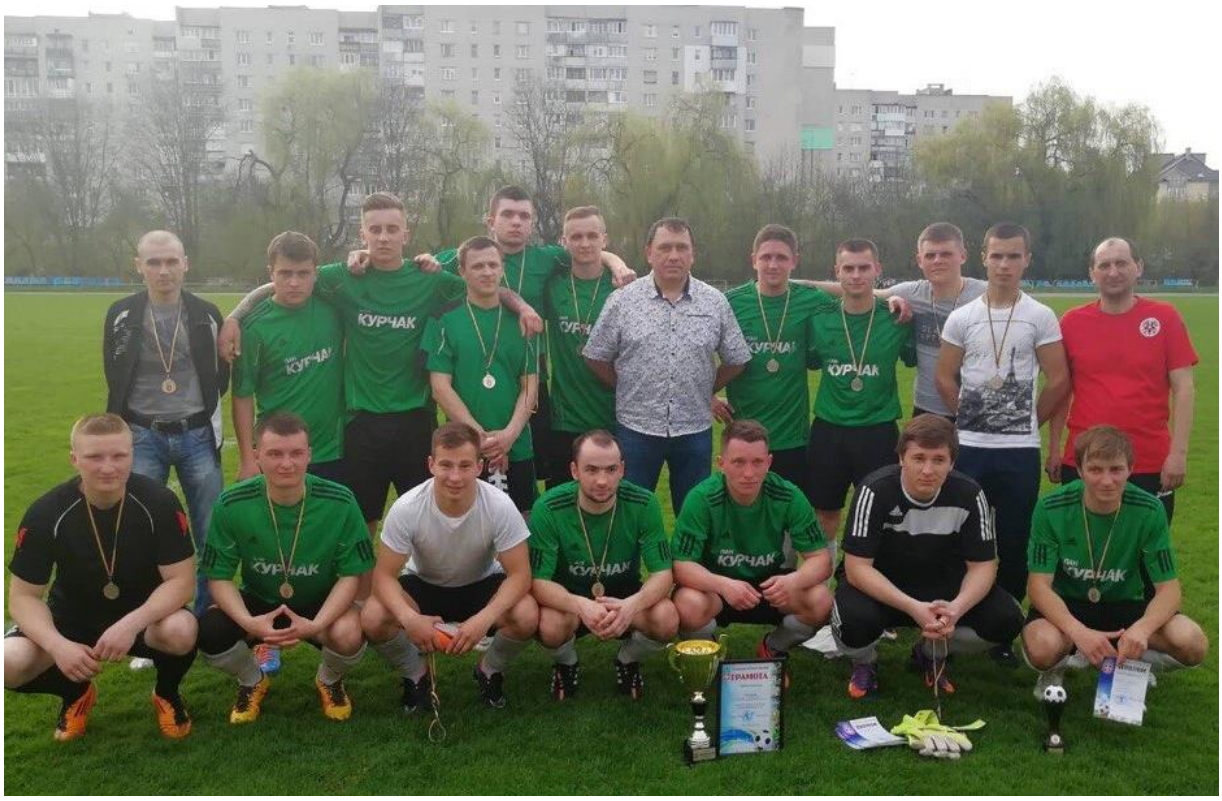
Площа перед Будинком культури.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука

Сільський став.
с. Копачівка. 2010-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Сільський став.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука

Футбольна команда «Торпедо»
Фото з архіву команди

В молодіжному центрі «DidUhim»
Фото Ірини Кабанової

РОЗДІЛ 10. Господарство «Перше травня»

5 квітня 1948 року зібралися Загальні збори для утворення колгоспу. Присутніми було 19 учасників, серед них Мирончук Петро, Гучак Михайло, Білинець Михайло, Джабко Пилип, Забокрицький Павло, Марчук Йосип, Кожан Андрій, Мацибула Панас, Мешков Яків, Афоніна Варвара, Бурачок Василь, Хмилевський Василь, Солтис Михайло, Русин Олександр, Кондрацький Тимофій, Бединська Євдокія, Бзита Марія, Остапюк Євген, Харук Іван. У президії засідали товариші Дрогайцев, Філаретов, а також Білинець, Шинкаренко та Мешков. На порядку денному стояли організація колгоспу, прийняття в члени, визначення назви, затвердження статуту, вибори правління та голови, а також оціночної комісії. Вирішено утворити колгосп і прийняти перші заяви на вступ від 19 учасників зборів. Всі вони зобов'язувалися заплатити вступний внесок у сумі 20 рублів. Назву ухвалили «імені Першого травня». Також усі новообрані члени прийняли і підписали типовий статут. Присадибну ділянку колгоспного двору встановили 0,5 га без землі, зайнятої будівлями. До правління колгоспу обрали Білинця Михайла, Мешкова Якова, Гучика Михайла, Шинкаренко Антоніну та Кожана Андрія. Першим головою став Білинець Михайло Миколайович. У склад оціночної комісії увійшли Кондрацький Тимофій, Хмилевський Василь та Білинець Михайло. Колгоспний двір організували на площі господарства колишнього мешканця «кулака» Попельницького. Проте ця територія виявилася незаконно зайнятою Стецем Сергієм та Мельничуком Олександром. Правління колгоспу просило сільську раду виселити їх та передати господарство колгоспу на використання у якості колгоспного двору. Цікаво, що протоколи перших Загальних зборів колгоспників писалися російською мовою[324].

3 травня 1948 року тодішній землеупорядник Рожищенського відділу сільського господарства Іванушко Іван Т., за участі уповноваженого РККПУ Філаретова та голови колгоспу Білинця Михайла, відвів землю для колгоспу ім. Першого травня у трьох масивах.

Перший масив починався від школи, потім йшов до будівлі «Автодорстрою» (мається на увазі приміщення Поштової станції) і понад нею до господарства Тусевича Івана А.. Далі від господарства Тусевича Івана до шосейної дороги Ковель-Луцьк, від дороги до кордону Нової Олександрівки і понад господарством Синюк М. до польової ділянки Тусевича Івана, займаючи ділянку Тусевича, йшов понад кордоном Долин Кременецької сільської ради і далі від Долин понад кордоном Нової Олександрівки до Рожищенської шоси, і понад шосе до школи. Другий масив охоплював урочище Бондарівка (саме так вказано) і брав початок від господарства Шумілевського Йосипа, займаючи його господарство, й ішов по дорозі до господарства Сидоровича Івана, потім понад лугом, займаючи луг, ішов до шосе Ковель-Луцьк і далі понад господарством Мирончука до дороги та до господарства Шумілевського. Третій масив був сінокосом і охоплював урочище Підліски понад Стиром. Масив брав початок від Жолобівського кордону і йшов понад кордоном до Стиру і понад річкою до ділянки Тусевича М., а тоді понад нею, пересікаючи ділянку Стельмащук і до ділянки Мишкевича, а від нього до кордону

[324] ДАВО, Р.1486, оп.1, спр. 3.

Жалобово. Усього відведено землі площею 238 га. У тому числі орної 164,86 га, сіножаті 50,4 га, вигону 16,6 га, дороги 1 га, господарств колгоспників 0,65 га, господарства одноосібників 4,5 га[325].

Колгоспне господарство у післявоєнний час перебувало у зародковому стані. Упродовж року мешканці писали заяви на вступ і сплачували вступні внески. Вступ до колгоспу не завжди був добровільним і часто супроводжувався шантажем з боку влади. Крім того, передбачалася передача колгоспу землі, власного реманенту та худоби. Посівні площі тих, хто прагнув вступати до колгоспу, попередньо обміряли члени інвентарної комісії. Як згадує Трофимович Раїса Олександрівна, її мати до останнього не писала заяву на вступ до колгоспу, аж поки батька не попередили про можливе виселення[326]. Тоді разом із реманентом родина вступила до колгоспу. Без посівного матеріалу на землю не прийняли в колгосп Мещука С.Д., Григорчука Івана Йосиповича, Крищук Пелагію Миколаївну, а Недопад Марії Романівні відмовили через небажання вступати до колгоспу її чоловіка. Практикувалося і виключення. Так, Бединську Єву виключили через те, що не здала посів і не вийшла на роботу через старість. За відсутність на роботі виключили і Харука Івана, Абрамовича Олександра, а Хмелевська Дарія забрала з колгоспу власну яру пшеницю та картоплю, за що її також виключили. Піддавалися критиці й інші колгоспники, наприклад ті, які написали заяви, але не приходять на збори. Таких називали «срывщиками колхозной организации», і за їхню поведінку передбачалася кримінальна відповідальність. У грудні 1948 року офіційно членами колгоспу було 206 селян.

Крім того, у цей період часто змінювалося керівництво. Так, Білинець Михайло Миколайович на чолі колгоспу пробув декілька місяців, і вже у червні 1948 року його замінив Мешков Яків Миколайович. Заступником став Кожан Андрій. Білинця Михайла критикували за те, що віддавав коней назад селянам. Керівника переобрали, а коней знову звезли до колгоспу. Очевидно, колишній голова був арештований за розкрадання соціалістичної власності. Його сім'я не виходила на роботу в колгоспі, за що її критикували на зборах колгоспників. Разом з тим, створено посаду бухгалтера, яким став Зінкевич Василь Петрович. Йому ж надали квартиру в селі[327].

3 серпня 1948 року оголосили перший колгоспний збір зернових вручну ланками. Хоча приміщення для зберігання зерна у колгоспі ще не було. Вирішили урожай звозити в три клуні. На колгоспний двір звозили від 31 га полів колгоспників Копачівки та Олександрово, усі ярі зернові зберігали в клуні Абрамовича Максима, а збіжжя з 11 га полів Старої Олександрівки та Підлісок звозили до клуні Бзити Марії. Складно було і з мішками та вагою. Колгоспники почергово охороняли скирди соломи на полях.

У жовтні 1948 року почали будівництво приміщення конюшні. Будинок правління колгоспу спочатку був поруч із старим клубом, на місці сучасного дитячого садочка. У 1949 року керівником колгоспу призначено Хомчика Ігоря Денисовича, який працював до 1952 року, коли керівництво перебрав знаний у районі активіст комуністичного руху Мичик Павло

---

[325] ДАВО, Р.1486, оп.1, спр. 1.
[326] Спогади Трофимович Раїси Олександрівни.
[327] ДАВО, Р.1486, оп.1, спр. 3.

Іванович. У 1950 році до колгоспу «Перше травня» приєдналося село Башова, яке раніше підпорядковувалося колгоспу «Сталінський шлях».

У 1955 році підготовка до жнив була на низькому рівні. Колгоспна сільськогосподарська техніка стояла не відремонтована, бракувало необхідного реманенту, зокрема, брезенту тощо. У той же час у колгоспі будують силосні траншеї. Серед основних господарських культур, що культивувалися в місцевому колгоспі, були льон, кукурудза, цукрові буряки та картопля.

У 1956 році під час великих снігопадів усі колгоспники села зобов'язувалися безперебійно очищувати центральну дорогу від снігу. Організовувалися дитячі ясла в колгоспі[328].

Впродовж 1950-1960-х років перед колгоспниками та правлінням господарства ставили завдання збільшити обсяги виробництва. Станом на 1960 рік у колгоспі зібрали врожаю зернових культур по 15,9 центнерів з гектару, цукрового буряка по 251 центнеру з гектару. Активним був і розвиток тваринницької галузі. У 1960 рік на 200 шт. збільшилась кількість голів великої рогатої худоби, зросла продуктивність та надої молока. Зокрема, за 11 місяців 1960 року на одну фуражну корову надоєно 1316 літрів. Очевидно, такі статистичні дані тих років не є об'єктивним свідченням про розвиток та діяльність установи, але дають принаймні уявлення про роботу колгоспників тих часів. У 1958 році до колгоспу «Перше травня» приєдналося село Тростянка, яке раніше підпорядковувалося колгоспу ім. Т.Г. Шевченка.

У наступному році головою колгоспу призначено Грому Федора Івановича. Тоді ж почалися видачі авансів грошима колгоспникам на трудодні, щоправда, у виплатах часто траплялися перебої – платили не систематично.

У 1960-х роках у колгоспі «Перше травня» активно сіяли льон, картоплю, буряк, кукурудзу, гречку, хміль та інші культури. Найбільшу посівну площу у цей час займала кукурудза – 135 га, майже 60 га засаджено картоплею, 36 га – буряку, 22 га гречки. Станом на 1963 рік діяли 4 рільничі, тракторна та городня бригади, тваринницька ферма, 4 водонапірні башти, 3 кузні. Числилося 1276 голів великої рогатої худоби. У тракторній бригаді містилося 11 тракторів, 5 комбайнів[329].

У 1962 році доярка колгоспу Старенько Валентина Денисівна, як передовик сільського господарства, брала участь у роботі XXII з'їзду КПРС в Москві. Саме вона у 1966 році, після того, як надоїла по 3321 кілограму молока від кожної з 25 закріплених за нею корів, стала Героєм Соціалістичної праці, а також була депутаткою Верховної ради СРСР 6-го скликання[330].

У 1965 році за високі показники у сільському господарстві урядовими відзнаками та орденами нагородили найактивніших колгоспників, зокрема Васільєву, Голій та Кальнюк, а Старенько В.Д. нагороджено Золотою зіркою.

Паралельно весь час відбувалися порушення трудової дисципліни – запізнення на роботу, поява у стані алкогольного сп'яніння, крадіжки

---

[328] ДАВО, Р 1140, оп.1, спр.27, спр. 28.
[329] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.43.
[330] ДАВО, Р1140, оп.2, спр.56.

майна тощо. Часто штрафували мешканців села за випасання худоби чи птиці на посівах колгоспу.

У 1966 році призначили нового керівника господарства. Ним став Бицюк Феодосій Григорович. Станом на 1966 рік у колгоспі «Перше травня» було 3200 га земельних угідь, в тому числі орної 2458 га. Колгосп активно будував об'єкти на території сільської ради, які згодом передавалися йому на баланс. Будували й господарські об'єкти безпосередньо для колективного господарства. Наприклад, у 1967 році збудовано комору в бригаді №1, телятник бригаді №3, проведено телефон в село Тростянка.

У 1968 році колгосп «Перше травня» реорганізували у насінницький радгосп. Спочатку це було багатогалузеве господарство, яке займалося вирощуванням корів, свиней, згодом у радгоспі деякий час існувала птахоферма. Пізніше радгосп спеціалізувався на виробництві елітних зернових культур та картоплі. Очолював радгосп директор, також серед адміністрації були головні інженер, агроном, зоотехнік, кожен з яких мав у підпорядкуванні своїх працівників. Заступником директора фактично був парторг, який представляв районний комітет КПРС. Директором господарства лишався Бицюк Феодосій Григорович.

У 1969 році радгосп почав активно розвиватися. У протоколах засідань сільської ради зазначалося, що кожен робітник господарства за 24 робочих дні мав заробити не менше 60 крб. Крім того, у радгоспі впровадили додаткове заохочення: кожен робітник міг придбати по собівартості 5-6 ц соломи. Значну допомогу радгосп надавав і в індивідуальному будівництві. Для цього виділяли 40 кубометрів лісу, шифер, забезпечували паливо. Запровадили громадське харчування робітників, механізатори за зниженими цінами отримували гарячі обіди. Крім того, для працівників радгоспу організовували культурний відпочинок: походи в кіно, театр, екскурсії до міст Брест, Львів, Київ, курортний відпочинок та ін. Однак слід сказати, що такими привілеями, очевидно, могли користуватися далеко не всі працівники радгоспу. Традиційно для того часу всі блага і можливості отримувалися по блату і відповідно ієрархічного розподілу[331].

Ще починаючи із 1965 року на землях радгоспу почалася меліорація, яка продовжувалась і у 1970-х. За 1974 рік у радгоспі осушено площу 150 га, зокрема у Тростянці. Наступного року майже 30 га у Підлісках. Станом на 1974 рік у радгоспі всього було 4067 га землі. З них сільськогосподарських угідь 3148 га, ріллі – 2376 га, сінокосів – 205 га, пасовищ – 518 га, водойм – 5 га, присадибних ділянок робітників – 259 га. У 1974 році директором радгоспу став кандидат сільськогосподарських наук Твердохліб Володимир Федорович, який, щоправда, на цій посаді пропрацював лише два роки. Далі його замінив Кулюк Василь Васильович. Впродовж 1970-1980-х років у радгоспі збудували два великих картоплесховища, критий тік, АВМ, КЗС і картоплесортувальню[332].

У 1980-тих роках радгосп продовжував активно допомагати селу у розбудові: триває будівництво як житлових будинків, так і різноманітних установ. На кошти радгоспу будуються медпункт, Будинок культури,

---

[331] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.225.
[332] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.332.

дитячий садочок, приміщення середньої школи в Копачівці, співфінансується будівництво районної лікарні у м. Рожище[333].

У 1981 році радгосп очолив Павлюк Адам Олександрович. У 1985 році тут числилось 3686 га землі, в тому числі орної – 2183 га, сільськогосподарських угідь – 2721 га, культурних пасовищ – 41 га, сінокосів – 261 га, пасовищ – 267 га, лісів – 498 га, ставків – 51 га, присадибних ділянок – 262 га, інших – 154 га. Меліоризованих угідь станом на 1985 рік було 861 га.

У другій половині 1980-х років радгосп мав досить велику технічну й автомобільну базу та потужний матеріальний ресурс. У його підпорядкуванні на той час було близько 100 автомобілів, 40-60 зернових комбайнів, близько 100 тракторів, працювало 550 чоловік, з них 60 спеціалістів. Діяла лабораторія для вирощування елітних та суперелітних сортів картоплі. У той же час побудовано сіносушарню, що знаходилась поруч зі ставком, відремонтовано та перекрито старі будівлі тваринницьких ферм, тракторну бригаду, майже збудовано житловий 8-квартирний будинок у Тростянці для доярок радгоспу, який у 1990-х роках, під час тотального розкрадання державного майна, вщент розібрали[334]. Цікаво, що радгосп «Перше травня» у Копачівці значився у переліку туристичних об'єктів у путівниках для іноземних туристів за 1983-1987 роки.

Із припиненням існування СРСР і проголошенням Незалежності України радгосп реорганізовано в державне дослідне господарство. Згідно з реєстраційними даними підприємства від 11 червня 1992 року, Державне підприємство Дослідне господарство «Перше травня» Волинського інституту агропромислового виробництва Української академії аграрних наук. Згодом назву змінили на Державне підприємство Дослідне господарство «Перше травня» Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції інституту сільського господарства Західного Полісся Національної академії аграрних наук України"[335].

Після реорганізації керівником дослідного господарства «Перше травня» став Ткачук Богдан Миколайович, який керував до 1995 року, а після нього аж до червня 2019 року незмінним директором лишався Павлюк Адам Олександрович. Період 1990-х у господарстві характеризувався тотальним занепадом, розкраданням, розпродаванням та знищенням усієї матеріально-ресурсної бази колишнього радгоспу, зниженням посівних площ та повним зникненням тваринницького господарства. Це було пов’язано зі зниженням контролю зі сторони центральної влади, припиненням фінансування, а також недобросовісністю та недалекоглядністю місцевих керівників. Разом із втратою фінансової забезпеченості господарства, усі будівлі, які були на балансі радгоспу, передані на баланс сільської ради.

У червні 2019 року у керівництві дослідного господарства відбуваються зміни. Багаторічного директора Павлюка Адама Олександровича змінює мешканець села Уляники Нікітін Володимир Якович. Він перебуває на цій посаді фактично рік, до червня 2020 року.

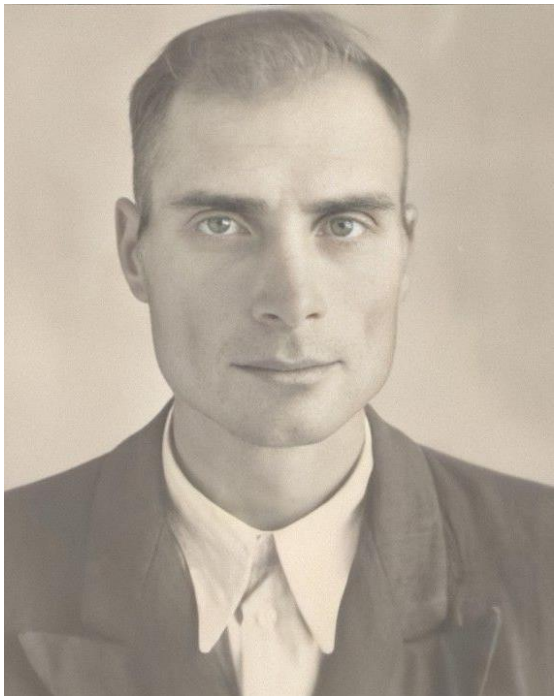
---

[333] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.453, спр.463.
[334] Спогади Галаса Віктора Сергійовича.
[335] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/00729310/

Після нього директорами впродовж року працюють Валентієв Олександр Володимирович (до листопада 2020 року) та Холод Олександр Миколайович. З 20 січня 2021 року директором господарства працює Денисенко Сергій Вікторович. Станом на 2021 рік дослідне підприємство, згідно з офіційними даними, займається вирощуванням зернових (крім рису), бобових і насіння олійних культур, овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів, вирощуванням інших однорічних і дворічних культур. Господарство має офіційне найменування Дослідне господарство «Перше травня» Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції інституту картоплярства Національної академії аграрних наук України[336].

Голови господарства «Перше травня» 1948-2021 рр. [За матеріалами ДАВО]	
Період перебування на посаді	**ПІБ**
Голови колгоспу «Перше травня» 1948-1968 рр.	
5.04.1948 р.-3.06.1948 р.	Білинець Михайло Миколайович
3.06.1948 р.- 1949 р.	Мешков Яків Миколайович
Жовтень 1949-1952 рр.	Хомчик Іван Денисович
1952-1959 рр.	Мичик Павло Іванович
1959-1966 рр.	Грома Федір Іванович
25.03.1966 – 1968 рр.	Бицюк Феодосій Григорович
Директори радгоспу «Перше травня» 1968-1992 рр.	
1968-1974 рр.	Бицюк Феодосій Григорович
1974-1976 рр.	Твердохліб Володимир Федорович
1976-1981 рр.	Кулюк Василь Васильович
2.10.1981 р.- 1986 р.	Павлюк Адам Олександрович
1986 – 1992 рр.	Галас Віктор Сергійович
Директори ДП Дослідне господарство «Перше травня» 1992-2021 рр.	
1992 – 1995 рр.	Ткачук Богдан Миколайович
1995 р. - 24.06.2019 р.	Павлюк Адам Олександрович
24.06.2019 - 17.06.2020 р.	Нікітін Володимир Якович
17.06.2020 - 18.11.2020 р.	Валентієв Олександр Володимирович
18.11.2020 - 20.01.2021 р.	Холод Олександр Миколайович
20.01.2021 р. -	Денисенко Сергій Вікторович

[336] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pep.org.ua/uk/company/9089.

Хомчик Іван Денисович.
Голова колгоспу «Перше травня»
у 1949-1952 рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Бицюк Феодосій Григорович.
Голова радгоспу «Перше травня»
у 1966-1974 рр.
Фото з архіву родини Бицюків

Ланкові колгоспу «Перше травня» на сапанні буряків.
с. Копачівка. 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Градюків

Ланкові колгоспу «Перше травня» на збиранні льону.
с. Копачівка. 1950-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Абрамович Микола Максимович на виставці біля стенду колгоспу «Перше травня». 1950-ті рр.
Фото з архіву родини Абрамович

Працівники радгоспу «Перше травня»..
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Працівники радгоспу «Перше травня»..
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

Нагородження кращих працівників радгоспу «Перше травня».
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Ольги Янюк

На бригаді радгоспу «Перше травня».
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

На жнива.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

За кермом Анатолій Грицюк.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву Валентини Невірко

РОЗДІЛ 11. З історії культури та освіти

11.1. Будинок культури

Після війни налагоджувалося і культурне життя краю. Якщо у міжвоєнний період культурним осередком в селі була школа і всі культурні заходи організовувалися саме на базі школи, де діяли різноманітні гуртки, бібліотека, ставилися вистави тощо, то у післявоєнний період радянська влада впроваджувала у селах так звані клуби, які мали б пожвавити ідейно-політичне виховання і сформувати окрему культурну сферу.

Перший клуб на території новоутвореної сільської ради організували в селі Стара Олександрівка 27 серпня 1944 року. Керівницею установи була товаришка Бондар (ім'я невідоме). Гостро постало питання приміщення для культурної установи в селі Копачівка. На спорудження нової будівлі постійно бракувало коштів.

У 1949 році на засіданнях виконкому Рожищенської районної ради відзначали, що будівництво сільських клубів у районі рухається повільно. Попри те, що попередньо виділили 8 тис. крб. для будівництва клубу, до роботи не приступили. Не було заготовлено навіть будматеріалу. Завклубом на той момент був Щиголь Я.І. Зрештою сільського голову Мирончука П.М. зобов'язали розпочати будівництво і до 1 грудня 1949 року поставити коробку клубного приміщення.

Слід сказати, що на сторінках протоколів засідань сільської ради робота клубних працівників післявоєнного періоду часто критикувалася. У 1949 році виконання посадових обов'язків завклубом Щиголем Я.І. та завідувачкою бібліотеки тов. Ячіною визнали незадовільним, оскільки у культурній установі не діяли гуртки й не читалися лекції[337].

У квітні 1950 року будівництво клубу в Копачівці все ще не почалося. Відповідно до домовленості між тодішніми головою сільської ради Мирончуком П.М., завклубом Щиголем Я. з однієї сторони та головою колгоспу «Першого травня» Хомчиком Ігорем Денисовичем з іншої, з 14 квітня 1950 року мали звезти всі необхідні матеріали на будмайданчик майбутнього клубу. Крім того, правління колгоспу зобов'язувалося виділити будівельну бригаду для виконання столярних та теслярних робіт, організувати доставку та транспорт для необхідного перевезення, поставити зруб, обплести стіни соломою з глиною довжиною 23 м., шириною 13 м. Все це мали втілити до 10 травня 1950 року. Натомість голова сільської ради зобов'язувався переказати на рахунок колгоспу 1500 рублів, забезпечити покрівельний матеріал, цеглу, скло, цвяхи та ін., а також разом із завклубом організувати молодь та актив села на суботники[338].

Уже через місяць, у травні 1950 року, у звіті завклуба Щиголя йшлося про діяльність трьох гуртків, хоча приміщення клубу так і не будувалося. Попри це, його роботу різко розкритикували.

---

[337] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.6.
[338] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.12.

Жодного будівництва не почалося і у вересні, про що на сесії сільської ради говорив новий голова Бединський С.С. Згідно з новими планами, розпочати його мали 1 вересня, а завершити до річниці Жовтневої революції[339].

Станом на 1951 рік клуб все ще перебував на стадії будівництва. Розташовувався він на місці сучасного дитячого садка, поруч з дорогою на Рожище. Зруб будівлі був дерев'яним. Перелік інвентарю налічує 1 шафу, 14 лав, 4 табурети, 1 стіл. Завклубом у 1951 році був Гриб Роман Михайлович[340].

Станом на 1953 рік епопея із будівництвом приміщення для клубу все ще тривала. Згідно з доповіддю голови сільської ради Кота Михайла Степановича, будівництво велося вже четвертий рік. На той момент стояла лише коробка, а правління колгоспу, яке зобов'язувалося закінчити будівництво, отримало від сільської ради в 1952 році 6000 карбованців. І все ж жодних будівельних робіт не відбувалося. Тодішній голова колгоспу Мичик Павло Іванович визнав, що гроші колгосп отримав, але будівництво не почали через надмірну навантаженість будівельної бригади колгоспним будівництвом. Він зазначав, що варто було укласти договір із Рожищенським «стройдвором», аби будівництво закінчити в 1953 році. Така відповідь не задовольнила голову сільської ради, який висунув вимогу до 10 квітня 1953 року взятися до будови клубу за отримані гроші, інакше справу буде передано до суду на розслідування. Разом з тим, сільська рада просила Рожищенський райвиконком про виділення матеріалу для покриття будівлі клубу[341].

У 1955 році клуб усе ще не функціонував на належному рівні – не був придатний до роботи у зимовий період. Незважаючи на те, що вже почали свою роботу гуртки при клубі. Згадуючи про діяльність клубу, у протоколах сесій сільської ради зазначалося, що місцева молодь майже не відвідувала лекції та агітаційні збори, натомість активно збиралася на кіноперегляди[342]. Ішлося також про те, що в клубі не організована наочна агітація, робота гуртків самодіяльності та спортивних товариств, не поставлено жодної п'єси, не проводяться концерти.

У клубі діяла лекторська група у складі 14 осіб, але активними були лише 7-8 з них. Вони прочитали 15 лекцій за три місяці на теми «Сім'я і школа», «Радянська армія», «Радянські жінки – активні будівничі комунізму» і ін. Зазначалося також, що приміщення клубу не обгороджене, не озеленене, не було обладнаного стадіону та спортмайданчика зі спортінвентарем. Це все планувалося зробити до 1 травня 1956 року, але й у 1957 лишилося на тому ж рівні. Лише у квітні 1957 року приміщення клубу привели у належний стан[343].

У 1957 році завклубом став Люшко Павло Миколайович. В цей час у клубі активно діяв гурток художньої самодіяльності, який проводив заняття двічі на тиждень. Молодь готувала п'єсу до дня радянської армії «Під червоною калиною». Відвідувачі найбільше полюбляли танці та

---

[339] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.10.
[340] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.17, спр. 13.
[341] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.22.
[342] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.27.
[343] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.35.

кіноперегляди. Тоді ж у приміщенні клубу пофарбували вікна та двері, освіжили штукатурку всередині, закупили 50 стільців[344].

У 1960 році діяло клубне радіо, яке, щоправда, систематично не працювало. Критичні зауваження до завклубом не змінилися: не проводяться лекції, бесіди, незадовільно проходять конференції. Зазначалося також, що не відбувся ремонт приміщення, хоча на це виділялися кошти. У тому ж році, згідно з кошторисом, у клубі було дві ставки – завклуба та техпрацівника[345].

У 1961 році культпрацівники активізували свою роботу у колгоспах, виїжджали у поля до робітників. Слід сказати, що на території сільської ради клуби діяли у Тростянці та Кременці, а у 1961 році відкрито нове приміщення клубу у селі Стара Олександрівка. У 1963 році мали будувати культустанову у Башові, але роботи знову ж таки не почалися вчасно, і закінчили клуб аж у 1967 році.

У 1963 році у всіх культустановах сільської ради встановили кіностаціонари, зробили ремонти. Активно проводилися лекції, бесіди, кіносеанси, танці. З січня 1964 року кіномеханіком в Копачівському клубі працював товариш Тишик. Він обслуговував також кіностаціонар у Кременці. Раз на тиждень демонструвалися дитячі фільми та так звані агрофільми, проводилася кіноагітація, розклеювалися афіші з розкладом сеансів. Не обходилося й без політмасової і виховної роботи. Попри це, приміщення клубу в Копачівці досі не мало огорожі. Завклуб Люшко П.М. просив мешканців села не випасати корів біля клубу, бо вони ламають щойно посаджені там дерева. У відповідь йому закидали, що варто огородити територію, тоді й не пастимуть там худобу. У червні 1963 року поруч з будівлею клубу збудовано господарське приміщення для зберігання палива[346].

У 1965 році Люшко Павло Миколайович став секретарем виконкому сільської ради, і деякий час посада завклуба була вакантною. А з 1965 до 1970 року змінилося чотири керівники - Назарчук Меланія Константинівна, Старчевська, Іванчук Галина Володимирівна та Галас Віктор Сергійович. У 1970 році на посаду завклубом знову повернувся Люшко Павло Миколайович.

У 1965 році клуб Копачівки на районному огляді культустанов зайняв ІІІ місце, що сприймалося як вагоме досягнення. Із 1968 року Копачівський клуб реорганізовано в Будинок культури, хоч при цьому вказували на недостатню кількість місць у приміщенні і поганий стан наявних стільців, які були просто поламані. У цьому ж році провели капітальний ремонт, будівлю обмурували. Почалися розмови щодо будівництва нового приміщення для Будинку культури в Копачівці[347].

Із початку 1970-х років при Будинку культури діяв духовий оркестр, який супроводжував численні заходи та свята в селах сільської ради. Музикантами в оркестрі були Люшко Микола, Люшко Павло, Галас Віктор, Ядловський Павло, Гандзюк Петро та інші[348].

---

[344] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.49.
[345] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.14, спр. 22.
[346] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.44, спр. 67.
[347] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.105, спр. 159.
[348] Спогади Галаса Віктора Сергійовича.

У грудні 1974 року директором Будинку культури призначено Павлухіну Любов Марківну. У 1970-х традиційною розвагою були танці під живе виконання. Відбувалися вони, як правило, після закінчення кінофільму. Тоді крісла зсовувалися і розпочинались танці, які зазвичай відвідувало багато молоді. У той час на таких заходах грали учасники інструментального ансамблю «Шатени» - Анатолій Світлюк, В'ячеслав Степанюк, Петро Іванчук, Олексій Грома, Валентин Матвійчук, Володимир Матвійчук та ін. Бас-барабан зі Львова для ансамблю привіз В'ячеслав Степанюк. Згодом над гербом міста Лева з'явився модний надпис англійською «Kopachevka». Відбувалися танці й у ресторані «Зелений гай», що був місцем різноманітних святкувань. На відкритому майданчику закладу виступали й рожищенські ансамблі, зокрема «Оріон», «Волиняни», у яких на соло-гітарі грав мешканець Копачівки Валентин Матвійчук[349].

У 1975 році в БК придбали нові інструменти, зокрема електрогітару. Діяла вокальна група, показували кінофільми, відбувалися різноманітні заходи, виступи на конкурсах. У 1975 році на районних змаганнях санітарних дружин працівники БК зайняли І місце. Систематично відбувалися кіноперегляди. Хоча сеанси часто зривалися через те, що вимикали світло. Кіномеханіком у той час працював Іван Олексюк[350].

У 1976 році приміщення Будинку культури, як зазначалося у звіті про його діяльність, було у плачевному стані – стара будівля, поламана підлога, обвалені стіни, коштів на ремонт виділено дуже мало, а капремонт недоцільний. Попри таке становище, в будівлі відбувалися заходи та активна діяльність. До 60-ї річниці Жовтневої революції, у 1977 році, організовано хор, яким керував художній керівник БК Лебедюк Василь Іванович. Крім того, у тому ж році тут відбувся концерт артистів Луцької філармонії[351].

В кінці 1970-х над частиною будівлі клубу завалився дах, тож вирішено будувати нове приміщення. За ініціативи голови сільської ради, а також депутата облради Табачука Івана Антоновича, на сесії сільської ради у 1977 році прийняли рішення про ініціювання будівництва нового Будинку культури, де передбачався також і спортзал. З цією метою Іван Антонович звертався до обласної та республіканської влади[352].

У 1979 році на будівництво нового Будинку культури держава виділила 100 тис. карбованців. Загальна ж вартість мала становити 260 тис. карбованців. Вже була готова проектна документація, а також завезено деякі будматеріали. Підрядником, що виконував будівельні роботи, був ПМК-170 (*пересувна механізована колона*) тресту «Волиньсільбуд». Активно долучалися до будівництва і місцеві мешканці, зокрема, Галина Лошак, Надія Сухецька, Володимир Носаль, Микола Ващук та багато інших. У березні 1979 року дирекція радгоспу «Перше травня» збиралася безпосередньо розпочати будівництво БК[353].

На 1981 рік знову виділили 120 тис. карбованців. Роботи велися вкрай повільно. На одній із сесій сільської ради у 1982 році тодішній голова Прус Євген Миколайович описував проблеми з будівництвом БК так:

---

[349] Спогади Матвійчука Валентина Петровича.
[350] Спогади Павлухіної Любові Марківної.
[351] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.378.
[352] Спогади Павлухіної Любові Марківної.
[353] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.404.

«Підводить нас в даному питанні підрядчик – ПМК-170. Коли спочатку запевняли нас, що за цей рік збудують, то зараз вишукують різні причини, щоб не закінчити. В грудні цього року раптом дійшли висновків, що застарілий проект. Вимагають людей на будівництво. Коли присилаємо людей, то ставлять їх засипати траншею, яку можна загорнути бульдозером протягом 15 хв. В кінці минулого місяця ми організували суботник, а людям не було що робити. На цей рік ПМК-170 повинно було освоїти будівельно-монтажних робіт на суму 164 тис. крб., а на даний час освоєно 97 тис. крб.»[354]

У 1982 році скорочено посаду техпрацівника у БК. Деякий час не було й посади директора. Очевидно, це пов'язано із затяжним будівництвом, яке закінчилося у травні 1983 року. Почалася підготовка до відкриття, напередодні якого активно закуповувався інвентар. Тодішня директорка БК Павлухіна Любов Марківна згадує: *«Ми з усієї нашої України збирали меблі, французькі штори шили, обладнання сцени, шукали прожектори, софіти, рампи, кіноустановку в кінобудку. Їздили в усі міста – Івано-Франківськ, Львів, Луцьк, Київ…».* Меблі, зокрема столи і шафи для костюмерної, гримувальної та кабінет директора, замовляли у в'язниці міста Маневичі[355].

У червні відбулося урочисте відкриття, яке активно висвітлювала регіональна преса. Зустрічав гостей, серед яких було чимало делегацій сусідніх колгоспів та чиновників як місцевого, так і обласного рівня, духовий оркестр. Урочистий мітинг відкрив голова профкому радгоспу «Перше травня», на балансі якого й перебував новий БК, В.Й. Демчук, а також директор цього ж радгоспу А. О. Павлюк. Вітальні слова виголосили й завідувач відділу пропаганди і агітації обкому Компартії України М.М. Андрущенко та другий секретар райкому партії П.М. Зорук, а також ветеран партії та колишній художник клубу П. Т. Матвійчук, який перерізав стрічку з нагоди відкриття. На святі був присутній також інструктор ЦК Компартії України В.Н. Черватюк. Головний інженер ПМК-170 М.С. Гайда урочисто вручив директорці Будинку культури Любові Марківній Павлухіній символічний ключ від приміщення. Урочистості продовжив концерт, на якому виступали учасники художньої самодіяльності радгоспу, місцевий хор, а також заслужений ансамбль пісні і танцю «Колос».

Нова будівля БК справді вражала. У величезному приміщенні містилися бібліотека, кімнати для гурткової роботи, спортзал, фойє з гардеробом, а також великий партер на 368 і балкон на 70 місць, сцена з усім інвентарем, найкраща на той час в районі кіноустановка.

Після відкриття діяльність Будинку культури пожвавилась. Створено ансамбль троїстих музик, танцювальні та вокальні ансамблі. Активно виступали агітбригади у радгоспі, зокрема виділялася молодіжна агіткультбригада, яка за літо зробила 13 виїздів у поле до колгоспників, проводилися свята переджнив'я, жнив у радгоспі, театралізовані дійства в сусідніх колгоспах, різноманітні «вечори-рапорти», «вечори-портрети» для колгоспників, а також вечори на різну ідеологічну тематику, зокрема на тему «Партія – розум, совість і честь нашої епохи». Активно велася гурткова робота, організовувалися весільні урочистості.

---

[354] ДАВО, Р.1140, оп.2, спр.436.

[355] Спогади Павлухіної Любові Марківної.

Згодом мешканці села мали змогу пограти у БК в більярд чи настільний теніс. Тричі на тиждень проводилася дискотека, відбувалися спортивні турніри, в організації яких допомагав Анатолій Мищук, обласні та республіканські семінари з обміну досвідом. На концерти завжди був шалений ажіотаж і аншлаг. Серед артистів, що виступали на сцені БК у Копачівці, були Василь Зінкевич, ВІА «Серпанки» із солісткою Лілією Сандулесою, Іво Бобул, ромські ансамблі, Ансамбль пісні і танцю військово-морського флоту, Чернігівський ансамбль пісні і танцю «Полісся», актори Вінницького музично-драматичного театру ім. Садовського, ансамбль пісні і танцю Марійської АРСР «Маріель». Це далеко не повний список гостей Будинку культури того періоду. Легендарним став єдиний тоді на Волині виступ у Копачівці популярної в той час народної артистки СРСР Валентини Толкунової[356].

Зовсім інший період у розвитку установи настав у 1990-ті роки. Масштабна соціально-економічна криза охопила і культурні осередки. Заробітна плата, яка пропонувалася у БК, була мізерною. Директорка Павлухіна Любов Марківна, у зв'язку з матеріальною необхідністю, змушена була поїхати до Польщі, а будівля БК фактично лишилася бездіяльною. Тогочасна дирекція радгоспу, на балансі якого був заклад, не переймалася належним наглядом. За досить короткий період фактично нове приміщення стало руїною: побито вікна, обрізано батареї, покрадено та знищено інвентар. За загальним описом руйнації Будинку культури криються конкретні дії. Очевидно, не обійшлося без мовчазного схвалення чи й участі тогочасної сільської адміністрації.

Після відновлення діяльності БК у 2000-х, дискотеки та заходи почали проводити у колишньому фойє, де облаштували невелику сцену. На другому поверсі діяла пошта та сільська бібліотека, а також облаштовано бар з терасою та більярдну. Пізніше в одному з приміщень другого поверху діяв приватний комп'ютерний клуб, де молодь за певну плату могла пограти комп'ютерні ігри. Згодом там же місцева молодь власними силами організувала тренажерний зал, ще пізніше там грали у більярд.

Незважаючи на занедбане становище будинку культури, культурне життя в селі поступово відновлювалося. Постійно проводилися дискотеки чи тематичні заходи. Час від часу відбувалися концерти живої музики та виступи запрошених артистів, КВН тощо. Приміщення БК подекуди орендували для проведення ярмарків одягу, цирку чи різноманітних виставок.

З 2010 року, водночас із престольним релігійним святом Вознесіння, почали проводити Дні села. На таких святах виступали як місцеві мешканці, так і запрошені гості, зокрема Волинський народний хор, Павло Дворський, В'ячеслав Судима та ін. У листопаді 2015 р. на сцені БК у Копачівці виступав лідер київського гурту «Тінь Сонця» Сергій Василюк. Його концерт зібрав аншлаг у невеликому холодному залі колишнього фойє.

Після створення Копачівської об'єднаної територіальної громади за кошти Фонду державного регіонального розвитку почалося відновлення будівлі – перекрито дах, поштукатурено та пофарбовано стіни, закуплено нові стільці. Із червня 2020 року в одній із кімнат на другому поверсі почав

[356] Спогади Павлухіної Любові Марківної.

діяти молодіжний центр «DidUhim», заснований громадською організацією «Площа молоді». У приміщенні БК станом на 2021 рік розміщується гуманітарний відділ Копачівської ТГ, бібліотека, а в кімнаті колишнього комп'ютерного клубу з 2019 року діє спортзал «Інтератлетика». У БК (все ще у фойє) систематично проводяться заходи для дітей та дорослих, дискотеки, майстер-класи, виставки, діють вокальний, літературний та художній гуртки, на базі закладу діє ансамбль «Рідні люди». 14 січня 2022 року урочисто відкрито оновлений великий глядацький зал.

Завідувачі клубу та директори Будинку культури 1944-2021 рр.
[За матеріалами ДАВО]

Період перебування на посаді	**ПІБ**
27.08.1944 р. -?	Бондар (клуб в Ст. Олександрівці)
Жовтень 1949-1951 рр.	Щиголь Я.І.
1951 -1955 рр.	Гриб Роман Михайлович
1955 -1957 рр.	Панасюк Степанида Леонтівна
1957 -1964 р.	Люшко Павло Миколайович
1965-1967 рр.	Назарчук Меланія Константинівна (Калениківна?)
1967 р.	Старчевська
1967-1968 рр.	Іванчук Галина Володимирівна
1968-1970 рр.	Галас Віктор Сергійович
1970-1974 рр.	Люшко Павло Миколайович
1974 р.	Шевчук Ярослава Іванівна
1974- 1997 рр.	Павлухіна Любов Марківна
1997-1999 рр.	Карпович Анаталій Анатолійович
1999-2002 рр.	Скиртюк Ганна Андріївна
2002-2013 рр.	Самчук Володимир
2013-2015 рр.	Занічковська Людмила Віталівна
2015-2018 рр.	Лесик Тетяна Віталівна
2018 р.	Марощук Всеволод
2018-2020 рр.	Марощук Лідія Аркадівна
2020 - … рр.	Панас Тетяна Миколаївна

Новорічний вечір у старому БК.
с. Копачівка. 1975 р.
Фото з архіву Любові Павлухіної

Агітбригада на районному змаганні санітарних дружин.
1978 р.
Фото з архіву Любові Павлухіної

Сільський духовий оркестр.
Третій зліва – Люшко Павло Миколайович
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Віктора Галаса

Ансамбль «Оріон» на танцях в ресторані «Зелений гай».
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Валентина Матвійчука

Ансамбль «Шатени». Зліва направо: Олексій Грома (бас-гітара), Анатолій Світлюк (ритм-гітара), Володимир Матвійчук (барабани) та Валентин Матвійчук (соло-гітара).
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Валентина Матвійчука

Ансамбль «Шатени».
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Валентина Матвійчука

Сільський хор. Диригент Василь Лебедюк.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Світлани Лебедюк

Сільський хор.
с. Копачівка. 1970-ті рр.
Фото з архіву Валентини Семашко

Будівництво нового приміщення БК.
с. Копачівка. Кінець 1970-тих рр.
Фото з архіву Тетяни Панас

Нове приміщення БК.
с. Копачівка. Початок 1980-тих рр.
Фото з архіву Тетяни Кравчук

Відкриття приміщення БК.
с. Копачівка. 1983 р.
Фото з архіву Любові Павлухіної

Свято обжинок в радгоспі «Перше травня».
с. Копачівка. 1988 р.
Фото з архіву Любові Павлухіної

Зустріч молодят.
Перша зліва – Павлухіна Любов Марківна
с. Копачівка. 1985 р.
Фото з архіву Любові Павлухіної

Валентина Толкунова.
Народна артистка СРСР
Фото з Вікіпедії

Сергій Василюк – соліст гурту «Тінь Сонця».
с. Копачівка. 2015 р.
Фото Дмитра Кухарука

КВН. Кубок громади.
с. Копачівка. 2019 р.
Фото Володимира Ковалюка

Колектив «Рідні люди»
Фото з архіву Будинку культури

Оновлений великий зал. На відкритті.
с. Копачівка. 14 січня 2022 р.
Фото Юрія Собчука

Сучасний стан БК.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука

11.2. Бібліотека

Бібліотека у Копачівці також має давню історію, хоч і тісно пов'язану з іншими установами, зокрема, школою чи Будинком культури. У міжвоєнний період сільська бібліотека співіснувала зі шкільною, яка діяла з 1922 року. У 1932 році вона нараховувала 160 екземплярів книг, призначених тогочасним шкільним інспекторатом. Книги читали не лише учні, але й ті, хто школу не відвідував. Тоді таких було 37. Завідувачкою бібліотеки була вчителька Ядвіга Михайловська. Крім того, на кошти шкільних внесків передплачували два журнали для молоді. Із коштів, які заробляла школа, частково фінансувалася і бібліотека. Зокрема, відомо, що у 1938/1939 навчальному році після організації тижня школи та низки театралізованих вистав шкільна бібліотека отримала 25 злотих. Тоді ж вона містила 200 томів книг, читців було 106, а прочитаних книжок – 728. Заклад тісно співпрацював з Центральною бібліотекою у Луцьку. Крім того, для книгозбірні того року передплатили 30 екземплярів популярних молодіжних журналів «Płomyk», 12 екземплярів «Mały płomyczek» та один «Płomyczek», харцерський часопис «W kregu wodzow», молодіжний журнал «Czyn młodziezy» і «Młody obywatel», газети «Nowiny L.O.P.P.» та «Nowiny P.C.K.», «Morska» та інші[357].

Після Другої світової війни заклад відновив свою діяльність. 1 червня 1947 року у селі починає діяти хата-читальня, яку очолював Плахтін Сергій Лук'янович. У жовтні 1948 року її реорганізовано у бібліотеку, якою завідувала Єрмакова Марія Антонівна. Основою діяльності тогочасного закладу, крім безпосередньо книгозбірні, була ідеологічна робота – читання лекцій, організація виставок, зустрічей з колгоспниками, діяльність гуртків тощо. Крім сільської, вже окремо діяла шкільна книгозбірня. У 1949/1950 навчальному році її очолювали вчителі Середович Олена Іванівна та Балка Євгенія Омелянівна, згодом - Ілляш Поліна Олександрівна, Синюк Віра Степанівна[358].

У 1950 році виконком сільської ради був незадоволений роботою тодішньої завідувачки бібліотеки Курило Анни Гаврилівни. Зазначалося, що робота бібліотеки вкрай незадовільна, адже не проводилися плановані лекції та бесіди, молодь не цікавиться життям села, не прислухалася до зауважень старших товаришів, халатно ставилася до роботи. У цих проблемах звинувачували, в тому числі, й бібліотекарку. У зв'язку з цим збори виконкому сільради постановили просити районний відділ культури про звільнення Курило Анни Гаврилівни. Слід сказати, що така критика тоді була повсякчасною і стосувалася не тільки роботи бібліотеки[359]. Роком раніше, у 1949 році, схожі критичні тези озвучували стосовно завідувача клубу Щиголя Я.І. та попередньої бібліотекарки Ячень Клавдії Іванівної[360].

У 1951 році Копачівська сільська бібліотека розміщувалася у дерев'яному будинку на 45 кв.м. з двома печами, збудованому у 1935 році. Завідувачкою у той час була Вовк Юзефа Олександрівна. У 1957 році це приміщення стає занедбаним, і книгозбірня переселяється

---

[357] ДАВО. Ф.38, оп.1, спр.647.
[358] Протоколи засідань педради 1949/1950 (архів Копачівської школи).
[359] ДАВО, Р-1140, оп.1, спр.10.
[360] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.6.

у стіни старого клубу, що розташовувався на місці сучасного садочка по вулиці Рожищенській (раніше Жовтневій). Там вона і діяла у 1960-1970-х роках.

У 1961 році книгозбірня у Копачівці отримала звання бібліотеки відмінної роботи. Активно проводилися читацькі конференції, бесіди. За цей рік провели 5 читацьких конференцій, 20 бібліографічних оглядів. Бібліотека охоплювала 907 читачів з 1147 осіб дорослого населення в селі. Хоча у цей час відбувається зниження загального інтересу до читання. Зокрема, у 1964 році 126 читачів за цілий рік прочитали загалом 122 книги, що було вкрай низьким показником[361].

У 1982 році книгозбірня перемістилась у приміщення старого гуртожитку (тепер це місце перед церквою). А після відкриття нового Будинку культури бібліотека отримала новий простір на другому поверсі будівлі, де знаходиться й тепер. 1980-ті роки стали часом найбільшого розквіту книгозбірні. Вона отримувала багато нової цікавої літератури, періодичних видань. Фонд відповідав запитам читачів, проводились різноманітні масові заходи.

1990-ті та 2000-ні роки стали часом занепаду бібліотеки. У приміщенні, яке не опалювалось, почав протікати дах. Бібліотекарка Шевчук Надія Аркадівна працювала на 0,25 ставки.

З березня 2009 року завідуючою бібліотекою працює Герасимяк Валентина Вікторівна. Сільська книгозбірня стала острівцем збереження національної культури, народних традицій і звичаїв, історії села. Тут можна познайомитись із багатим краєзнавчим матеріалом. Діє клуб за інтересами «Соняшник». Бібліотекарка працює над впровадженням нових форм роботи, якими вдало доповнює традиційні. Читачі бібліотеки беруть участь у багатьох районних та обласних конкурсах. У 2018 році фонд бібліотеки частково перебував у школі.

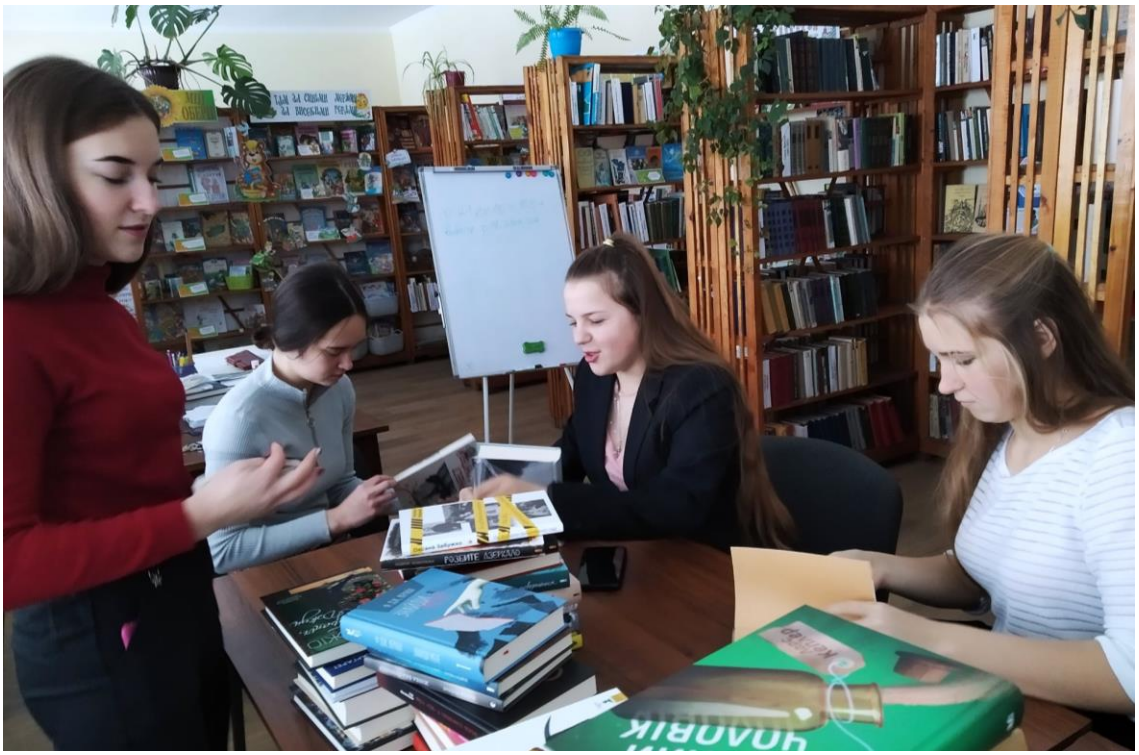
Зі створенням об'єднаної територіальної громади реорганізовується й бібліотека. У грудні 2018 року проведено капітальний ремонт приміщення, підключено центральне опалення. З 11 грудня 2018 року заклад гуртує навколо себе усі книгозбірні громади, ставши центральним, і отримує назву Комунальний заклад «Копачівська публічна бібліотека». Її керівницею стала Герасимяк Валентина Вікторівна. Навесні 2019 року заклад комп'ютеризувано, підключено до мережі інтернет, придбано 7 столів і 28 крісел. З 2021 року бібліотека стала хабом цифрової освіти. Нині заклад активно працює, бере участь у численних заходах, організовує та долучає своїх читачів до зустрічей з відомими літераторами Волині та України, співпрацює з бібліотеками краю та області[362].

---

[361] ДАВО, Р.1140, оп.1, спр.17.

[362] За матеріалами Копачівської бібліотеки.

Завідувачі бібліотекою 1945-2021 рр. [За матеріалами Копачівської бібліотеки]	
Період перебування на посаді	**ПІБ**
1947	Плахтін Сергій Лук'янович
1948-1949 рр.	Єрмакова Марія Антонівна
1949 р.	Ячень Клавдія Іванівна;
1949-1953 рр.	Курило Анна Гаврилівна
1950 р.	Недопад Любов Миколаївна; Матиюк І.І.;
1951 р.	Вовк Юзефа Олександрівна
1953-1954 рр.	Шишка Олександра Павлівна
1955 р.	Грушко Наталія В.
1954-1957 рр.	Колчева Тетяна Тимофіївна
1957-1960 рр.	Єпішева Анна Дмитрівна
1960 р.	Зінькевич Ніна Василівна
1960-1961 рр.	Лісницька Марія О.
1961-1965 рр.	Табачук Іван Антонович
1965-1966 рр.	Головізніна Ліда Артемівна
1966-1968 рр.	Назарчук Меланія Калениківна
1968-1970 рр.	Герасимяк Ніна Сергіївна
1970 р.	Бродосюк Мирослава Власівна
1971-1972 рр.	Хомік Антоніна Ростиславівна
1972-1975 рр.	Будчик Катерина Омелянівна
1975 –1981 рр.	Корнійчук Надія Аркадіївна
1981-1983 рр.	Хомік Антоніна Ростиславівна
1983-1987 рр.	Шафран Тетяна Євгенівна
1987-1989 рр.	Жовнірук Людмила Віталіївна
1989-2009 рр.	Шевчук Надія Аркадіївна
2009-2021 рр.	Герасимяк Валентина Вікторівна

У бібліотеці.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Копачівські читачі на зустрічі із письменницею
Дарою Корній.
м. Рожище. 2021 р.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

11.3. Навчальні заклади

Навчальні заклади у Копачівці мають відносно недовгу історію. До кінця Першої світової війни кожна національна громада в селі мала свою школу, розташовану у духовних осередках тої чи іншої національної меншини. Німецькі колоністи навчали своїх дітей при молитовному будинку, а єврейські мешканці вчилися у сільській синагозі. Дещо відрізнялася історія шкільництва польської громади. Поляки як піддані Російської імперії не мали права на діяльність власних шкіл, бо це трактувалося б як «оплот польської пропаганди», особливо після попередніх повстань. Незважаючи на обмеження, організовувалися таємні польські навчальні заклади. Така підпільна польська школа діяла й у Копачівці.

Відкрили її у 1908 році на кошти мешканців Юзефа Кулака, Яна Бродницького та Павела Тунського. Вони ж надавали приміщення для проведення занять і фінансово утримували навчальний заклад. Навчалося тут 12 дітей, усі – поляки. Вивчали насамперед польську писемність. Попри невелику кількість дітей, учителів було троє – Зигмунд Уманський, Мечислав Поляковський і Леонід Левщаковський. Після виявлення школи 24 листопада 1908 року, її діяльність припинено в адміністративному порядку. Польська школа в Копачівці діяла і в 1917 році. Відомо, що її заснували польські військові.

Перший навчальний заклад, який могли відвідувати представники усіх національностей, з'явився у селі в 1919 році після встановлення у краї польської адміністрації. Уповноважені сіл Копачівка, Бейнарівка, колоній Магазин, Стара Олександрівка і Копачівський посьолок Діонісій Тунський, Ян Клепарський, Мар'ян Романовський і Станіслав Бернацький пишуть звернення до шкільного інспектора з проханням відкрити школу в Копачівці. У зверненні вони зауважують, що надходить зима, а в селі немає ні школи, ні вчителя. При цьому уповноважені просять, щоб інспектор посприяв відкриттю школи в будівлі старої поштової станції, що в той час була у власності Дорожнього уряду й слугувала як приміщення дорожньої служби. Це пояснювалося тим, що готового приміщення для школи не було, а на будівництво нового потрібен був час. Згаданий будинок був готовий і придатний для потреб школи.

Разом зі зверненням уповноважених мешканці села ухвалили також витрати на утримання школи та обрали шкільне правління у складі президента Діонісія Тунського, віце-президента Мар'яна Романовського, члена Станіслава Бернацького й скарбника Яна Клепарського. На правління покладали обов'язок пошуку фінансування закладу. На 1920/1921 навчальний рік передбачалося витратити 500 рублів, включно з витратами на оплату праці вчителю у сумі 200 рублів щомісячно, сторожу та на опалення по 50 рублів та інші витрати. Кошти передбачено збирати з кожного жителя села, незважаючи на те, чи ходитимуть діти до школи, чи ні. Відтак щомісячно кожен селянин мав платити своєрідний шкільний податок у сумі 50 рублів від власної землі й 25 рублів, якщо земля чиншова. Якщо виявиться, що суми не вистачатиме, то вчитель, а також шкільний сторож повинні обдумати доповнення до суми за допомогою театральних постановок або спеціальних читань, підготовлених для цієї мети. Якщо ж із суми будуть залишки, то вони повинні лишитись

у шкільному правлінні на наступний навчальний рік. Ухвалу підписали 45 мешканців Копачівки.

Згідно з Положенням повітового комісаріату у Луцьку від 24 вересня 1919 року, дозволено зайняти дві зали на школу у приміщенні колишньої поштової станції. У травні 1920 року школа вже діяла й називалася польською школою публічною імені Юзефа Пілсудського. У 1919/1920 навчальному році заняття відвідували 70 дітей із сіл Копачівка, Копачівський Посьолок, Бейнарівка, Олександрово, Башова, колоній Магазин та Стара Олександрівка.

У червні 1920 року вчителем, а за сумісництвом і керівником був Францішек Срока. Відомо, що деякий час у цей період в Копачівській школі працював один із активних діячів організації «Союз стрільців» на Волині Ян Марцинковський. У 1920 році школа стала 2-класовою, що передбачало збільшення кількості учнів, винаймання ще одного будинку та введення в штат другого вчителя. Окрім поштової станції, для школи надали дерев'яний житловий будинок на Бейнарівці, у якому розмістилися дві навчальні зали.

Із 1 листопада 1920 року керівником школи став Хенрик Гоголевський, а з 1923 року керівництво перейняла Яніна Затановська. Вона попрацювала в Копачівці близько року і вже 17 березня 1924 року сюди направили молодого 24-річного вчителя Вацлава Арбесбауера. Із серпня 1924 року другою вчителькою стає Юзефа Квасневська. А вже 27 листопада 1924 року новим керівником став Францішек Скварло.

У 1924/1925 навчальному році заняття відбувалися у двох приміщеннях – поштовій станції та орендованому в мешканців села дерев'яному будинку, у якому не було ремонту. У цей час школярі вивчали 10 предметів, зокрема польську мову, природу, рахунки, гімнастику, історію, співи, географію, рисунки, роботи. Серед інших предметів окремо виділялася релігія. На її вивчення давалося чотири години на тиждень, а навчав ксьондз рожищенської римо-католицької парафії Єжи Зволінський. У 1934/1935 навчальному році, крім вивчення римо-католицького вчення, релігійним викладанням охопили й інші віросповідання. З вересня 1934 року німець Вільгельм Фрагер починає навчати євангелістської релігійної течії, а Ілля Римшената юдейської віри.

Усього в школі передбачено чотири відділи, у яких навчалися діти різного віку. Уроки проводили з понеділка по суботу, а неявку на заняття вимагали відпрацювати, інакше суворо карали. Урок тривав 50 хвилин. Оскільки окремого спеціального шкільного приміщення все ще не було, навчання проводили у двох будинках, один із яких був у Копачівці, а інший – на Бейнарівці. У 1927/1928 навчальному році і в приміщенні у Копачівці вчилися в одну зміну з 8:00 до 13:30. Навчалося тут 42 дитини III та IV відділів, попри кількість місць на лавках – 40. У будинку на Бейнарівці було 36 місць і навчання проводили у дві зміни: II відділ, кількістю у 38 дітей, із 8:00 до 10:40 і I відділ із 22 учнями, від 11:20 до 14:30. Загалом до школи ходили 112 учнів, хоча в шкільному окрузі нараховувалася 201 дитина шкільного віку. Близько половини з них не відвідували школу через відсутність придатного для занять шкільного приміщення та низьку місткість наявних будинків. Раз на рік школу відвідував лікар.

21 травня 1928 року до Копачівки повертається Вацлав Арбесбауер та знову очолює навчальний заклад. Вже через рік через конфлікт

з батьками його звільняють з посади й від обов'язків вчителювання. Новим керівником стає Юзефа Квасневська, а з 1 вересня 1929 року до школи на посаду другого вчителя призначено Ядвігу Михайловську. Починаючи з 1928/1929 навчального року через велику кількість дітей навчання в обох приміщеннях у Копачівці й Бейнарівці проводили у дві зміни. Як правило, у першу зміну відвідували школу два відділи, які навчалися з 8:00 до 10:50, інші два відділи ходили в другу зміну – з 11:20 до 14:00. Загалом було 224 дітей шкільного віку в окрузі, але фактично ходило в школу лише 97, позаяк у шкільних приміщеннях бракувало місця. 40 дітей вчилися в приватній німецькій школі в Старій Олександрівці або вдома. Уже на 1929/1930 навчальний рік школа цілком перемістилась у два орендовані будинки на Бейнарівці.

Навчальний рік ділився на чотири частини: із 1 вересня по 15 листопада, із 16 листопада по 31 січня, із 1 лютого по 15 квітня та із 16 квітня по 30 червня. Були й «вакації», тобто канікули, різні «святкові дні» тощо. Наприклад, вихідними в 1928/1929 навчальному році випали 3, 4, 5 листопада, 11 листопада — 10-річчя незалежності Польщі і з 22 грудня по 3 січня тривали різдвяні канікули. Крім звичного навчального процесу, улаштовували екскурсії до місцевого лісу, виїзди на вистави до Луцька, на святкування 3 травня в Рожище тощо. У лютому 1929 року шість днів не було навчання через незадовільну погоду. Таке траплялося часто.

Учителі займалися також і позакласним вихованням. Зокрема, у 1932/1933 навчальному році при школі ініціювали учнівський кооператив, керівницею його була Ядвіга Михайловська. Діяла також шкільна каса ощадності – урядова програма з навчання збереження коштів для дітей, кураторкою якої була Йозефа Квасневська. Вісім школярів із Копачівки співали в костельному хорі у місті Рожище. При школі ставили вистави театру, який, щоправда, не діяв на постійній основі. Станом на цей же навчальний рік кількість дітей шкільного віку в окрузі становила 319, але фактично школу відвідував 151 учень.

Уже в 1932 році постала вимога зведення нової будівлі, а насамперед визначення місця ділянки для школи. Ішлося про або будівництво нового, або купівлю готового будинку. Громада села ставилася до школи позитивно й у разі початку будівництва зголошувалася допомогти у міру своїх можливостей. Витрати брали на себе громада та уряд. 27 листопада 1934 року, за ініціативи гмінного уряду, громадська рада в Копачівці ухвалила постанову про будівництво на раніше проектованій ділянці державної землі двокласової публічної школи. Із тією метою впровадила податок серед мешканців у сумі 2 злотих з 1 га. Однак, остаточно земельну ділянку під школу воєводський уряд ще не надав.

Ще 9 квітня 1930 року своєю постановою №5540/30 кураторіум визначив земельну ділянку для школи у Копачівці поруч із перехрестям доріг Рожище-Торчин та Луцьк-Ковель, що надана завдяки Комітету будови шкіл і станом на 1935 рік все ще не використовувалася. Коли ж питання будівництва постало гостріше, гмінний уряд запропонував під школу виділити ділянку поруч із дорогою на Башову. У лютому 1935 року представники громади Тимофій Пайдовський з Корчівки, Леон Гродський з Олександрово, Йозеф, Юліан і Януш Бродницький, Казимир Петровський та Йосип Ядчик із Копачівки й Бейнарівки, погодили побудову 7-класової

школи на ділянці мешканця Копачівки Зенона Цитрицького на Копачівському посьолку. Про це вони повідомили до гмінного уряду.

Однак ця ділянка не задовольняла державні установи через незадовільну ґрунтову дорогу, яку восени та навесні розмивало. Фактично обирали поміж трьох ділянок. При виборі враховували можливість відвідувати школу дітям з інших сіл, зокрема таких, як Олександрово, Корчівка, Олександрівка Стара та Башова. Усе це сповільнювало процес підготовки до будівництва школи. Лише 10 грудня 1936 року на засіданні гмінної ради у Рожищі ухвалою №49 одноголосно задовольнили будівництво школи другого ступеня з житлом для вчителя на ділянці, розташованій поруч з перехрестям доріг Луцьк–Ковель та Рожище–Торчин і яка межувала на півночі й сході з власністю Якоба Вільчевського, на заході – із власністю Яна Котика, Рухлі Мюллер, Бекера Шмуля та Хаї Голдблат і з південної сторони з дорогою Рожище–Торчин. Ділянка ставала спільною власністю гмінного уряду та копачівської громади.

Ще пів року погоджували проект будівництва. 9 квітня 1937 року його погодив шкільний кураторіум. А 27 квітня того ж року – воєводський уряд. 15 травня 1937 року дозвіл на будівництво 5-класової школи в селі Копачівка дав волинський воєвода Генрих Юзевський. У документі зазначено, що будівництво має проводитися під наглядом уповноважених з урядових органів будівництва, а за 14 днів перед початком роботи слід повідомити повітовий відділ у Луцьку. По завершенню робіт потрібно отримати дозвіл уряду воєводського на експлуатацію будинку. Через рік, 23 травня 1938 року, Товариство допомоги будові шкіл надіслало 2 тисячі злотих як безвідсоткову позику на будівництво школи в Копачівці.

У 1936/1937 навчальному році, з огляду на велику кількість дітей, школа стає трикласовою. Чисельність відділів також збільшується до шести. Цьогоріч у школі вже навчалося 202 учні із загальної кількості 280. Збільшується й кількість шкільних корпусів, які розміщувалися на Бейнарівці. Третій будинок виділила під потреби школи Юзефа Тунська. Інші будинки були орендовані у Францішека та Казимира Петровських.

Із 1 вересня 1936 року до школи направляють молодого 24-річного вчителя Тадеуша Козьола, який стає виконувачем обов'язків керівника закладу. До листопада 1937 року школа називалася трикласовою публічною школою в Копачівці, а з 15 листопада 1937 року навчальний заклад названо публічною школою другого ступеня. У 1937-1939 роках у школі діяли філії загальнопольських організацій, зокрема LMK (Ліга морська і колоніальна) та LOPP (Ліга оборони повітряної та протигазової), T-wo P.B.P.S.P. (Товариство допомоги будові публічних шкіл), PCK (Червоний хрест), а також шкільна дружина харцерів. Активно функціонувала шкільна бібліотека.

Із приходом у село радянської влади наприкінці вересня збільшується педагогічний склад школи та змінюється структура навчання. Крім того, навчальний заклад отримує нову офіційну назву – Неполносредняя польская школа. У цей час вже функціонує новий шкільний будинок. Зі зміною влади всю документацію школи почали вести українською мовою, проте записи в журналах велися ще польською. Впроваджуються нові предмети, зокрема українська, російська, німецька мови й біологія. Збільшується радянський ідеологічний вплив у процесі освіти. Із жовтня 1939 року на посаду директора призначено Казвана Дмитра Прокоповича. Попереднього керівника Тадеуша Козьола та

вчительку Юзефу Квасневську арештовано за участь у польській націоналістичній організації OZN. У червні 1940 року арештовано й Казвана Дмитра Прокоповича, який був активним членом ОУН. Із 7 липня 1940 року і до початку німецької окупації школу очолював Клюгер Петро Броніславович.

Навчання в умовах окупації почалося 1 вересня 1941 року. Школа стала початковою 4-річною. Директором школи працював чех Томаш Адольф Йосипович, другою вчителькою залишалася Квасневська Юзефа Карлівна, що повернулася з ув'язнення. На 1941/1942 навчальний рік у школі все ще було шість класів із загальною кількістю 172 учні. У серпні 1943 року Томаш Адольф припинив працювати на посаді керівника школи в Копачівці, і до грудня 1943 року єдиною вчителькою лишалася Юзефа Квасневська.

Після відновлення діяльності школи у квітні 1944 року вона офіційно називалася «Неполносредняя польская школа», а з 1945 уже стає «прогресивною семирічкою», тобто школою, яка в перспективі має стати 7-річною. Збільшився педагогічний склад. Учителями станом на кінець навчального року 1943/1944 були Юзефа Квасневська, яка виконувала й обов'язки керівника школи, Ядвіга Михайловська, Станіслав Тунський та Георгій Кміта.

Починаючи з наступного навчального року у школах почали активно впроваджувати постанови РНК СРСР та ЦК ВКП (б) про освіту, згідно з якими загальна освіта стала обов'язковою, а до школи слід залучати усіх учнів 7–15 років. Уже 2 вересня 1944 року почався новий навчальний рік. Будівлю школи, яка була пошкоджена після бойових дій, відремонтували власними силами. У вересні 1944 року знову арештовують Юзефу Квасневську. Керівництво школою переймає Гіжицька Яніна Романівна. У цей час в І класі із загальної кількості 58 учнів було лише 27. Запроваджено нові предмети, серед яких – історія СРСР та Конституція СРСР. Із цих предметів не було підручників, і навчання полягало в записувані конспекту та подальшому його вивченні. Крім них, вивчали також українську та російську мови та літератури, арифметику, географію, природознавство, фізику, іноземну мову (французьку та німецьку), військову підготовку (в тому числі й для дівчат).

Після виїзду до Польщі вчителів Ядвіги Михайловської, Георгія Кміти, Станіслава та Аліції Тунських, а також директорки Яніни Гіжицької гостро постало питання нових педагогів. На посаду директора призначено Вонсович Людмилу Антонівну, а вчителями стали Сенжаровська Ганна Степанівна, Прокопович (згодом – Балка) Євгенія Омелянівна, Кононюк Галина Денисівна, Козачук О.С. Навчання проводили в новому шкільному приміщенні, зведеному перед війною. Із січня 1945 року навчальний заклад очолила Сенжаровська Ганна Степанівна.

У 1947 році з початкової школи села Глинище до 5 класу в Копачівці переходить Йосип Струцюк, який згодом став відомим українським письменником. Упродовж свого навчання тут у 1948–1950 роках, разом зі своїми однокласниками Володимиром Горбайчуком (згодом кандидат фізико-математичних наук та доцент Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки), Олександром Миликом, Олександром Синюком, Володимиром Вислоцьким таємно від учителів організували учнівський літературний гурток. У цей же час вчителем математики

в школі був Кицай Михайло Омелянович, який згодом став доцентом у Львівському державному університеті ім. Івана Франка.

У цей час в школі діяли піонерська та комсомольська організації, літературний, співочий, драматичний та інші гуртки, впроваджувалося активне залучення учнів до роботи у місцевому колгоспі. У 1948/1949 навчальному році вчителька біології та природознавства Шостак Галина Микитівна ініціювала створення пришкільної дослідної ділянки, а також збір насіння кісткових, ягідних рослин та лісового насіння.

Серед шкільних проблем значилися погане відвідування й систематичне запізнення учнів на заняття. Серед здобутків – загальна успішність, що була досить високою. Активно проводилася робота серед неписьменного та малописьменного населення.

У 1957 році школу очолив Семенюк Євген Семенович. У цей час учні беруть активну участь у підготовці до загальнодержавних свят та суспільно-корисній праці. Із серпня 1959 року школа стає Копачівською восьмирічною школою. У 1961 році організовано предметні методичні об'єднання. Через рік директором школи стає Рудевич Павло Семенович. У цей час покращувався побутовий стан навчального закладу. Восени 1964 року добудовано другий поверх та створено чотири класні кімнати, дообладнано географічний та спортивний майданчики. У 1965/1966 навчальному році в окремому приміщенні відкрили їдальню. Зростала кількість учнів.

У 1983 році у приміщенні нового Будинку культури відкрили шкільний спортзал. У 1984 році директором школи стає Космін Іван Йосипович. У 1989 році до її старого приміщення добудували нову частину разом з підвальними кімнатами, у яких розмістили тир та гардероб. У цьому ж році навчальний заклад отримав назву Копачівська середня школа. Школярі брали участь у численних змаганнях, олімпіадах, заходах, відвідували екскурсії, проводили зустрічі. Продовжували свою діяльність піонерська та комсомольська шкільні організації. Учителі відвідували семінари й підвищували свій кваліфікаційний рівень, проводилися відкриті уроки.

У 1991 році, разом зі здобуттям незалежності Україною, кардинально змінюється й система освіти. У 1992 році добудовано приміщення їдальні. У 2000-х роках шкільний кабінет інформатики укомплектовується комп'ютерами. Відбувається лібералізація освітньої системи. У 2002 році школу газифікували, спортивний зал підключили до тепломережі. Учні школи ставали призерами й лауреатами обласних і всеукраїнських конкурсів, брали участь у численних змаганнях, конференціях, захистах наукових робіт, наукових турнірах тощо. Щороку школярі здобували призові місця в районних предметних олімпіадах та брали участь в обласних етапах.

У 2018 році в школі навчався 201 учень у 12 класах. Працювали 24 вчителі-предметники, а також педагог-організатор, практичний психолог, бібліотекар. У школі було 11 предметних кабінетів, зокрема географічний, історичний, біологічний, математичний, філологічний, захисту Вітчизни, англійської мови, фізичний, хімічний, інформатичний, а також кабінет основ здоров'я, обладнаний мультимедійною дошкою. Крім того, майстерня з обробки металу й деревини та швейна майстерня.

У шкільному підвалі розмістили гардероб. Працювала також шкільна бібліотека. Діє Музей історії села та побуту.

З 2019 року освітній заклад переформатовано в опорну школу Копачівської територіальної громади. З 2020 року офіційна назва школи – Комунальний заклад «Опорний заклад загальної середньої освіти с. Копачівка» Копачівської сільської ради. З 2021 року - опорний заклад загальної середньої освіти «Ліцей села Копачівка» Копачівської сільської ради Луцького району Волинської області. З цього ж року новим директором школи став Пироганич Юрій Зіновійович. *(За матеріалами книги «Сторінками шкільної історії села Копачівка»*[363]*)*

Окремо варто окреслити історію навчальних закладів у сусідніх із Копачівкою селах. У селі Башова школа почала роботу у 1921 році і мала назву однокласова публічна школа села Башова. Тоді ж вчителькою була Хелена Морозович. Очевидно, заклад у той час функціонував не постійно, бо велика кількість дітей з села відвідували навчальний заклад у Копачівці.

З липня 1937 року, відповідно до міністерських змін, школа отримує назву Публічна школа І ступеня. У 1930-х роках тут вчителює Ян Кришманський, який працює до серпня 1938 року. Місцеві мешканці згадують про його хорошу вдачу і оповідають, що при його відставці першокласники, яких він навчав, плакали. Натомість його наступника – Стефана Чтернастого, що прибув з Малої Осниці, – діти не любили. Цей педагог працював зовсім недовго - до приходу Радянської влади у село.

Про період «перших совєтів» фактично нічого не відомо. Натомість про німецький окупаційний період відомостей значно більше. У цей час школа функціонувала як початкова чотирикласова. У жовтні 1941 року, одразу з початком нового навчального року, директором стає Рачук Сергій Іванович. Деякий час другим вчителем був Музичук Данило. Тоді в школі було дві класні кімнати та одна канцелярія, серед інвентарю значився календар, а в чотирьох класах навчалося 135 дітей. Є дані і про сторожа – ним у цей період був Максим Цимбурський. Перед початком навчання у 1941 році для Башівської школи у Рожищенській Українській книгарні було закуплено портрети І. Мазепи, С. Петлюри, два тризуби, свастику та плакат «Веселе та щасливе життя». Крім того, там же купляли іконку та співаник. У 1942 році школа також активно функціонувала, про що свідчать купівлі в тій же книгарні фізичної карти Європи, карти півкуль, карти Волині, арифметичної скрині та компаса. Припиняє свою діяльність навчальний заклад у 1943 році, очевидно, у зв'язку з низьким відвідуванням дітей та з наближенням фронту.

Після закінчення Другої світової війни школа продовжує свою роботу. У цей час директоркою стає Рейкіна Марія Яківна, яка активно впроваджує нові методи роботи, самотужки виготовляє наочний навчальний матеріал, буквар та підручники. Згодом керівником школи стає Рейкін Олександр Йосипович. У цей же час в Башові починає свій педагогічний шлях заслужена вчителька України Ніна Василівна Яцюк. Школа стає прогресивною семирічкою, а згодом і восьмирічкою. У 1950-х роках навчання проводилося у двох приміщеннях, які були збудовані у 1940 та 1949 році і мали по дві класні кімнати у кожному.

---

[363] Янішевський С. Сторінками шкільної історії села Копачівка. Луцьк: Вежа. — 2018. — 80 с.

У серпні 1967 року закривається восьмирічка в Башові, у зв'язку з чим учні старших класів, котрі там навчалися, перевелися до Копачівки. Туди ж перейшов працювати тодішній директор Башівської школи Кашуба Йосип Степанович. У Башові до 1973 року продовжила роботу лише початкова школа.

Серед вчителів, які працювали тут, були Яцюк Ніна Василівна, Козачук Бронеслав Сидорович, Кашуба Йосип Степанович та Кашуба Клавдія Миколаївна, Поліщук Тамара Петрівна, Новосад Микола Пилипович, Ткачук Євгенія Миколаївна, Романюк Віра Касянівна та багато інших[364].

Схожою є й історія школи у селі Тростянка. Там шкільництво також зародилося в міжвоєнний період. Відомо, що у 1926/1927 навчальному році діти з Тростянки відвідували навчальний заклад у селі Брище. Згодом роль шкільних приміщень виконували будинки місцевих мешканців Романюка Івана Іллича, Романюка Касяна, Колтуна Сергія, Мазурка Дем'яна, Колачинського Пилипа. Згодом на земельних ділянках, подарованих Скиртюком Олександром Івановичем, Скиртюком Іваном, Столярчуком Василем Дмитровичем, поставили окремий шкільний будинок. Саму будівлю купили у селі Топільне в німця-теслі і перевезли на новообране місце підводами. У 1938 році діти навчалися у цьому приміщенні. Навчання проводилося у двох класах та у дві зміни. У цьому ж будинку була квартира вчителя. Слід сказати, що саме ця будівля виконує функції школи й у 2022 році.

Із вересня 1937 до вересня 1938 року вчителем працював Томаш Лешек, а з вересня 1938 року - Станіслава Цєшановська, яка вчителювала до початку війни у 1939 році. У період німецької окупації школа в селі Тростянка працювала лише кілька місяців 1942 року. Вчителем був, імовірно, Томаш Лешек, який, згідно зі спогадами місцевих мешканців, проживав у селі. Його убито під час січневого нападу на Тростянку членів копачівської пляцувки у 1944 році та поховано на шкільному подвір'ї (згодом перепоховали).

У післявоєнний час навчання продовжилося у радянському руслі, у початковій школі. Першою повоєнною директоркою була Гребенюк Юлія Іванівна, а вчителями працювали Баранова Одарка Андріївна та Титаренко Катерина Петрівна. У 1947 році навчання проводилося у двох приміщеннях. Після арешту та виселення Столярчука Василя Дмитровича його будинок передали для шкільних потреб. У 1950-х роках школа у селі Тростянка стала семирічною. Директором тоді працював чоловік на прізвище Рябошапко, а згодом Панасюк Микола Арсентійович. У 1950-ті тут навчалося понад 200 учнів, а вже у 1959/1960 навчальному році всього 93 учні. В 1961/1962 навчальному році школу очолював Рудевич Павло Семенович. У цей період вона вже значиться як восьмирічна, тоді ж виділено третє приміщення, окреме для початкової ланки. Очолювала школу з вересня 1962 року Гарас Ніна Гнатівна.

З 1975 року навчальний заклад реорганізовують у початковий, внаслідок малої наповнюваності – тоді навчалося 40 учнів. Тоді директоркою працювала Столярчук Валентина Іванівна. З 1990 року школою керувала Савчук Н.Г., а з 2001 року Матейко Л.С.. Нині заклад

---

[364] Янішевський С.С. Колись у Башові вирувало шкільне життя//Наш Край. – 2019. - №, с. 2

є філією ОЗЗСО «Ліцей села Копачівка». Очолює її Драбик Лариса Володимирівна. (*За матеріалами школи с. Тростянка)*

Окремі навчальні заклади були в німецьких колоніях, зокрема в Олександрівках Старій та Новій. Слід сказати, що з виселенням німецьких колоністів у Старій Олександрівці школа лишалася для українських поселенців, що зайняли німецькі будинки. У період німецької окупації з 1941 року там працював Шабала Віктор, була одна класна кімната та 59 учнів. Згодом, з 1942 року, там вчителювали Валентин та Ядвіга Зарубіни. А у повоєнний час деякий період у селі Стара Олександрівка працювала початкова школа, якою завідував Кліщ Платон Сидорович, а згодом Гайко Віктор Павлович та інші.

Директори школи с. Копачівка 1919-2021 рр. [За матеріалами ДАВО]		
№ п.п	**Роки керівництва**	**ПІБ директора**
1.	1919-1920 рр.	Францішек Срока
2	1920 р.	Ян Марцинковський
3.	1.11.1920-10.03.1923 рр.	Хенрик Гоголевський
4.	10.03.1923-17.03.1924 рр.	Яніна Затановська
5.	17.03.1924-27.11.1924 рр.	Вацлав Арбесбауер
6.	27.11.1924 – 21.05.1928 рр.	Францішек Скварло
7.	21.05.1928-31.08.1929 рр.	Вацлав Арбесбауер
8.	1.09.1929-1.09.1936 рр.	Юзефа Квасневська
9.	1.09.1936- вересень 1939 рр.	Тадеуш Козьол
10.	Жовтень 1939-червень 1940 рр.	Казван Дмитро Прокопович
11.	7.08.1940-1.09.1941 рр.	Клюгер Петро Броніславович
12.	1.09.1941-08.1943 рр.	Томаш Адольф Йосипович
13.	09.1943-09.1944 рр.	Квасневська Юзефа Карлівна
14.	09.1944 р.-	Гіжицька Яніна Романівна
15.	11.1945 р.	Вонсович Людмила Антонівна
16.	1945-1957 рр.	Сенжаровська Ганна Степанівна
17.	25.08.1957-1.09.1962 рр.	Семенюк Євген Семенович
18.	1.09.1962-1984 рр.	Рудевич Павло Семенович
19.	1984-2021 рр.	Космін Іван Йосипович
20.	2021 р. -	Пироганич Юрій Зіновійович

Хенрик Гоголевський.
Директор школи с. Копачівка
у 1920-1923 рр.
Фото з ДАВО

Вацлав Арбесбауер.
Директор школи с. Копачівка
у 1924 та 1928-1929 рр.
Фото з ДАВО

Ядвіга Михайловська.
Вчителька школи
с. Копачівка у 1929-1945 рр.
Фото з ДАВО

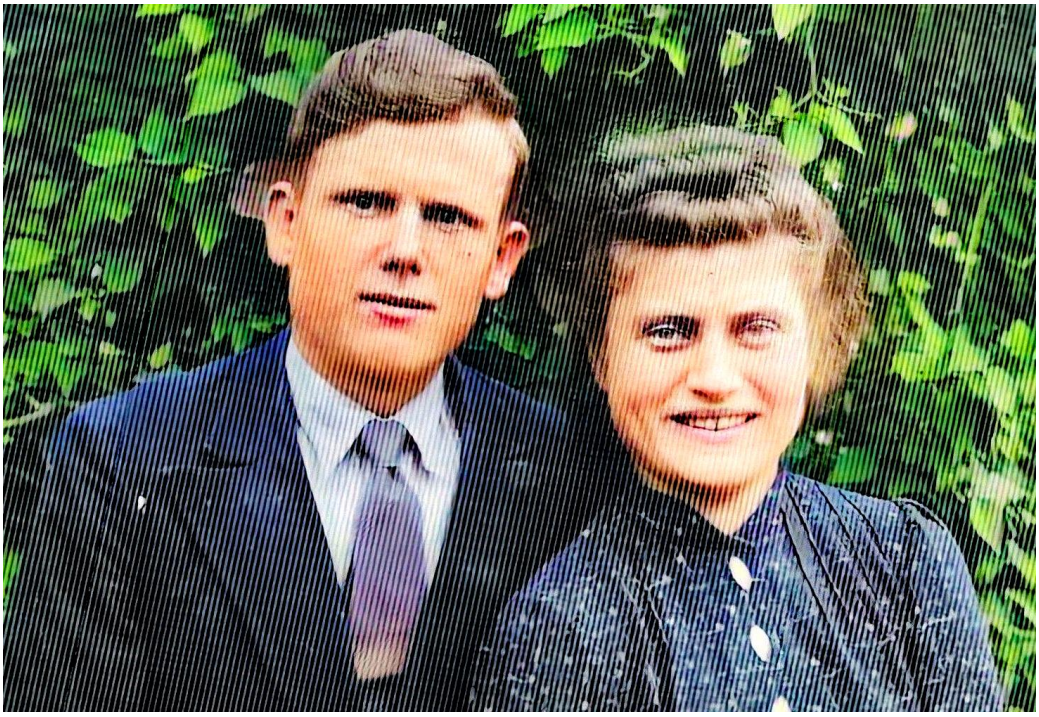
Юзефа Квасневська.
Директорка школи
с. Копачівка у 1929-1936 рр.
та 1943-1944 рр.
Фото з ресурсу Strony o Wołyniu

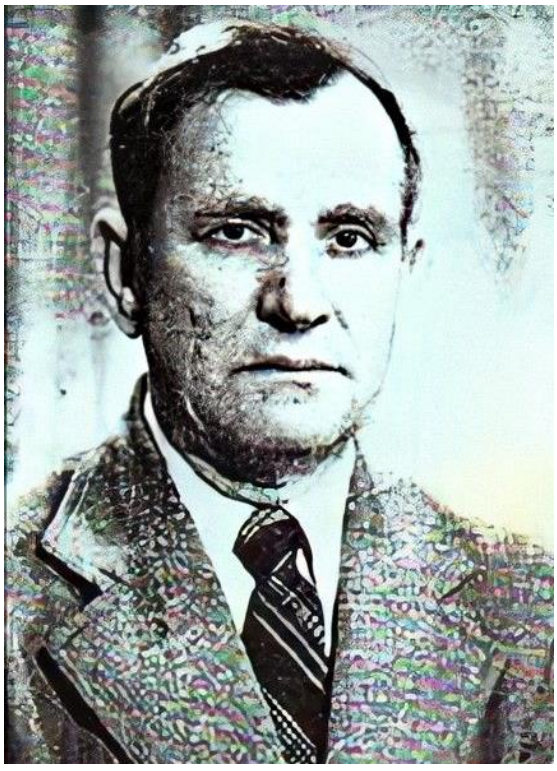
Харцери з Копачівської школи.
Посередині Тадеуш Козьол - директор школи у 1936-1939 рр.
Фото з ресурсу Strony o Wołyniu

Казван Дмитро Прокопович.
Директор школи с. Копачівка у 1939-1940 рр.
Фото з Вікіпедії

Семенюк Євген Семенович – директор школи с. Копачівка у 1957-1962 рр.
Сенжаровська (Семенюк) Ганна Степанівна - директорка школи с. Копачівка у 1945-1957 рр.
Фото з архіву родини Абрамович

Рудевич Павло Семенович. Директор школи с. Копачівка у 1962-1984 рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Космін Іван Йосипович. Директор школи с. Копачівка у 1984-2021 рр.
Фото з архіву Копачівської бібліотеки

Один із орендованих будинків для школи у 1930-ті рр.
с. Копачівка. 2021 р.
Фото Юрія Собчука.

Учні та вчителі на фоні школи с. Копачівка.
Кінець 1940-х рр.
Фото з архіву Дениса Карповича.

Школа у 1950-ті рр.
Фото з архіву Копачівської школи.

Школа у 1970-ті рр.
Фото з архіву Копачівської школи.

Вчителі Копачівської школи.
Сидять (зліва – направо) – Кречковська (Шидловська) Ліда Іванівна, Прокопович (Балка) Євгенія Омелянівна, Кліщ Платон Олександрович – керівник початкової школи в Олександрівці, Санжаровська Ганна Степанівна – директор, Олександра Іванівна, Мигаль Богдан Миколайович, Пальчик Ганна Миколаївна. Стоять (зліва – направо) – Суїма Марія Яківна – піонервожата, Семенюк Євген Семенович, Семенюк Раїса Семенівна – секретарка школи.
с. Копачівка. 1948 р.
Фото з архіву Євгенії Балки.

Вчителі Копачівської школи.
Стоять (зілва – направо) – Кицай Михайло Омелянович, Гармата Ганна Володимирівна, Радомяк Таїсія Платонівна, Корсун Галина Іллівна, Портечко Надія Павлівна, Мигаль Богдан Миколайович. Другий ряд (зліва – направо) – Балка Євгенія Омелянівна, Санжаровська Ганна Степанівна. Сидять (зліва – направо) – Семенюк Євген Семенович, Шидловська Ліда Іванівна.
с. Копачівка. 1948 р.
Фото з архіву Євгенії Балки.

Учні 7 класу та вчителі.
Травень 1949 р.
Фото з архіву Валентини Семашко.

Учні 6-Б класу та вчителі.
Травень 1949 р.
Фото з архіву Валентини Семашко.

Перший випуск Копачівської восьмирічки.
с. Копачівка. 1962 р.
Фото з архіву Віктора Галаса

Школа у 1989 р.
Фото з архіву Копачівської школи.

Школа у 2021 р.
Фото Юрія Собчука.

Педагогічний склад Копачівської школи у 2021 р.
Фото Юрія Собчука.

Учні та вчителі школи с. Башова.
Післявоєнний час.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Вчителі школи с. Башова.
1950-ті рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Учні 4 класу школи с. Тростянка.
1949 р.
Фото з архіву Тростянської школи

Будівля школи с. Тростянка.
2021 р.
Фото Валентини Поліщук

11.4. Дитячий садочок

Дошкільний заклад «Колосочок» відкрито 10 січня 1980 року. Першою завідувачкою стала Мищук Людмила Миколаївна. Із 1998 року, у зв'язку з припиненням фінансування, садочок був зачинений. Відновив свою діяльність 1 травня 2002 року. З цього часу завідувачкою закладу стала Мосійчук Валентина Іванівна, яка очолює садочок і у 2021 році. У відновленому дитсадку відкрито одну групу сезонно. Друга група відкрилася 20 квітня 2004 року. З цього часу садочок функціонує як постійно діючий. 11 листопада 2004 року приміщення газифіковано. З 1 грудня 2007 року відкрито групу раннього віку. Починаючи з 2004 року спостерігається приріст вихованців закладу. Якщо у 2004 році садочок відвідувало 34 вихованців, у 2005 вже 43, у 2008 – 69, а у 2014 – 82 малюки.

Покращується і матеріально-технічне оснащення закладу. У 2008-2010 роках за кошти сільської ради та спонсорів проведено капітальний ремонт дитсадка та забезпечено необхідним обладнанням. У 2016 році повністю замінили дах приміщення. Станом на 2021 рік садочок активно працює та забезпечує перебування вихованців. Вихователі закладу проводять різноманітні тематичні заходи, ігри, забезпечують дозвілля, виховання та навчання малюків.

(За матеріалами, зібраними вихователями садочку «Колосочок»)

Мищук Людмила Миколаївна. Завідувач садочка с. Копачівка у 1980-1998 рр. Фото з архіву садочку «Колосочок»

Мосійчук Валентина Іванівна. Завідувач садочка с. Копачівка з 2002 р. Фото з архіву садочку «Колосочок»

Свято в садочку.
с. Копачівка. 1988 р.
Фото з архіву садочку «Колосочок»

Дошкільнята.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву садочку «Колосочок»

Педагогічний колектив садочка.
с. Копачівка. 1980-ті рр.
Фото з архіву садочку «Колосочок»

Педагогічний колектив садочка.
с. Копачівка. 2018 р.
Фото з архіву садочку «Колосочок»

Дитячий майданчик в садочку.
с. Копачівка. 2018 р.
Фото з архіву садочку «Колосочок»

Дитячий садочок «Колосочок».
с. Копачівка. 2020 р.
Фото Романа Домбровського

РОЗДІЛ 12. З історії храмів

На території Копачівки, Башови та Тростянки ніколи не було православних храмів. У євреїв та німців-колоністів, які мешкали тут, був молитовний дім в Копачівці, у сусідній колонії Олександрівка Стара в міжвоєнний період діяла лютеранська кірха. Місцеві католики відвідували спочатку костели у селах Сокіл та Вишеньки, а з 1921 року і в місті Рожище. Православні також відвідували храми у Рожищі.

Потреба православної церкви поблизу постала після українсько-польського обміну населенням у 1945 році і переселення у наші села православних мешканців з Холмщини. Покидаючи рідний край, вони, крім родинного майна, забирали із собою і свої святині з тамтешніх українських православних храмів, які відвідували. Так, Олексій Тусевич разом із синами Іваном та Мефодієм і племінником Леонтієм Коновалом, а також Василь Маковський разом із синами Володимиром та Миколою привезли з собою багато ікон і панікадило зі своєї церкви у селі Крилів Грубешівського повіту та передали їх у Свято-Михайлівську церкву міста Рожище, будівництво якої на той момент якраз завершувалось. Панікадило знаходиться там до сьогодні. Саме Свято-Михайлівський храм сусіднього містечка відвідували мешканці Копачівки аж до кінця 1990-х років.

12.1. Свято-Вознесенський храм

Після проголошення Незалежності України мешканці Копачівки почали клопотатися про будівництво церкви у своєму селі. 30 січня 1992 року відбулися збори селян, на яких обговорювали перші кроки для створення церкви. Зокрема, затвердили список членів «церковної двадцятки», вибрали церковний виконавчий комітет та створили ревізійну церковну комісію. Головою зборів був Харчук Василь Андрійович, а секретарем Зімніцкий Євген Антонович. До виконавчого комітету увійшли голова Харчук Василь Андрійович, заступник Мищук Богдан Олександрович та скарбник Ткачук Микола Ничипорович. Головою ревізійної комісії обрано Кропивнюка Василя Миколайовича, його заступником став Гриб Володимир Петрович, а ще одним членом Новосад Петро Степанович. 3 квітня 1992 року офіційно зареєстровано Свято-Вознесенську релігійну громаду Української православної церкви с. Копачівка Рожищенського району.

Члени церковних органів активно включилися в організаційно-підготовчу роботу. Визначили волонтерів для збору коштів, кілька членів ініціативної групи виїжджали в сусідні села і райони, аби обрати храм, за зразком якого надалі мали вести будівництво. Частину підготовчих робіт було виконано до літа 1992 року, і 4 червня, на свято Вознесення Хрестового, благочинний Рожищенського району протоієрей Петро Іваничко у співслужінні з настоятелем Свято-Миколаївської церкви з села Кременець о. Василем Дендаком і настоятелем храму села Озденіж о. Степаном Іваничком звершили чин освячення місця під будівництво святині і закладення першого каменю.

План храму та всю будівельну документацію виготовив мешканець села, тоді начальник Луцького відділу будівельної компанії «Укргіпроград», Грицаюк Володимир Володимирович. У перші роки робота активізувалась,

але згодом, у зв'язку з важкою соціально-економічною ситуацією в країні, будівництво призупинилося.

Богослужіння тоді відбувалися у приміщенні сільського дитячого садка. Звершував їх настоятель Свято-Миколаївської церкви сусіднього села Кременець о. Василь Дендак. 26 березня 1998 року архієпископ Луцький і Волинський Нифонт призначив настоятелем Свято-Вознесенського храму села Копачівка Рожищенського району уродженця смт. Голоби, випускника Волинської духовної семінарії Михайла Лесика, який напередодні, 1 березня, отримав з рук владики священницький сан. Він активно включився в пастирську діяльність і також продовжив зусилля із будівництва храму.

У жовтні 1998 року завершено встановлення куполів на будівлі церкви. 23 жовтня освятили 5 нових куполів. На честь цієї події відбулася Божественна літургія та відслужено молебень. Разом з о. Михайлом Лесиком в освячені взяв участь і його наставник, митрофорний протоієрей Анатолій Мельник з Голоб.

Будівництво продовжувалось. Основні будівельні роботи організовували і виконували мешканці Копачівки Мищук Богдан, Харчук Василь, Кривина Євген, Бичинський Леонід, Ваньо Володимир, Диня Дмитро та багато інших. Будівництво завершилося влітку 2002 року, фактично через 10 років після початку.

5 жовтня 2002 року архієпископ Луцький та Волинський у співслужінні зі священниками Рожищенського благочиння звершили освячення новозбудованого храму. Упродовж наступних років у храмі велися оздоблювальні роботи, а також благоустрій церковної території. Багато робіт виконувалися за кошти місцевих парафіян, а також завдяки окремим благодійникам.

(За матеріалами Гресь Віри Іванівни)

о. Михайло Лесик.
Фото з сайту Волинської єпархії УПЦ

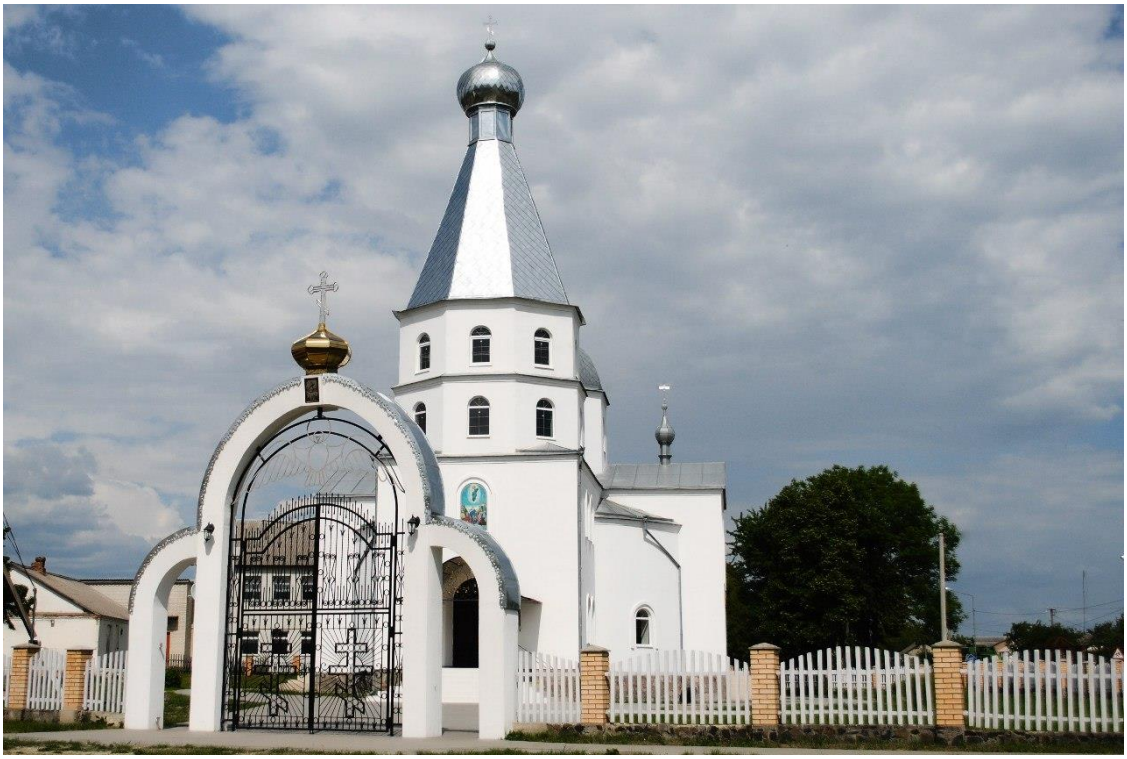
Закладення першого каменю Свято-Вознесенського храму.
с. Копачівка. 1992 р.
Фото з архіву Петра Мосійчука

Закладення першого каменю Свято-Вознесенського храму.
с. Копачівка. 1992 р.
Фото з архіву Петра Мосійчука

Свято-Вознесенський храм на етапі будування.
с. Копачівка. 2000-ні рр.
Фото з архіву Музею історії села та побуту с. Копачівка

Свято-Вознесенський храм. Сучасний вигляд.
с. Копачівка. 2018 р.
Фото Лілії Міткевич

Список засновників релігійної общини православної церкви с. Копачівка («церковна двадцятка») обрані на зборах 30 січня 1992 р.

[за протоколом зборів наданим Кривиною Євгеном Фомичем]

№	Прізвище, ім'я, по-батькові	Рік і місце народження	Місце проживання
1.	Кропивнюк Василь Миколайович	1944 р. с. Маковичі	с. Копачівка
2.	Харчук Василь Андрійович	1942 р. с. Ново-Зборичі	с. Копачівка
3.	Бондар Сергій Григорович	1953 р. с. Оленівка	с. Копачівка
4.	Левковський Олексій Володимирович	1949 р. с. Копачівка	с. Копачівка
5.	Занічковська Катерина Стахівна	1944 р. с. Корків	с. Копачівка
6.	Новосад Петро Степанович	1925 р. с. Марисін	с. Копачівка
7.	Мищук Богдан Олександрович	1938 р. с. Погоріле	с. Копачівка
8.	Самчук Надія Якубівна	1936 р. с. Дорогуськ	с. Копачівка
9.	Мосійчук Петро Мусійович	1953 р. с. Кроватка	с. Копачівка
10.	Глинюк Василь Дмитрович	1925 р. с. Кияж	с. Копачівка
11.	Зімніцкий Євген Антонович	1938 р. с. Потуржин	с. Копачівка
12.	Кривина Євген Фомич	1940 р.	с. Копачівка
13.	Цькуй Іван Йосипович	1945 р. с. Копачівка	с. Копачівка
14.	Мосійчук Степан Васильович	1920 р. с. Башова	с. Копачівка
15.	Кондратюк Григорій Дем'янович	1956 р. с. Башова	с. Башова
16.	Грицаюк Володимир Володимирович		с. Копачівка
17.	Ткачук Микола Ничипорович	1930 р. с. Башова	с. Копачівка
18.	Гриб Володимир Петрович	1951 р. с. Копачівка	с. Копачівка
19.	Бичинський Леонід Володимирович	1951 р. с. Копачівка	с. Копачівка
20.	Дем'янчук Володимир Володимирович		с. Копачівка

12.2. Храм Святого пророка Іллі

Другий храм у селі Копачівка з'явився як наслідок релігійних суперечок та поділу православної церкви в Україні на декілька структур, зокрема на Українську православну церкву Московського патріархату (УПЦ МП) та Українську православну церкву Київського патріархату (УПЦ КП). Із отриманням у січні 2019 року від Синоду Константинопольської православної церкви Томосу про автокефалію Православної церкви України УПЦ КП відходить під юрисдикцію новоутвореної Православної церкви в Україні (ПЦУ).

Ще з початку 2000-х років мешканці Копачівки вирішили облаштувати храм, який би підпорядковувався УПЦ КП. 26 вересня 2006 року офіційно зареєстровано Релігійну організацію «Релігійна громада Вознесіння Господнього Української православної церкви Київський патріархат», яка мала представляти інтереси вірян УПЦ КП[365]. У цей час її керівником був Свистович Тарас Андрійович, раніше священник у селі Рудня. З 23 березня 2007 року церковну громаду очолює о. Анатолій Заремба.

Згодом для будівництва храму обрали місце при дорозі між селами Копачівка та Башова. 2 серпня 2010 року, на свято Святого пророка Іллі, митрополит Луцький і Волинський Михаїл освятив ділянку під забудову та встановив хрест на місці спорудження майбутньої церкви. Згодом під потреби тимчасового храму облаштували будівельний вагончик, в якому проводилися богослужіння у період будівництва церковної будівлі.

У 2011 році громада ініціаторів обрала старостою вчителя Копачівської школи Романюка Анатолія Павловича. Він згуртував навколо себе однодумців, які збирали добровільні пожертви, шукали благодійників. А духовний наставник храму о. Анатолій Заремба організовував церковне життя, залучаючи хористів та сприяючи їх навчанню. З 2012 року громада офіційно змінила зареєстровану раніше назву і тепер звалася Релігійна організація «Релігійна громада Святого пророка Іллі Української православної церкви Киіївського патріархату».

Зібравши певні кошти, у 2013 році мешканці села власними силами заклали фундамент будівлі, бо спершу думали мурувати храм з блоків. Згодом з ініціативи місцевого жителя Олександра Нікончука познайомилися з директором історико-культурного комплексу «Вовчак» Василем Мазуриком і завдяки його допомозі стали заготовляти на храм ліс. Закупили необхідну кількість деревини, калібрували бруси і вже тут, на місці, власними силами склали будівлю, як конструктор. А керував процесом майстер столярної справи Володимир Гресь. Загалом на всі ці роботи пішло близько п'яти років.

Перша служба у новозбудованому храмі відбулася на Великдень 8 квітня 2018 року. А освятили церкву 5 серпня того ж року[366]. На урочистість прибув і митрополит Луцький і Волинський Михаїл, якому співслужили декан Рожищенського деканату Василь Шняк, настоятель парафії Анатолій Заремба та інше духовенство благочиння. За активність

---

[365] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/events/?id=7652481

[366] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://rozhyshche.rayon.in.ua/news/84753-kopachivka-osviatili-hram-sviatogo-illi.

у релігійному житті громади, вагомий внесок у будівництво храму медаллю «За жертовність» нагороджений Володимир Гресь, благословенними грамотами – будівничі та благодійники Анатолій Романюк, Валерій Оксенюк, Валерій Романюк та Василь Мазурик. З вітальними словами та подякою за покладені зусилля звернулися до присутніх сільський голова Олександр Совтис, депутат Віра Гресь та жителька Башови Антоніна Рудь. Завершилося святкове богослужіння на честь освячення храму Святого пророка Іллі хресним ходом довкола церкви[367].

Станом на 2022 рік церква офіційно зареєстрована як Релігійна громада Пророка Іллі Православної церкви України села Копачівка.

Храм Святого пророка Іллі.
с. Копачівка. 2010 р.
Фото з ресурсу Район.Рожище

[367] За матеріалами Віри Іванівни Гресь.

РОЗДІЛ 13. Особистості

Козьол Тадеуш Янович – вчитель та директор школи у селі Копачівка, у період 1936-1939 років керівник місцевого осередку OZN, військовий армії Андерса. Народився у містечку Північна (тепер Північна-Здруй) повіту Новий Сонч Краківського воєводства 23 травня 1912 року у сім'ї Яна та Анелі з Дзінських. Про ранні роки життя Тадеуша інформації зовсім немає. Проте відомо, що у 1930-ті родина перебувала на Волині. У 1931 році Тадеуш починає навчатися педагогічному ремеслу, а вже у 1935 році працює контрактовим вчителем у місті Олика однойменної гміни. Коли з липня 1936 року школа в Копачівці Рожищенської гміни стає трикласовою, тоді ж постає потреба у новому викладачі. Із 1 вересня 1936 року Тадеуш Козьол стає новим вчителем, а також виконувачем обов'язків директора трикласової публічної школи, а згодом публічної школи II ступеня у селі Копачівка.

У в 1938/1939 навчальному році на освітній процес суттєво впливає геополітична ситуація. В урядових програмах для публічних шкіл вимагається збільшити наголос на патріотизмі та військово-патріотичному вихованні. Наслідком цього є діяльність при школі філій організацій LMK – Ліга морська і колоніальна та LOPP – Ліга оборони повітряної та протигазової. Філія LMK нараховувала 144 члени, які збиралися раз у місяць на організаційні збори. Філія LOPP теж проводила свої збори раз на місяць, а в її склад входили 132 члени. Обома організаціями при школі керував безпосередньо директор Тадеуш Козьол. Крім того, на базі школи директор організував і дружину харцерів, яка нараховувала 27 членів. Слід сказати, що саме при керівництві Тадеуша Козьола, у 1937-1939 роках, триває процес будівництва нового приміщення для школи, кімнати якого й сьогодні служать учням, хоча й після значної реконструкції.

Разом з початком бойових дій Другої світової війни та активізацією польського визвольного руху чимало мешканців Копачівки стають учасниками польського підпілля. Тадеуш Козьол керував місцевою групою урядової організації OZN (Obóz Zjednoczenia Narodowego), його заступником була інша вчителька Юзефа Квасневська. Передбачалося, що на випадок їхнього арешту керівництво мала перейняти ще одна вчителька, Ядвіга Михайловська. Зрештою, обох вчителів арештували. Місцем арешту Тадеуша Козьола вказано Харків. У протоколах допиту він свідчить про те, що просив у Юзефи Квасневської бинти для перев'язки у кількості шести штук. 14 грудня 1940 року Волинський обласний суд засудив Тадеуша Козьола за статтями 54-11 та 54-2 КК УРСР. Він отримав вирок 10 років трудових таборів і п'ять років позбавлення громадянських прав. 16 травня 1941 року поселений в один із Воркутинських трудових таборів у республіці Комі, де перебував до 17 жовтня 1941 року.

Разом із створенням польської армії генерала Андерса, у вересні 1941 року, відбуваються звільнення репресованих польських військових. Всі вони зголошуються до міста Бузулук Оренбурзької області СРСР, де в той час перебувало керівництво та осередок формування польської армії генерала Андерса. У жовтні 1941 року туди ж зголосився і Тадеуш Козьол. За допомогою британського уряду Андерс домігся від радянського керівництва згоди на виведення формування до Середньої Азії. 31 серпня

1942 року відбулася радянсько-польська військова конференція, на якій підписано протокол про евакуацію армії, всього близько 80 тисяч військовослужбовців і понад 37 тисяч членів їхніх сімей, в Іран для охорони нафторозробок і нафтопроводів. Нова реорганізація армії у 2-й корпус відбулася в І-й половині 1943 року у Палестині.

Серед репресованих польських мешканців була й Чеслава, молода дівчина, уродженка міста Львів. Тадеуш та Чеслава одружилися у 1943 року в Єрусалимі, на території тогочасної Палестини. У січні-лютому 1944 року 50-тисячний корпус переведено до Італії і включено до союзницьких військ. У травні 1944 року військові брали участь у здобутті монастиря Монте-Кассіно — укріпленого пункту німців в Італії. У червні 1944 року корпус знову у боях, які закінчив у Болоньї (Італія) 21 квітня 1945 року.

18 квітня 1952 року подружжя Тадеуша та Чеслави Козьол, їхні дві шестирічні дочки Єва та Тереза, а також батько Ян Козьол вирушили з м. Саутгемптон (Великобританія) на судні «Georgic» до США. 28 квітня того ж року вони прибули в Нью Йорк. Поселилися у місті Чикаго, штату Іллінойс, де й проживали надалі. Тадеуш працював дизайнером електроніки на Zenith Radio Corporation. У 1964 році він виступив одним з патронів Good Counsel High School в м. Чикаго.

Помер 90-літній Тадеуш Козьол 14 жовтня 2002 року, похований на кладовищі в м. Чикаго, у секції польських ветеранів. 3 березня 2007 року помирла дружина Чеслава. Нащадки подружжя живуть і сьогодні[368].

Квасневська Юзефа Карлівна - вчителька, директорка Копачівської школи, активна діячка міжвоєнного періоду та періоду Другої світової війни. Народилася Юзефа Карлівна 29 лютого 1888 року у Джурині, що на Поділлі, в родині Кароля та Вікторії (дівоче прізвище невідоме). У сім'ї Квасневських було троє дітей – найменша Юзефа, середня Станіслава (1878 р.н.) та найстарший син Сигізмунд (1877 р.н.). Юзефа спочатку навчалася вдома, а згодом, впродовж 1907-1909 років, проходила педагогічні курси в приватній школі пані Марцишевської у Варшаві. З 1909 до 1920 року викладала у приватних школах на Поділлі.

На Волинь приїхала у 1921 році, коли почала працювати у селі Кирилуха, Рожищенської гміни. Через рік Юзефу Квасневську переведено до школи в селі Пожарки тієї ж гміни, де вона вчителювала впродовж двох років. 1 жовтня 1924 року, згідно з наказом шкільного інспекторату, вона почала працювати у селі Копачівка. Трапилося це випадково: у селі Озерце не було помешкання для вчителя, тож її призначили до Копачівки, де й надалі працювала аж до закінчення Другої світової війни. Під час вчителювання Юзефа Квасневська також була й активною громадською активісткою. У 1930-х роках вона очолювала шкільні організації РСК та Каси Штефчика. Під її керівництвом проводили бесіди щодо дотримання гігієни й збереження здоров'я, а взимку роздавали лікарські трави.

У Копачівці Юзефа Квасневська проживала разом із сестрою Станіславою у будинку коваля Казимира Позняковського до 1926 року, а з 1926 до 1929 року у Юзефи Туньської, згодом у будинку Францішека

---

[368] Янішевський С.С. Долі вчителів з Копачівки: Тадеуш Козьол. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/8333-25369.html

Петровського. Ці ж приміщення орендували в різний час для потреб школи. У 1929 році Юзефа Квасневська стає керівницею місцевої, тоді ще двокласової початкової школи, якою керує до 1936 року. Після прибуття на посаду керівника нового вчителя Тадеуша Козьола, Юзефа продовжує там вчителювати[369].

Разом із початком бойових дій Другої світової війни у 1939 році Юзефа Квасневська стала заступницею керівника місцевого осередку підпільної організації OZN. З приходом радянської влади до краю усі активні члени місцевого польського підпілля піддались обшукам з боку органів безпеки. Не стали виключенням і вчителі. Під час обшуку в Юзефи Квасневської вилучено польську літературу, бронзову медаль за 10-річну педагогічну працю, численні фотографії, листи та малюнки. Крім того, знайдено зашиті в подушках агітаційні пропольські плакати, портрети Пілсудського, Мосціцького й Ридз-Сміглого. Будь-яку свою приналежність до політичних чи інших організацій вчителька заперечувала. Її звинуватили в антирадянській агітаціїї серед мешканців села, учнів та батьків на батьківських зборах, проведення на шкільних заняттях польського патріотичного виховання, вербування батьків до організації. Крім того, вчителька відмовлялася від проведення роз'яснювальної роботи щодо виборів до народних зборів і збирала допомогу репресованим односельчанам та осадникам із сусідньої колонії Корчівка. Відтак, 24 червня 1940 року Юзефу Квасневську заарештували та засудили на вісім років за участь в антирадянській повстанській організації й розповсюдження контрреволюційної літератури. Очікуючи переведення до трудового табору, вона відбувала арешт у Луцькій тюрмі[370].

З приходом на Волинь німецької окупаційної адміністрації у 1941 році, уникнувши розстрілу в Луцькій тюрмі напередодні, Юзефа Квасневська повертається на вчительську посаду в Копачівці. У цей час це була початкова чотирирічна школа на чолі з директором, чехом, Адольфом Томашем. З жовтня 1943 року Юзефа Карлівна лишається єдиною вчителькою і за сумісництвом керівницею навчального закладу. З листопада 1943 року разом з іншою вчителькою Ядвігою Михайловською стає зв'язковою Рожищенського відтинку АК «Коло». Під час проведення обліку шкоди за час німецької окупації, який проводила Юзефа Квасневська, вона сказала, що «ще не відомо, хто війну виграє, а рахунок вже виставляють німцям». Цей вислів їй пізніше згадають.

Наприкінці вересня 1944 року Юзефу Квасневську відсторонили від роботи в школі. Проти неї знову відкрили кримінальну справу зі звинуваченнями в підозрі у веденні антирадянської діяльності. Інкриміновано численні антирадянські висловлювання, зокрема те, що називала польський радянський уряд «продажним» і «зрадницьким», проводила польську націоналістичну агітацію, виступала за повернення кордонів 1939 року, у ставленні до молодих радянських учителів висловлювалася як до «недостатньо підготовлених до педагогічної праці», проводила заклики не приймати радянського громадянства, бо це буде виявом зради польському. 4 січня 1945 року Юзефу Квасневську засудили на 10 років[371].

---

[369] ДАВО, Ф.38, оп.1, спр.1263.
[370] ДАВО, Ф. 4666, оп.2, спр.2445.
[371] ДАВО Ф. 4666, оп.2, спр. 2446.

Повернулася вона у січні 1946 року вже до Польщі, у селище Зельонка Паслєнцка Вармінсько-Мазурського воєводства, куди виїхали більшість мешканців Копачівки. Там вчителька також активно долучилася до тамтешнього шкільництва і культурної роботи. У 1949/1950 роках працювала керівником школи в Зельонці. А згодом, за її надто активну позицію та надмірну релігійність місцева освітянська влада перевела до села Лемпно. Юзефа так і не пізнала сімейного затишку. Померла у 1973 році.

Діти з Копачівки під час першого причастя біля костелу в м. Рожище. Крайня зправа Юзефа Квасневська. Фото з ресурсу Strony o Wołyniu

Родина Пайдовських. Військові осадники, фермери, активні діячі міжвоєнного періоду. Проживали Пайдовські у військовій осаді Корчівка. Тут був великий лісовий масив, тож щоб поселитися, доводилося корчувати дерева. Центральною фігурою серед осадників Корчівки став Тимофій Пайдовський, улан польської армії, уродженець м. Ужендув, що у Люблінському воєводстві Польщі. Народився у патріотичній польській родині, чимало представників якої переслідувано російською владою за участь у польських повстаннях. Разом з ним землю у Корчівці отримав і старший брат Миколай, який у цей період проживав у Любліні, Луцьку та Ужендові. Миколай Пайдовський, випускник факультету філософії Ягелонського університету, старший улан легіонів Пілсудського, був директором Люблінської сільськогосподарської палати (Lubelska Izba Rolnicza) та радним в Люблінській міській раді, активним учасником сільськогосподарських організацій та засновником кількох кооперацій на Волині, а також редактором газети «Przegląd Wołyński»[372]

[372] Józef Marczuk. Mikołaj Pajdowski - urzędowianin, legionista, społecznik i krajoznawca (1891—1975)// Głosu Ziemi Urzędowskiej. – 1998. - №396, s.45-46.

Тимофій Пайдовський разом з дружиною Наталією та дітьми Юзефом, Едмундтом та Іреною проживали у чотирикімнатному цегляному будинку в Корчівці. Діти відвідували школу у селі Копачівка, що розташовувалася за кілометр від Корчівки, батьки ж активно займалися сільським господарством. Поруч із будинком ріс великий, на 6 га, фруктовий сад, плоди з якого реалізували у магазинах краю. Трактора у господарстві не було, земля оброблялася вісьмома кіньми. Голова сімейства був активним діячем у громаді. Зокрема, належав до ініціаторів створення в сусідній Копачівці споживчого (Spółdzielnia spożywców) та молочного кооперативів (Spółdzielnia mleczarska), у якому Тимофій виконував роботу скарбника. Обидва кооперативи охоплювали своєю діяльністю 19 сіл навколо Копачівки, включно з Корчівкою.

Тимофій активно впроваджував нові форми господарства на тих 40 га, які ділив зі своїм братом. Миколай, будучи фанатом сільськогосподарських новинок, часто подорожував до Бельгії та Голандії, де отримував нові знання про способи господарювання на землі. Сюди приїжджали студенти аграрних коледжів Варшави та Кременця, щоб дізнатися про вирощування стада польських розведених корів, астраханських овець, риболовлі коропа та плодівництва[373].

Із початком війни і приходом на Волинь радянської армії у вересні 1939 року для родини настали складні часи. Масові арешти польських осадників та їх родин почалися у лютому 1940 року. Мешканців Корчівки виселяли у ніч на 10 лютого. Згадує син Тимофія Пайдовського Юзеф: *«Посеред ночі ми почули, як в наші двері стукають рушниці. Батько, вважаючи, що небезпека бути заарештованим вплине лише на нього як на колишнього легіонера, і не сподіваючись, що всю родину буде депортовано, переховувався. Мати, нашвидкоруч упаковувала одяг, взуття та постільну білизну. За цей час до нашого двору приїжджали сани, повні інших поселенців».*

Репресованих польських осадників з Корчівки здебільшого депортували до Архангельської області на спецпоселення Нянда та Єль. Дорослі працездатні поселенці працювали на лісозаготівлі, діти відвідували місцевий навчальний заклад. Перебування там було важким через брак їжі та необхідних продуктів існування, як, наприклад, мила.

Восени 1941 року, у зв'язку з початком німецько-радянської війни та подальшою амністією, польські арештанти зголошувалися до армії генерала Андерса. Деякий час Наталія Пайдовська з дітьми працювали в колгоспах Казахстану, займалися збиранням бавовни та очищенням зрошувальних каналів. Старший син Юзеф, якому на той час виповнилося лише 16 років, вирушив на південь, на Поволжя, де саме формувалися військові частини генерала Андерса. Пройшовши навчання у гімназії в іранському місті Ісфахан, у січні 1943 року Юзеф отримав переведення до Іраку, а згодом до Палестини, де він лікувався від малярії. У жовтні 1943 року прибув до Ліверпуля, а згодом до Глазго, де приєднався до 8-го батальйону І-ї бронетанкової дивізії генерала Мацека. Наприкінці липня 1944 року Юзеф брав участь в Нормандській операції, а згодом був важко поранений під час битви під Фалезом. Півроку лікувався у лікарнях

---

[373] Z Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej : wspomnienia z osad wojskowych 1921-1940 : [praca zbiorowa / pod red.: Henryka Łappo et al.], Londyn: Ognisko Rodzin Osadników Kresowych, 1992, - 429 s.

Англії. Після війни закінчив навчання в польській гімназії ім. Й. Словацького в Глазго, згодом навчався в Лондонському північному політехнічному університеті.

Тимофій Пайдовський, уникнувши депортації в Нянду, переїхав до родинного містечка Ужендув, де під псевдонімом проживав під час усієї війни. Був активним учасником польського підпілля, а згодом переїхав до родини в Лондон, де й помер у 1975 році. Наталія Пайдовська, долучившись до польських жіночих підрозділів, приділяла увагу навчанню молодших дітей, які у той час відвідували школу в м. Ісфахан. Згодом дочка Ірена навчалася у жіночій кадетській школі в Назареті, а син Едмунд у кадетській школі в Барбарі, які знаходилися у Палестині. Після переїзду до Британії Ірена отримала грант на вивчення стоматології в Дубліні, а потім практикувала в Лондоні. Після виходу на пенсію все своє хірургічне обладнання направила до Польщі. Едмунд з Палестини емігрував у США[374].

Родина Тимофія та Наталії Пайдовських.
Осада Корчівка. 1934 р.
Фото з gokurzedow.pl

Катеринославська лінія **родини Бродницьких**. У 1797 році у Копачівці в сім'ї Бартоломея та Агнєшки Бродницьких народився син Вікентій. Бродницькі були однією з шляхетських родин, які заснували цей населений пункт та активно долучалися до суспільного життя краю. Мали вони й свій давній родинний герб – Лодзя.

Десь в середині 1820-х Вікентій Бродницький бере собі за дружину Аполонію Тунську, з якою переїжджають до села Карпилівка на Камінь-Каширщині. Саме там у 1825 році народжується перша у родині донька – Юстина, а згодом, у 1830 році і син Альберт. За деякий час сім'я

---

[374] Stalin`s ethnic cleansing. Jozef Pajdowski. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.kresyfamily.com/sec-044-karcz-wka-pajdowski.html

переїжджає до села Растів, що тепер на Турійщині, і там народжуються ще два сини – Томаш та Станіслав, який прожив всього лиш рік. Слід сказати, що брат Вікентія Войцех Бродницький лишився у Копачівці, а його нащадки проживали в селі аж до виселення у 1945 році.

Коли Альберту, старшому з синів Вікентія Бродницького, виповнилося 15 років, він вступив до Санкт Петербурзького будівельного училища, де навчався впродовж семи років. Після закінчення навчання переїхав до Катеринослава (тепер Дніпро), тогочасного центру Катеринославської губернії, складової Російської імперії. Тут Альберт працював помічником архітектора при Катеринославській губернській будівельній та шляховій комісії.

Вже у 1860 році виконував обов'язки губернського архітектора, керував поточним ремонтом будинку Дворянських зборів (це Потьомкінський палац, відомий нині як Палац студентів у парку Шевченка в Дніпрі). Крім того, він керував поточним ремонтом губернської поштової контори, йому належав проект Волосько-Хутірської поштової станції. Він розробив проект мосту через річку Оріль біля села Перещепиного на півночі губернії. У 1859 році Альберт розробив проект мосту через річку Мокра Московка у місті Олександрівську (нині Запоріжжя). Втім, фактично усі проектовані Альбертом Бродницьким об'єкти не збереглися до нашого часу. Така ж доля спіткала і кам'яний міст між вулицями Нагірною та Козачою у Дніпрі, спроектований ним на початку 1870-х років. Наприкінці 1860-х років Альберт спроектував для Катеринослава римо-католицький костел Святого Йозефа.

Реалізовано цей проект було після переробки П. П. Меркуловим наприкінці 1860-х років. Будівля стала, мабуть, єдиною, яку ми можемо побачити тепер, щоправда у суттєво зміненому вигляді – костел перебудували у 1950-х роках. Нарешті, у 1872-1874 роках Альберт Бродницький здійснював нагляд за будівництвом комплексу Катеринославської духовної семінарії. У 1865-1875 роках був катеринославським губернським архітектором, тоді одним з наймолодших у імперії, а також дослужився до чину статського радника.

Після одруження Альберта з місцевою дворянкою Іриною Василівною Савицькою родина поповнюється новими нащадками – синами Леонідом та Сергієм та донькою Ніною. Слід сказати, що усі вони також варті того, щоб якомога ширше про них розповісти.

Отож, старший син Леонід Бродницький пішов стежкою батька і також став архітектором. Після закінчення у 1881 році хіміко-технологічного відділення Катеринославського реального училища, він здобув фах цивільного інженера, як і батько, у Петербурзькому будівельному училищі. З 1886 року працював техніком губернської земської управи, а через десять років вже виконував обов'язки губернського архітектора. У 1894 році Леонід підготував проект церкви Св. Миколи на Верхній колонії у селі Кам'янському (сьогодні цей римо-католицький костел прикрашає місто Кам'янське).

Спільно з С. Ю. Харманським у 1895-1896 роках Леонід Бродницький проектував будинок аудиторії народних читань біля Яковлєвського скверу (у 1906 році тут була перша адреса катеринославської «Просвіти»). У 1899-1902 роках доопрацював проект нового будинку губернського земства і здійснив нагляд за його спорудженням. У 1904 році архітектор ввійшов до складу комісії

з будівництва поштово-телеграфної контори у Катеринославі. Того ж року за проектом Леоніда Бродницького збудований будинок директора Катеринославського історичного музею Дмитра Івановича Яворницького.

Років сто тому у виданні «Екатеринославские епархиальные ведомости» друкувалася реклама такого змісту: «Спорудження храмів. Катеринослав. Єпархіальний архітектор Леонід Альбертович Бродницький та інженер-архітектор Георгій Ілліч Туровець приймають замовлення на складення проектів (планів) церков, каплиць, іконостасів, огорож тощо». На початку 1907 року (можливо 1908 року) 43-річний Леонід Бродницький раптово помер, лишивши після себе трьох доньок після двох шлюбів.

Інший представник роду, Сергій Бродницький, також був активним суспільно-політичним діячем тогочасної Катеринославщини. Крім того, перебуваючи на високих посадах, був добрим другом відомого дослідника козацтва, автора нетлінної «Історії запорозьких козаків» Дмитра Івановича Яворницького. Але про все по порядку. По закінченні 1878 року Катеринославської класичної гімназії, він вступив на юридичний факультет Харківського університету, здобув правничу освіту. Певний час був головою комісії народних читань (створена 1883 року), яка й ініціювала побудову в місті народної аудиторії, де ставилися вистави, читалися лекції. Сам Сергій Бродницький був талановитим декламатором українських та російських віршів, яких знав безліч. Часто виступав на користь незаможних студентів гірничого інституту. Та найбільше знаний як голова Катеринославської повітової земської управи. Тут Сергій працював до революції 1917 року.

Разом із впливовим головою губернської земської управи, відомим у тогочасних політичних колах Михайлом Родзянком, Сергій Бродницький підтримав у 1902 році ідею про відкриття в Катеринославі історичного музею на чолі зі своїм другом Дмитром Яворницьким. Згодом Сергій Бродницький став головою ради цього музею. Дружиною Сергія Бродницького була Софія Петрівна, також громадська діячка, яка працювала в народній освіті. Їхня доля після революції 1917 року невідома.

Ніна Бродницька – єдина донька у сім'ї Альберта та Ірини, як і її брати також відзначилася активною діяльністю на теренах Катеринославщини, хоча, все ж, не такою бурхливою. Отримала вищу музичну освіту у Санкт-Петербурзькій консерваторії і з 2 вересня 1893 року викладала музику в Катеринославському єпархіальному жіночому училищі. 19 липня 1896 року Ніна Бродницька одружилася. Її чоловіком став «состоящий при министерстве земледелия и государственных имуществ специалистом, прикомандированный к тульскому губернатору Борис Людвигович Гохгейм». Відтоді Ніну Бродницьку знали як Ніну Гохгейм. Під цим прізвищем вона фігурувала і у щорічному звіті про стан єпархіального жіночого училища за 1906-1907 роки.

Подальшу долю Катеринославської гілки родини Бродницьких, на жаль, не визначено. У Сергія Бродницького нащадків не було, а доньки Леоніда, очевидно, після одруження змінювали прізвища. До сьогодні ця родина в особах Альберта та його дітей Сергія, Леоніда та Ніни згадується серед мешканців колишнього Катеринослава з особливою шаною.

(За матеріалами журналіста та краєзнавця Миколи Чабана (м. Дніпро).

Сергій Бродницький та Дмитро Яворницький.
Фото з архіву Миколи Чабана

Сергій Бродницький.
Фото з архіву Миколи Чабана

Балка (Прокопович) Євгенія Омелянівна. Вчителька Копачівської школи. Активна діячка післявоєнного часу. Народилася у 1924 році у місті Городло Грубешівського повіту Люблінського воєводства Польщі. Проживала у заможній українській патріотичній селянській родині, яка брала активну участь в громадському житті українців. У місті Городло відвідувала місцеву «Рідну хату» - об'єднання, яке займалося просвітою українців; її закрили у 1935 році. Після закінчення шести класів місцевої школи вступила до Яворівської гімназії, що у Львівській області. Там мала змогу спілкуватись з відомим митрополитом Української греко-католицької церкви Андреєм Шептицьким. Згодом продовжила навчання у знаній Українській учительській семінарії в місті Криниця Новосанчівського воєводства у Польщі, де директором працював відомий літературознавець та освітній діяч Омелян Цісик, а частим гостем і співзасновником закладу був знаний науковець Володимир Кубійович. У 1943 році стала однією з перших випускниць гімназії. Працювала вчителькою в сусідньому селі Лошкові. Тоді саме розгортався українсько-польський конфлікт, і вчителювати стало небезпечно. У зв'язку з цим покинула роботу[375].

У 1945 році з сім'єю переїхала до Копачівки, де завдяки сприянню місцевої вчительки-полячки влаштувалася на роботу до тутешньої школи. З 1 вересня 1945 року впродовж наступних 40 років працювала вчителькою молодших класів. Разом з чоловіком Констянтином Балкою виховували дочку Людмилу, що також вчителювала у місцевій школі. Була активною у громадянському житті села. Обиралася депутаткою сільської ради. Померла 16 вересня 2020 року у віці 96 років. Похована на кладовищі села Копачівка.

---

[375] Спогади Балки Євгенії Омелянівни.

Прокопович (Балка) Євгенія Омелянівна з учнями 2 і 4 класу.
с. Копачівка. 1954 р.
Фото з архіву Віктора Галаса

Старенько Валентина Денисівна народилася 19 жовтня 1934 року у селі Вовчий Перевіз (тепер село Старовойтове) Любомльського району Волинської області. Радянська діячка, доярка колгоспу «Перше травня» Рожищенського району Волинської області, Герой Соціалістичної Праці, депутатка Верховної Ради СРСР 6-го скликання (1961 р.)[376].

У 1940 році у рамках переселення з прикордонної зони разом з родиною переїхала у село Копачівка. Станом на 1942 рік, відповідно до списків мешканців села Копачівка, сім'я зазначена у такому складі: мати Марія (1912 р.н., с. Турко, рільник, українка православна) та 4 дітей: Євгеній (1931 р.н., с. Перевіз), Валентина (1933 р.н.) Анастасій (1938 р.н.) та Віра (1940 р.н.)[377].

Коли у 1948 році в Копачівці утворюється колгосп «Перше травня», Валентина стає там дояркою. Згодом майстринею машинного доїння колгоспу, а пізніше радгоспу «Перше травня» села Копачівки. Станом на 1957 рік Валентина Денисівна, єдина серед мешканців села, ще проживала у землянці, про що є свідчення у протоколах загальних зборів Копачівської сільради. У 1958 році стає членом КПРС. У 1966 році надоїла по 3321 кг молока від кожної з 25 закріплених за нею корів. Понад 55 років пропрацювала дояркою[378].

З 1990-х років на пенсії, проживала на вулиці Першотравневій у селі Копачівка. Померла 15 березня 2008 року у Копачівці, де й похована. Там же похований брат Євгеній з дружиною.

---

[376] Старенько Валентина Денисівна. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Старенько_Валентина_Денисівна
[377] ДАВО Р-68, оп.3, спр.100, спр. 101.
[378] ДАВО, Р 1140, оп.1, спр.48

Валентина Денисівна не була одружена. Виховувала дітей брата Анастасія, Тетяну та Станіслава.

Валентина Денисівна впродовж своєї діяльності була нагороджена званням Герой Соціалістичної Праці та орденом Леніна від 22 березня 1966 року, орденом Жовтневої Революції від 24 грудня 1976 року, орденом Трудового Червоного Прапора від 14 лютого 1975 року, медаллю «За трудову доблесть» від 26 лютого 1958 року.[379]

Старенько Валентина Денисівна.
Фото з архіву Музею історії сільського господарства смт. Рокині.

Ядчик Міхал Йозефович. Польський інженер-електрик, член Асоціації польських інженерів-електриків міста Лодзь. Народився 1 червня 1930 року у Копачівці Луцького повіту на Волині. Здобув атестат середньої школи у 1949 році в Бжезі (Дольний Шльонськ), згодом розпочав двоступеневе навчання на факультеті комунікації Технологічного університету Вроцлава. В 1955 році отримав диплом магістра інженерії за спеціальністю «радіопередавальні пристрої». Професійну роботу розпочав на кафедрі приладів радіомовлення Вроцлавського університету науки і техніки, де у 1952–1956 роках був асистентом. У 1959–1961 роках працював заступником директора заводу Elwro. У 1961-1967 роках був головним інженером компанії Fonica у Лодзі. Згодом, протягом понад 20 років, доцентом і директором відділення PIAP (Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów) у місті Лодзь. У 1970 році інженер Ядчик захистив кандидатську дисертацію з економіки промисловості в університеті м. Лодзь. У 1990 році розпочав новий етап у своїй діяльності, ініціюючи створення компанії Time-Net, у якій він також тимчасово був

[379] Старенько Валентина Денисівна. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Старенько_Валентина_Денисівна

співвласником. У 1969–1989 роках був активним у правлінні філії Асоціації польських інженерів-електриків місті Лодзь, де у 1975–1977 роках виконував функцію президента. Є автором близько 30 публікацій, в тому числі книги про те, як відтворити аудіозапис. За свою діяльність нагороджений Лицарським хрестом (Krzyżem Kawalerskim) та Офіцерським хрестом ордену Відродження Польщі (Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski), Золотим і Срібним Почесним знаком Асоціації польських інженерів-електриків (Złotą i Srebrną Odznaką Honorową SEP i NOT)[380].

Міхал Ядчик
Фото з архіву SEP

Бродницька-Бавінська Даніела. Відома політикиня, громадська діячка, учасниця об'єднання «Солідарність». Народилася 29 липня 1937 року у Копачівці. Середню школу закінчила у місті Бродниця, на Помор'ї у Польщі. У 1961 році стала випускницею Університету Миколи Коперника в Торуні за спеціальністю «історія». У 1962-1965 роках працювала викладачкою у середній школі ім. Яна Касперовича в м. Іноврoцлав. У 1965-1971 роках вчителювала у Вищій школі медсестер в місті Єлена Гура. Після викладання деякий час була безробітна. У період з 1972 до 1979 року працює вчителькою середньої школи місті Гожув-Велькопольський. З 1979 по 1982 рік вчителювала у сільськогосподарських школах місті Єлена Гура. У 1971 році надіслала листа на ім'я першого секретаря ЦК ПЗПР (Центральний Комітет Польської об'єднаної робітничої партії) Едварда Герека, в якому написала про фінансові махінації в медичних школах Вроцлава. Через це її викликали на допити, а згодом затримали правоохоронні органи. З весни 1980 року вона була розповсюджувачкою незалежного журналу «Robotnik» та книг, виданих Літературним інститутом у Парижі.

З жовтня 1980 року стає прихильницею профспілкового руху «Солідарність». У 1981 році була активною учасницею страйку клубу

[380] Sylwetki członków Oddziału Łódzkiego SEP obchodzących 80-lecie urodzin. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://seplodz.pl/biuletyn/sep_4_2010.pdf

«Gencjan» в Єленій Гурі. Після 13 грудня 1981 року учасниця протестів, співорганізаторка акції розпису надписів на стінах. У грудні 1981 року і в травні 1982 року оштрафована за порушення правил поведінки. З червня 1982 року Даніелу не допускали до педагогічної роботи. З 1983 року брала участь у зустрічах з Лехом Валенсою, Генріком Вуйцем, Збігнєвом Ромашевським, Владиславом Сила-Новицьким та Адамом Стшембошем.

У 1990-1998 роках вела малоефективну боротьбу за поновлення на роботі та відшкодування. Померла 14 квітня 2005 року в місті Єлена Гура[381].

Даніела Бродницька-Бавінська
Фото з архіву Анатоля Бавінського

Горбайчук Володимир Йосипович. Науковець, кандидат фізико-математичних наук, доцент. Народився 25 січня 1935 року в селі Радостів Томашівського повіту. У серпні 1944 року його батька мобілізовано до Червоної армії, він загинув у березні 1945 року на території Німеччини. Володимира Горбайчука з матір'ю переселили в Україну, в село Копачівка. На визначення майбутнього життєвого шляху Володимира Йосиповича вплинув учитель математичних предметів Копачівської школи, холмщак Михайло Омелянович Кицай – згодом доцент Львівського державного університету імені Івана Франка. Володимир Горбайчук у першому-другому класах навчався у школі села Радостів, третій закінчив у початковій школі села Тростянка. У період 1946-1950 років Володимир Йосипович навчався у Копачівській семирічній школі, після закінчення якої в 1950 році вступив в Рожищенську середню школу, яку закінчив в 1953 році. У середній школі майбутнього професора цікавили історія, література, життя і творчість письменників. Часом на уроках літератури своїми знаннями про творчість того чи іншого письменника він дивував навіть вчителів. У шкільні роки Володимир Йосипович підтримував дружні

[381] Bawiński Anatol. Zachowac-w-pamieci-historia-mojej-rodziny. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://docplayer.pl/45266758-Zachowac-w-pamieci-historia-mojej-rodziny.html

стосунки з майбутніми поетами Йосипом Струцюком та Володимиром Лучуком, які певний період також вчилися в Копачівці.

У 1953 році Володимир Горбайчук став студентом математичного відділення фізико-математичного факультету Луцького педагогічного інституту імені Лесі Українки, який закінчив у 1957 році. Упродовж 1957-1961 років працював учителем математики Камінь-Каширської середньої школи на Волині. З 1961 до 1968 року займав посади асистента і старшого викладача кафедри математики Луцького педагогічного інституту. З 1968 по 1971 рік навчався в аспірантурі Інституту математики Академії наук УРСР.

23 травня 1972 року на засіданні ради Інституту математики АН УРСР захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата фізико-математичних наук. Упродовж 1976–1982 років працював доцентом кафедри математичного аналізу Тернопільського педагогічного інституту. Вчене звання професора Володимиру присвоїли у 1976 році, тоді ж він отримав вчене звання доцента. Основна частина трудової діяльності минула в Луцькому педагогічному інституті та Волинському державному університеті імені Лесі Українки. Тут він став професором у 1992 році. З його ініціативи у 1994 році в закладі створили кафедру диференціальних рівнянь і математичної фізики, яку очолив і працював на ній до останніх своїх днів[382].

Володимир Йосипович був натхненним популяризатором математичної науки, писав статті для науково-популярних журналів. Зібрав унікальну математичну бібліотеку, яка була підґрунтям його різносторонньої математичної ерудиції. Нині книгозбірня передана Волинському національному університету ім. Лесі Українки.

Помер Володимир Йосипович 1 листопада 1997 року в Луцьку, де й похований.

Горбайчук Володимир Йосипович
Фото з архіву ВНУ ім. Лесі Українки

[382] [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.fizmat.tnpu.edu.ua/about/museum/veterans/359-2010-11-09-10-35-47.

Захарчук Алевтина Омелянівна. Дружина священномученика Сергія Захарчука, канонізованого у 2003 році Православною Церквою в Польщі. Народилася у «біженстві» в 1919 році у Саратовській області Росії. Через два роки родина повернулася до рідного Крилова на Холмщині. Алевтина ходила до семикласної Крилівської школи, де вивчила німецьку мову. Згодом навчалася у гімназії міста Грубешів, де опанувала французьку.

Відвідувала церкву у місті Крилів. Згадувала, що у 1938 році активізувалася полонізація, і в церкві почали говорити проповіді польською мовою, що не подобалося українським прихожанам. У церкві познайомилася з чоловіком, отцем Сергієм Захарчуком, уродженцем села Шиховичі біля Грубешова. Його батько Микола Захарчук був священиком та відомим диригентом церковних хорів на Грубешівщині. Підготовку до священицького служіння майбутній священномученик Сергій отримав у дяківській школі при Яблочинському Свято-Онуфріївському монастирі, а потім у Волинській духовній семінарії у Кременці. Сергій та Алевтина одружилися у травні 1938 року. У 1940 році в місті Вільно у монастирі Святого духа Сергій прийняв дияконську та ієрейську хіротонії (посвята в сан). Після навчання в семінарії почав служити в Наброжі Томашівського повіту. У 1938 році під час сумнозвісної «ревіндикації» (акція руйнування православних храмів на Холмщині) церкву у цьому селі зруйновано. Натомість поставлено костел, а православна церква діяла вдома у священника. Як православний священник, отець Сергій постійно наражався на численні небезпеки з боку польських націоналістів.

Уночі 6 травня 1943 року на дім в Наброжі, де проживав священник, було здійснено бандитський напад. Двадцятивосьмилітнього пастиря піддали жорстоким катуванням, і він прийняв мученицьку смерть. Священномученику викрутили руки і ноги, познущалися з тіла померлого. Алевтина Омелянівна тоді була в селі Шиховичі, і завдяки цьому лишилася живою.

Тіло замученого парафіяни перевезли із Небожі до Шихович. Біля села Мірче зустріли велелюдну процесію на чолі з отцем Левом Коробчуком, якого згодом також замордовано. Похорон відбувся 8 травня, у річницю шлюбу подружжя. Священномученика Сергія поховали на православному кладовищі у його рідному селі. Через деякий час і село, в якому нараховувалось 125 дворів, було спалено і при цьому убито 200 чоловік.

Через декілька місяців у Алевтини народився син, його назвали на честь батька – Сергієм. Він прожив лише 10 місяців і помер під час епідемії. Мати Сергія Марія після цього пішла у Корецький монастир, де і знайшла вічний спочинок у 1975 році. Алевтина відвідувала її декілька разів щороку.

У 1945 році разом з батьками Алевтина оселилися в покинутій хатині у Копачівці. Згодом побудували новий будинок. Працювала на заводі та в місцевому колгоспі.

Рішення про причислення Мучеників Холмських і Підляських XX століття до лику святих Священний собор єпископів Православної церкви в Польщі прийняв 20 березня 2003 року в Любліні. До лику святих зачислено вісім осіб, котрі прийняли мученицьку смерть на Холмщині та Підляшші у 1940-х рр. минулого століття: священника Сергія Захарчука, протопресвітера Василія Мартиша, протоієрея Павла Швайку з добродійкою Іоанною, отців Миколая Гольця, Лева Коробчука, Петра

Огризка та монаха Ігнатія. Установлено Собор святих мучеників Холмських і Підляських, «об'єднуючи в ньому Тих, імена котрих знаємо та Тих, чиїх імен не знаємо, а відомі вони тільки Всемогутньому Богу». Затверджено також літургічні тексти та ікону нових святих. Свято Собору святих мучеників Холмських і Підляських встановлено на першу неділю червня. Тоді ж, навесні 2003 року, відкрили могилу святого Сергія і знайшли його мощі. Вони поставлені у кафедральній церкві Святого апостола і євангеліста Іоанна Богослова в Холмі. На канонізації чоловіка Алевтина Омелянівна не була. Влітку 2007 року мощі святого перебували у Копачівському Свято-Вознесенському храмі. А у 2009 році Алевтину Омелянівну відвідав тогочасний митрополит Луцький і Волинський Нифонт. Померла матінка Алевтина 28 березня 2012 році у Копачівці, де й похована[383].

Алевтина Захарчук
Фото з архіву ресурсу «Православіє України»

Подружжя Сергія та Алевтини Захарчуків
Фото з архіву ресурсу «Православіє України»

Єрьомін Іван Іванович. Феєрверкер 3-го класу російської імператорської армії, учасник російсько-турецької війни 1853-1856 років та оборони Севастополя 1855 року. Народився у 1812 році в селі Борове Воронежської губернії Коротоякського повіту у Росії. Походив із солдатського роду. На військову службу вступив у 1835 році кантоністом (кантоністи - малолітні і неповнолітні сини нижніх військових чинів). Згодом направлений в навчальну артилерійську бригаду молодшим бомбардиром. У жовтні 1839 року проходив службу в легкій батареї

[383] Klimuk Natalia. Mój krzyż. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1798&id=8

11-ї артилерійської бригади. Відмовився від наданого чину унтер-офіцера за вислугу років у війську, за що отримав низку привілеїв, зокрема 2/3 жалування прапорщика та золотий шеврон за відмову від офіцерського чину.

Брав участь в угорській кампанії 1849 року під час придушення угорського повстання російськими військами. У Кримській війні воював з 26 червня 1853 року, а безпосередньо в Криму з жовтня того ж року. З 28 листопада 1854 до 28 серпня 1855 року був учасником Севастопольського гарнізону під час оборони міста. Закінчив участь у війні 20 березня 1856 року. Нагороджений срібною медаллю «За безпорочную десятилетнюю службу», а також медалями «За взятие Варшавы», «За усмирение Венгрии и Трансильвании», «За защиту Севастополя», «За военное достоинство IV степени», бронзовою медаллю в пам'ять війни 1853-1856 рр. Отримав «Знак отличия за 20-летнюю безпорочную службу», «Знак отличия безпорочной службы за 25 лет», а також «Орден Св. Анны II степени с мечами», «Орден Св. Владимира IV степени», «Австрийский орден Железной короны III степени».

Після відставки перебував у чині відставного феєрверкера, проживав у селі Копачівка, де отримав наділ. З дружиною Агафією Йосипівною виховували дочку Марію та синів. Помер 6 січня 1886 року. Похований на Серниківському приходському кладовищі Милушського приходу Луцького повіту. Нащадки Івана Івановича проживали в Копачівці до 1939 року і приходу радянської влади, від якої втікали, адже були заможними і боялися репресій. Останньою родичкою, яка мешкала в Копачівці, була Текля Ковальчук (після другого шлюбу Окул). Після 1939 року нащадки родини проживають в містах Рівне, Кременець, Львів, Івано-Франківськ.

(За матеріалами Максима Іванова – нащадка Єрьоміна І.І.)

Нащадки Івана Єрьоміна – Текля Окул з дітьми.
Фото з архіву Максима Іванова

Ліппольц Стефан або Лібгольц (Lippolz або Liebholz) народився в 1907 році в колонії Стара Олександрівка, де й проживав до 1939 року. Невдовзі його призвали до німецької армії та направили до розвідшколи. Після її закінчення служив перекладачем в різноманітних підрозділах армійської розвідки. Під час війни мав посаду у Кракові в службі, яка займалась перевіркою посвідчень і перепусток, а також мав завдання контактувати з українськими колами, зокрема з тими, хто працював в органах влади. Пройшов підготовку у спецшколі головного командування сухопутних військ, начальником якої був Райнгард Гелен (згодом – один з організаторів державної розвідувальної служби ФРН). У кінці війни був взятий у полон Червоною армією[384].

До 1951 року Ліппольц жив у Східній Німеччині, а згодом, через Берлін, перебрався в Західну. Він осів в Мюнхені, відкрив ресторан і завів дружбу з іншими емігрантами із Західної України, зокрема й з українцями, що були членами ОУН(б). Згідно з даними ЦРУ, які наводить професор Сергій Плохій у книзі «Убивство у Мюнхені. По червоному сліду», Стефан Ліппольц був подвійним агентом і ще з 1929 року співпрацював з радянськими спецслужбами. А згодом і з ЦРУ. З 1956 року був знайомий із Степаном Бандерою.

Стефан Ліппольц став відомий після пресконференції, що відбулася 13 жовтня 1961 року у Берліні. Її організували після вбивства Степана Бандери агентом КДБ Богданом Сташинським та подальшою його втечею на Захід. Сташинський після втечі почав співпрацю із західними спецслужбами і зрештою зізнався у замовленні радянськими органами безпеки вбивств керівників ОУН(б) Лева Ребета та Степана Бандери. КДБ ж свою участь в організації цих вбивств всіляко заперечувала і намагалося посіяти сумніви в правдивості свідчень Сташинського. Пресконференція Стефана Ліппольца стала якраз однією з таких спроб допомогти КДБ з наслідками зізнань Сташинського.

На пресконференції він виклав сфальсифіковану версію подій, згідно з якою саме він мав вбити Степана Бандеру на замовлення німецької розвідки, зокрема її керівника Райнгарда Гелена. За словами Ліппольца, керівник ОУН *«виступав проти співробітництва з розвідкою Гелена і в першу чергу був незгідний видати канали зв'язку своєї організації з Україною…».* Тож розвідка Гелена вирішила усунути Бандеру і поставити на чолі організації *«…послушних федеральній розвідці людей, таких як Васькович і Бенцаль…».* В січні 1957 року нібито «доктор Вебер» вручив Ліппольцу білий порошок для отруєння Бандери. Причому агенту сказали, що отрута діятиме не відразу і щоб він не боявся його використовувати. Його підготовляли зробити це в їдальні бандерівського офісу по вулиці Цеппелінштрассе, 67. Мовляв, це тоді кине тінь на самих членів ОУН, а не на сторонню людину. Ліппольц не зміг виконати наказ. Він сказав «доктору Веберу», що не має зручного виходу на Бандеру, і порадив знайти кращу кандидатуру. Той знайшов таку людину в особі друга Ліппольца Дмитра Миськіва, наближеного до Бандери. При зустрічі Миськів нібито сказав Ліпольцу, що убив Бандеру, підмішавши йому отруту за обідом у той

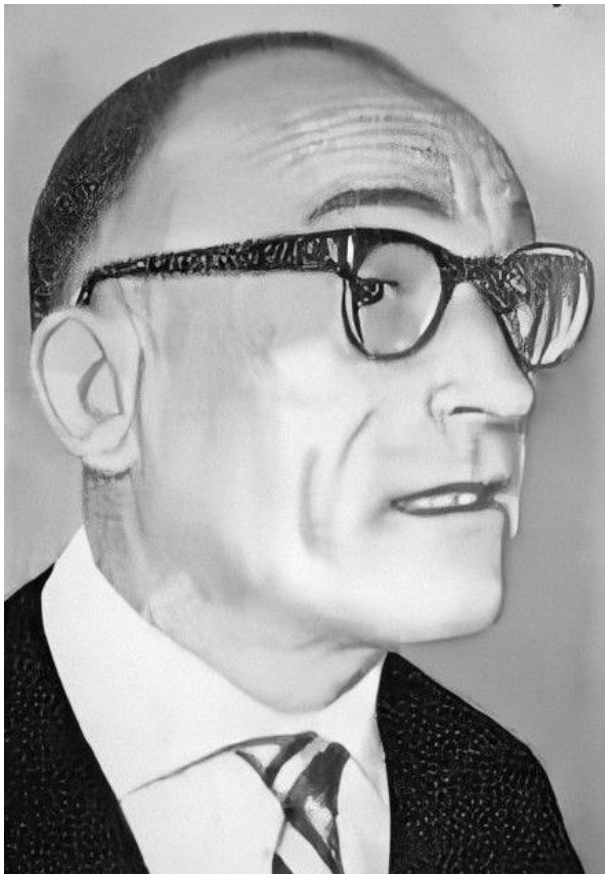
---

[384] Кіпіані Вахтанг. «Правда про те, хто справді вбив Степана Бандеру. Чорні діла геленівської розвідки».
[Електронний ресурс]. - Режим доступу:
https://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/02/26/74548/

самий день, коли Бандера помер. Невдовзі з'ясувалося, що Дмитро Миськів не міг цього зробити, бо у день смерті провідника ОУН він відвідав велике зібрання в українській церкві у Римі[385].

Згідно з пізнішим звітом ЦРУ, Ліппольц повідомив управління, що на початку 1957 року КДБ наказало йому вбити Бандеру отрутою уповільненої дії, яку неможливо виявити. Саме про таку отруту, нібито видану йому західнонімецькою розвідкою, Ліппольц сказав на пресконференції.

Зрештою після зізнання Богдана Сташинського у вбивстві Бандери КДБ відкликали подвійного агента Стефана Ліппольца до Східної Німеччини. Подальша його доля невідома.

Стефан Ліппольц
Фото з ресурсу «Історична правда»

[385] Плохій С. Книга Убивство у Мюнхені. По червоному сліду. – Харків: КСД – Х., 2017. – 512 с.

РОЗДІЛ 14. Топоніми. Кутки, хутори, урочища

Проживаючи у тому чи іншому населеному пункті, люди з часом починають придумувати назву місць, щоб якось охарактеризувати та пояснити місцезнаходження. Як правило, такі назви є найпростішими і характеризуються проживанням певної людини або місцезнаходженням якоїсь установи чи певним видом діяльності. Усі топоніми, які сьогодні вживаються мешканцями Копачівки та суміжних сіл, здебільшого сформовані у післявоєнний та радянський періоди, адже корінних мешканців села не лишилося, відповідно, і старі назви кутків чи урочищ більше не вживалися.

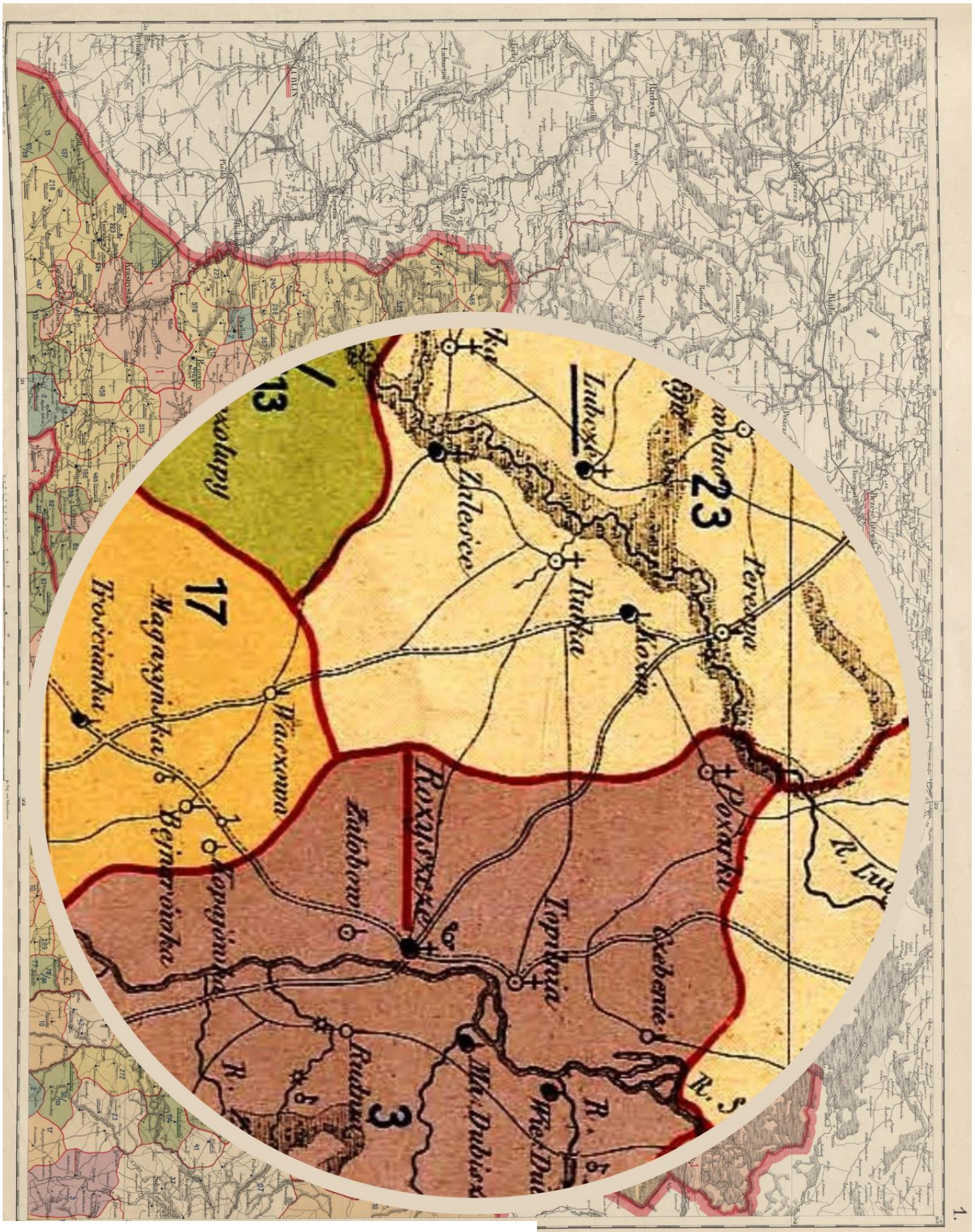
1. Антонячка – куток, де в останній хаті живе родина Антонюків.
2. Биндарівка (див. Бейнарівка) – те ж, що й Бейнарівка.
3. Бендарівська долина – долина.
4. Бейнарівка – раніше село поруч з Копачівкою, сьогодні частина Копачівки.
5. Біля Байдовської – куток, де жила жінка на прізвище Байдовська.
6. Біля Вовка (До Вовка) – куток, де жив чоловік на прізвище Вовк.
7. Біля Пилипчука – лісове урочище, де жив Пилипчук.
8. Біля садка – місце біля садочка.
9. Біля току – місце, де знаходився тік.
10. Біля Котихи – місце, де проживала родина Котів.
11. Біля Польки – місце, де проживала жінка на прізвисько Полька.
12. Біля Мефодія – місце, де проживав дід Мефодій.
13. Біля груші – місце, де росла груша – залишок господарства у колонії Олександрово.
14. Біля башні – місце, де розміщена водонапірна башта.
15. Бригада – куток, де розміщена бригада.
16. Варшавка (Варшавиха) – куток, де жила жінка на прізвисько Варшавиха.
17. Горалі або Гуралі – інша назва села Олександрівка. У селі знаходилася німецька гуральня.
18. Дача (На дачах) – місце, де збудовані дачі.
19. Діброва – місце, де росте багато дубів.
20. Долини – колись поселення між селами Кременець та Копачівка.
21. Долина – луг між Копачівкою та Бейнарівкою.
22. Дорожнє – колишня поштова станція. Сьогодні дорожньо-ремонтна станція.
23. Зелений гай (біля Гаю) – місце, де знаходиться ресторан Зелений гай.
24. Кантора – місце поблизу будинку сільської ради та колгоспної кантори.
25. Кар'єр (Новий і Старий) – місце, де добували пісок та глину.
26. Копачівський ліс – ліс поруч з селом Копачівка.
27. Криничка – куток у селі Олександрівка, де є криниця.
28. Куба або Кубаня – ставок, де видобували торф.
29. Кузня – місце, де була кузня.
30. Куркульський куток – місце, де жили багаті люди.

31. Марчука – куток, в якому останньою хатою була Марчукова.
32. Мощана – куток, місце в селі Олександрівка, де стежки були вимощені лозою.
33. Мурованка – куток на колишній колонії Олександрово.
34. Олександрова – хутір, місце колишньої колонії з однойменною назвою.
35. Пастовник – пасовище в с. Олександрівка.
36. «Перехрьосток» - місце у центрі села, де перехрещуються дороги Рожище – Торчин та Луцьк – Ковель.
37. Пляж – місце на ставу, де купаються люди.
38. Попова – урочище, де була найкраща земля.
39. Рів (На ровах) – пасовища, охоплені меліораційними каналами.
40. Рожевий дом (Ружовий дом) – колишня поштова станція, у 1970-ті роки будівля була рожевого кольору.
41. Сад – місце, де був колгоспний сад.
42. Соснина 1 і Соснина 2 – невеликі самосіяні соснові ліски.
43. Торф – місце, де видобували торф.
44. Тракторна бригада – місце розташування тракторної бригади.
45. Усада – хутір, де колись розміщувався маєток польського військового осадника, згодом у будівлі був районних будинок для літніх людей.
46. Хміль (Біля хмелю) – поле, де вирощували хміль.
47. Ходово – урочище, де найбільш прохідні осушені землі.
48. Центр – місце в центрі села.
49. Циганський ставок – урочище, став, біля якого ставили свої шатра цигани[386].

Інтерактивна мапа з топонімічними позначками.
Для перегляду скануйте QR-код за допомогою
додатку у смартфоні

[386] Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – Т. 1. – 408 с.

Розділ 15. Села на картах різного часу

Карта з Атласу Речі Посполитої XVI-XVII ст. на Землі Руські

Woiewodztwa Lubelskie y Rawskie, Mazowsze y Podlasie Południowe, Część Pułnocna Woiewodztw Belzkiego Ruskiego y Sendomirskiego Część Zachodnia Woiewodztwo Wolynskiego y Brzeskiego-Litewskiego.

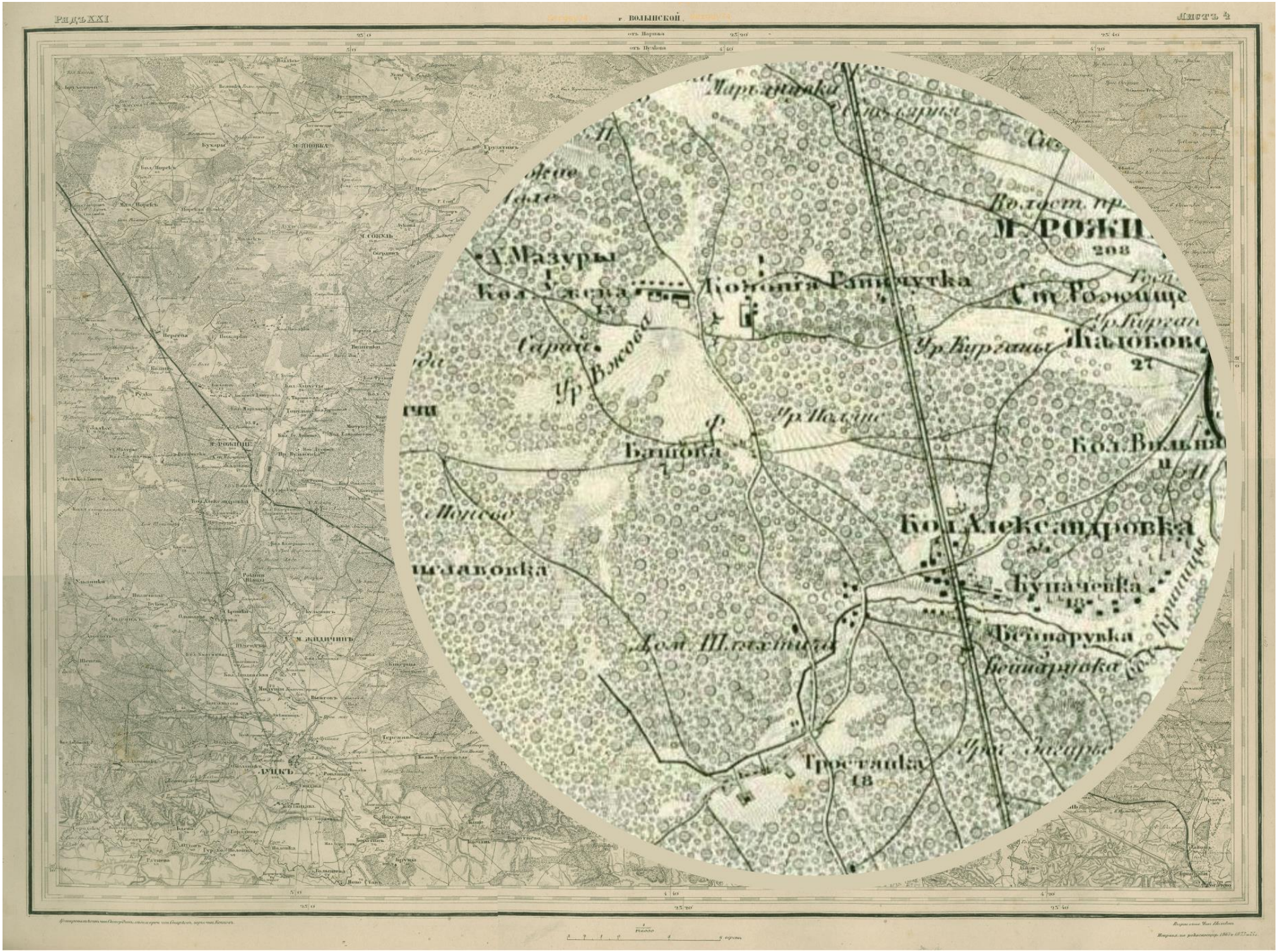

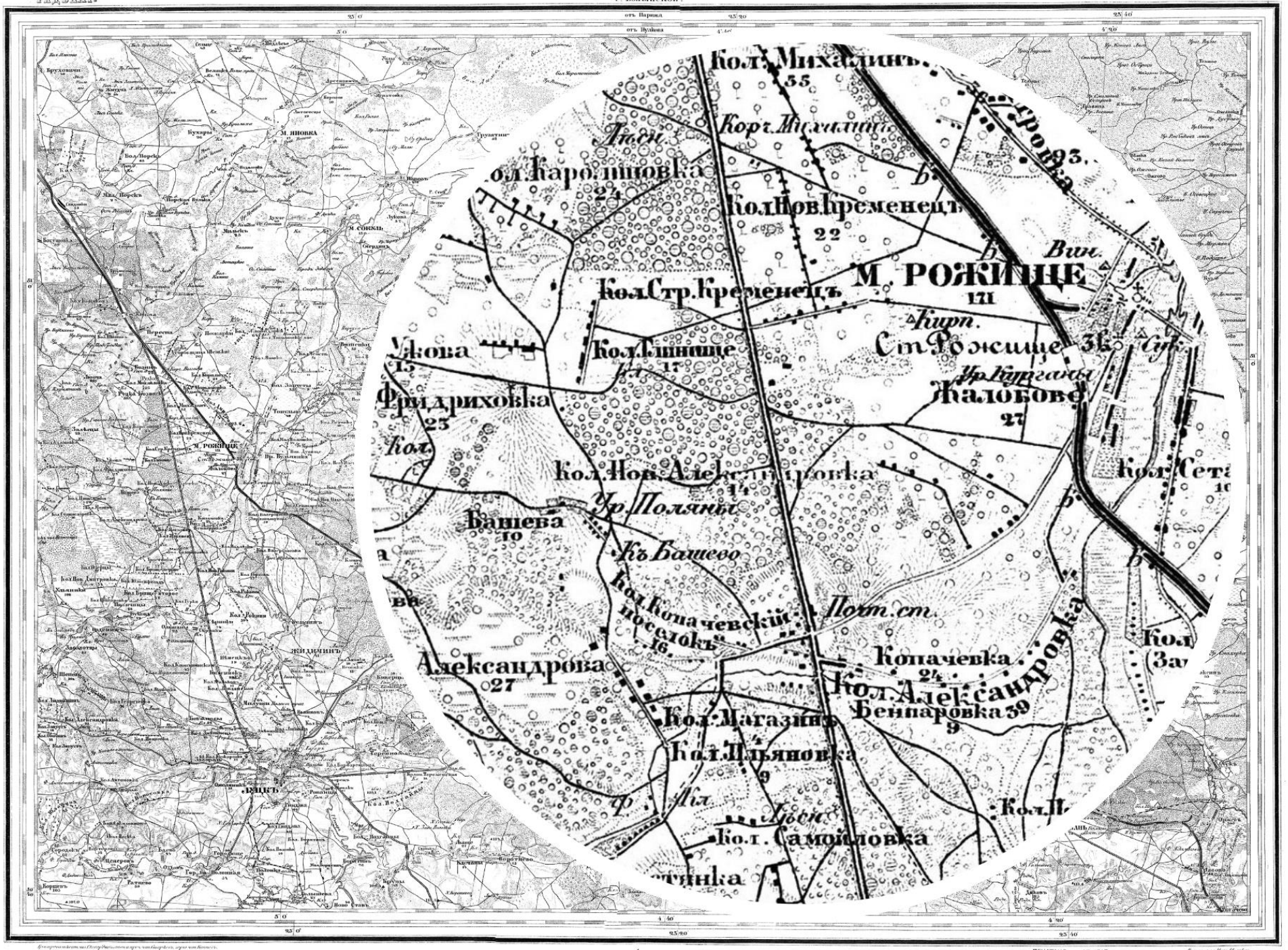
Les Palatinats de Lublin et de Rawa la Mazovie et la Podlakie Meridionales. Partie Septentrionale des Palatinats de Belz de Russie et de Sendomir. Partie Occidentale des Palatinats de Volhynie et de Brzesc.

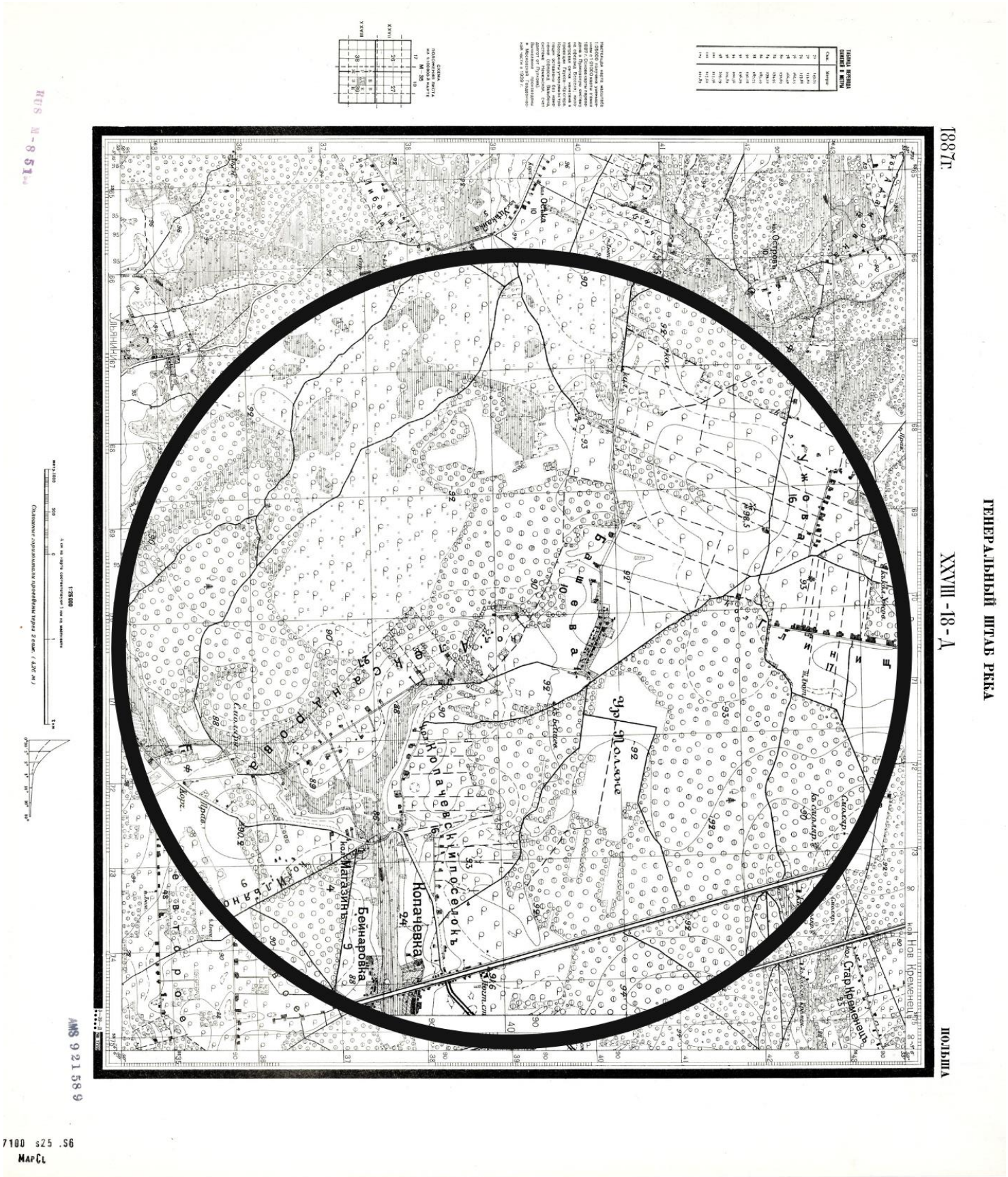
Карта Річчі Законі. 1767 р.

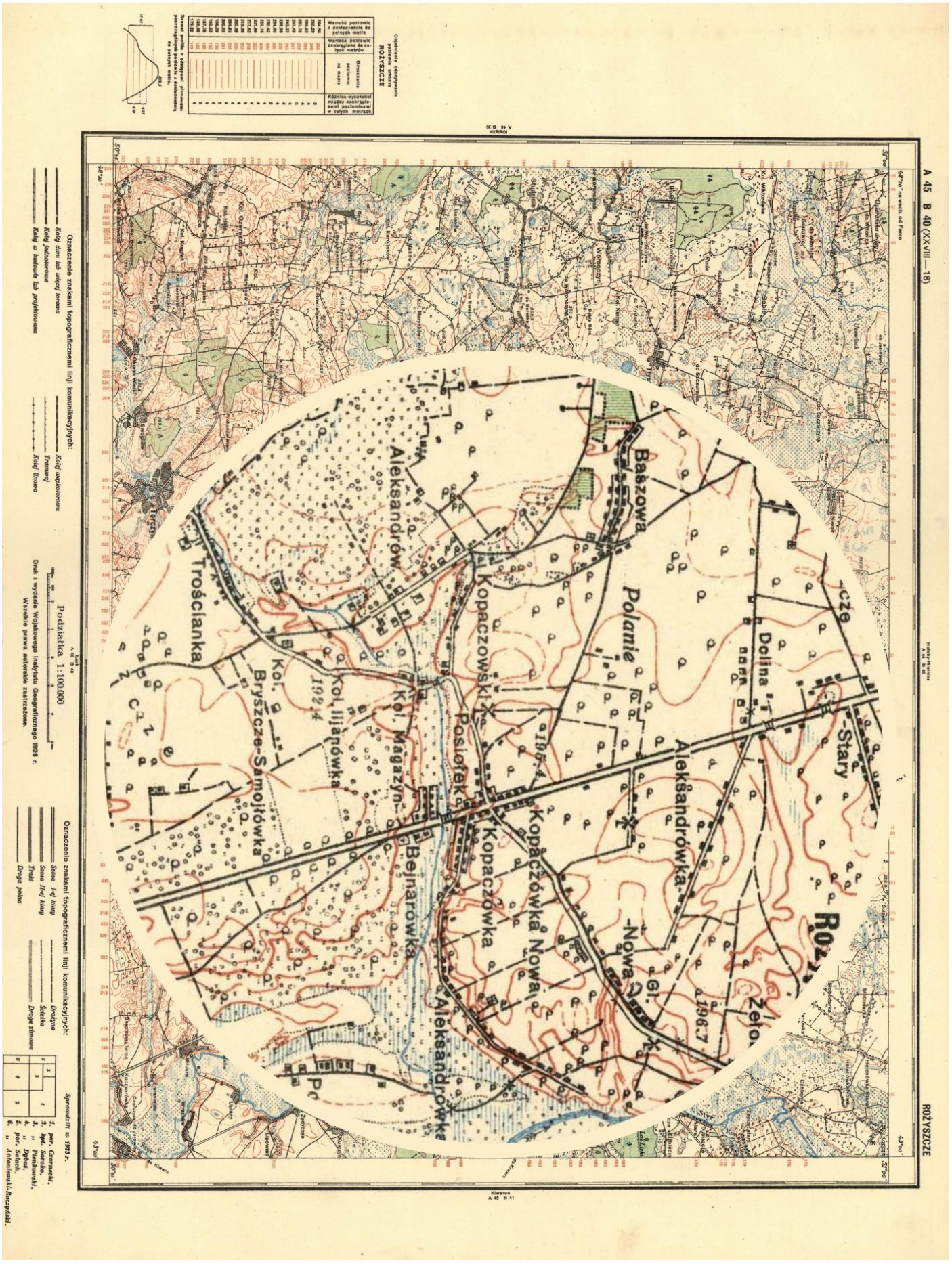
Карта, складена під час російсько-французької війни 1812 р.

Ряд. XXI
г. ВОЛЫНСКОЙ.
Лист. 4
М. РОЖИЩЕ
Д. Мазуры
Кол. Александровка
Кол. Шлюхтинка
Тростянка
18
Бешарувка
Купачевка
13
Ур. Курганы
Ур. Вязовой
Ур. Пальцы
Ур. Загарье
Ур. Кирпичный
Ур. Кирпичный
Ур. Кирпичный

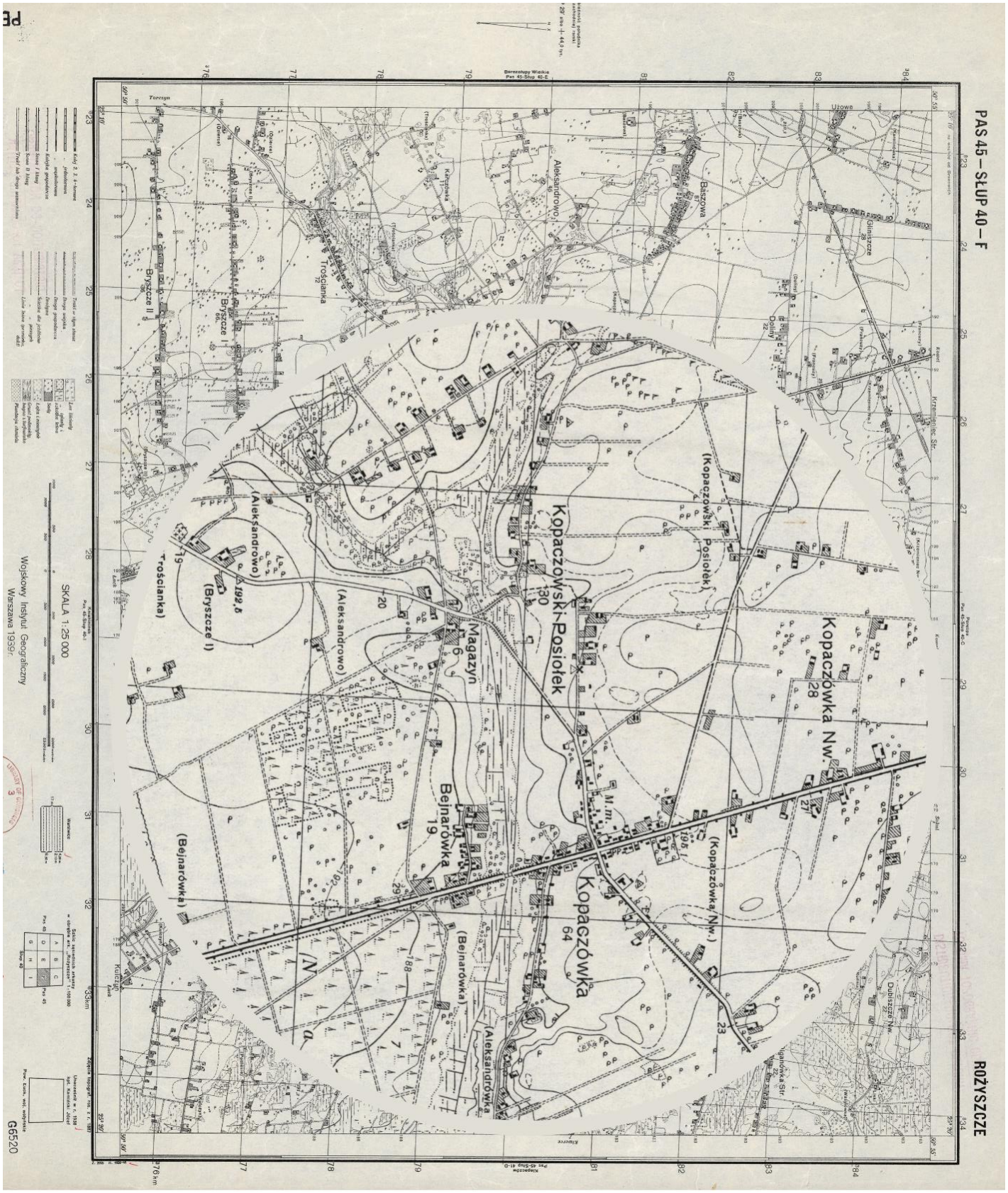

Ряд. XXI.
г. ВОЛЫНСКОЙ.
Листъ 4.
М. РОЖИЩЕ
Кол. Михалинъ
Кол. Каролиновка
Кол. Новый Кременецъ
Кол. Стр. Кременецъ
Кол. Глинище
Ужова
Фридриховка
Кол. Новая Александровка
Ур. Поляны
Башева
Къ Башеву
Кол. Копачевский поселокъ
Почт. ст.
Александрова
Копачевка
Кол. Александровка
Кол. Магазинъ
Кол. Ильяновка
Кол. Самойловка
Жалобово
Ст. Рожище
ЖИДИЧИНЪ
ВЛЬКЪ
ПЕЧАТАНО въ VI-1913 г.

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ШТАБ РККА
1887г.
XXVIII - 18 - Д
ПОЛЬША
Колачевка
Бейнаровка
Нов Кременец
Стар Кременец
Ур Колачевский
Ур Колачевскій
Ур Колачевскій поселокъ
Ур Колачевскій
Ур Колачевскій
Ур Колачевскій

Топографічна карта. Австрійська імперія. 1894/1915 р.

Топографічна карта. Польща. 1923 р.

Топографічна карта. Польща. 1939 р.

На завершення

За майже п’ять років дослідження назбиралося чимало цікавої інформації, яку вдалося систематизувати і об’єднати в книгу. Книгу, яка, я впевнений, стане хорошим початком для вивчення локальної історії нашої громади і краю. Невивченого та невідомого ще є дуже багато. Тож варто заповнювати білі сторінки нашого минулого.

24 лютого 2022 року наша громада, як і вся країна, відчула подих війни. Чимало мешканців пішли на фронт, стали на захист територіальної цілісності та цінностей Української держави. У тексті книги не вміщено нічого про події війни та її учасників. Це нові сторінки, сторінки майбутнього, які писатимуться після Перемоги. Хай ця робота стане присвятою усім військовим та мирним мешканцям, які постраждали у черговій російсько-українській війні.

Величезну подяку за допомогу у роботі над книгою та численні поради та підтримку висловлюю Леоніду Козярчуку, Олегу Чайковському, Миколі Вавренчуку, Артуру Альошину, Михайлу Вашеті, Тарасу Вербі, Сергію Панишку, Григорію Охріменку, Василю Кочубею, Денису Карповичу, Іллі Невідомському, Назарію Романюку, Юрію Собчуку, Максиму Сичу, Валентині Герасимяк, Вірі Гресь, Віктору Галасу, нащадкам давніх мешканців Копачівки Гжегожу Чужу, Чеславу Камінські, усім учням та вчителям Копачівської школи, мешканцям громади, які відгукувалися на заклики долучитися до «Марафону старих фотографій», ділилися спогадами та допомагали порадами та уточненнями, і, звичайно ж, рідним та близьким. Окремо з подякою хотілося б згадати Василя Федчука, заслуженого журналіста України, який вболівав і вірив у краєзнавство Рожищенщини як ніхто інший. Світла пам’ять і подяка за все.

Далі буде…

Сергій Янішевський

Контакти:

yanzyk1992@gmail.com

www.facebook.com/yanzyksergio

www.facebook.com/kopaczowka

Науково-популярне видання

Янішевський Сергій Сергійович

Сторінками історії Копачівської громади.
Копачівка, Башова, Олександрівка, Тростянка

Автор-упорядник – Сергій Янішевський
Літературний редактор – Віталіна Макарик
Комп'ютерний набір тексту Сергія Янішевського

Формат 70х100 1/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Тираж 10 прим.
Замовлення № 12390.

ТОВ «Поліпрінт»
м. Київ, вул. Лугова, 1-А
Видавниче свідоцтво ДК 1250 від 27.02.2003

301